

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

ORTAKLIKTAN ÜYELİĞE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KIBRIS POLİTİKASI

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Buse DİRİL

ANKARA, 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

ORTAKLIKTAN ÜYELİĞE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KIBRIS POLİTİKASI

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Buse DİRİL

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Çınar ÖZEN

ANKARA, 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

ORTAKLIKTAN ÜYELİĞE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KIBRIS POLİTİKASI

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Çınar ÖZEN

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1- Prof. Dr. Çınar Özen**
- 2- Doç. Dr. Burak Tangör**
- 3- Dr. Öğr. Üyesi Özge Özkoç**

Tez Savunması Tarihi: 08/06/2022

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Çınar ÖZEN danışmanlığında hazırladığım “Ortaklıktan Üyeliğe Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Politikası (Ankara.2022) ” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

08/06/2022

Buse Diril

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	1
I. AET-KIBRIS ARASINDA ORTAKLIK İLİŞKİLERİ.....	16
A. Kıbrıs Adası'nın Tarihsel Arka Planı ve Ortaklık Öncesi AET-Kıbrıs İlişkileri.....	16
1. Ada'nın Tarihi ve İki Toplum Arasındaki İlişkiler.....	16
2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Sonrasındaki Gelişmeler.....	20
3. Kıbrıs Sorununun Uluslararasılaştırılması.....	25
4. Ortaklık Öncesi Süreçte AET-Kıbrıs İlişkileri.....	28
5. AET ve Kıbrıs'ı Ortaklığa Götüren Nedenler.....	31
B. Ortaklık Sürecinde AET- Kıbrıs İlişkileri.....	34
1. Ortaklığın Birinci Aşaması: AET- Kıbrıs Arasında Ortaklık Kuran Anlaşma.....	34
a. Ortaklık Anlaşması'nın Amacı, Yapısı ve İçeriği.....	36
b. Ortaklığın Taraplara Getirdiği Yükümlülükler.....	38
c. 1977 Tarihli Katma Protokol Bağlamında Taraflar Arasında İşbirliğinin Esasları.....	43
d. Mali ve Teknik İş Birliğinin Geliştirilmesi Bağlamında Mali Yardımlar ve Krediler.....	45
2. Ortaklığın İkinci Aşaması: AET- Kıbrıs Arasında Gümrük Birliği'nin Kuruluşu.....	49
a. Kıbrıs ile Gümrük Birliği'nin Kurulmasına Yönelik Topluluğun Yaklaşımı ve 19 Ekim 1987 Tarihli Ek Protokol.....	49
b. Gümrük Birliği'ne Geçişin Birinci Aşaması.....	52
c. Gümrük Birliği'ne Geçişin İkinci Aşaması.....	54
3. Ortaklık Sürecinde AET'nin Kıbrıs Politikasının Değerlendirilmesi.....	56
II. KIBRIS'IN AB'YE ÜYELİĞİ VE SÜREÇ İÇİNDE İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ.....	64
A. Kıbrıs Perspektifinden Başvuruya Bakış.....	64
1. Kıbrıs'ın Tam Üyelik Başvurusu ve Topluluğun Başvuruya Yönelik İlk Yaklaşımı.....	64
2. Kıbrıs'ın Üyelik Başvurusunun Nedenleri.....	68
3. Kıbrıs'ın Başvurusunun Kurucu Anlaşmalar ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960 Tarihli Anayasası Bağlamında Değerlendirilmesi.....	75

4. Uluslararası Hukukçuların ve Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs'ın Başvurusuna Yönelik Görüşleri.....	81
a. GKRY'nin Başvurusunun Geçersizliğini Savunan Uluslararası Hukukçuların Görüşleri.....	81
b. GKRY'nin Başvurusunu Haklı Bulan Uluslararası Hukukçuların Görüşleri.....	84
c. Birleşmiş Milletler'in Görüşü.....	86
B. Avrupa Birliği Perspektifinden Başvuruya Bakış.....	87
1. AB Komisyonu'nun Başvuruya Yönelik Görüşü.....	87
2. AB'nin Başlıca Üyelerinin Kıbrıs'ın Başvurusuna Yönelik Yaklaşımları.....	91
3. AB Kurumlarınca Başvurunun İşleme Alınma Süreci.....	94
a. 1994 Tarihli Korfu Zirvesi.....	94
b. 1995 Tarihli Genel İşler Konseyi Kararı ve 12 Haziran 1995 Tarihli Ortaklık Konseyi Kararı.....	96
c. Gündem 2000.....	99
d. 1997 Tarihli Lüksemburg Zirvesi.....	101
C. Kıbrıs'ın Üyelik Müzakereleri Süreci.....	103
1. Kıbrıs'ın AB Müktesebatını Üstlenmesi.....	103
2. İlerleme Raporları.....	108
3. Katılım Ortaklığı Belgeleri.....	110
4. 2003 Tarihli Kapsamlı Son Tarama Raporu.....	112
5. Avrupa Birliği Zirve Sonuç Bildirileri.....	113
a. Helsinki Zirvesi.....	113
b. Seville Zirvesi.....	115
c. Kopenhag Zirvesi.....	116
d. Atina Zirvesi.....	116
6. Katılım Anlaşması ve 10 No'lu Protokol.....	117
III. GKRY'NİN ÜYELİĞİ SONRASI SÜREÇTE AB'NİN KIBRIS POLİTİKASI VE ÇÖZÜM SÜRECİNE KATALİTİK ETKİSİ.....	121
A. Annan Planı ve AB'nin Plana Etkisi.....	121
1. BM Bünyesinde Gerçekleştirilen Çözüm Müzakereleri ve Annan Planı'nın Gelişim Süreci.....	121
2. Annan Planı'nın Son Hali ve İçeriği.....	125
3. Referandum ve Annan Planı'nın Başarısızlık Nedenleri.....	129
4. AB'nin Annan Planı'na Etkisi.....	135
B. GKRY'nin Üyeliği Sonrası Süreçte AB'nin KKTC ile İlişkileri.....	139
1. KKTC'ye Uygulanan İzolasyonlar.....	139
a. KKTC'nin Uluslararası Alanda Soyutlanması.....	139
b. ABAD'nin Anastasiou Kararı.....	141
c. AİHM'nin Loizidou Kararı.....	145
2. GKRY'nin Üyeliği Sonrası Süreçte AB'nin KKTC ile İlişkileri.....	148
a. AB- KKTC İlişkilerine Genel Bakış.....	148
b. Yeşil Hat Tüzüğü.....	153
c. Mali Yardım Tüzüğü.....	155
d. Doğrudan Ticaret Tüzüğü.....	157

C. AB'nin Kıbrıs'ın Katılımına Yönelik Politikasının ve Çözüm Sürecine Katalitik Etkisinin Değerlendirilmesi.....	160
SONUÇ.....	175
KAYNAKÇA.....	181
ÖZET.....	225
ABSTRACT.....	226

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABAD: Avrupa Birliği Adalet Divanı

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ACP: African, Caribbean and Pacific Countries (Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri)

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AKEL: Anorthotikó Kómma Ergazómenou Laoú (Emekçi Halkın İlerici Partisi)

AP: Avrupa Birliği Parlamentosu

BAB: Batı Avrupa Birliği

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BMGS: Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği

COROPER: Permanent Representatives Committee (Daimi Temsilciler Komitesi)

DTT: Doğrudan Ticaret Tüzüğu

ECU: European Currency Unit (Avrupa Para Birimi)

EOKA: Ethniki Organosis Kiprion Agoniston (Kıbrıslı Savaşçıların Millî Örgütü)

EPC: European Political Cooperation (Avrupa Politik İş Birliği)

GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KTTO: Kıbrıs Türk Ticaret Odası

MYT: Mali Yardım Tüzüğü

ODGP: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

TMT: Türk Mukavemet Teşkilatı

UNFICYP: United Nations Peacekeeping Force in Cyprus (Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü)

YHT: Yeşil Hat Tüzüğü

GİRİŞ

Kıbrıs Adası, tarihsel süreç içinde çok sayıda karmaşık durumla karşı karşıya kalmıştır. Öyle ki Ada, birçok yönetimin egemenliği altına girmiş, kozmopolit bir toplumsal yapıyı barındırmış, bağımsızlığını kazanmış, cumhuriyet rejimini deneyimlemiş, toplumlararası çatışmaları uzun süreli ve şiddetli bir halde yaşamış, militan örgütlerin ve dini kurumların yönlendirmesine, üçüncü ülkelerin müdahalesine, uluslararası kuruluşların arabuluculuğuna ve başarısız barış girişimlerine tanık olmuştur. Dahası önemli stratejik konumu da diğer ülkelerin dikkatinden kaçmamıştır. Bu nedenlerle çok sayıda akademisyenin, hukukçunun ve siyasetçinin gündeminde yer almıştır.

Bunların yanı sıra Ada, uzun yıllardır devam eden ve uluslararası toplum tarafından Kıbrıs Sorunu olarak nitelendirilen toplumlararası anlaşmazlığın merkez üssü olmuştur. Ada'daki iki ayrı etnik grup olan Kıbrıs Türk Toplumunu ve Kıbrıs Rum Toplumunu, kendilerini sırasıyla yakın gördükleri Türkiye ve Yunanistan; üçüncü ülkelerden İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD); uluslararası kuruluşlardan Birleşmiş Milletler (BM) ve sonraları Avrupa Birliği (AB), Kıbrıs sorununun şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu haliyle bakıldığında sorun uluslararasılaşmıştır.

Avrupa Birliği uluslararası ortamda kendini kanıtlamış ekonomik ve siyasi bir oluşumdur. AB, önceki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), 1957 yılında ekonomik motivasyonlar ile kurulmuş ve sonraları siyasi katmanı da kendisine eklemiştir. Moravcsik'in ifadesiyle ulusal tercihlerin, pazarlıkların ve iş birliklerinin sonucunda önemli kararlar alan AB¹ için kurulduğu tarihten itibaren üçüncü ülkelerle iş birliği ve

¹ Andrew Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach", *Journal of Common Market Studies*, Vol: 31, No: 4, 1993, s. 480-483.

genişleme önemli bir konu olmuştur. Bu çalışmada ise en geniş ifadesiyle AB'nin Kıbrıs ile ekonomik ve siyasi ilişkilerine ve Kıbrıs'a yönelik politikasına yer verilmiştir.

Kıbrıs sorunu, Kıbrıs sorununun Türkiye- AB ilişkilerine etkisi, Kıbrıs'ın birliğe üyeliği ve Annan Planı gibi konularda literatürde birçok çalışma yer almaktadır. Öyle ki Kıbrıs adasının ve Kıbrıs sorununun tarihine ilişkin çalışmalarda² genel olarak tarihsel süreç içinde Kıbrıs sorununa katkıda bulunan etkenlere ve sorunun gelişiminin kronolojik sıralamasına yer verilirken bazılarında³ ise Kıbrıs sorununun çözümündeki zorluklar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Söz konusu çalışmalarda uzun vadeli bir çözüm için gerekli olan birtakım faktörler öne sürülmüştür. Bunun yanı sıra Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk halkının ve siyasilerinin soruna ve çözüm konusuna yönelik yaklaşımlarına değinen çalışmalar da vardır.⁴ Bu çalışmalarda genel olarak iki ayrı etnik grubun tarihsel perspektiften sorunu algılama biçimine odaklanılmış ve çözüm için gerekli gördükleri farklı faktörlerin üzerinde durulmuştur.

² Bkz., William Mallinson, *Cyprus: A Modern History*, I. B. Tauris, London, 2005, Clement Dodd, *The History and Politics of the Cyprus Conflict*, Palgrave Macmillan, London, 2010; Yiannis Papadakis, Nicos Peristianis ve Gisela Welz, *Divided Cyprus: Modernity, History, and an Island in Conflict*, Indiana University Press, Indiana, 2006; Murat Metin Hakkı, *The Cyprus Issue: A Documentary History, 1878-2007*, I. B. Tauris, London, 2007, Michael Attalides, *Cyprus: Nationalism and International Politics*, St. Martin's Press, New York, 1979; Brendan O'Malley ve Ian Craig, *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage, and the Turkish Invasion*, I. B. Tauris, London, 1999; Zenon Stavrinides, *The Cyprus Conflict: National Identity and Statehood*, Cyrep Press, Nicosia, 1999; David Souter, "An Island Apart: A Review of the Cyprus Problem", *Third World Quarterly*, Vol: 6, No: 3, 1984.

³ Bkz., Andreas P. Kyriacou, "A 'just and lasting solution' to the Cyprus problem: In search of institutional viability", *Mediterranean Politics*, Vol:5, No:3, 2007; Meltem Müftüler-Bac, "The Cyprus Debacle: What the Future Holds", *Futures*, Vol: 31, No: 6, 1999; Norma Salem, *Cyprus : a regional conflict and its resolution*, St. Martin's Press, New York, 1992; Elie Kedourie, "The Cyprus problem and its solution", *Middle Eastern Studies*, Vol: 41, No: 5, 2005; Nicos Trimikliniotis, "The National Question, Partition and Geopolitics in the 21st Century: The Cyprus Problem, the Social Question and the Politics of Reconciliation", *Global Discourse*, Vol: 8, No: 2, 2018; Michalis Stavrou Michael, *Resolving the Cyprus Conflict: Negotiating History*, Palgrave Macmillan, New York, 2009.

⁴ Bkz., James Ker-Lindsay, "Introducing the Cyprus Problem", *Peace Review*, Vol: 24, No: 4, 2021; Craig Webster, "Division or unification in Cyprus? The role of demographics, attitudes and party inclination on Greek Cypriot preferences for a solution to the Cyprus problem", *Ethnopolitics*, Vol:4, No: 3, 2005; Roger Zetter, "The Greek-Cypriot Refugees: Perceptions of Return under Conditions of Protracted Exile", *The International Migration Review*, Vol:28, No:2, 1994.

Öte yandan uluslararası aktörlerin Kıbrıs sorunu karşısında duruşunu ortaya koyan çalışma sayısı da az değildir. Bu çalışmalar özellikle BM⁵, İngiltere⁶ ve ABD⁷ gibi aktörleri tarihsel süreç içinde Ada ile etkileşimini, soruna yaklaşımını ve çözüm konusunda katkılarını incelemektedir. Bunun yanı sıra literatürde Güney Kıbrıs'ın Birliğe üyelik sürecine ilişkin çalışma sayısı da oldukça fazladır.⁸ Söz konusu çalışmalarda genellikle Kıbrıs'ın çözümsüz bir şekilde üye olmasının zorluklarına veya avantajlarına değinilmiştir.

⁵ Bkz., Oliver P. Richmond, *Mediating in Cyprus: The Cypriot Communities and the United Nations*, Routledge, London, 1998; Suha Bölükbaşı, "The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement Between 1954 and 1996", *International Journal of Middle East Studies*, Vol: 30, No: 3, 1998; Van Coufoudakis, "United Nations Peacekeeping and Peacemaking and the Cyprus Question", *The Western Political Quarterly*, Vol: 29, No: 3, 1976; Nicholas Sambanis, "The united nations operation in Cyprus: A new look at the peacekeeping-peacemaking relationship", *International Peacekeeping*, Vol: 6, No: 1, 1999; Osman Ertuğ, "The United Nations's Approach to the Cyprus Issue and UNFICYP", *Perceptions*, Vol: 6, No: 3, 2001.

⁶ Bkz., John Reddaway, *Burdened With Cyprus: The British Connection*, Rustem, London, 2001; Oliver P. Richmond, "Decolonisation and post-independence causes of conflict: The case of cyprus", *Civil Wars*, Vol:5, No:3, 2002; James Ker-Lindsay, "A Difficult Transition to a New Relationship: Britain and Cyprus in the European Union", *Journal of Contemporary European Studies*, Vol: 15, No: 2, 2007;

⁷ Bkz., Stanley Mayes, "Can the Cyprus Problem Be Solved? America's New Initiative", *The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol: 69, No: 273, 1979; Van Coufoudakis, "U.S. Foreign Policy and the Cyprus Question: An Interpretation", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol: 5, No: 3, 1976; T. W. Adams, "The American Concern on Cyprus", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol: 401, 1972; O'Malley ve Craig, *The Cyprus Conspiracy: America*, a.g.e., .

⁸ Bkz., Kevin Featherstone, "Cyprus and the European Union: what kind of membership?", *Cyprus Review*, Vol: 7, No: 1, 1995; Stefan Kadelbach, "The Accession of Cyprus to the European Union", *Rechtstheorie*, Vol: 34, No: 1, 2003; Michael Emerson ve Natalie Tocci, *Cyprus as Lighthouse of the East Mediterranean: Shaping Re-unification and re-unification together*, Center for European Policy Studies, Brussels, 2002; Neill Nugent, "Cyprus and the European union: A particularly difficult membership application", *Mediterranean Politics*, Vol: 2, No: 3, 1997; Ioannis Kasoulides, "Cyprus and Its Accession to the European Union", *Center for European Integration Studies Discussion Paper*, No: 47, 15 Mart 1999; Constantin Stefanou, *Cyprus and the EU: The Road to Accession*, Routlage, New York, 2005; George Yiangou, "The Accession of Cyprus to the EU: Challenges and Opportunities for the New European Regional Order", *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, No: 2, 2002; Andreas P. Kyriacou, "A Viable Solution to the Cyprus Problem in the Context of European Union Accession", *Cyprus Review*, Vol: 12 No: 1, 2000.

Bunların yanı sıra Annan Planı da çok sayıda akademisyenin ilgisini çekmiştir. Annan planını ve onun akıbetini ekonomik, siyasi, hukuki ve toplumsal açıdan inceleyen çalışma sayısı fazladır.⁹

Mevcut çalışmaların AB perspektifinden konuya yaklaşımı sınırlı kalmıştır. Bu nedenle bu çalışmada Kıbrıs-AB ilişkilerine AB perspektifinden yaklaşmak amaçlanmıştır. Bu yapılırken gerekli görülen yerlerde Kıbrıs perspektifine de yer verilmiştir. Çalışma kapsamının dışına çıkmamak amacıyla Kıbrıs'ın AB politikasına yer verilmemiştir. AB'nin Kıbrıs politikasına, süreç içinde politika değişimine ve toplumlararası barış görüşmelerine katkısına yönelik sorulabilecek sorulara cevap aranmıştır. 1990 öncesi dönemde Ortaklık Anlaşması bağlamında AET- Kıbrıs ilişkilerine AET perspektifinden yaklaşan çalışma sayısı azdır. Bu nedenle çalışmada Ortaklık Anlaşması ve bu süreçte AET'nin Kıbrıs politikası araştırılmıştır. Böylece Ortaklık sürecinde AET'nin Kıbrıs sorununa yönelik politikası incelenerek literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Diğer yandan Kıbrıs-AB ilişkilerine klasik yaklaşımın aksine Güney Kıbrıs'ın AB'ye üyelik sürecine AB perspektifinden yaklaşılmıştır. Böylece Birlik üyesi ülkelerin ve Birlik kurumlarının üyelik öncesi süreçte Kıbrıs'a yönelik tutumunun yanı sıra AB'nin söz konusu ülkeye yönelik politika değişimini incelemek amaçlanmıştır. Ayrıca AB'nin Annan Planı'na etkisini, üyelik sonrası süreçte AB'nin KKTC ile ilişkilerini ve nihayet toplumlararası barış görüşmelerinde AB üyelik olasılığının katalitik etkisini araştırmak amaç edinilmiştir. Kısaca Kıbrıs-AB ilişkilerinde

⁹ Andrekos Varnava and Hubert Faustmann (eds.), *Reunifying Cyprus: The Annan Plan and Beyond*, I. B. Tauris, New York, 2009; Craig Webster ve Alexandros Lordos, "Who Supported the Annan Plan? An Exploratory Statistical Analysis of the Demographic, Political, and Attitudinal Correlates", *Cyprus Review*, Vol: 18, No: 1, 2006; Ahmet Sozen, "5 A Model of Power-Sharing in Cyprus: From the 1959 London-Zurich Agreements to the Annan Plan", *Turkish Studies*, Vol: 5, No: 1, 2004; Athanasios Moulakis, "Power-sharing and its discontents: Dysfunctional constitutional arrangements and the failure of the Annan plan for a reunified Cyprus", *Middle Eastern Studies*, Vol: 43, No: 4, 2007; Müjde Koca-Atabey, "The Annan Plan for Cyprus as a Prisoner's Dilemma Game", *BILIG*, No: 50, 2009; Barry Eichengreen vd., "Economic Aspects of the Annan Plan for the Solution of the Cyprus Problem", 2004, <https://eml.berkeley.edu/~eichengr/links/final4apr16-04.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.06.2022); Ioannis Andreadis, "Analysis of the Cyprus referendum on the Annan plan", *Political Science Studies*, <http://ikee.lib.auth.gr/record/132689/files/PSA2007.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.06.2022).

AB perspektifini öne koyan bu çalışmanın özellikle yukarıda sayılan konularda literatüre katkısının olacağı düşünülmektedir.

Siyasal, ekonomik, finansal ve diplomatik bakımdan uluslararası arenada önemli bir aktör olan AB, bölgesel ve küresel ölçekte dış politika oluşturmaktadır. AB, bazı konularda ulusüstü nitelik gösterse de Birlik üyesi ülkeler, kendi ulusal çıkarları bağlamında AB'nin karar alma mekanizmasına ve dolayısıyla da dış politikasına farklı düzeylerde ve alanlarda etki eder. Bu noktada Birlik üyesi ülkelerin, AB'nin Kıbrıs ile ilişkilerine yaklaşımının incelenmesi önemli bulunmuştur. Benzer şekilde Birlik kurumlarının da bu süreçte rolü büyüktür. Çalışmada, Birlik kurumlarının siyasi ve teknik açıdan Kıbrıs-AB ilişkilerine yaklaşımının ortaya koyulması gerekli görülmüştür. Bu nedenle AB'nin Kıbrıs politikasının Birlik kurumlarındaki yansımaları gözlemlenmiştir.

Çalışmayı yönlendiren ana araştırma sorusu şöyledir: “Ortaklık sürecinde ve katılım öncesi süreçte, AB'nin Kıbrıs sorununa yönelik politikası ve sorunun çözümünde katalitik etkide bulunma iddiası niçin etkisiz veya başarısız olmuştur?” Soruya cevap aranırken AET-Kıbrıs arasındaki Ortaklık sürecine ve Kıbrıs'ın Birliğe katılımından önceki sürecine odaklanılmıştır. Böylece ekonomik ve ticari dinamikleri olan ortaklık sürecinde siyasi dinamikler aranarak konuya farklı açıdan yaklaşılmıştır. Ortaklık sürecinde AET'nin Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik yaklaşımı birtakım parametreler etrafında değerlendirilmiştir. Katılım öncesi süreçte AB'nin Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik politikası bağlamında katalitik etki yaratma iddiasının başarısız olduğu savunulmuştur. Bu yapılırken birtakım faktörler belirlenmiş ve bu faktörler etrafında AB'nin Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik politikasının başarısızlık nedenleri araştırılmıştır.

AB perspektifinden Kıbrıs- AB ilişkilerinin, AB'nin Kıbrıs'a yönelik politikasının ve Birliğin toplumlararası barış sürecinde katalitik etkisinin tartışılabilmesi için AB'nin

stratejileri, eylemleri, karar alma dinamikleri, dış politika kararları siyasi, ekonomik, ideolojik ve tarihsel bağlamda birbiriyle bağdaştırılarak incelenmiştir. Olaylar, olgular, kararlar ve politikalar beraberinde siyasi, ekonomik, coğrafi, tarihi açıdan ampirik çıkarımları takip etmiştir. Kıbrıs-AB ilişkilerinde özellikle AB dinamiği, farklı açılardan gözlemlenmiş, kritik edilmiş ve açıklanmıştır. Araştırma yapılırken belgesel kaynak tarama tekniği kullanılmıştır. Literatürde konuya ilişkin ulaşılan ve önemli görülen kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu yapılırken Kıbrıs-AB ilişkileri çalışan akademisyenlerin, uzmanların ve hukukçuların önemli görülen çalışmaları incelenmiştir. Konuya farklı açılardan yaklaşabilmek amacıyla bazı başlıklarda söz konusu akademisyenlerin birbirine benzer ve karşıt olan görüşleri bir arada sunulmuştur. Çalışmada birincil kaynaklardan yararlanılmaya özen gösterilmiştir. Bu bağlamda anlaşma, protokol, anayasa ve sözleşme metinlerine, Birlik kurumlarının ve ilgili ülke mercilerinin yayınladığı resmi belgelere, Kıbrıs'ın, Birlik üyesi ülkelerin ve Birlik kurumlarının yetkililerinin resmi ifadelerine sıklıkla yer verilmiştir.

AB, kurulduğu tarihten itibaren üçüncü ülkelerle ticari temelli birtakım anlaşmalar yapmıştır. Bu anlaşmaların hukuki zemine taşınması, Birliğin ekonomik potansiyelini artırma isteğiyle paralel ilerlemiştir. Çalışma özelinde AB, Kıbrıs ile ilişkisini ilk olarak ekonomik doğrultuda başlatmıştır. Öyle ki kurulduğu tarihten sadece dört yıl sonra AB, Kıbrıs'a Ortaklık ve tam üyelik teklifinde bulunmuştur. Kıbrıs'tan, ikisi arasında bir tercih yapmasını istemiştir. Kıbrıs ise Ortaklık yönünde isteğini dile getirmiştir. Ancak Ada'da yaşanan toplumlararası çatışmalar nedeniyle Ortaklık ilişkilerinin başlaması 1970'lerin ilk yıllarına ertelenmiştir.

Tarih ilerledikçe AB'nin Kıbrıs ile ilişkisi ekonomik bağlamın dışına çıkmaya başlamıştır. Nitekim Kıbrıslı Rumların Ada'daki bir diğer topluluk olan Kıbrıslı Türklerin varlığını yok sayarak 1990 yılında AB'ye üyelik başvurusunda bulunması söz konusu ülkenin AB ile ilişkilerinde siyasi bağlamı beraberinde getiren önemli bir adım olmuştur.

Bu başvuru kusurlu olsa da AB'nin konuyu olumlu değerlendirmesi yukarıdaki ifadeyi pekiştirmiştir. Devam eden yıllarda Birlik, Kıbrıs'a üyelik beklentisi perspektifi sunarak onu kendi genişleme yörüngesine almıştır. İlk bakışta sıradan bir genişleme hamlesi olarak görülen bu gelişme, Kıbrıs'ın ihtilafli bir ülke oluşuyla ilginç bir durum olma özelliği taşımaktadır. Öyle ki AB ilkeleri, aday ülkelerin toprak sorunlarını çözmeksizin tam üye olamayacağına altını çizirken Birlik, Kıbrıs'ın ihtilafli yanını söz konusu ilke kapsamında değerlendirmeksizin ona adaylık statüsü ve devam eden süreçte tam üye profili sağlamaktan geri durmamıştır.

Çalışma AET-Kıbrıs ilişkilerinin resmi olarak başladığı 1970'lerin başından Kıbrıs'ın Birlik'in tam üyesi olduğu 2000'lerin ortalarına kadar olan süreci kapsamaktadır. Buna ek olarak AB-Kıbrıs ilişkilerinin dinamiklerini açıklayabilmek ve AB'nin toplumlararası barış görüşmelerinde katalitik etkisini tartışabilmek için Kıbrıs'ın tarihsel deneyimine yer verilmiştir. Bu doğrultuda en yalın haliyle önceki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) Kıbrıs ile ticari iş birliği bağlamında kurduğu Ortaklık Anlaşması; sonrasında siyasi bağlamda Kıbrıs'ı genişleme sürecine dahil ederek üyeliğe kabul etme süreci ve Ada'daki toplumlararası barış sürecinde nasıl bir katalitik etki yarattığı anlatılmış ve kritik edilmiştir. Bu çalışma 3 ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla "AET-Kıbrıs arasında ortaklık ilişkileri", "Kıbrıs'ın AB'ye üyeliği ve süreç içinde ilişkilerin gelişimi" ve "üyelik sonrası süreçte AB'nin Kıbrıs politikası ve çözüm sürecine katalitik etkisi" dir.

İlk bölümde genel olarak AET-Kıbrıs ilişkilerinin ilk dönemi ve Ortaklık süreci incelenmiştir. İkili ilişkilere geçmeden önce Kıbrıs Adası'nın tarihsel tecrübelerine durum ve olgu odaklı yaklaşım ve kronolojik bir sırayla yer verilmiştir. Bunun yapılmasındaki amaç, üzerinden çok zaman geçmiş gelişmelerin güncel yansımalarının açık bağlantılar içermesidir. Özellikle üçüncü bölüm olmak üzere çalışma boyunca Ada'nın geçmişini anlamak, araştırılan sorulara cevap bulmada aydınlatıcı olmuştur. Bu

nedenle ilk bölümün ilk başlığında Kıbrıs Adası'nın tarihine, Ada'daki Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum halkı arasındaki ilişkilere, Kıbrıs'ın kısa süreli cumhuriyet deneyimine, iki toplum arasındaki şiddet eylemlerine ve sonuçlarına, Kıbrıs sorununa ve sorunun uluslararası bir boyut kazanmasına yer verilmiştir. Burada Ada'daki iki toplum arasındaki ilişkilerin dinamiklerini açıklayarak uzun yıllar boyunca çözümsüz kalan Kıbrıs sorununun çözümü konusunda AB'nin etkisini, üçüncü bölümde daha rahat tartışmak amaçlanmıştır.

Sonra, AET-Kıbrıs ilişkilerinin başlangıcına işaret eden Ortaklık Anlaşması'na yer verilmiştir. Bu bağlamda AET-Kıbrıs ilişkilerini şekillendiren ilk gelişmeleri araştırmak önemli olmuştur. Commonwealth üyesi olan Kıbrıs'ın İngiltere ile olan özel ilişkisindeki değişim, AET ile kurduğu ilişkinin ilk dinamiğini oluşturmuştur. Bununla bağlantılı olarak AET ve Kıbrıs arasındaki ilişkilerin başlamasına etki eden diğer faktörler incelenmiştir. Ardından 1972 yılında imzalanan Ortaklık Anlaşması'nda Kıbrıs'ın ve AET'nin motivasyonları siyasi, ekonomik ve stratejik açıdan araştırılmıştır. Bundan sonra, ikili arasındaki Ortaklık Anlaşması'nın detaylarına gelinmiştir.

Ortaklık Anlaşması ve Gümrük Birliği hukuki perspektiften incelenmiştir. Bu yapılırken doğrudan anlaşma metinlerine gidilmiş, önemli bulunan maddeler çalışmanın kapsamı bağlamında ele alınmıştır. Ardından Ortaklık sürecinde AB'nin Kıbrıs politikası detaylı bir şekilde kritik edilmiştir. Literatürde Ortaklık sürecinde AB'nin politikasını detaylı bir şekilde inceleyen çalışma sayısı azdır. Dolayısıyla 1960-1990 yılları arasında AET'nin Kıbrıs politikasını ekonomik ve siyasi yönleriyle incelemek önemli olmuştur. Öyle ki AET-Kıbrıs Ortaklık süreci denildiğinde akla ilk gelen ekonomik perspektifin yanı sıra Kıbrıs sorunu bağlamında siyasi perspektife de yer verilmiştir. Bu süreçte AET üyesi ülkelerin Kıbrıs'a yönelik farklılaşan ekonomik ve siyasi yaklaşımları ortaya konulmuştur. Çalışmanın bu bölümünde AET'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımında kapasitesinin sınırlı düzeyde kaldığı savunulmuştur. AET bu süreçte, BM'nin ve

ABD'nin gölgesini takip etmiştir. Dolayısıyla arabuluculuk rolü zayıf kalmıştır. Ekonomik açıdan ise Kıbrıs'tan AET'ye ve AET'den Kıbrıs'a yapılması beklenen ve yapılan ihracat farkı verileri incelenmiştir. Bunun sonucunda Kıbrıs'ın ihracatının beklenenin altında kaldığı, AET'nin ihracatının ise beklenenin üstüne çıktığı görülmüştür. Süreç içinde Kıbrıs'ın AET pazarında etkinliğinin, sermaye hareketinin ve söz konusu alanlarda iş birliğinin zayıf kaldığı savunulmuştur. "AET'nin Kıbrıs politikasının değerlendirilmesi" başlığında bu iddiaların altı doldurulmuştur. Böylece tezin amaçlarından ilkinde ulaşılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde genel manada Kıbrıs'ın AB'ye üyelik süreci araştırılmıştır. Bu bakımdan Kıbrıs'ın AET'ye 1990 yılındaki başvurusu ile 2004 yılında Birliğe tam üyeliği arasındaki süreç incelenmiştir. 1990 yılında Güney Kıbrıs, Ada'daki durumu görmezden gelerek tek taraflı olarak Topluluğa başvurmuştur. Topluluk başlarda Güney Kıbrıs'ın başvurusuna çekimser yaklaşırsa da sonraları bu yaklaşımını değiştirmiştir. Birtakım nedenlere dayandırılan bu iddia Topluluğun Zirve sonuç bildirimleri ve Topluluk yetkililerinin resmi ifadeleri ile desteklenmiştir. Ardından Kıbrıs'ın tek taraflı başvurusunun siyasi ekonomik ve güvenliğe ilişkin sebeplerine yer verilmiştir. Siyasi ve güvenliğe ilişkin nedenlerin ekonomik nedenlerden çok daha ağır bastığı ileri sürülmüştür. Bu noktada birinci bölümün ilk başlığında aktarılan gelişmelerle bağlantılı olarak birtakım çıkarımlarda bulunulmuştur.

Daha sonra Güney Kıbrıs'ın Topluluğa başvurusu hukuki perspektiften incelenmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Anlaşmaların ve Cumhuriyet'in Anayasası'nın ilgili maddelerine atıfta bulunularak başvurunun kusurlu yönleri vurgulanmıştır. Bu noktada uluslararası hukukçuların başvuruya yönelik görüşlerine yer vermek gerekli olmuştur. KKTC'nin başvuruya yönelik itirazını haklı bulan ve GKRY'nin başvurusunu uygun bulan uluslararası hukukçuların hazırladığı raporların önemli noktaları öne çıkarılmıştır. Topluluğun ise kendi bağımsız görüşünü sunmamasına

dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte toplumlararası görüşmelerde önemli bir aktör olan Birleşmiş Milletler'in görüşüne kısaca yer verilmiştir.

Devam eden başlıklarda Güney Kıbrıs'ın tam üyelik başvurusu, AB perspektifinden incelenmiştir. Katılım öncesi sürecin önemli ilk adımlarından biri olan Komisyon görüşü değerlendirilmiştir. Toplumlararası barış görüşmelerinde alınacak olası olumlu bir sonucun, katılım için öneminin vurgulandığı bu aviste, çözümsüzlüğün devam etmesi durumunda ileri bir tarihte tekrar değerlendirme yapılacağı bildirilmiştir. Birliğin başvuruya çekimser olan ilk yaklaşımının süreç içinde değiştiği gözlemlenmiştir. Bu, Birlik kurumlarının ve üye ülkelerin genel yaklaşımlarının yanı sıra sözü edilen kurum ve üye ülkelerin yetkililerinin birinci ağızdan yaptıkları açıklamalar eşliğinde desteklenmiştir. Bu noktada, önde gelen bazı üye ülkelerin yetkililerinin resmi açıklamalarına dayanarak Kıbrıs'ın üyeliğine yönelik negatif yaklaşım gözler önüne serilmiştir. Bunun yanı sıra Kıbrıs'ın katılım sürecinin ilerletilmesi aşamasında, Birlik üyesi Yunanistan'ın Birliğin Kıbrıs'a yönelik politikasına etkisine değinilmiştir. AB'nin Kıbrıs'a yönelik tutum değişikliğinin en görünür olduğu Zirve sonuç bildirimleri, söz konusu iddianın desteklenmesine katkıda bulunmuştur.

Böylece Kıbrıs'ın AB'ye üyelik müzakereleri sürecine gelinmiştir. Kıbrıs'ın AB müktesebatını üstlenme aşamasında yaptığı kurumsal değişikliklere detaylıca yer verilmiştir. Kıbrıs'ın katılımına yönelik AB'nin teknik ve siyasi yaklaşımı sırasıyla Komisyon'un düzenlemeleri ve raporları; Konsey'in ise Zirve kararları bağlamında dikkate alınmıştır. İlk önce Kıbrıs'ın Kopenhag siyasi ve ekonomik gerekliliklerinin Birlik müktesebatını yüklenme kapasitesinin değerlendirildiği 1998-2002 tarihleri arasında Komisyon tarafından yayınlanan beş ilerleme raporuna yer verilmiştir. Bunun yanı sıra Kıbrıs için kısa ve orta vadede önceliklerin belirtildiği iki Katılım Ortaklığı Belgesi incelenmiştir. Ayrıca Kıbrıs'ın katılımı öncesinde, 2003 yılında, yayınlanan son kapsamlı tarama raporuna da değinmek gerekli görülmüştür. Böylece Kıbrıs'ın katılım

müzakerelerinde teknik sürecin sonuna gelinmiştir. Daha sonra katılım sürecinin siyasi bağlamını yansıtan Zirve kararları incelenmiştir. Zirve sonuç bildirimleri doğrultusunda Birliğin Kıbrıs'a yönelik siyasi tutumu ortaya konmuştur. Son olarak AET-Kıbrıs arasında 2003 yılında imzalanan Katılım Anlaşması'na ve ilgili Anlaşma'nın "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin etkin kontrol uygulamadığı Kıbrıs Cumhuriyeti bölgelerinde müktesebatın uygulanmasının askıya alınmasına" ilişkin 10 No'lu Protokol değerlendirilmiştir. Bu protokol çalışmanın üçüncü bölümünde yer alan "Güney Kıbrıs'ın üyeliği sonrası AB'nin KKTC ile ilişkileri" başlığında aktarılan birden çok düzenlemeye dayanak oluşturması sebebiyle önemli görülmüştür.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde genel olarak Güney Kıbrıs'ın üyelik müzakereleri sonrası sürece odaklanılmıştır. Bu noktada BM bünyesi altında gerçekleştirilen toplumlararası barış görüşmeleri arasında en iddialısı olan Annan Planı'na yer verilmiştir. Bu başlıkta Annan Planı'na AB'nin etkisi araştırılırken planın detaylarını incelemek gerekli görülmüştür. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 1250 sayılı kararı ile yetkilendirmesi üzerine Kofi Annan Ada'daki iki toplum arasında uzun yıllardır süregelen soruna çözüm bulmak amacıyla Annan Planı'nı hazırlama girişiminde bulunmuştur. Plan, 2002-2004 yılları arasında beş kere revize edilmiştir. Bu süre içinde planın ilk dört taslağının başarısız olma sebepleri, planın gelişim süreci başlığında ele alınmıştır.

Planın beşinci ve son halinin önemli bulunan noktaları hukuki ve siyasi perspektiften incelenmiştir. Bu bağlamda Ada'da kurulması öngörülen siyasi sistem, mülkiyet, toprak düzenlemeleri, askeri varlık, garantörlük, yerinden edilmiş kişiler ve AB üyeliğini vs. ele alan Anlaşma'nın bazı ekleri ve maddeleri üzerinde durulmuştur. Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum toplumu tarafından 24 Haziran 2004'te ayrı ayrı referanduma götürülen plan, Kıbrıslı Rumların 'hayır' oyu ile başarısızlığa uğramıştır. Çalışmada planın neden başarısız olduğuna cevap verilmiştir. Bu noktada Kıbrıslı Türklerin 'evet'

oyu, Kıbrıslı Rumların ‘hayır’ oyu kullanma sebepleri, çalışmanın birinci bölümünde aktarılan Ada’nın tarihsel deneyimiyle bağlantı kurularak açıklanmıştır. Referandum öncesinde Güney Kıbrıs Dışişleri bakanının Rus hükümetiyle görüşmesi sonrası BMGK’de Rusya’nın, güvenlik garantilerine ilişkin karar taslağını veto etmesi gelişmesiyle Rum hükümetinin bir gün sonra güvenlik garantileri olmaksızın planın taraflarınca onaylanmayacağını belirtmesi arasında bağlantı kurulmuştur. Bunun yanı sıra Kıbrıs Rum halkının, Kıbrıs Rum liderliği tarafından manipüle edildiği savunulmuş ve bu iddia örneklerle desteklenmiştir.

Daha sonra AB’nin plana etkisi ilgili başlık altında tartışılmıştır. AB’nin, plana olumlu yönde etkisinin olup olmadığı, teknik ve siyasi açıdan ele alınmıştır. Genel olarak AB’nin sürece katılımının yetersiz olduğu, sorumluluğu BM’ye bıraktığı ve daha çok Kıbrıslı Rumlar lehine bir duruş sergilediği savunulmuştur. Annan Planı sürecinde Birliğin tutumu, Birlik kurumlarının söylemleri ve aldığı kararlar doğrultusunda değerlendirilmiştir. AB’nin plana yönelik pragmatik ve işlevsel yaklaşımının, Ada’daki Rum ve Türk taraflarının sırasıyla ‘hayır’ ve ‘evet’ yönünde verdikleri sinyalleri algılamasına perde düşürdüğü savunulmuştur. Bu noktada AB’nin, Kıbrıs Adası’nın mevcut gerçekliğini yanlış kavramamış olması varsayımında bulunulması halinde bile yetersiz ve tutarsız hareket ettiği görülmüştür. Bunun bir sonucu olarak Birlik, Kıbrıslı Rumlar üzerinde çözüm doğrultusunda baskı gücünü kaybetmiştir.

Güney Kıbrıs’ın üyeliği sonrasında AB’nin KKTC ile ilişkileri çalışmanın bir diğer odağı olmuştur. Bu noktada 2004 sonrası süreçte AB’nin KKTC ile ilişkilerini şekillendiren önemli bir faktör olarak KKTC’ye uzun yıllardır uluslararası toplum tarafından uygulanan izolasyonlara AB’nin katkısının olduğu savunulmuştur. Dolayısıyla ilk olarak uluslararası toplumun, Kıbrıslı Türklere uyguladığı siyasi, sosyal ve ekonomik izolasyon spesifik örneklerle anlatılmıştır. Ardından Avrupa Birliği Adalet Divanı’nın (ABAD) 1994, 2000 ve 2003 yıllarında aldığı üç Anastasiou kararına yer verilmiştir. Öyle

ki söz konusu kararlar ile Kıbrıslı Türklerin AB'ye ihracatı imkansız hale getirilmiştir. Bu nedenle AB'nin, tanınmayan devletlere yönelik alınan uluslararası hukuk kurallarına ve Ortaklık Anlaşması'nın 5. maddesinin ayrımcılık yapmama ilkesine aykırı hareket ettiği görülmüştür. AB'nin konuya ilişkin tutumunun siyasi yönünün ağır bastığı iddia edilmiştir. Anastasiou kararlarının odağı olan menşe kuralı ilintili uygulamaların tanınma bağlamında ele alınmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yerine KKTC'nin Kuzey'deki fiili kontrolünün ve yargı yetkisinin yanı sıra uluslararası sorumluluğun da göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır.

Bir diğer başlık ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) aldığı Loizidou kararıdır. KKTC'nin tanınmaması ve bu nedenle de uluslararası toplum tarafından çeşitli alanlarda izolasyona maruz bırakılmasının bir yansıması olarak KKTC topraklarındaki bazı durumlardan Türkiye'nin sorumlu tutulması nedeniyle karar, çalışma bağlamında tartışmaya değer görülmüştür. 1995, 1996 ve 1998 yıllarında AİHM tarafından alınan kararlarda Loizidou'nun mülkiyet hakkının korunduğu ve bu hakka erişiminin engellendiği dolayısıyla Türkiye'nin ilgili kişiye tazminat ödemesine karar verilmiştir. BMGK'nin KKTC'yi tanımamaya yönelik aldığı geçmiş kararlarda insan haklarına atıfta bulunulmamasına rağmen AİHM, söz konusu kararlardan etkilenmiş ve uluslararası hukukun kısmi bir öznesi olan KKTC yönetiminin fiili ve hukuki varlığını görmezden gelmiştir. Kıbrıs meselesinin tarihi, siyasi ve hukuki gerçeklerini görmezden gelen AİHM'nin, siyasi açıdan Kıbrıs meselesine dahil olduğu savunulmuştur. Bu noktada Güney Kıbrıs'ın, konuyu siyasi düzleme getirme çabalarının olduğu görülmüştür.

Konuya ilişkin bir diğer önemli nokta AB-KKTC ilişkileridir. Bu bağlamda AB'nin KKTC ile ilişkilerinde KKTC'nin uluslararası ortamda tanınmamasının önemli bir faktör olduğu savunulmuş ve birtakım örneklerle desteklenmiştir. Diğer yandan Kıbrıslı Türklerle kurumsal bağlarını arttırmak amacıyla AB'nin birtakım girişimler başlattığı ancak bu girişimlerin siyasi olmaktan çok ekonomik, yasal ve normatif düzeyde

tutulduğu iddia edilmiştir. AB'nin GKRY'nin üyeliği sonrasında birtakım yanlış hesaplamalarda bulunduğu ve Kıbrıslı Türklerin içinde bulunduğu durumu tam olarak özümseyemediği için doğru adımlar atmadığı savunulmuştur. Referanduma evet diyen Kıbrıslı Türklere uygulanan izolasyonları kaldırmak için AB, birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda çalışmada Yeşil Hat Tüzüğü'ne (YHT), Doğrudan Ticaret Tüzüğü'ne (DTT) ve Mali Yardım Tüzüğü'ne (MYT) yer verilmiştir. Yeşil Hat Tüzüğü ile Kıbrıs'ın iki kesimi arasında ticaretin mümkün kılınması amaçlanmış ve Kıbrıs Türk Ticaret Odası (KTTO) muhatap alınmıştır. Ticari işlemlerde KTTO'nun yetkili merci kabul edilmesi, Birliğin KKTC'nin resmi kurumlarıyla doğrudan temastan kaçınmasının bir göstergesi olmuştur. Ayrıca Kuzey ve Güney arasında ticaretin sınırlı düzeyde kaldığı görülmüştür. Kuzey Kıbrıs'ın ekonomik gelişimine katkıda bulunmak amacıyla çıkarılan Mali Yardım Tüzüğü'nün yetersiz olduğu savunulmuştur. Kuzey Kıbrıs ile AB arasında doğrudan ticaretin mümkün kılınması amaçlanan Doğrudan Ticaret Tüzüğü ise kabul edilmemiştir. Lizbon Anlaşması'nın 2009 yılında yürürlüğe girmesiyle Tüzüğün kabulü için yeşil ışık yandıysa da GKRY'nin çabaları doğrultusunda bu ışık söndürülmüştür. Bu noktada Avrupa Parlamentosu'nun KKTC- AB ve Türkiye- AB ilişkilerinde oynayabileceği önemli rolü kaybettiği ileri sürülmüştür.

Diğer yandan çalışmada Türkiye boyutuna da değinilmiştir. AB, donmuş müzakere sürecine işaret ederek Türkiye'den limanlarını ve havaalanlarını Kıbrıs Rum bayraklı gemilere ve uçaklara açması konusunda baskı uygulamaktadır. Türkiye ise Birliğin DTT'yi onaylaması ve Kıbrıslı Türklere uygulanan izolasyonun kaldırılması karşılığında Türk limanlarını ve havaalanlarını Kıbrıs Rum bayraklı gemilere ve uçaklara açacağını dile getirmiştir. Dolayısıyla konu bağlamında ikili ilişkilerde paradoksal bir durum oluşmuştur. AB'nin Türkiye'den isteği ve KKTC'ye yönelik uygulamasına bakıldığında ironik bir durumun söz konusu olduğu görülmüştür.

Çalışmanın son başlığında AB'nin Kıbrıs'ın katılımına yönelik genel politikası ve toplumlararası barış görüşmelerinde katalitik etkisi değerlendirilmiştir. Genel olarak AB'nin genişleme politikasına bakıldığında koşulluluk mekanizmasını etkin bir şekilde kullandığı görülmektedir. Öyle ki bu mekanizma, üyelik öncesi süreçte aday ülkenin belli başlı kriterleri yerine getirmesi aşamasında işlevsel bir şekilde kullanıldığında sonuç vermektedir. Üyelik sürecinde AB ile asimetric bir ilişki içinde olan aday ülkenin sorunu bulunan alanlarında belli başlı kriterleri yerine getirmesi beklenir. Bu noktada Birlik, aday ülkeden beklentisini karşılamasını isterken iddialı bir duruş sergilemektedir. Kıbrıs konusunda da AB, Kıbrıs'ın Birliğe üyelik sürecinin toplumlararası barış görüşmelerine olumlu katkı sağlayacağını düşünmüştür. Başka bir deyişle uzun yıllar boyunca çözümsüz kalan Kıbrıs sorununun çözümünde katalitik etki yaratabileceğini iddia etmiştir. Bu iddia, birlik kurumlarının ve yetkililerinin resmi açıklamalarında somut hale gelmiştir. Birlik, katalitik etkinin zorunlu etkiyi ve değişimi beraberinde getirmesini beklemiştir. Ancak süreç bu yönde gelişmemiştir. Aksine Birlik, sorunun çözümünde katalizör rolünü etkili bir şekilde oynayamamıştır. AB'nin, üyeliğin çekici gücünü ve koşulluluk mekanizmasını kullanmada yetersiz kalması sebebiyle katalitik etkinin başarıya ulaşamadığı savunulmuştur. Birliğin Kıbrıs sorununun taraflarına yönelik koşulluluğu farklı olmuştur. Kısaca söylemek gerekirse Birlik, Türkiye ve Kıbrıslı Türklerden uzlaşmacı bir tavır sergilemesini beklerken, Kıbrıslı Rumlara üyelik perspektifi sunmuş ve çözümü katılım şartı olmaktan çıkarmıştır. Ekonomik teşvikler, Kıbrıslı Türklerin beklentisi olan siyasi teşviklerin yokluğunu kamufle edememiştir. GKRY'yi çözüme yaklaştıracak baskı Birlik tarafından uygulanmadığından Kıbrıslı Rumlara çözüm için çaba göstermemiştir. Birliğin Kıbrıslı Türklere ve Kıbrıslı Rumlara yönelik farklı yaklaşımı, barış görüşmeleri sürecinde iki tarafın daha da agresifleşmesine katkıda bulunmuştur. Kıbrıs'ın üyeliği öncesi süreçte Birliğin stratejisinin planlanmamış, manipülasyona açık, tutarsız ve kusurlu olduğu savunulmuştur.

I. KIBRIS – AET ARASINDA ORTAKLIK İLİŞKİLERİ

A. Kıbrıs Adası'nın Tarihsel Arka Planı ve Ortaklık Öncesi AET – Kıbrıs İlişkileri

1. Ada'nın Tarihi ve İki Toplum Arasındaki İlişkiler

Konumu, boyutu ve bir Ada oluşuyla Kıbrıs önemli coğrafi özelliklere sahiptir. Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişiminde bulunması Kıbrıs'ı, jeostratejik açıdan önemli bir yere koymaktadır. Tarih boyunca farklı uygarlıkların ve devletlerin yönetimine girmesinde Kıbrıs'ın coğrafi konumu ve boyutu oldukça etkili iki faktör olmuştur. Farklı yerlerden göç aldığı için Kıbrıs Adası'nda kozmopolit bir toplumsal yapı oluşmuştur. Buna rağmen sadece Türkler ve Rumlar, Ada'nın nüfusu üzerinde kalıcı ve belirleyici etkiye sahip olmuştur.¹⁰ Belirtmekte fayda vardır ki tarihsel süreçte Kıbrıs, hiçbir zaman Yunanların yönetimi altına girmemiştir.¹¹ Kıbrıs halkının Rum kesimi, Yunanistan için yabancıdır. Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan ile aynı dile ve dine mensup olduğundan dolayı kendisini Yunan saymaktadır.¹²

1192 yılından beri Latin egemenliği altında olan Kıbrıs Adası'nı, Osmanlı İmparatorluğu Temmuz 1570-Ağustos 1571 tarihleri arasında fethetmiştir. Bu tarihten itibaren yeniden yerleştirme gibi çeşitli düzenlemeler ile Ada'da, Türk-Müslüman topluluğu oluşmaya başlamıştır.¹³ Latin Lüzinyan ve Venediklilerin hakimiyetindeyken ekonomik ve sosyal ayrımcılığa uğrayan Rum Ortodoks Hristiyanları, Osmanlı

¹⁰ Joseph S. Joseph, "Cyprus: Domestic Ethnopolitical Conflict and International Politics", *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol: 15, No: 3-4, 2009, s. 377.

¹¹ Nancy Crawshaw, *The Cyprus Revolt: An Account of the Struggle for Union with Greece*, Unwin Hyman Publishers, Great Britain, 1978, s. 19.

¹² Sevin Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, Fakülteler Basımevi, İstanbul, 1977, s. 10-11.

¹³ Souter, "An Island Apart: A Review of the Cyprus Problem", a.g.e., s. 657.

yönetimindeyken dini özgürlüklerini geri kazanmıştır.¹⁴ Osmanlı'nın idari uygulamaları, Rumların kültürel kimliklerinin korunmasına, ekonomik ve siyasi özgürlüklerinin pekişmesine katkıda bulunmuştur.¹⁵ Osmanlı yönetiminde Ada'da Türk nüfusunu arttırmaya veya Türklerin hakimiyetinde ekonomik sınıf oluşturmaya çalışılmamıştır. Osmanlı Devleti'nde özellikle 19. yüzyılda Yunan milliyetçiliğinin yükselişi, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması, Rum Ortodoks Kilisesi'nin toplumsal ve ekonomik yetkilerinin artması ve yerli Rum burjuvazisinin oluşmaya başlaması gibi gelişmeler, Ada'daki Rumların kendilerini Yunanistan ile özleştirmesinde etkili olmuştur.¹⁶

19. yüzyılda Osmanlı Devleti güçsüzleşirken Rusya'nın Doğu Akdeniz'de etki alanını genişletme politikası, bazı Avrupa ülkeleri tarafından engellenmek istenmiştir. İngiltere, Osmanlı-İngiltere arasında Rusya'ya karşı bir savunma anlaşması yapılmasını teklif etmiştir. Rosenbaum'a göre, Rusya'nın Akdeniz'de ilerlemesini engellemek ve Osmanlı İmparatorluğu'nu reforma yönlendirerek onun Rusya karşısında zayıflığını azaltmak Kıbrıs'ı İngiltere için önemli kılmıştır.¹⁷ 4 Haziran 1878'de İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan Anlaşma doğrultusunda mülkiyeti kendisinde olmak ve Rus tehlikesi kalkınca geri almak suretiyle Kıbrıs Adası, İngiliz yönetimine verilmiştir. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin farklı safta olmasını gerekçe göstererek Ada'yı ilhak etmiş ve 1925'te sömürgesi ilan etmiştir. Ada, 1959 yılına kadar İngiliz sömürgesi olarak yönetilmiştir. Bu süreçte Ada'da kültürel, etnik ve

¹⁴ Ronald Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, c.1, NYU Press, New York, 1993, s.30; Ahmet Gazioğlu, *Tarihi Süreç İçinde Kıbrıs Sorunu*, Baha Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 11-12; Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, a.g.e., s. 20; Joseph, "Cyprus: Domestic Ethnopolitical" a.g.e., s. 378.

¹⁵ Christos L. Doumas, "History and the Cyprus Problem", *Social Science*, Vol: 43, No: 3, 1968, s. 148.

¹⁶ Şükrü S. Gürel, *Kıbrıs Tarihi, 1878-1960: Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985, s. 12-14.

¹⁷ Naomi Rosenbaum, "Success in Foreign Policy: The British in Cyprus, 1878-1960", *Canadian Journal of Political Science*, Vol: 3, No: 4, 1970, s. 621.

dini farklılıklar pekiştirilmiştir.¹⁸ Topluluklararası etnik, dini, idari ve siyasi ayrışma, Kıbrıs'ın koloni olarak kontrol edilmesini kolaylaştırdığı için İngiltere bu stratejiyi izlemiştir.

Osmanlı yönetiminde, 'Millet Sistemi' uygulaması iki ayrı etnik grubu politize etmiştir. Bu durum, İngiliz yönetiminde de devam etmiştir. Her iki topluluğun tarihsel deneyimlerinin farklı oluşu siyasi yönelimlerine etki etmiştir. Nitekim, Ada'da Kıbrıs milliyetçiliğinin oluşmaması bunun bir göstergesidir. Kıbrıslı Türkler ve Rumlar kendilerini sırasıyla Türkiye'ye ve Yunanistan'a ait görmüşlerdir.

19. yüzyılda, Kıbrıslı Rumlar arasında Enosis düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Yukarıdan aşağıya bir hareket¹⁹ olan Enosis, en yalın tanımıyla Yunanistan ile birleşmeye yönelik siyasi bir fikirdir. Yunanistan'ın, 1821 yılında Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanması, Enosis'e yeni bir boyut kazandırmıştır. Kilise tarafından Kıbrıslı Rumların ayrılıkçı hareketleri körüklenmiştir. Kıbrıslı Türkler ise ayrılıkçı hareketlere karşı çıkmıştır. İngiltere, 1915 yılında Sırbistan'a yardım etmesi koşuluyla Yunanistan'a Kıbrıs'ı önermiştir. Bu durum Kıbrıslı Rumlara, Enosis iddialarının İngiltere tarafından kabul gördüğünü düşündürmüştür.²⁰ Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde de Kıbrıslı Rumların ayrılıkçı hareketleri devam etmiştir. Rum Ortodoks Kilisesi her fırsatta Kıbrıslı Rumları kışkırtmıştır. 1931 yılında Kıbrıslı Rumlar, Enosis talebi doğrultusunda İngiliz Yönetimi'ne karşı ayaklanmışsa da bu isyan bastırılmıştır.²¹

1940'lı yıllarda İngiltere, Rumların Enosis talebini, Rusya'nın Doğu Akdeniz politikasına denk bir tehlike olarak değerlendirmiştir.²² Başpiskopos Makarios

¹⁸ Faruk Sönmezoğlu, *Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986)*, İstanbul Üniversitesi Yayinevi, İstanbul, 1991, s. 11-12.

¹⁹ Eitan Y. Alimi, Chares Demetriou, ve Lorenzo Bosi, *The Dynamics of Radicalization: A Relational and Comparative Perspective*, Oxford University Press, New York, 2015, s. 114.

²⁰ Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, a.g.e., s. 23.

²¹ Alimi, Demetriou ve Bosi, *The Dynamics of Radicalization*, a.g.e., s. 99.

²² Rosenbaum, "Success in Foreign Policy", a.g.e., s. 623.

yönetiminde, Rum Ortodoks Kilisesi radikalleşerek daha politik ve militan hale gelmiştir. 1949 yılında Enosis için gerçekleştirilen halk oylamasına Kıbrıslı Rumların %96'sı evet cevabını vermiştir.²³ Kuşkusuz plesibit ile Enosis hareketinin uluslararası alanda tanınması amaçlanmıştır. Sonuçlar İngiltere tarafından reddedilmiştir.

1955'te Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü'nün (EOKA) kurulması ile Enosis hareketi ivme kazanmıştır. EOKA, Ada için self-determinasyon hakkı talep etmiştir. Bu istek, Kıbrıs'ın İngiltere'den siyasi bağımsızlığını kazanmasına değil, Yunanistan ile birleşmesine dayandırılmıştır.²⁴ 1955'te EOKA, İngiliz Yönetimi'ne karşı silahlı ayaklanma gerçekleştirmiştir. Bu ayaklanma ve şiddet eylemleri, Ada'da siyasi radikalleşmenin ve etnik kutuplaşmanın artmasına neden olmuştur. Diğer yandan, bu durum, Türkiye ve Yunanistan'ı karşı karşıya getirmiş ve Batılı müttefiklerin dayanışmasına zarar vermiştir.²⁵

1956 yılında Türkiye, Ada'nın Türkiye ve Yunanistan arasında bölünmesini öngören Taksim tezini gündemine almıştır. Türkiye'nin bu tutumu 1959 yılına kadar sürmüştür. 1958 yılında Kıbrıslı Türkler, Rumların şiddet eylemlerine karşılık verebilmek amacıyla Türk Mukavemet Teşkilatı'nı (TMT) kurmuştur. Kıbrıslı Rumların Enosis ve Kıbrıslı Türklerin Taksim tezleri, taraflar arasında ideolojik, etnik ve kültürel bölünmeyi ileri boyuta taşımıştır. Bunun yanı sıra Kıbrıs Adası'nın Türk ve Rum sakinlerinin din, dil, etnisite, gelenek bakımından birbirlerinden ayrılması, geçmişte bu iki toplum arasında olumsuz olayların yaşanması, toplumların kendilerini Türkiye ve Yunanistan'ın bir parçası sayması aralarındaki ayrışmayı arttırmıştır. Bu durum, iki tarafın çözüme yönelik tutumlarını birbirinden uzaklaştırmıştır. Sonraki yıllarda Kıbrıslı Rumların, 1960

²³ Sam KN Blay, "Self-determination in Cyprus: The New Dimensions of an Old Conflict", *Australian Year Book of International Law*, Vol: 10, 1983, s. 69.

²⁴ Anita M. Walker, "Enosis in Cyprus: Dhali, a Case Study", *The Middle East Journal*, Vol: 38, No: 3, 1984, s. 475.

²⁵ Mayes, "Can the Cyprus Problem Be Solved? America's New Initiative", a.g.e., s. 81.

Anayasası'yla kurulan düzeni kendi lehlerine bozmak istemesi Ada'daki iki taraf arasındaki kopuşu kuşkusuz derinleştirmiştir.

2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Sonrasındaki Gelişmeler

ABD, Kıbrıslı Rumların 1955'te İngiliz Yönetimi'ne karşı başlattığı isyanın ve Yunanistan'ın sorunu defalarca Birleşmiş Milletler'e götürmesinin NATO'ya zarar verebileceğini düşünmüştür. Bunun üzerine ABD'nin İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a baskıları sonucu Zürih ve Londra Anlaşmaları imzalanmıştır. Bu anlaşmalar 19 Şubat 1959 tarihinde dört belge ile hayata geçirilmiştir.²⁶ İlki, Kıbrıs'ta komünist hareketlerin engellenmesi ve Kıbrıs'ın NATO üyesi olması için gerekli şartların oluşturulmasını öngören Centilmenler Anlaşması'dır. İkincisi, Türk ve Yunan askerlerinin Ada'daki varlığı için Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasında imzalanan İttifak Anlaşması'dır. Üçüncüsü, Kıbrıs'ın bağımsızlığının, güvenliğinin ve toprak bütünlüğünün Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından tanındığını ve güvence altına alındığını belirten Garanti Anlaşması'dır. Dördüncüsü ise Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından güvence altına alınan ve temel hatları belirlenen Kıbrıs Anayasası'na ilişkin belgedir. Londra ve Zürih Anlaşmaları, Türkiye, Yunanistan ve Ada'nın iki halkı arasında denge kurmuştur.²⁷ Bu anlaşmaların detaylarına "Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'ye üyelik başvurusunun hukuki değerlendirmesi" başlığında yer verilmiştir.

Bu süreç sonunda, iki toplum arasındaki dini, siyasi, sosyal, kültürel ve idari ayrılıkları göz önünde bulunduran bir Anayasa ile Kıbrıs Cumhuriyeti, 19 Şubat 1959 yılında kurulmuştur. Kıbrıs Anayasası ile komünal düalizme ve fonksiyonel federalizme dayanan bir devlet ortaya çıkmıştır. Anayasa'da, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanının Kıbrıslı Rumlardan, cumhurbaşkanı yardımcısının ise Kıbrıslı

²⁶ Alan James, *Keeping the Peace in the Cyprus Crisis of 1963–64*, Palgrave, New York, 2002, s. 14.

²⁷ Greg Mills, "In Hope of an Olive Branch? The Cyprus Problem in International Relations", *South African Journal of International Affairs*, Vol: 7, No: 1, 2000, s. 150.

Türklerden seçileceği belirtilmiştir. Kamu hizmetlerinin, Bakanlar Kurulunun, Temsilciler Meclisinin yüzde yetmişinin Rumlardan, yüzde otuzunun Türklerden, ordunun yüzde altmışının Rumlardan, yüzde kırkının ise Türklerden oluşması anayasada belirtilmiştir.²⁸ Ayrıca, Anayasa'nın 182. maddesinde, madde ekleme veya çıkarma yapmak suretiyle Anayasa'nın değiştirilemeyeceğine işaret edilmiştir. Başkan ve başkan yardımcısına savunma, güvenlik ve dış ilişkiler konularında veto hakkı tanınmıştır.

Ancak Kıbrıslı Rumlar mutlak idare yetkisinin kendilerine ait olduğunu düşünmüştür. Ada nüfusunun %80'ini oluşturdukları için devlet kurma hakkının kendilerinde olduğunu düşünmüşler ve Kıbrıslı Türkleri azınlık olarak görmek yanılığısına kapılmışlardır.²⁹ Bu doğrultuda Kıbrıslı Rumlar, birtakım bahanelerle Anayasayı işlevsiz kılmaya çalışmıştır. Nitekim Devlet başkanı Makarios, Kıbrıslı Türkleri hükümetten dışlamak amacıyla 30 Kasım 1963 tarihinde bir girişimde bulunmuştur. Makarios anayasa üzerinde oynama yapmak amacıyla on üç maddeden oluşan bir plan hazırlamıştır. Akritas adı verilen Plan, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye tarafından kabul edilmemiştir. Bu plan ile 1960 Anayasası'nda altı çizilen iki toplumlu yapı bozularak tek toplumlu birleşik devlet yaratmak ve Türk topluluğunu azınlık konumuna düşürmek amaçlanmıştır.³⁰ Kıbrıslı Türkler ve Türkiye'nin plana karşı çıkması üzerine Kıbrıslı Rumlar, Akritas Planı doğrultusunda Kıbrıslı Türklere yönelik şiddet eylemleri başlatmıştır.³¹ Bunun sonucunda anayasal düzen, 21 Aralık 1963 yılında Kıbrıslı Rumlar tarafından başlatılan çatışmalar neticesinde bozulmuştur. Nisan 1964'e kadar devam eden bu eylemler sonucunda birçok Kıbrıslı Türk öldürülmüş, yerinden

²⁸ Kıbrıs Cumhuriyeti 1960 Anayasası, Mad., 123, 46, 62, 129, Lefkoşa, 16 Ağustos 1960, http://www.parliament.cy/images/media/assetfile/Syntagma_TU.pdf, (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

²⁹ Oliver Richmond, "The Cyprus Conflict, Changing Norms of International Society, and Regional Disjunctures", *Cambridge Review of International Affairs*, Vol: 13, No: 1, 1999, s. 245; Müftüler-Bac, "The Cyprus Debacle: What the Future Holds", a.g.e., s. 561.

³⁰ Gazioğlu, *Tarihi Süreç İçinde*, a.g.e., s. 66-70.

³¹ Barış Özdal, "The Postures and Theses of the Parties Involved in the Cyprus Problem Within the Period Until 1974", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2016, s. 37.

edilmiş ve hükümetten uzaklaştırılmaya zorlanmıştır. Bu girişimler, iki taraf arasındaki güveni yok etmiş, toplumlararası çatışmaları arttırmış, coğrafi ayrılmaları körüklemiş ve 1974 yılında tam bir coğrafi ayrılmaya ön ayak olmuştur. Bu gelişmelerin ardından 30 Aralık 1963'te İngiltere tarafından Kıbrıslı Türkleri ve Kıbrıslı Rumları birbirinden ayıran Yeşil Hat çizilmiştir. Yeşil hat, 1964 yılında BM tarafından yasal kabul edilmiştir.

1964 yılında Türkiye, Kıbrıslı Türklere yönelik devam eden şiddet eylemlerine müdahale etmek istemişse de ABD'nin Johnson mektubu vasıtasıyla caydırılmıştır.³² 1964 yılında, yalnızca İngiliz birliklerinden oluşan barış gücü Ada'ya konuşlandırılmıştır. 24 Mart 1964'te, "Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNFICYP)" göreve başlamıştır. Bu yıldan sonra İngiltere Ada'daki duruma daha az karışmaya başlamıştır.³³ Sonraki yıllarda Kıbrıslı Rumların şiddet eylemlerinin devam etmesi üzerine Kıbrıslı Türkler yerlerini değiştirmiştir. Bu süreçte iki topluluk arasında ayrı yerleşim bölgeleri oluşmaya başlamıştır. Bu yıllarda Kıbrıs Rum yetkilileri, Kıbrıslı Türkleri ekonomik ablukaya almıştır.³⁴ 1967 yılında Yunanistan ve Kıbrıs Hükümeti'nin onayı doğrultusunda General Grivas önderliğindeki Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türklerin yerleşim bölgelerine saldırıları üzerine kriz yeniden patlak vermiştir. Aynı yıl, Türkiye Ada'ya müdahale etmek istemişse de yine ABD arabuluculuğu ile vazgeçirilmiştir. Yönetimden dışlanan Kıbrıslı Türkler, 28 Aralık 1967 tarihinde Geçici Türk Yönetimi'ni kurmuştur. 1968 yılında iki toplum arasında başlayan barış görüşmeleri, Grivas'ın 1971 yılında aşırı sağcı EOKA-B'yi kurması ile bölünmüştür. 1974 yılında EOKA-B

³² Clement Dodd, "Constitutional Aspects of the Cyprus Problem", *The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol: 85, No: 339, 1996, s. 344.

³³ Ker-Lindsay, "A Difficult Transition to a New Relationship", a.g.e., s. 187-89.

³⁴ Souter, "An Island Apart", a.g.e., s. 663.

militanları, Yunanistan'ın da desteğini alarak Makarios'u devirmiştir.³⁵ Hükümetin başına 1963 krizinde “Türk katili” olarak anılan Nikos Sampson geçmiştir.

Ada'nın Yunanistan'a ilhakı olasılığı, Kıbrıslı Türkleri ve Türkiye'yi endişelendirmiştir. Darbenin ardından çözüm için İngiltere'ye, Birleşmiş Milletler'e ve NATO'ya çağrıda bulunan ve sonuç alamayan Türkiye, Garanti Anlaşması'nın hükümlerine dayanarak Kıbrıs'a 20 Temmuz- 16 Ağustos 1974 tarihleri arasında iki aşamalı olarak askeri müdahale gerçekleştirmiştir. Garanti Anlaşması'nın dördüncü maddesine göre, “anlaşmaya taraf güçlerin ortak ve uyumlu bir şekilde hareket etmesinin mümkün olmadığı durumlarda, tek taraflı olarak önlem ve tedbir alınması” mümkündür. Öyle ki, Zürih ve Londra Anlaşmaları üzerine görüşmelerin yapıldığı sırada Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Ada'da Enosis'e yönelik bir darbe olması durumunda Garanti Anlaşması kapsamında Türkiye'nin Ada'ya müdahale hakkının olduğunu ayrıca iletmiştir.³⁶ Bu nedenle Türkiye, ilgili maddeye istinaden Ada'ya müdahale gerçekleştirmiştir. Bu müdahale, bozulan anayasal düzenin tekrar kurulması, Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasındaki çatışmaların durdurulması, Yunanistan'ın desteği ile gerçekleştirilen darbenin ve Yunanistan'ın Ada'yı ilhakının önüne geçilmesi, Türkiye'nin ve saldırılara maruz kalan Kıbrıslı Türklerin güvenliğinin sağlanması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Daha önce, Türkiye'nin 1964 ve 1967 yılında Ada'ya müdahale isteği ABD tarafından vazgeçirilmişse de Watergate siyasi krizi nedeniyle ABD, 1974 Harekatı'nın başlamasını engellemekte etkin rol alamamıştır.

20 Temmuz'da başlayan harekât için Birleşmiş Milletler'in³⁷ ve ABD'nin önerisi üzerine Türkiye, 22 Temmuz'da ateşkes ilan etmiştir. Birleşmiş Milletler bünyesinde,

³⁵ Mete Hatay ve Yiannis Papadakis, “A Critical Comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot Official Historiographies (1940s to the Present)”, Rebecca Bryant ve Yiannis Papadakis (eds.), *Cyprus and the Politics of Memory: History, Community and Conflict*, I.B.Tauris, London, New York, 2012, s. 33.

³⁶ W. M. Dobell, “Policy or Law for Cyprus?”, *International Journal*, Vol: 31, No: 1, 1976, s. 149-50.

³⁷ United Nations Security Council Resolution 353, S/RES/353, 20 July 1974, <https://digitallibrary.un.org/record/93470>, (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021).

taraflar arasında 25 Temmuz ve 8 Ağustos tarihlerinde Cenevre Konferansları düzenlenmiştir. Bu konferanslarda, Kıbrıslı Rumların Türk yerleşim yerlerinden çekilmesi yönünde alınan kararlara uymaması üzerine³⁸ Türkiye, 14 Ağustos tarihinde ikinci harekâtı gerçekleştirmiştir. Bu harekât, 16 Ağustos'ta Birleşmiş Milletler'in ateşkes çağrısıyla durdurulmuştur.³⁹ İlk hareketin aksine ikinci harekât, uluslararası toplum tarafından meşru kabul edilmemiştir. Yunanistan, Garanti Anlaşması'nın 4. maddesine dayanarak gerçekleştirilen bu müdahalenin, BM Şartı'nın⁴⁰ 2(4) maddesinin ihlali olduğunu iddia etmiştir.

Yukarıda bahsedilen gelişmelerin ardından 13 Şubat 1975'te "Kıbrıs Türk Federe Devleti" kurulmuştur. Birkaç yıl içinde, Kıbrıslı Türkler Ada'nın kuzeyine, Kıbrıslı Rumlar ise güneyine doğru yer değiştirmeye başlamıştır. 15 Kasım 1983'te ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) kurulmuştur. KKTC, kurulduğu tarihten itibaren sadece Türkiye ve Pakistan tarafından tanınmıştır. BMGK 541 sayılı kararında, Kıbrıs'ta yalnızca Kıbrıs Cumhuriyeti'ni otorite olarak kabul ettiğini ve diğer devletlerin KKTC'yi tanımaması için çağrıda bulunmuştur.⁴¹ Uluslararası camia tarafından tanınan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, KKTC'ye ekonomik ambargo uygulaması, Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasında ekonomik eşitsizliğin artmasına neden olmuştur. KKTC, devlet olmanın tüm gereklerini karşılamasına rağmen uluslararası alanda halen de tanınmamaktadır.⁴²

³⁸ Derviş Manizade, *Kıbrıs: Dün, Bugün, Yarın*, Yayıncılık Basımevi, İstanbul, 1975, s. 510-11.

³⁹ United Nations Security Council Resolution 360, S/RES/360, 16 August 1974, <https://digitallibrary.un.org/record/93476>, (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

⁴⁰ United Nations Charter, Chapter 1, Article 2/4, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>, (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

⁴¹ United Nation Security Council Resolution 541, S/RES/541, 18 November 1983, <https://digitallibrary.un.org/record/58970>, (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

⁴² Heinz-Jürgen Axt, "The Island of Cyprus and the European Union", Clement H. Dodd (ed.), *Cyprus: The Need for a New Perspectives*, The Eothen Press, Cambridge, 1999, s. 192.

3. Kıbrıs Sorununun Uluslararasılaştırılması

Sömürgecilikle mücadele, etnik gruplar arası çatışma, sömürge yönetimi sonrası karışıklık, savaş ve dış müdahaleler gibi aşamalardan geçen Kıbrıs sorununda,⁴³ yerel, bölgesel ve uluslararası aktörler önemli rol oynamaktadır. Diğer bir deyişle, sorunun aktörleri yalnızca Ada'daki Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar değil, aynı zamanda diğer bazı ülkeler ve bazı uluslararası organizasyonlardır. Toplumsal, bölgesel ve uluslararası faktörler Kıbrıs sorununa etki etmiştir. Kıbrıs uyuşmazlığı iç ve dış faktörler tarafından etkilenmiştir. Bu faktörler uyuşmazlığın çözümünü olumsuz yönde etkilemiştir. Bu iç, dış faktörlerin ve aktörlerin çatışan çıkarları, sorunu bir süreklilik içinde şekillendirmiştir.⁴⁴

Yunanistan, 1954 yılında Enosis'i dış politikasının önemli hedeflerinden biri ilan etmiştir. Yunanistan, Enosis politikasını uluslararasılaştırmak istediği için,⁴⁵ 1954 yılında Kıbrıslı Rumların kendi kaderini tayin hakkı için BM'ye başvurmuştur. Kıbrıslı Rumlar bu hakkı, uluslararası camiaya Enosis'ten daha kabul edilebilir bir şey olarak göstermek açısından önemli bir strateji olarak değerlendirmiştir.⁴⁶ İngiltere, Ada'nın İngiliz sömürgesi olduğunu ve kendi iç yetki alanını ilgilendirdiğini öne sürerek sorunun Birleşmiş Milletlere taşınmasına karşı çıkmıştır.⁴⁷ Başvuru, BM Genel Kurulu'nun 9. oturumunda reddedilmiştir.

1955 yılı, Kıbrıs meselesinin resmiyete döküldüğü ve Türkiye'nin, Yunanistan ve İngiltere tarafından soruna taraf olduğunun kabul edildiği yıl olmuştur.⁴⁸ Nitekim

⁴³ Rebecca Bryant ve Yiannis Papadakis, "Modalities of Time, History and Memory in Ethnonational Conflicts", Rebecca Bryant ve Yiannis Papadakis (eds.), *Cyprus and the Politics of Memory: History, Community and Conflict*, I.B.Tauris, London, New York, 2012, s. 4.

⁴⁴ Trimikliniotis, "The National Question, Partition and Geopolitics in the 21st Century", a.g.e., s. 306-7.

⁴⁵ Alimi, Demetriou ve Bosi, *The Dynamics of Radicalization*, a.g.e., s. 99.

⁴⁶ Reddaway, *Burdened With Cyprus: The British Connection*, a.g.e., s. 83.

⁴⁷ Edward Johnson, "Britain and the Cyprus Problem at the United Nations, 1954-58", *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, Vol: 28, No: 3, 2000, s. 114-15.

⁴⁸ Fahir H. Armaoğlu, "1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamu Oyu", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2, 1959, s. 57; Blay, "Self-determination in Cyprus", a.g.e., s.71.

İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında düzenlenen üçlü konferans, Ada'nın geleceğine ilişkin kararların yalnızca İngiltere tarafından alınamayacağına göstergesi olmuştur. 1957 yılında ise Kıbrıs konusu üzerine yeniden toplanan BM komitesinde, self determinasyon istemiyle Yunanistan'ın ve onu EOKA'ya yardım etmekle itham eden İngiltere'nin iddiaları çarpışmıştır. Komitede, sorunun çözümü için BM bünyesinde müzakerelerin gerçekleştirilmesine yönelik karar Genel Kurul'da kabul edilmiştir.⁴⁹

1958 yılına gelindiğinde İngiltere, Ada'nın Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında ortaklık ve egemenlik paylaşımı doğrultusunda yönetilmesinden yana bir tutum sergilemeye başlamıştır.⁵⁰ Rosenbaum, İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekilmesini dönemin konjonktürüne uygun alınan bir politika kararı olarak değerlendirir.⁵¹ BM'nin diplomatik girişimleriyle zamanı ve enerjisi tükenen İngiltere'nin,⁵² Kıbrıs'ın bağımsızlığına yönelik karşıt tutumu sonraları yumuşamaya başlamıştır. İngiltere için Kıbrıs, artık sömürge sorunundan öte uluslararası bir boyut kazanmıştır.

Daha önce de aktarıldığı gibi 1964 yılında BM, Ada'ya UNIFCYP barış gücü göndermiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1964-1974 yılları arasında almış olduğu 193, 353, 360 sayılı kararlarında, Ada'daki Türk güçlerini yabancı birlikler olarak nitelemiştir. Benzer şekilde, 367 sayılı karar ile 1975 tarihli Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni, 541 ve 550 sayılı kararlar ile 1983 tarihli Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni tanımadığını belirtmiştir.⁵³

⁴⁹ United Nations General Assembly Resolution 1013 (XI) Question of Cyprus, 26 February 1957, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/340/17/PDF/NR034017.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 16 Haziran 2021).

⁵⁰ Reddaway, *Burdened With Cyprus*, a.g.e., s. 89.

⁵¹ Rosenbaum, "Success in Foreign Policy", a.g.e., s. 627.

⁵² Johnson, "Britain and the Cyprus Problem", a.g.e., s. 127.

⁵³ Nejat Doğan, "Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu", *Akdeniz İİBF Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, 2002, s. 89-90.

1984 yılında, mülkiyet ve Ada'da tam hareket özgürlüğüne yönelik BM tarafından sunulan barış planı Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedilmiştir.⁵⁴ 1992 yılında sunulan Gali Fikirler Dizisi, özellikle toprak konusunda anlaşmaya varılamaması nedeniyle başarısız olmuştur. 1997 yılında BM, federal yönetim için tarafları Glion Görüşmelerine davet ettiyse de anlaşma sağlanamamıştır. Son bölümde detaylarıyla yer verilecek olan 2002 tarihli Annan Planı da Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedilmiştir. 2008-2012 yılları arasında BM İyi Niyet Misyonu altında iki tarafın liderleri arasında 141 görüşme yapılmışsa da olumlu sonuç alınamamıştır.⁵⁵ 2017 yılında taraflar arasında gerçekleştirilen Crans Montana müzakerelerinden de sonuç alınamamıştır. Sonuç olarak, BM'nin aracı olduğu müzakerelerden olumlu sonuç elde edilememiştir. Müzakerelerin yavaş ilerlemesi ve sonuçsuz kalması sorunun gerçek manada çözülmesi için gerekli adımların atılmadığının göstergesi olmuştur.

ABD'nin Kıbrıs konusundaki tutumu ise Soğuk Savaş sırasında Ada'nın stratejik konumuyla ön plana çıkarken; Soğuk Savaş sonrası dönemde ekonomik ve stratejik bağlamda önemli olmuştur. Nitekim, 1990 sonrası dönemde petrol, NATO, Akdeniz, Ortadoğu, Güneydoğu Avrupa'nın istikrarı, Rusya gibi unsurlar, Kıbrıs'ın önemini ABD için giderek arttırmıştır.⁵⁶ Bu süreçte ABD'nin de BM gibi çeşitli arabulucu rolleri olsa da sonuç alınamamıştır. Kıbrıs'ta 1990 sonrası ortaya çıkan bir diğer önemli aktör de Rusya olmuştur. Rusya'nın Ada'daki motivasyonları stratejik ve ekonomiktir. Söz konusu ülkenin Ada'daki varlığı NATO, ABD ve Türkiye gibi aktörler dolayısıyla önem arz etmiştir.

Sözü geçen aktörlerin yanı sıra Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Gücü'nün 1964 yılında Ada'ya konuşlanmasından beri, Kıbrıs uyuşmazlığı uluslararası alanda tartışma

⁵⁴ Mills, "In Hope of an Olive Branch?", a.g.e., s. 153.

⁵⁵ M. K. Flynn ve Tony King, "Deadlock and (mis) trust in Cyprus", *Peace Review*, Vol: 24, No: 4, 2012, s. 422-23.

⁵⁶ Müftüler-Bac, "The Cyprus Debacle", a.g.e., s. 567.

alanı bularak ilgili kişilerin gündeminde olmuştur. 1968 yılından itibaren zaman zaman BM, çözüm için toplumlararası görüşmeler başlatmış ise de günümüz itibariyle hala çözüme ulaşamamıştır. Burada eklemekte fayda vardır ki, BM'nin Ada'daki askeri varlığı, taraflar arasında çatışma olasılığının süreç içinde azalmasına katkıda bulunmuştur.

4. Ortaklık Öncesi Süreçte AET- Kıbrıs İlişkileri

AET'nin Kıbrıs meselesine dahil olmasının ve Kıbrıs ile ilişkisinin üç önemli sacayağı vardır. Bunlardan ilki 1973 tarihli Kıbrıs-AB Ortaklık Anlaşması, ikincisi AB'nin İngiltere ve Yunanistan gibi üye iki ülke üzerindeki baskı gücü, üçüncüsü ise AB'nin Kıbrıs'a yönelik ticari ve mali yardım paketleri ile Kıbrıs'ın Birliğe tam üye olmasıdır.⁵⁷ Kıbrıs'ın İngiltere ile olan özel ilişkisi, AB ile olan ilişkisinin başlamasına etki etmiştir. 1961 yılında İngiltere ve Kıbrıs Cumhuriyeti Tercihli Ticaret Anlaşması (Preferential Trading Agreements) imzalamıştır. Bu anlaşmaya taraf ülkeler, seçili mallarda tek taraflı ya da karşılıklı olarak gümrük vergilerini düşürmüşlerdir. Kıbrıs, AET ile yakın ekonomik ilişkiye ihtiyaç duymaksızın ticaretinin çoğunu Commonwealth ülkeleriyle gerçekleştirmiştir. İngiltere'ye genellikle mevsim dışı meyve, sebze ve şarap ihraç etmiştir. Bu nedenle o dönemde Kıbrıs, İngiliz pazarına ihtiyaç duymuştur.

İngiltere'nin artık dünya gücü olmadığını farkına varması, 1956 yılında Süveyş'te başarısız olması, ABD ile özel ilişkisinin zayıflaması ve 1960'lar itibariyle ekonomisinin AET ülkelerinin gerisinde kalması gibi siyasi ve ekonomik nedenlerle söz konusu ülke 1961'de AET'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu nedenle Kıbrıs, ihraç pazarını kaybetme korkusu yaşamıştır. Bunun üzerine, Türk ve Rum tarafının ortak kararıyla Kıbrıs Cumhuriyeti AET'ye ortaklık başvurusunda bulunmuştur. Bu başvuru,

⁵⁷ Meltem Müftüler-Bac ve Aysin Güney, "The European Union and the Cyprus Problem 1961–2003", *Middle Eastern Studies*, Vol: 41, No: 2, 2005, s. 281.

Kıbrıs'ın AB yörüngesine girmesine etki etmiştir. Başlarda Kıbrıs, İngiltere'nin tepkisinden çekinmiştir. Ancak İngiltere, Kıbrıs'ın AET ile Ortaklık isteğine karşı çıkmamıştır.⁵⁸

İngiltere'nin AET'ye başvurusu 1963 yılında De Gaulle tarafından reddedilince, Kıbrıs'ın AET'ye yönelik motivasyonu bu dönemde azalmıştır.⁵⁹ 1 yıl sonra Kıbrıs, başvurusunu geri çekmiştir. Daha önce detaylı bir şekilde bahsedildiği üzere, Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sadece 3 yıl sonra 1963'te, Kıbrıslı Rumların 13 maddelik Akritas Planı'nı Kıbrıslı Türklere dayatması, Planın Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilmesi nedeniyle Kıbrıslı Rumların şiddet eylemlerini başlatması ve Kıbrıslı Türklerin hükümetten uzaklaştırılması gibi gelişmeler üzerine Kıbrıs'ın AET'ye yönelik hareketleri Türk tarafı olmaksızın Rumların tek taraflı varlığı ile devam etmiştir. Bu esnada müzakerelere katılamayan Kıbrıslı Türkler, Ortaklığın yalnızca Kıbrıslı Rumlara mal edilmemesi şartıyla anlaşmayı desteklemiştir. Bu doğrultuda Kıbrıslı Türkler, Topluluğun kendileriyle de bizzat iletişime geçmesini dile getirmiştir. Bunun üzerine Topluluk, Ada'daki iki taraf arasında ayrımcılık yapılmayacağına dair açıklamada bulunmuştur.⁶⁰

1963 ve 1967 yıllarında iki defa Fransa'nın vetosuyla karşılaşan İngiltere, De Gaulle'ün istifasının ardından 1970'te AET'ye tekrar başvurmuştur. İngiltere'nin son başvurusu Kıbrıs'ın daha önceki endişelerini tekrardan gün yüzüne çıkarmıştır. İngiltere'nin Birliğe üye olması ihtimaline karşı Kıbrıs'ın, geleneksel ticaret partneri İngiltere ve AET ülkeleriyle dış ticaret politikasını yeniden düzenlemesi gerekli

⁵⁸ Altuğ Günar, "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (Kıbrıs Cumhuriyeti'nin) Avrupa Birliği Üyeliğinin Kıbrıs Sorununa Etkisi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 37, 2020, s. 103.

⁵⁹ Marc-Andre Gaudissart, "Cyprus and the European Union: The Long Road to Accession", *The Cyprus Review*, Vol: 8, No: 1, 1996, s. 9.

⁶⁰ Ann-Sofi Jakobsson Hatay, "The Contribution of European Integration to Ethnic Conflict Resolution: The Cases of Northern Ireland and Cyprus", *Cyprus Review*, Vol: 13, No: 1, 2001, s. 41.

olmuştur.⁶¹ Kıbrıs bu sefer, içeride AKEL'in, dışarıda ise Bağlantısızlar Hareketi'nin desteğini tehlikeye atmayacak şekilde Ortaklık tercihinde bulunmuştur.⁶²

Aslında başta Kıbrıs'ın Topluluğa başvurusuna Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler ortak karar vermiştir. Ancak 1963 yılındaki olaylardan sonra Kıbrıslı Rumlar, Ortaklık konusunda tek başına hareket etmiştir. Bu, siyasi bağlamda Rum tarafının, Bağlantısızlar Hareketi'nde rolünü koruyarak, Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin ve Birleşmiş Milletler'in Kıbrıs meselesinde desteğini almak istemesinden kaynaklanmıştır. Bunun bir göstergesi olarak Kıbrıs Rum tarafı, 1981 yılında Bağlantısız ülkelerin Yeni Delhi'de gerçekleştirilen toplantısına Kıbrıs sorununu taşımıştır ve toplantının ana temalarından biri 'Kıbrıs Hükümeti' kavramı olmuştur.⁶³

1960'larda AET'nin Kıbrıs'a yaklaşımı ise Ada'daki siyasi sorunlara rağmen olumlu olmuştur. Öyle ki 1962 yılında AET, ekonomik nedenlerle Kıbrıs'a tam üyelik ve Ortaklık teklifinde bulunmuştur.⁶⁴ Kıbrıs'ın bu iki teklif arasından seçim yapması beklenmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Makarios, o dönemde tarafsızlık ve Doğu-Batı arasında denge politikası izlediği için Ortaklığı uygun görmüştür.⁶⁵ AET'nin Kıbrıs'a teklifi, eski sömürgelerle ilişkisine devam etme ve Doğu Akdeniz'de bulunma isteğini yansıtmıştır. Bunun yanı sıra AET, Kıbrıs'ı ticaret bağlamında Topluluğun tamamlayıcısı olarak görmüştür.

⁶¹ Hans Gsinger, "The EEC and Cyprus and Turkey", Dudley Seers ve Constantine Vaitsos (eds.), *Integration and Unequal Development The Experience of the EEC*, The Macmillan Press, London and Basingstoke, 1980, s. 280.

⁶² Christopher Brewin, "European Union Perspectives on Cyprus Accession", *Middle Eastern Studies*, Vol: 36, No: 1, 2000, s. 22.

⁶³ Zaim M. Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Oxford University Press, Oxford, 1989, s. 154.

⁶⁴ Müftüler-Bac ve Güney, "The European Union and the Cyprus", a.g.e., s. 283.

⁶⁵ Engin Karataş, "The Politics of Accession", James Ker-Lindsay, Hubert Faustman ve Fiona Mullen (eds.), *An Island in Europe: The EU and The Transformation of Cyprus*, I.B. Tauris, New York, 2011, s. 17.

Özetle 1960'ların başında Kıbrıs-AET ilişkilerinin başlamasına İngiltere'nin topluluğa üyelik başvurusu etki etmiştir. Hem Kıbrıs'ın hem de AET'nin ekonomik ve siyasi sebepleri, ikili ilişkileri başlatmaya ve sürdürmeye yöneltmiştir. AET'nin, Kıbrıs'ın Topluluğa ilk başvurusundan önce Kıbrıs'a üyelik veya ortaklık teklifinde bulunması ilgi çekici noktalardan biri olmuştur.

5. AET ve Kıbrıs'ı Ortaklığa Götüren Nedenler

Genel olarak, Topluluk pazarına ürün ihraç etmek ve mali destek görmek açısından AET ile iş birliği, üçüncü ülkeler için önemli olmuştur. Kıbrıs açısından bakıldığında ise Kıbrıs'ın Topluluğa Ortaklık başvurusu kararının, Birleşik Krallığın Topluluğa tam üyelik başvurusuyla alakalı olduğu görülür. Öyle ki, Kıbrıs'ın Topluluğa yönelik çıkarları İngiltere'ye yönelik çıkarlarına benzer olmuştur. Daha önce de aktarıldığı gibi 1969 yılında De Gaulle'ün Fransa Cumhurbaşkanlığından istifası sonrası Birleşik Krallık ve Topluluk arasında tam üyelik görüşmeleri yeniden başlamıştır. Bu gelişme Kıbrıs'ın, Commonwealth ülkeleriyle Tercihli Ticaret Anlaşması uyarınca yaptığı ihracatı (çoğunlukla sezon dışı meyve ve sebze, şarap) olumsuz etkileyeceği ve İngiltere ile olan bu anlaşmanın bitiş tarihi ile AET ile Ortaklığın ilk aşamasının bitişini paralel olacağı⁶⁶ için Kıbrıs açısından Topluluk ile iş birliği değer kazanmıştır. Kıbrıs bu noktada rasyonel hareket etmiştir.

AET'nin küresel Akdeniz politikasına dahil olmak Kıbrıs için önemli olmuştur. Böylece Kıbrıs, Akdeniz ülkelerinininki gibi bir tarife indiriminden faydalanabileceği gibi mali ve teknik yardımdan da yararlanmayı düşünmüştür. Diğer bir deyişle, Akdeniz ülkeleriyle ve Topluluğun çeşitli anlaşmalar imzaladığı Afrika, Karayip ve Pasifik Örgütü üyeleriyle (ACP) rekabet edebilmesi için Kıbrıs'ın AET ile anlaşması önemli olmuştur.⁶⁷

⁶⁶ Charalambos Tsardanidis, "The EC-Cyprus Association Agreement: Ten Years of a Troubled Relationship, 1973-1983", *Journal of Common Market Studies*, Vol: 22, No: 4, 1983, s. 355.

⁶⁷ Gsinger, "The EEC and Cyprus and Turkey", a.g.e., s. 280.

Aksi bir durumda Kıbrıs, bu ülkelerden çok daha dezavantajlı bir konuma düşmekten çekinmiştir.

1960-70 yılları arasında Kıbrıs'ın tarımsal üretimi %7,9 artmıştır. Bu nedenle Kıbrıs, AET'yi tarımsal üretim fazlasını ihraç edebileceği geniş bir pazar olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Kıbrıs, AET'yi tarım ve sanayi sektörünün gelişmesine katkıda bulunabilecek doğal ticaret bloğu olarak görmüştür.⁶⁸ Ortaklığın Kıbrıs'a, ticaretin aşamalı olarak serbestleşmesi doğrultusunda Topluluk ülkeleriyle ticaret yapabilme, çevresindeki ülkelerle rekabet kurabilme ve sadece Birleşik Krallığa yapılan ihracata bağlı kalmama fırsatı sunması, Kıbrıs'ın ekonomik motivasyonları olmuştur.

Diğer yandan AET ile karşılıklı etkileşim içinde olmak ve Avrupa'nın çevresindeki devletlerle ilişkilerini geliştirmek, Kıbrıs'ın siyasi motivasyonunu oluşturmuştur. Böylece uluslararası arenada tanınarak, Ada'daki toplumlararası anlaşmazlığı Rum kesimi lehine çevirmeyi düşünmüştür. Daha önce de bahsedildiği üzere Bağlantısızlar Hareketi'ndeki tutumu ve ilerleyen yıllarda meseleyi bu platformda masaya yatırması, Kıbrıs'ın uluslararası oluşumlarda tanınma isteğinin bir göstergesi olmuştur. Kıbrıs sorununa dışarıdan destek bularak kendi lehine bir pozisyon oluşturmak istemiştir. Kuşkusuz Kıbrıs Rum tarafı bu siyasi amacını gerçekleştirmek için AET'yi uygun bir platform olarak görmüştür.

AET açısından bakıldığında ise genel olarak Ortaklık Anlaşmaları dış politikası ve ticaret hacminin genişletilmesi açısından önemli olmuştur. Akdeniz bölgesi AET için önem arz eden bir coğrafyadır. Öyle ki Komisyon gerek yakınlığı ve ticaret potansiyeli gerekse Topluluğun güvenliği açısından Akdeniz'in önemini vurgulamıştır.⁶⁹ Bu

⁶⁸ Nicholas Perdakis, "An Assessment of Cyprus's Association with the EEC", *Journal of Economic Studies*, Vol: 13, No: 2, 1986, s. 38.

⁶⁹ Redirecting the Community's Mediterranean Policy: Communication from the Commission to the Council, Archives Historiques De La Commission, CAB/X/69/1989-EN 15, Conclusion Para. 2, Brussels, 6

doğrultuda AET, 1970'lerin başında Akdeniz politikasını harekete geçirmiştir. Ekonomik bağımlılık ve siyasi güvenlik AET'nin Akdeniz politikasının iki önemli noktasını oluşturmuştur.⁷⁰ Kıbrıs'ın Asya, Avrupa, Afrika kıtalarının ortasında olması ve karışıklığın süregeldiği Ortadoğu'ya yakınlığı onu, Topluluk için jeostratejik açıdan önemli kılmıştır. Nitekim AET açısından bölgenin istikrarı, Topluluğun istikrarı anlamına geldiği için Kıbrıs ekonomik olmaktan çok stratejik açıdan önemli olmuştur.⁷¹ Ayrıca, Kıbrıs'ın coğrafi açıdan Sovyetler Birliği'ne yakınlığı, AET'nin kendini bir alternatif olarak değerlendirmesine neden olmuştur. Stivachtis'e göre, AET'nin neo-işlevselci Akdeniz politikası Kıbrıs ile Ortaklığı getirmiştir.⁷²

Diğer yandan Topluluğun, Ortaklığa gitmesinin ekonomik motivasyonu o dönem için bakıldığında yok denebilecek kadar azdır. Çünkü Topluluğun, küçük bir ülke olan Kıbrıs'a ihracatı sınırlı kapasitede olacaktır. Ancak AET için Ortadoğu pazarına açılmak önemli olmuştur. Nitekim Topluluk, Kıbrıs aracılığı ile Ortadoğu pazarına açılabileceğini düşünmüştür.⁷³

Öte yandan Gaudissart, Topluluğun Ortaklık Anlaşması ile Kıbrıs'ın ekonomik ve siyasi sorunlarının giderilmesinde rol oynayabileceğini iddia etmiştir.⁷⁴ Dolayısıyla, Kıbrıs ile Ortaklık kurmanın siyasi yansıması Topluluk tarafından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Böylece sonraki süreçte Topluluk, Avrupa Siyasi İş birliği (EPC) mekanizmasıyla Ada'da karşıt taraflar arasında arabuluculuk rolünü ön plana

November 1989., <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b3abd03a-0685-11ea-8c1f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search> , (Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2021).

⁷⁰ Andreas Theophanous, "The Cyprus Problem: Accession to the EU and Broader Implications", *Mediterranean Quarterly*, Vol: 14, No: 1, 2003, s. 63.

⁷¹ George Christou, *The European Union and Enlargement: The Case of Cyprus*, Palgrave Macmillan, New York, 2004, s. 62-63.

⁷² Yannis A. Stivachtis, "The Enlargement of the European Union: The Case of Cyprus", Mart 2000, <https://ciaotest.cc.columbia.edu/isa/sty01/> , (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2021).

⁷³ Seçkin Barış Gülmez ve Didem Buhari Gülmez, "The EU Conditionality in the Cyprus Problem: Catalyzing Euro-scepticism in Turkey?", *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 35, 2008, s. 2.

⁷⁴ Gaudissart, "Cyprus and the European Union", a.g.e., s. 11.

çıkarmayı ihtimaller arasında değerlendirmiştir. Ancak burada hemen belirtmekte fayda vardır ki Ortaklık sürecinde, Topluluğun Ada'da çatışan taraflar arasındaki sorunu çözecek kapsamlı bir planı hiç olmamıştır. “Ortaklık sürecinde AET'nin Kıbrıs politikasının değerlendirilmesi” başlığı altında detaylandırılacağı üzere kısaca söylenebilir ki Topluluğun, sorunun çözümüne yönelik Avrupa Siyasi İş Birliği bünyesinde etkili girişimleri olmamıştır.⁷⁵ Topluluk genel manada başarısız bir arabuluculuk rolü üstlenmiştir. Ada'da 1963'ten beri siyasi karmaşa söz konusu olduğu halde 1976 yılında sadece bir kere Ortaklığın ilerletilmesi konusunda şüphelerini dile getirmiştir. Bunun dışında Ortaklığın geliştirilmesini Ada'daki siyasi soruların çözümüne bağlamamıştır.

B. Ortaklık Sürecinde AET - Kıbrıs İlişkileri

1. Ortaklığın Birinci Aşaması: AET - Kıbrıs Arasında Ortaklık Kuran Anlaşma

AET, kurulduğu tarih olan 1957'den beri önemli uluslararası ekonomik topluluk olmuştur. Çok geçmeden tam üye sayısını arttırmış ve üçüncü ülkelerle Ortaklık antlaşmaları imzalamaya başlamıştır. Roma Antlaşması'nın 238. maddesi Ortaklık Antlaşmalarına hukuki zemin yaratır. Bu madde uyarınca AET, üçüncü bir ülkeyle, ülkeler topluluğuyla veya uluslararası kuruluşla ortaklık kurabilir.⁷⁶

Kıbrıs ve AET arasında imzalanan ortaklık antlaşmasının detaylarına geçmeden önce AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı ortaklık anlaşmalarını, türü ve amacı bakımından kategorize etmekte fayda vardır. AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı

⁷⁵ Constantine Stephanou ve Charalambos Tsardanides, “The EC Factor in the Greece-Turkey Cyprus Triangle”, Dimitri Constan (ed.), *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s: Domestic and External Influences*, St. Martin's Press, New York, 1991, s. 219-20.

⁷⁶ Treaty of Rome-Treaty establishing the European Economic Community, Mad., 238, Rome, 25 Mart 1957.

Ortaklık antlaşmaları dörde ayrılır. Bunlar AB'ye katılımı açıkça öngören, Türkiye ve Yunanistan ile imzalanan 1. Nesil Ortaklık Anlaşmaları; nihai hedefi Gümrük Birliği'nin kurulması olan Malta ve Kıbrıs ile imzalanan 2. Nesil Ortaklık Anlaşmaları; tam üyeliğe hazırlayan, Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri ile imzalanan Avrupa Anlaşmaları olarak bilinen 3. Nesil Ortaklık Anlaşmaları; bölgesel istikrar ve AB bütünleşmesini hedefleyen, Batı Balkan ülkeleri ile imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları olarak da bilinen 4. Nesil Ortaklık Anlaşmalarıdır.⁷⁷ Kıbrıs ve Malta ile imzalanan Ortaklık Anlaşmalarının siyasi açılımı yoktur. Kıbrıs-AET arasındaki Ortaklık Anlaşması Roma Anlaşması'nın 113. maddesine dayandırılmamıştır. Dolayısıyla, söz konusu Anlaşma, olası tam üyeliği ima etmemektedir. Örneğin AET'nin Türkiye ile imzaladığı Ortaklık Anlaşması ile Türkiye'nin AET'ye tam üye olarak katılım olasılığı mümkün kılınmıştır.⁷⁸ Ancak AET'nin Kıbrıs ile imzaladığı anlaşma metninde benzer bir imaya rastlanmamaktadır. Bu nedenle minimal olarak nitelendirilebilecek bir anlaşmadır.⁷⁹ Anlaşma metni tamamen ticari hükümler içerir.

Kıbrıs'ın AET'yle ortaklık süreci, Kıbrıslı Türklerin yönetimden uzaklaştırılması sebebiyle yalnızca Kıbrıslı Rumlar tarafından gerçekleştirilmiştir. 1971 yılında Kıbrıs (sadece Rum kesimi) ve AET arasında başlayan görüşmeler neticesinde, 19 Aralık 1972 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti ve AET arasında Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır. 1 Haziran 1973'te yürürlüğe giren bu antlaşma, AET'nin üçüncü bir ülkeyle imzaladığı dördüncü ortaklık antlaşmasıdır. Bu anlaşma sadece ticari hükümler içermektedir. Bu anlaşma ile Kıbrıs-AET arasındaki ilişkiler ilk defa kurumsallaşmıştır.

⁷⁷ Jonida Begaj, "AB'ye katılımı Hazırlayan Ortaklık Anlaşmalarının Tarihi ve Siyasi Süreç Kapsamında Şekillenmesi ve AB Üyeliği Üzerindeki Etkisi", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, 2016, s. 32-65.

⁷⁸ Çınar Özen ve Hacı Can, "Turkey and the European Union: From Association to Future Membership", *German Yearbook of International Law*, Vol: 48, 2006, s. 368.

⁷⁹ Justin Hutchence ve Harris Georgiades, "The European Union and the Cyprus Problem: Powerless to Help?", *The Cyprus Review*, Vol: 11, No: 1, 1999, s. 86.

a. Ortaklık Anlaşması'nın Amacı, Yapısı ve İçeriği

Anlaşmanın temel amacı, Kıbrıs ile AET arasındaki ticaretin önündeki engelleri aşamalı olarak kaldırarak Gümrük Birliği'ni kurmaktır. İthalatta, üçüncü ülkelere aynı Ortak Gümrük Tarifesi'ni uygulamak ve Gümrük Birliği'nin kurulmasıyla taraflar arasında ekonomik ve ticari ilişkileri pekiştirmek ve geliştirmek hedeflenmiştir. Ortaklık Anlaşması, 19 maddelik esas anlaşma, ek protokoller ve bunlara ek deklarasyonlardan oluşmaktadır. Karşılıklı taahhütler içeren bu Anlaşma'da, Kıbrıs'ın Topluluğa olası tam üyeliğine yönelik hiçbir atıfta bulunulmamıştır. 19 maddelik esas anlaşma 2 kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda (maddeler 3-11) taraflar arasındaki ticari hükümlere yer verilmiştir. İkinci kısım (maddeler 12-19) ise, anlaşmanın yürürlüğe girişi ve kurumsal düzenlemelere ilişkin genel ve son hükümlerden oluşmaktadır. Taraflardan birinin altı ay öncesinden bildirmesi halinde anlaşmanın tek taraflı feshi mümkün kılınmıştır.⁸⁰

Anlaşmanın taraflar arasında uygun şekilde işleyişinin denetiminden ve idaresinden sorumlu bir Ortaklık Konseyi kurulmuştur. Böylece, Topluluğun kurumsal uydu kabul edilen Ortaklık Konseyi ile tarafların birbirini bilgilendirebilmesi ve gerekli durumlarda aralarında görüşmelerin sağlanabilmesi amaçlanmıştır. Normal şartlarda senede bir kere toplanması öngörülen Ortaklık Konseyi'nin, akit taraflardan birinin talebi üzerine gerekli koşulların sağlanması durumunda yeniden toplanabileceği vurgulanmıştır.⁸¹ Konsey ilk defa 26 Kasım 1973 tarihinde toplanmıştır. Ortak karar alan Ortaklık Konseyi, Konsey üyeleri ile Avrupa Toplulukları Komisyonu üyeleri ve Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti üyelerinden oluşmaktadır.⁸² Genel manada Konsey, Anlaşma maddelerini yorumlayan ve bazı durumlarda hüküm koyan, kurumsal işleyişten sorumlu

⁸⁰ "Agreement Establishing an Association Between the European Economic Community and the Republic of Cyprus", *Official Journal of the European Communities*, No: L 133/3, Mad., 15, 21 Mayıs 1973.

⁸¹ *Ibid.*, Mad., 14/1 ve 14/2.

⁸² *Ibid.*, Mad., 13.

birimdir. Konseyin çalışmalarından ve koordinasyonundan sorumlu birim ise Ortaklık Komitesidir. Komitenin işlevi, COROPER'e benzerdir.⁸³ Avrupa Parlamentosu ve Kıbrıs Temsilciler Meclisi arasında yakın iletişimin ve siyasi iş birliğinin teşviki için Karma Parlamento Komitesi kurulmuştur. Ayrıca Ortaklık Konseyi'nin ve Komitesi'nin yanı sıra Avrupa Parlamentosu da anlaşmanın işleyişini ve uygulanışını izlemekten sorumlu tutulmuştur.⁸⁴

Anlaşma birbirinin ardı sıra iki aşama öngörmektedir. Bu aşamalar, Gümrük Birliği'ne geçişte tarafların gerekli koşulları karşılayabilmeleri için zemin oluşturmaktadır. Buna göre, ilk aşamanın 30 Haziran 1977'de bitmesi planlanmıştır. "Birinci aşamanın bitmesinden 18 ay önce ise, gümrük birliğinin kurulmasını amaç edinen ikinci aşamaya geçiş hazırlıklarının yapılması" öngörülmüştür.⁸⁵ İlk aşamada, tarım ve sanayi malları üzerindeki gümrük tarifelerinin düşürülmesi; ikinci aşamada ise Güney Kıbrıs'ın, Topluluğun Ortak Gümrük tarifelerini uygulaması amaçlanmıştır.

Ada'daki karışık durum, öngörülen geçiş tarihlerinde gecikmelere neden olmuştur. Öyle ki 1970'lerin ortasında Topluluk, Kıbrıs ile Ortaklığın ileri bir aşamaya geçirilmesi durumunun, Ada'daki çatışan taraflar arasındaki gerginliği daha da tırmandıracağını düşünmüştür. Bu sırada Topluluk, Ada'daki iki ayrı tarafın anlaşmadan yararlanamayacağını belirtmiştir.⁸⁶ 1977 yılında Kıbrıs Türk ve Rum toplumu liderlerinin görüşmesi üzerine Topluluk, Ortaklığa ilişkin ilerleme konusunda tekrardan olumlu düşünmeye başlamıştır.

⁸³ Angelos Sepos, "The Europeanisation of the Cyprus Central Government Administration: The Impact of EU Membership Negotiations", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Vol: 7, No: 3, 2005, s. 371-72.

⁸⁴ Christou, *The European Union and Enlargement*, a.g.e., s. 63-64.

⁸⁵ "Agreement Establishing an Association", a.g.e., Mad., 2/2.

⁸⁶ Stephanie Lulhe Shaelou, *The EU and Cyprus: Principles and Strategies of Full Integration*, Marc Maresceau (ed.), Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2009, s. 30.

Ticaretin önündeki engellerin taraflar arasında kaldırılmasını amaçlayan birinci aşama 1 Haziran 1973 tarihinde başlamış, 29 Haziran 1977'de Ek Protokol'ün imzalanmasıyla 31 Aralık 1979'a; ardından 7 Şubat 1980'de Geçici Protokol'ün imzalanmasıyla da 31 Aralık 1980'e uzatılmıştır. Bu aşamada altı AET üyesine ek olarak İngiltere'nin Kıbrıs ile ticari ilişkilerine ve Kıbrıs'ın ekonomik gelişimine yer verilmiştir.

Birinci aşamanın tamamlanmasının ardından, Ortaklık Konseyi 24 Kasım 1980 tarihli toplantısında, ikinci aşama için müzakereleri 1982 yılında başlatma kararı almıştır.⁸⁷ İkinci aşamaya geçişe ilişkin protokol 19 Ekim 1986 tarihinde imzalanmıştır. Bu protokol, 26 Aralık 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁸⁸ İkinci aşama için Kıbrıs'ın, AET'nin Ortak Gümrük Tarifesini kabul etmesi öngörülmüştür. 1973 tarihli anlaşmada ikinci aşamaya dair çok detaya yer verilmemiştir. Nitekim ikinci aşamaya dair detaylar 1987 tarihli katma protokol ile netleştirilmiştir.

b. Ortaklığın Taraflara Getirdiği Yükümlülükler

Ortaklık Anlaşması'nın birinci kısmının 3. 4. ve 5. maddelerinde, Topluluğun ve Kıbrıs'ın yükümlülükleri ekler dahilinde yer almaktadır. Topluluğun ve Kıbrıs'ın anlaşmadan doğan yükümlülükleri sırasıyla birinci ve ikinci ekte yer almaktadır. Tarafların ortak yükümlülükleri anlaşmanın bazı maddelerinde belirtilmiştir. Ortak yükümlülüklerin bazılarında bahsetmekte fayda vardır. Örneğin, akit taraflarca alınan, Kıbrıs veya Topluluk menşeli benzer ürünler arasında ayrımcılık yaratabilecek iç mali önlemler her iki taraf için de yasaklanmıştır.⁸⁹ Öte yandan, tarafların birbirine uygulayacağı ihracat vergilerinin en çok gözetilen üçüncü ülkeye uygulanandan fazla

⁸⁷ Mustafa Renksizbulut, "AET-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri -I-", *İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 13, Mart 1982, s. 28.

⁸⁸ Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs - Avrupa Birliği İlişkileri -I-", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, 2003, s. 169.

⁸⁹ "Agreement Establishing an Association" a.g.e., Mad., 4.

olamayacağı kaydedilmiştir.⁹⁰ Ayrıca taraflardan birinin damping yapmasına karşı diğer tarafın koruyucu önlemler alabileceği hakkı saklı tutulmuştur.⁹¹ Kıbrıs'ın veya Topluluk üyesi herhangi bir ülkenin veya ülkelerin herhangi bir ekonomik sektöründe bir sorunun çıkması; bu sorunun, taraflardan birinin dış mali istikrarını bozması veya bir bölgenin ekonomik istikrarını bozması halinde tüm bu zorlukları yaşayan tarafın gerekli koruyucu önlemleri alabileceğine hükmedilmiştir.⁹² Bu tür durumlarda alınan önlemlerin, Ortaklık Konseyi'ne ivedilikle bildirilmesi uygun bulunmuştur. Bu maddeler ile anlaşmanın işleyişinin mümkün olduğunca az bozulması amaçlanmıştır.

Anlaşma'nın Topluluğa getirdiği yükümlülüklerin öne çıkanlarından bahsetmekte fayda vardır. Kıbrıs'ta üretilen ürünlerin Topluluğa ithalatında Ek 1'deki hükümlerin uygulanacağı belirtilmiştir. Bu ekte genel olarak Kıbrıs menşeli ürünlerin Topluluğa ithalatında uygulanacak gümrük vergisi indirimleri ile istisnai durumlar belirtilmiştir. Ortaklık Anlaşması'na göre, Kıbrıs ile mal alışverişinde Topluluğun yükümlülüklerine aşağıda yer verilmiştir.

Kıbrıs'ta üretilip Topluluğun ithal ettiği mallara uygulanan Gümrük vergileri %70 oranında düşürülmüştür.⁹³ Bu ekte A ve B listelerinde belirtilen mallar ve Roma Anlaşmasının İkinci Eki dahilindeki mallar bu maddenin dışında tutulmuştur. A listesindeki ürünler Topluluğun Ortak Tarım Politikasına tabi tutulduğu için bu indirimin dışında tutulmuştur.⁹⁴ B listesindeki petrol bazlı ürünler de bu indirimden tabi tutulmamıştır.

Sentetik ve suni elyaf ile erkek ve erkek çocuk giyim ürünleri Topluluğun yıllık tarife kotaları dahilinde söz konusu indirimden yararlandırılmıştır.⁹⁵ Bu tarife kotaları

⁹⁰ Ibid., Mad., 6.

⁹¹ Ibid., Mad., 8.

⁹² Ibid., Mad., 10/1 ve 10/2.

⁹³ Ibid., Ek: I, Mad., 1.

⁹⁴ Ibid., Ek: I, A Listesi.

⁹⁵ Ibid., Ek: I, Mad., 2.

Kıbrıs'ın Topluluğa ihracatını kısıtladığı için kimi zaman Kıbrıs-AET arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur.⁹⁶ Öte yandan, Topluluğa ithali durumunda indirimden faydalandırılan söz konusu ürünler, gümrük vergilerine eşdeğer etkiye sahip harçlardan muaf tutulmuştur.⁹⁷ A listesindeki ürünler de dahil olmak üzere Ek 1'de belirtilen tüm ürünler, miktar kısıtlamasından muaf tutulmuştur.⁹⁸

Yalnızca Kıbrıs, Girit ve İspanya tarafından tedarik edilen keçiboynuzu için başlangıçta %8'lik bir gümrük vergisi indirimi uygulanmış ve daha sonra kaldırılmıştır. Bu durum ihracat beklentisini iyileştirmediyse de AET'nin kendi üretim endüstrisine verdiği bir taviz olarak değerlendirilmelidir.⁹⁹ Öte yandan, diğer bazı tarım ürünleri farklı gümrük vergisi indirimine tabi tutulmuştur. Kıbrıs menşeli işlenmiş tarım ürünlerinin (makarna, şehriye, pasta, bisküvi, ekmek ürünleri) Topluluğa ithalatında alınan sabit unsur bileşeni %70 düşürülmüştür.¹⁰⁰ Kıbrıs menşeli taze portakal, taze limon, mandalina ve turunçgiller ile taze veya kurutulmuş narenciye ürünlerine uygulanan gümrük vergileri %40 düşürülmüştür.¹⁰¹ Yunanistan'a (%100) ve Mağrip ülkelerine (%80) verilen¹⁰² gümrük vergisi indirimiyle karşılaştırıldığında Kıbrıs'a verilen taviz düşük düzeyde kalmıştır. Ancak bu durum daha sonraki iki protokolle iyileştirilmiştir. Böylece Kıbrıs'ın Commonwealth tercihli ticaret rejimindeki kaybı kısmen telafi edilmiştir. Ortaklığı 1979 yılına uzatan ilk düzenlemede bazı tarım ürünlerine yönelik tavizler verilirken, 1981

⁹⁶ Gsinger, "The EEC and Cyprus and Turkey", a.g.e., s. 281.

⁹⁷ "Agreement Establishing an Association", a.g.e., Ek: 1, Mad., 3.

⁹⁸ Ibid., Ek: 1, Mad., 9.

⁹⁹ Perdakis, "An Assessment of Cyprus", a.g.e., s. 41.

¹⁰⁰ "Agreement Establishing an Association", a.g.e., Ek: 1, Mad., 4.

¹⁰¹ Ibid., Ek: 1, Mad., 5/1 ve Mad., 6.

¹⁰² Avi Shalaim, "The Community and Mediterranean Basin", Kenneth Twitchett (ed.), *Europe and the World: The External Relations of the Common Market*, Europa Publications, London, 1976, s. 102.

yılına uzatan ikinci düzenlemede ise patates, tatlı biber, üzüm, patlıcan, havuç gibi ana ürünlere yönelik tavizler arttırılmıştır.¹⁰³

Topluluk, rekabette bozulma vs. gibi durumlarda bazı istisnalar dahilinde anlaşmanın birinci ekinde belirtilen ürünlere yönelik düzenlemeleri değiştirmeyi saklı tutmuştur.¹⁰⁴ Ancak, Topluluk tarafından bu tür düzenlemeler yapılırken Kıbrıs'ın çıkarlarının gözetileceği belirtilmiştir. Ayrıca anlaşmanın ilgili ekinde belirtilen ürünlerin Topluluğa ithalatında Topluluk üyesi ülkelerin birbirine uyguladığı indirimlerden daha avantajlı bir indirimin söz konusu olmayabileceği eklenmiştir.¹⁰⁵

Söz konusu Ek'ten bağımsız olarak burada belirtilmelidir ki, Anlaşmanın ana metninin 5. maddesinde “üye devletler arasında veya bu devletlerin şirketleri ya da vatandaşları arasında veya Kıbrıs'ın şirketleri ve vatandaşları arasında herhangi bir ayrımcılığın söz konusu olamayacağı” kaydedilmiştir.¹⁰⁶ Bu madde ile ayrımcılık yasağı getirilmiştir. Diğer bir deyişle, AET'nin hem Kıbrıs Rum tarafına hem de Kıbrıs Türk tarafına yönelik yükümlülüğü doğmuştur. Bu ilkenin getirilmesinin sebeplerinden biri AET'nin Kıbrıs ile ilişkisini politize etmek istememesidir. Böylece AET, Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye'nin gözünde tarafsız imajı çizmiştir. Ancak ne ayrımcılık yasağı ne de Topluluğun tarafsız imajı söz konusu olmamıştır. Buna birkaç örnek verilebilir. Bunlardan ilki, 3 Temmuz 1973'te AET, Kıbrıs delegasyonunda Kıbrıslı iki Türkün bulunmasını önerdiyse de¹⁰⁷ bu gerçekleştirilememiştir. Diğer bir örnek ise ilerleyen kısımda detaylı bahsedileceği üzere mali fonların Kıbrıslı Rumların lehine

¹⁰³ Fiona Mullen, “Economic Impact of Membership”, James Ker-Lindsay, Hubert Faustman ve Fiona Mullen (eds.), *An Island in Europe: The EU and The Transformation of Cyprus*, I.B. Tauris, New York, 2011, s. 66.

¹⁰⁴ “Agreement Establishing an Association”, a.g.e., Ek: I, Mad., 10.

¹⁰⁵ Ibid., Ek: I, Mad., 11.

¹⁰⁶ Ibid., Mad., 5.

¹⁰⁷ Brewin, “European Union Perspectives on Cyprus Accession”, a.g.e., s. 23.

adaletsiz dağılımıdır. Bunun yanı sıra son bölümde “KKTC’ye uygulanan izolasyonlar” başlığında detaylandırılan 1994 tarihli ABAD kararı örnek gösterilebilir.

Ortaklık Anlaşması’nın ikinci eki doğrultusunda Topluluk ile mal alışverişinde Kıbrıs’ın yükümlülüklerine aşağıda yer verilmiştir.

Toplulukta üretilen ürünlerin Kıbrıs’a ithalatında uygulanan gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin indirim yüzdesi yıllar içinde artacak biçimde düzenlenmiştir. Buna göre, Ek II’nin A ve B listelerindeki ürünler hariç, Topluluk menşeli ürünlere Anlaşma’nın yürürlüğe girmesinden itibaren (1973) %15, üç yıl sonrasında (1976) %25, 5 yıl sonrasında ise (1981) %35’lik gümrük vergisi indiriminin uygulanacağı belirtilmiştir.¹⁰⁸ Ek II’nin A listesindeki ürünler (dondurulmuş sebze, kurutulmuş sebze, muz, kuru incir, kuru üzüm vb.; makarna, şehriye vb.; pişirme ve ısıtma cihazları, fırın ve ızgaralar vb.; bazı petrol ürünleri vb..) söz konusu zaman çizelgesine uyarak belirtilen indirimlere tabi tutulurken, aynı ekin B listesindeki ürünler anlaşmanın ilk aşamasında bu indirimlere tabi tutulmamıştır.¹⁰⁹ Toplulukta üretilen ürünlerin Kıbrıs’a gönderimi esnasında, Kıbrıs’ın söz konusu ürünlere yeni miktar kısıtlamaları veya eş etkili vergiler getiremeyeceği belirtilmiştir.¹¹⁰ Bu maddenin istisnası ise petrol ürünleridir.

Kıbrıs tarafından Topluluk menşeli ürünlere uygulanacak indirimlerin en çok gözetilen üçüncü ülkelere uygulanandan daha düşük olamayacağı kaydedilmiştir.¹¹¹ Bu uygulama anlaşmanın ilk dört yılı için geçerli kılınmamıştır. Kıbrıs’ın gelişmesine ve sanayileşmesine engel olmamak amacıyla “gerekli durumlarda Kıbrıs’ın gümrük vergilerini belli koşullar altında geri getirebileceği veya arttırabileceği” belirtilmiştir.¹¹² Kıbrıs, rekabette bozulma vs. gibi durumlarda bazı istisnalar dahilinde anlaşmanın ikinci

¹⁰⁸ “Agreement Establishing an Association”, a.g.e., Ek: II, Mad., 1.

¹⁰⁹ Ibid., Ek: II, Mad., 3/1 ve Mad., 3/2.

¹¹⁰ Ibid., Ek: II, Mad., 6.

¹¹¹ Ibid., Ek: II, Mad., 2/1.

¹¹² Ibid., Ek: II, Mad., 5/1.

ekinde belirtilen ürünlere yönelik düzenlemeleri değiştirmeyi saklı tutmuştur.¹¹³ Ancak, Kıbrıs tarafından bu tür düzenlemeler yapılırken Topluluğun çıkarlarının gözetileceği belirtilmiştir. Daha önce bahsedildiği üzere, benzer bir durumda Topluluğun da Kıbrıs'ın faydasını gözetecek şekilde birtakım düzenlemeler yapma hakkı saklı tutulmuştur.

Topluluğun ve Kıbrıs'ın başlıca gümrük indirimleri yükümlülükleri karşılaştırıldığında asimetrik bir durum söz konudur. Örneğin Kıbrıs'ın Topluluğa ihraç ettiği sanayi mallarına Topluluk %70 gümrük indirimi uygularken; Topluluğun Kıbrıs'a ihraç ettiği sanayi mallarına Kıbrıs aşamalı olarak %15, %25 ve %35 gümrük indirimi uygulamaktadır. Topluluğun diğer üçüncü ülkelerle yaptığı Ortaklık Anlaşmalarında da benzer bir durum söz konusu olmuştur.

c. 1977 Tarihli Katma Protokol Bağlamında Taraflar Arasındaki İş Birliğinin Esasları

29 Haziran 1977'de Kıbrıs ve Topluluk arasında Ortaklığın Katma Protokolü imzalanmıştır. Bu protokolde, menş kuralları ve taraflar arasında iş birliğinin yolu ve yöntemine yer verilmiştir. Katma protokolün 12. 13. 14. ve 15. maddelerinde Kıbrıs ile Topluluk arasındaki iş birliğinin yolu ve yöntemi detaylı olarak ele alınmıştır. Buna göre, "Kıbrıs'ın gelişmesini sağlamanın ve karşılıklı fayda için taraflar arasında ekonomik bağları güçlendirmenin Ortaklığın amacı bağlamında önemli olduğunun" altı çizilmiştir.¹¹⁴ Bu amaçları gerçekleştirmek ve iş birliğini arttırmak için bazı noktalar öne çıkarılmıştır. Bu doğrultuda, farklı uygulamalara dayanan Kıbrıs'ın kalkınma programının önceliği ve Kıbrıs'ın, üçüncü ülkelerle gerçekleştireceği bölgesel iş birliğini teşvik etmenin önemi vurgulanmıştır.¹¹⁵

¹¹³ Ibid., Ek: II, Mad., 7.

¹¹⁴ "Additional Protocol to the Agreement Establishing an Association Between the European Economic Community and the Republic of Cyprus", *Official Journal of the European Communities*, No: L 339/2, Mad., 10, 28 Aralık 1977.

¹¹⁵ Ibid., Mad., 11.

Kıbrıs'ın ekonomik ve üretim altyapısının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda Kıbrıs'ın sanayi ve tarım sektörünün çağdaştırılması aşamasında Topluluğun katkıda bulunacağı belirtilmiştir. Endüstriyel kalkınma programlarına ilişkin projelerin hayata geçirilmesinde Topluluğun katkısının teşviki; tarafların ekonomi ve sanayi politikası sorumluları ve girişimcileri arasında iletişimin sağlanması ve yeni ilişkiler kurulması için görüşmelerin düzenlenmesi; Kıbrıs'ın özel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için teknolojik bilgiye ulaşımının rahatça sağlanması; Kıbrıs'ın ve Topluluğun pazara erişimini sekteye uğratabilecek tarife dışı ve kota dışı engellerin kaldırılması; Kıbrıs sanayisinin güçlendirilmesi, üretim çeşitliğinin artırılmasına yönelik teşvik için iki tarafın sanayi işletmeleri ve girişimcileri arasında yeni endüstriyel ve ticari ilişkilerin kurulması; karşılıklı menfaatler doğrultusunda özel yatırımların teşviki; teknoloji, çevre ve bilim konularında işbirliğinin önemi vurgulanmıştır. Tüm bu amaçlara ulaşmak için gerekli yolların bulunması ve taraflar arasında iş birliğinin sekteye uğratılmaması için Ortaklık Konseyi'nin düzenli olarak toplanması öngörülmüştür. Mali protokolde belirtilen şartlar doğrultusunda Topluluk, Kıbrıs'ın kalkınmasına katkı sağlayacak projeleri finanse etmeyi kabul etmiştir.¹¹⁶

Diğer yandan, spesifik bazı konular hakkında taraflar arasında mektup teatisi gerçekleştirilmiştir. Çevrenin korunması, teknolojik ve bilimsel iş birliği alanında Kıbrıs'ın, Topluluk üyesi ülkelerin yürüttüğü araştırma programlarına erişiminin sağlanması ve ilgili konularda üçüncü ülkelerle iş birliği içinde bulunulması öngörülmüştür.¹¹⁷ Tarımsal ürünlere yönelik Anlaşma hükümlerini zamanında yerine

¹¹⁶ Ibid., Mad., 14.

¹¹⁷ Council Regulation; Concluding the Financial Protocol and the Additional Protocol to the Agreement Establishing an Association Between the European Economic Community and the Republic of Cyprus, EU Commission- Working Document, Brussels, 29 Haziran 1977, s.32-33. <http://aei.pitt.edu/51487/1/B0242.pdf> , (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2021).

getirmek için Topluluğun çaba göstereceği belirtilmiştir.¹¹⁸ Öyle ki işlenmiş bazı tarım ürünlerinin Topluluğa ihracatında Kıbrıs lehine bazı düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, Kıbrıs menşeli sanayi ürünlerinin çoğuna uygulanan indirim %100 e yükseltilmiştir.

d. Mali ve Teknik İşbirliğinin Geliştirilmesi Bağlamında Mali Yardımlar ve Krediler

Kıbrıs, 24 Haziran 1975'te gerçekleşen Ortaklık Konseyi toplantısında Topluluktan mali ve teknik destek talep etmiştir.¹¹⁹ Kıbrıs'ın ekonomik ve sosyal gelişimini sağlamak amacıyla Topluluk, finansal ve teknik iş birliği kapsamında Kıbrıs'a yardım etmeyi kabul etmiştir. Kıbrıs ve AET arasında Ortaklık Anlaşması kapsamında 1977'den 1999 yılına kadar dört mali protokol imzalanmıştır. Mali yardımlar Kıbrıs'ın birçok açıdan kalkınmasını sağlayacak kredi ve hibeleri kapsamıştır. Mali protokollere aşağıda yer verilmiştir.

Ortaklığın ilk mali protokolü 15 Eylül 1977 tarihinde imzalanmış, 01.01.1979 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Topluluk, Kıbrıs'ın ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmesine katkıda bulunacak projelerin finansmanı için 30 milyon ECU'luk yardım taahhüt etmiştir. 1979-1983 yıllarını kapsayan bu mali yardımın, "20 milyonu Avrupa Yatırım Bankası'ndan kredi; 4 milyonu özel koşullara bağlı kredi; 6 milyonu ise hibe" şeklindedir.¹²⁰ "Mevcut idari, bakım ve operasyonel harcamalar hariç, söz konusu hibe ve kredilerin çoğunluğunun Kıbrıs'ın sanayileşmesine ve tarım sektörünün modernleşmesine katkıda bulunacak sermaye projelerinde kullanılması"

¹¹⁸ Ibid., s. 34-35.

¹¹⁹ Frank Hoffmeister, *Legal Aspects of the Cyprus Problem: Annan Plan and EU Accession*, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2006, s. 84.

¹²⁰ Financial Protocol, Council Regulation; Concluding the Financial Protocol and the Additional Protocol to the Agreement Establishing an Association Between the European Economic Community and the Republic of Cyprus, EU Commission- Working Document, Mad., 2/1, Brussels, 15 Eylül 1977, <http://aei.pitt.edu/51487/1/B0242.pdf> , (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2021).

öngörülmüştür.¹²¹ Sermaye projelerinin krediden, teknik işbirliğinin ise hibeden kullanılmasına karar verilmiştir.¹²² Ortaklık Konseyi, taraflar arasındaki iş birliğini yıllık olarak incelenmekle görevlendirilmiştir.

Kredilerin, projelerin özelliklerine göre Topluluğun onayı alındıktan sonra Kıbrıs'ın kamu kuruluşları aracılığıyla dağıtılması kararlaştırılmıştır.¹²³ Mali protokoldeki önemli bir nokta olarak "Kıbrıs hükümeti veya Kıbrıs Hükümeti'nin onay verdiği diğer yararlanıcıların projelerinde" kredi ve hibelerin kullanılabilceğidir.¹²⁴ Söz konusu maddeden anlaşıldığı üzere, Kıbrıs Türk tarafının da kredi ve hibelerden faydalanma hakkı vardır. Buna karşın 30 milyon ECU'luk fonun sadece 6 milyonluk kısmı Türk tarafına verilmişken; 24 milyonluk büyük kısmı Rum tarafına verilmiştir.

Topluluk, Kıbrıs Hükümeti ve yararlanıcıların projeleri için talep ettikleri finansmanı değerlendiren mercidir.¹²⁵ Örneğin, Kıbrıslı Rumların Vassilikos-Pendaskinos sulama projesi ve Dikelya'da elektrik santrali gibi birden fazla projesine destek verilirken, Kıbrıslı Türklerin sadece Lefkoşa kanalizasyon projesine destek verilmiştir.¹²⁶ Rumlar ve Türkler arasında asimetric bir şekilde dağıtılan fonlar Topluluk tarafından görmezden gelinmiştir. 1977 yılında Komisyon, Anlaşmanın ayrımcılık yasağına ilişkin 5. maddesinin gözlenmesi için Kıbrıs Türk toplumunu Brüksel'e davet etmiştir.¹²⁷ Ancak, ilk ve sonraki mali fonların iki toplum arasındaki dağılımına bakıldığında bu girişimin başarısız olduğu görülmektedir.

¹²¹ Ibid., Mad., 3/1 ve 3/2.

¹²² Ibid., Mad., 4/1 ve 4/2.

¹²³ Ibid., Mad., 6/3.

¹²⁴ Ibid., Mad., 9/1.

¹²⁵ Ibid., Mad., 10/2.

¹²⁶ Birol A. Yeşilada ve Ahmet Sözen, "Negotiating a Resolution to the Cyprus Problem: Is Potential European Union Membership a Blessing or a Curse?", *International Negotiation*, Vol: 7, No: 2, 2002, s. 263.

¹²⁷ John Redmond, "Cyprus, Malta and The European Community: Accession, Association or Partnership?", *European Community Studies Association Third Biannual Conference Paper*, Washington, 27- 29 Mayıs 1993, s. 3.

Bu dönemde Topluluk üyesi devletler, Ada'daki siyasi karışıklıktan dolayı Gümrük Birliği'nin kurulmasına yönelik istekli hareket etmemiştir.¹²⁸ Ayrıca, üye olduğu tarihten itibaren Yunanistan (1981), Kıbrıs ile Gümrük Birliği'nin kurulmasına ilişkin hususları düzenleyecek olan ikinci aşamaya geçiş için oldukça ısrarcı olmuştur.

20 Aralık 1983'te imzalanan İkinci mali protokol, 01.01.1984 tarihinde yürürlüğe girmiş; 31.12.1988 tarihinde son bulmuştur. 44 milyonluk ECU'nun 28 milyon ECU'sunun Avrupa Yatırım Bankası'ndan kredi olarak; Topluluk bütçesinden karşılanacak 16 Milyonluk ECU'nun, 6 Milyonunun kredi, 10 milyonunun ise hibe şeklinde verilmesi öngörülmüştür.¹²⁹ Bu protokolün amacı başta Kıbrıs'ın sanayileşmesi ve tarım sektörünün modernizasyonuna katkı sağlayacak sermaye projelerini finanse ederek Kıbrıs'ın ekonomik kalkınmasını sağlamak olmuştur.¹³⁰ Bunun yanı sıra, bu amaca hizmet edecek teknik işbirliğinin ve eğitim alanında işbirliğinin önemi vurgulanmıştır. Kredilerin kullanılacağı projelerin, "Topluluktan onay alındıktan sonra kamu kuruluşları aracılığıyla dağıtılacağı" belirtilmiştir.¹³¹ Ancak AET, Topluluk bilincinden yoksun olduğu gerekçesiyle Kıbrıslı Türklerin hiçbir projesini kabul etmemiştir.¹³² Dolayısıyla, Türk tarafının yetkisi tanınmamıştır.

Bu mali protokolde fonların yararlanıcıları 1977 tarihli mali protokolle aynı tutulmuştur. "44 milyon ECU'lük fonun sadece 1.13 milyonluk kısmı Türk tarafına; 38.87 milyonluk kısmı ise Rum tarafına" tahsis edilmiştir.¹³³ Bir önceki fonda olduğu gibi Türk

¹²⁸ Gaudissart, "Cyprus and the European Union", a.g.e., s. 15.

¹²⁹ "Protocol on Financial and Technical Cooperation between the European Economic Community and the Republic of Cyprus", *Official Journal of the European Communities*, No: L 85/38, Mad., 2, 28 Mart 1984.

¹³⁰ Ibid., Mad., 3/1.

¹³¹ Ibid., Mad., 6/3.

¹³² Yeşilada ve Sözen, "Negotiating a Resolution", a.g.e., s. 263.

¹³³ Tamçelik, "Kıbrıs - Avrupa Birliği İlişkileri -I-", a.g.e., s. 182.

tarafı bu fondan da yeterli düzeyde faydalandırılmamıştır. Rakamlara bakıldığında, Türk tarafı ilk fonun %18'inden, ikinci fonun ise sadece %4,5'undan faydalandırılmıştır.

19 Ekim 1987 tarihli üçüncü mali protokol, Ortaklığın ikinci aşamasına geçiş yani Gümrük Birliği'nin kurulmasına ilişkin koşulları düzenlemesi açısından önemlidir. Bu mali protokol 1989-1993 yıllarını kapsamıştır. Gümrük Birliği'ne uyumunun sağlanması için Kıbrıs'ı daha rekabetçi hale getirmek amaçlanmıştır.¹³⁴ Başka bir deyişle, değişen rekabet ortamına Kıbrıs'ın adaptasyonunu sağlamak ön planda tutulmuştur. Kıbrıs'ın Topluluk ile entegrasyonu desteklenmiştir. Bu doğrultuda üretken sektördeki projeler finanse edilmiştir. Toplam "62 milyon ECU'luk fondan sadece 11.4 milyonluk kısmı Türk tarafına; 50.6 milyonluk kısmı ise Rum tarafına" verilmiştir.¹³⁵ AET önceki mali fonda olduğu gibi sadece Kıbrıslı Rumların projelerini onaylamıştır. Gümrük Birliği'ne geçiş aşamalarına ilişkin hususların düzenlendiği bu mali protokole, Kıbrıs - AET Gümrük Birliği Anlaşması bölümünde daha detaylı yer verilmiştir.

Dördüncü mali protokol 1995-1999 yıllarını kapsamıştır. 74 milyon ECU'luk fonun tamamı Rum kesimine tahsis edilmiştir. Protokol ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğe katılımını kolaylaştıracak yapısal hazırlıkların başlatılması amaçlanmıştır.¹³⁶ Başka bir deyişle, Kıbrıs ekonomisi ve Birlik ekonomisini kaynaştırmak ve toplumlararası sorunun çözümüne katkıda bulunmak amaçlanmıştır.¹³⁷ Bunun yanı sıra Ortaklığın amaçları ve Kıbrıs'ın Birlik programlarına katılımı desteklemek istenmiştir. Bu mali protokol, Topluluk tarafından iki toplumlu olarak nitelendirilmiştir. Sivil toplum

¹³⁴ Kamil Sertoğlu ve İlhan Öztürk, "Application of Cyprus to the European Union and the Cyprus Problem", *Emerging Markets Finance and Trade*, Vol: 39, No: 6, 2003, s. 62.

¹³⁵ Tamçelik, "Kıbrıs - Avrupa Birliği İlişkileri -I-", a.g.e., s. 182.

¹³⁶ Peter A. Zervakis, "Cyprus in Europe: Solving the Cyprus Problem by Europeanizing It?", *Connections*, Vol: 3, No: 1, 2004, s. 118.

¹³⁷ Sertoğlu ve Öztürk, "Application of Cyprus to the European Union", a.g.e., s. 62.

gelişimine ve müktesebatin bazı yerlerinin Türkçeye çevrilmesine bir miktar bütçe ayrılması¹³⁸ böyle bir nitelemeyi beraberinde getirmiştir.

Bu protokollerin hepsi, Ortaklık anlaşmasında belirtilen “ekonomik ayrımcılığa ve eşitsizliğe sebep olmama” prensibine aykırı biçimde sadece Kıbrıs Rum tarafının ekonomisinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra Kıbrıs Rum tarafı, Kıbrıs Türk tarafına karşı uluslararası ekonomik ve siyasi boykot oluşturmayı başarmıştır.

2. Ortaklığın İkinci Aşaması: AET - Kıbrıs Arasında Gümrük Birliği'nin Kuruluşu

a. Kıbrıs ile Gümrük Birliği'nin Kurulmasına Yönelik Topluluğun Yaklaşımı ve 19 Ekim 1987 Tarihli Ek Protokol

1972 tarihli Ortaklık Anlaşması'nın giriş bölümünde ve ilgili maddelerinde, Kıbrıs ile AET arasında Gümrük Birliği'nin kurulmasının amaçlandığı belirtilmiştir. Bunun için 1972 tarihli anlaşmada iki aşama öngörülmüş; bu aşamalarda detaylıca açıklanan yükümlülüklerin Kıbrıs ve Topluluk tarafından tamamen yerine getirilmesi durumunda Gümrük Birliği'nin kurulması planlanmıştır. 28 Ocak 1980'de taraflar arasında kurulacak Gümrük Birliği'nin içeriğini belirlemek üzere görüşmeler başlatılmıştır. Bu görüşmelerde bazı olası senaryolar üzerinde durulmuştur. Gümrük Birliği'nin Ada'nın yalnızca güneyinde uygulanması, Gümrük Birliği'nin Ada'nın tamamında uygulanması, ikinci aşamaya geçişin ancak hazırlık dönemi ile bu aşamada gerçek bir ilerleme kaydetme durumunda mümkün kılınması bu senaryolardan bazılarıdır.¹³⁹ Kıbrıs Türk kesiminin ileride tanınması durumunu beraberinde getirebileceğinden, Kıbrıs Rum kesimi tarafından ikinci senaryoya karşı çıkmıştır. İlk

¹³⁸ “Cyprus and the EU – High Commission of Cyprus in the UK”, <https://cyprusinuk.com/cyprus-and-the-eu/>, (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2021).

¹³⁹ Tsardanidis, “The EC-Cyprus Association Agreement”, a.g.e., s. 365.

senaryonun uygulanması ise Ortaklık Anlaşması'nın 5. maddesine aykırılık teşkil edeceği için üçüncü senaryoya sıcak bakılmıştır.

Geçiş sürecinde Topluluk üyesi ülkelerin Kıbrıs ile Ortaklığın ilerletilmesine yönelik görüşleri birbirinden ayrılmıştır. Örneğin Fransa ve İtalya özellikle tarım politikasına yönelik korumacı bir görüş içindeyken; Belçika, Almanya, İrlanda, Hollanda, Lüksemburg mütevazı bir ilerleme taraftarı olmuş; Yunanistan, İngiltere, Danimarka ise daha tavizkar bir duruş sergilemiştir.¹⁴⁰

Öte yandan, 1974 yılındaki gelişmeler de anlaşmanın ilerletilmesi konusunda Topluluğun ekonomik ve siyasi endişesini beraberinde getirmiştir.¹⁴¹ Bu noktada Topluluğun ekonomik ve siyasi mülahazaları olmuştur. Ekonomik bağlamda Topluluk, Türkiye'nin müdahalesiyle ekonomik ve sosyal açıdan duraksamaya giren Kıbrıs'ın ikinci aşamaya geçişte başarısız olacağını düşünmüştür. Siyasi açıdan ise Topluluk üyesi ülkeler, Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan karşısında tarafsız tutum sergilemeyi tercih etmiştir. Çünkü, üye ülkeler Kıbrıs konusunun yasallığını değerlendirme noktasında birbirlerinden ayrılmışlardır. Öte yandan, 1981 yılında Topluluğa üye olan Yunanistan, Gümrük Birliği'ne geçişi desteklemiştir. Bu da topluluk üyesi bir ülkenin ulusal çıkarlarını ön planda tuttuğunun göstergesi olmuştur.

Bu süreçte bir diğer önemli gelişme 15 Kasım 1983'te KKTC'nin ilanı olmuştur. Bu tarihten sonra Topluluğun Kıbrıs Rum tarafına daha da yaklaştığı görülmektedir. 1 Temmuz 1983'te Topluluk dönem başkanlığına gelen Yunanistan, KKTC'nin Topluluğa ihracatının engellenmesini ve ikinci aşamaya geçişin hızlandırılmasını istemiştir. Bunun üzerine aynı yıl Topluluk, yalnızca Kıbrıs Hükümeti'nin onay verdiği belgeler ile Topluluğa ürün gönderiminin mümkün olabileceğini bildirmiştir. Ayrıca bu süreçte

¹⁴⁰ Ibid., s. 367-69.

¹⁴¹ Christou, *The European Union and Enlargement*, a.g.e., s. 64.

Kıbrıslı Türkler Ortaklık Anlaşması'nın 5. maddesine işaret ederek görüşmelere katılma talebinde bulunmasına karşın Toplulukla yalnızca gayri resmi temaslarda bulunabilmişlerdir.¹⁴² Oysa, Gümrük Birliği Anlaşması'nın uygulama alanı sadece Kıbrıslı Rumların yönetimi altında olan topraklar değil tüm Kıbrıs olarak belirlenmiştir.¹⁴³ Buna rağmen Gümrük Birliği temalarında Kıbrıslı Türklere yer verilmemiştir.

Yukarıda aktarılan gelişmeler, Topluluğun Kıbrıs ile Gümrük Birliği'ni kurmaya yönelik siyasi ve stratejik tutumunu ortaya koymuştur. Ortaklığın birinci aşaması gecikmelerle 1987 yılında tamamlandıktan sonra, anlaşmada öngörülen ikinci aşamaya geçiş hazırlıkları başlatılmıştır. 19 Ekim 1987 tarihli mali protokol bu açıdan önemlidir. Bu protokol uyarınca 1 Ocak 1988 tarihinde taraflarca uygulanmaya başlanan Gümrük Birliği 2002 yılında son bulmuştur.

Bu protokolde Gümrük Birliğine geçişe ilişkin koşullara ve prosedürlere yer verilmiştir. 1973 tarihli Ortaklık Anlaşması daha çok taraflar arasında ticaretin önündeki engelleri kaldırmaya yönelik düzenlemeler içermektedir. Gümrük Birliğini kuran ek protokol ise hukukun yakınlaştırılması, devlet yardımları, rekabet ve vergilendirme gibi daha detaylı hususları içermektedir. Bunun yanı sıra Ortaklık Anlaşması'nda yer almayan 17 tarım ürünü, bu ek protokol ile tarife kapsamına alınmıştır. İkinci aşama kendi içinde birbirinin ardı sıra iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamanın, "protokolün yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 10 yıl"; ikinci aşamanın ise "belirli koşullar doğrultusunda 4 yıla indirgenebilecek 5 yıllık süreyi kapsayacağı" belirtilmiştir.¹⁴⁴ Protokol metninde birinci ve ikinci aşamaya ilişkin hususlara ayrı ayrı yer verilmiştir.

¹⁴² Yeşilada ve Sözen, "Negotiating a Resolution", a.g.e., s. 263.

¹⁴³ Andreas Theophanous, "Cyprus, the European Union and the Search for a New Constitution", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Vol: 2, No: 2, 2000, s. 222.

¹⁴⁴ "Protocol Laying down the Conditions and Procedures for the Implementation of the Second Stage of the Agreement Establishing an Association between the European Economic Community and the

b. Gümrük Birliği'ne Geçişin Birinci Aşaması

Kıbrıs ve AET arasında Ortaklık yaratan anlaşmada Gümrük Birliği'ne geçiş ikinci aşama olarak adlandırılmıştır. Gümrük Birliği Anlaşması da kendi içinde iki aşamaya ayrılır. Bu başlık altında 1987 tarihli ek protokolde öngörülen Gümrük Birliği'nin kurulmasına yönelik Anlaşma'nın ilk aşamasına yer verilmiştir. Diğer bir deyişle Gümrük Birliğine geçişin yani ikinci aşamanın ilk aşaması anlatılmıştır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında kısaca birinci ve ikinci aşama olarak bahsedilmiştir. Protokolde ilk aşamaya ilişkin hususlar, 3 bölümün içinde 27 maddeden oluşmaktadır. Birinci bölümde malların hareketi (madde 2); ikinci bölümde sanayi malları (maddeler 3-14); üçüncü bölümde tarım ürünleriyle (maddeler 15-27) ilgili detaylara yer verilmiştir. Protokoldeki maddeler çoğunlukla Ortak Gümrük Tarifesine adaptasyonu bakımından Kıbrıs'ın yükümlülüklerine odaklanmıştır. Bunun nedeni, 1973 tarihli anlaşmayla başlayan ilk aşamada, Topluluğun başlıca gümrük vergilerini halihazırda kaldırmış olmasıdır. Bu aşamada genel amaç, bazı ürünler hariç Kıbrıs'ın sanayi malları üzerindeki miktar kısıtlamalarını ve gümrük vergilerini düşürmesi, Kıbrıs'ın Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi 'ne uyumu, devlet yardımı ve rekabet politikalarının uyumu amaçlanmıştır.

Bazı istisnaları olmak kaydıyla, Topluluk tarafından ihraç edilen sanayi mallarına uygulanan başlıca gümrük vergilerinin ve eş etkili harçların, Kıbrıs tarafından 10 yıl içinde aşamalı olarak kaldırılacağı belirtilmiştir.¹⁴⁵ Aşamalı olarak kaldırılması öngörülen gümrük vergilerinin Kıbrıs'ın ekonomisini olumsuz etkilemesi durumunda Kıbrıs'a, vergileri %20 arttırma hakkı tanınmıştır.¹⁴⁶ Bir ürünün Topluluktan Kıbrıs'a yoğun ihracının Kıbrıs'ın sanayi ve kalkınma planına zarar vermesi durumunda, Kıbrıs'ın belirli

Republic of Cyprus and Adapting Certain Provisions of the Agreement", *Official Journal of the European Communities*, No: L 393 / 2, Mad., 1/2, 31 Aralık 1987.

¹⁴⁵ Ibid., Mad., 5/1.

¹⁴⁶ Ibid., Mad., 7/1 ve Mad., 7/2.

koşullar altında ve Ortaklık Konseyi'ne haber vermek şartıyla önlem alabileceği belirtilmiştir.¹⁴⁷ Alınan önlemlerin, Ortaklık Konseyi tarafından onaylanması gerekmektedir. Aksi halde, söz konusu önlemlerin Kıbrıs tarafından kaldırılması gerekliliğinin altı çizilmiştir. Protokolde, Kıbrıs'ın üçüncü ülkelere uygulayacağı gümrük vergileri gibi Ortak Gümrük Tarifesine adaptasyonu ile ilgili düzenlemelere ayrıntılı olarak yer verilmiştir.¹⁴⁸ Ayrıca, bazı sanayi ürünleri hariç, Kıbrıs'ın Topluluk menşeli ürünlere uyguladığı miktar kısıtlamalarını ve eş etkili vergileri kaldıracağına altı çizilmiştir.¹⁴⁹ Kıbrıs tarafından Ortak Gümrük Tarifesinin tam olarak uygulanışı 11 yıl sonrası için öngörülmüştür. Ayrıca Kıbrıs'a, Topluluk üyesi devletlerin vatandaşları ve Kıbrıs halkı vatandaşları arasında ürünlerin tedariki ve pazarlanması aşamasında herhangi bir ayrımcılık yapmaması konusunda sorumluluk yüklenmiştir.¹⁵⁰

Birinci aşama için Topluluğun da bazı yükümlülüklerine yer verilmiştir. Önceleri Kıbrıs tarafından, yıllık belli bir miktarı aşmadan ihraç edilen sanayi ürünlerine uygulanan kotaların Topluluk tarafından kaldırılacağı belirtilmiştir.¹⁵¹ Ayrıca, 1977 tarihli katma protokolün A listesinde belirtilen sanayi ürünleri için uygulanan sabit bileşenin Topluluk tarafından kaldırılacağına altı çizilmiştir.¹⁵²

Tarım ürünlerine ilişkin düzenlemeler daha detaylı olmakla birlikte, temelde iki akit tarafın da belirli tarım ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerini ve eş etkili harçları kaldıracağı belirtilmiştir.¹⁵³ Bazı tarım ürünleri için hiçbir vergi indirimi söz konusu değildir ve vergi indirimi, süre, kota bakımından çok sayıda istisnaya yer verilmiştir. Diğer yandan, Kıbrıs'ın, Ortaklıktan doğan yükümlülüklerini, Topluluğa 1986 yılında

¹⁴⁷ Ibid., Mad., 7/3.

¹⁴⁸ Ibid., Mad., 8 ve Mad., 9.

¹⁴⁹ Ibid., Mad., 10.

¹⁵⁰ Ibid., Mad., 13.

¹⁵¹ Ibid., Mad., 4.

¹⁵² Ibid., Mad., 14.

¹⁵³ Ibid., Mad., 16.

üye olan İspanya ve Portekiz için genişletmesi gerekliliği deklare edilmiştir.¹⁵⁴ Teşebbüslerin kötüye kullanımı, rekabetin bozulması gibi durumlarda taraflara önlem alma hakkı tanınmıştır.¹⁵⁵

Bu aşama 1988'den 1997 yılına kadar sürmüştür. Bu süreçte Kıbrıs, yukarıda belirtildiği şekilde gümrük vergilerini düşürmüş veya kaldırmış; Topluluk üyesi olmayan ülkeler için ise Topluluğun Ortak Dış Ticaret politikasını uygulamıştır. Topluluk ise özellikle tarım ürünleri konusunda benzer şekilde hareket etmiştir.

c. Gümrük Birliği'ne Geçişin İkinci Aşaması

Gümrük Birliği'nin ikinci aşamasına geçişe ilişkin hususlar ilgili protokolde 29-37 maddeleri arasında yer almaktadır. Ortaklık Konseyi'nin kararı doğrultusunda ikinci aşamanın yürürlüğe girmesi belirtilmiştir. İkinci aşamaya belirtilen süre içinde girilmez ise bu durumda Gümrük Birliği'ne geçişin ilk aşamasındaki hükümlerin geçerli olacağı not edilmiştir.¹⁵⁶

İkinci aşamada, Gümrük Birliğinin tamamlanabilmesi için gerekli olan ilave politikalar ve tarım ürünlerinin serbest dolaşımı gibi malların dolaşımına ilişkin nihai kurallar aktarılmıştır. Genel olarak, Gümrük Birliği'ne dahil tüm sanayi ve tarım ürünlerdeki kısıtlamaları kaldırmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ilgili prosedürlerin uygulanması kararlaştırılmıştır. Tüm bu prosedürlerin tamamen uygulanması doğrultusunda ikinci aşamanın sonunda Gümrük Birliği'nin kurulması öngörülmüştür.¹⁵⁷ İkinci aşamaya geçişe ilişkin net bir tarih belirtilmediyse de protokolde ilk aşama için 10

¹⁵⁴ Joint Press Release - Association Between The European Economic Community and The Republic of Cyprus, CEE-CY 702/87 Press 172, Brussels, 19 Ekim 1987, s. 3, <http://aei.pitt.edu/91031/1/87.702.pdf>, (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2021).

¹⁵⁵ "Protocol Laying down the Conditions and Procedures for the Implementation of the Second Stage", a.g.e., Mad., 28.

¹⁵⁶ Ibid., Mad., 29/3.

¹⁵⁷ Ibid., Mad., 31.

yıllık bir süre, ikinci aşama için 5 yıllık bir süre öngörülerek süreç sonunda Gümrük Birliği'nin kurulacağı teyit edilmiştir. Ek protokolde belirtilen 43 tarım ürünü üzerindeki kısıtlamalar Kıbrıs ve Topluluk tarafından kaldırılmıştır.¹⁵⁸ Kıbrıs için sofr şarabı istisna olmuştur.

Kurumsal mekanizmanın efektif olabilmesi için Ticari ve Ekonomik İş Birliği Komitesi'nin kurulması öngörülmüştür. Komite, iş birliğinin sağlanması ve anlaşmanın düzgün işleyişi bakımından sorumlu tutulmuştur.¹⁵⁹ Kıbrıs Türk tarafının bu komitede temsilci bulundurmasına ve mali protokol ile Kıbrıs'a aktarılacak fonlara ilişkin görüşmelere Kıbrıslı Türklerin katılımına izin verilmemiştir.¹⁶⁰ Bu, 1972 tarihli Ortaklık anlaşmasının 5. maddesine açıkça aykırı bir durum teşkil etmektedir.

Diğer yandan maddelerin yorumlanması konusunda taraflar arasında ortak görüş sağlanamaması durumunda Ortaklık Konseyi'nin kararının geçerli olacağı belirtilmiştir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ilgili tarafın talep etmesi doğrultusunda hakem atanması öngörülmüştür.¹⁶¹ Bu aşama, 1998'den 2002 yılına kadar devam etmiştir. 1998 yılında Kıbrıs ile üyelik müzakereleri başlayınca ikinci aşamanın uygulanmasına ilişkin müzakereler gerçekleştirilmemiştir.¹⁶² 2002 yılı itibariyle Kıbrıs Rum yönetimi ve Topluluk arasında Gümrük Birliği kurulmuştur.

Bu süreçte, KKTC topraklarında Gümrük Birliği hükümlerinin yorumlanması ve uygulanması konusunda birtakım sorunlar çıkmıştır. Bu sorunlar Adalet Divanı'na götürülmüştür. Bu sorunlara çalışmanın son bölümde yer verilmiştir. Kıbrıslı Rumlar ekonomik anlamda Yunanistan'a bağlı olmadan, serbest pazar ekonomisini geliştirmiştir.

¹⁵⁸ Stivachtis, "The Enlargement of the European Union".

¹⁵⁹ "Protocol Laying down the Conditions and Procedures for the Implementation of the Second Stage", a.g.e., Mad., 32.

¹⁶⁰ Tamçelik, "Kıbrıs - Avrupa Birliği İlişkileri -I-", a.g.e., s. 184.

¹⁶¹ "Protocol Laying down the Conditions and Procedures for the Implementation of the Second Stage", a.g.e., Mad., 37.

¹⁶² "Cyprus and the EU – High Commission of Cyprus in the UK", a.g.e.

Ancak Kıbrıslı Türkler, Türkiye'nin ekonomik desteğine ihtiyaç duymuştur. Bunun nedeni, Ortaklık anlaşmasının 5. maddesinin düzgün işletilmemesidir. Anlaşmada, "Kıbrıslı Rumların etkin kontrolü altında bulunan topraklar" ifadesi değil, tüm Kıbrıs ifadesi geçmesine rağmen bu durum, Ada'daki iki toplum arasındaki ekonomik eşitsizliğin daha da artmasına neden olmuştur.

3. Ortaklık Sürecinde AET'nin Kıbrıs Politikasının Değerlendirilmesi

Redmond'a göre Ortaklık sürecinde AET'nin Kıbrıs politikası iki ilkeye dayanmıştır. Bunlardan ilki Topluluğun, Kıbrıs'ta Rum Hükümeti'ni meşru sayması; ikincisi ise Ortaklık Anlaşması'ndan Ada'daki her iki toplumun da faydalandırılmasıdır.¹⁶³ AET'nin ilk ilkeyi sürdürmesi daha kolay olmuştur. Öyle ki, Topluluk Ada'daki çözümsüzlüğe çözüm bulma çabası yerine, Amerika'nın ve BM'nin kararlarını takip etmiştir. AET, Yunanistan'ın ve Kıbrıs'ın Topluluğa üyeliğinden önce tarafsızlık politikası izleyerek Avrupa Siyasi İş Birliği altında ihtilafın taraflarını bir araya getirme çağrılarında bulunduysa da¹⁶⁴ sonuç alamamıştır. Bunun nedeni, Avrupa Siyasi İş Birliği çerçevesinde Ada'daki iki topluluğu birbirine yaklaştırmakta etkisiz kalması ve çözüme yönelik kapsamlı bir plan oluşturmamasıdır. Gerçekten de Topluluğun, 1974 krizine verdiği cevap Avrupa Siyasi İşbirliği'nin ilk uygulama alanı olmasına rağmen başarısız olmuştur.¹⁶⁵ Zaten Yunanistan'ın ve Kıbrıs'ın üyeliği sonrası süreçte Topluluk, tarafsızlık politikasından vazgeçmiştir. Bu iki ilkeye siyasi açıdan bakılmalıdır.

¹⁶³ Redmond, "Cyprus, Malta and The European Community", a.g.e., s. 4.

¹⁶⁴ Günar, "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin", a.g.e., s. 109.

¹⁶⁵ Tozun Bahçeli, "The Lure of Economic Prosperity Versus Ethno-Nationalism: Turkish Cypriots, the European Union Option, and the Resolution of Ethnic Conflict in Cyprus", Michael Keating ve John McGarry (eds.), *Minority Nationalism and the Changing International Order*, Oxford University Press, New York, 2001, s. 205.

AET, Ortaklık Anlaşması'nın, Kıbrıs'ın tüm vatandaşları arasında ayrımcılık yapmama hükmünü uygulamada başarılı olmamıştır.¹⁶⁶ Bu, mali fonların Topluluklar arasında adaletsiz dağılımından, Kıbrıs Türk toplumuyla sınırlı temasından, mal alışverişi ve fon kullandırılışı konusunda Kıbrıs Rum Hükümeti'ni yetkili merci kılmasından görülmektedir. Örneğin, birinci mali yardımda desteklenen üç projeden yalnızca birinden Kıbrıslı Türkler yararlanabilmiştir. Kaldı ki Kıbrıs'a tahsis edilen mali fondan, Kıbrıslı Türklerin neredeyse hiç yararlanmadığını söylemek de ayrıca mümkündür. Topluluğun bu durumu değiştirmeye yönelik etkili adımları olmamıştır.

Diğer yandan KKTC lideri Rauf Denktaş, Kıbrıs – AET arasında imzalanan Ortaklık Anlaşması'nın hukuka aykırı olduğunu savunmuştur. Genel olarak “AET ile ticari ilişkilerin ilerletilmesine itiraz etmediğini ancak Ortaklık sürecinde KKTC'nin hiçbir katılımının olmadığı bu anlaşmanın geçerliliğini tanımadığını” ifade etmiştir.¹⁶⁷

Öte yandan, bu süreçte Kıbrıs-AET ilişkileri Ada'daki bölünmüşlükten etkilenmiştir. Stephanaou ve Tsardanidis'e göre Ortaklığın 1980'lere kadar olan sürecinde, AET'nin Ada'daki soruna yönelik yaklaşımını üç faktör şekillendirmiştir.¹⁶⁸ Bunlar, AET üyeleri arasında ortak çıkar ve yaklaşımların ne ölçüde var olduğu; Avrupa Siyasi İş Birliği bünyesinde alınan kararların Topluluk kurumlarınca uygulanma kapasitesi; Ada'daki iki topluluğun sorunun çözümüne yönelik ne derece istekli olduklarıdır. Bu üç faktör doğrultusunda AET, Türkiye'nin 1974'te Ada'ya müdahalesine yanıt verme konusunda tereddüt etmiştir. Bunun nedenlerinden biri daha önce bahsedildiği üzere 1975'li yıllarda Komisyon'un Ada'daki bölünmüşlüğü arttırabileceği için Kıbrıs ile ortaklığın bir ileriki aşamaya geçirilmesi konusunda tereddütlerini dile

¹⁶⁶ Christopher Brewin, “Turkey, Greece and The European Union”, Clement H. Dodd (ed.), *Cyprus: The Need for a New Perspectives*, The Eothen Press, Cambridge, 1999, s. 155.

¹⁶⁷ Hasan Mor, “Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenmesi Süreci”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1-2, 2008, s. 988-89.

¹⁶⁸ Stephanou ve Tsardanides, “The EC Factor in the Greece-Turkey Cyprus Triangle”, a.g.e., s. 221.

getirmiş olmasıdır. Türkiye'nin müdahalesinin ardından Topluluk BM kararlarına desteğini belirten ve Türkiye'yi kınayan deklarasyonlar yayınlamak dışında hevesli görünmemiştir.¹⁶⁹ AET, arabuluculuk rolünü BM'nin yanı sıra ABD'ye ve İngiltere'ye bırakmıştır. 1975-1976 yılları arasında Topluluk, Ada'daki iki toplum arasında barış görüşmelerini teşvik etmek dışında somut bir plan oluşturmamıştır. Topluluk, Türkiye'nin Ada'ya müdahalesinin Ada'da ekonomik, sosyal ve siyasi deformasyona neden olduğunu ima edip Kıbrıs'ın, Ortaklığın gereklerini yerine getiremeyeceğine yönelik bir inanç geliştirmiştir. Hutchence, 1976 yılından 1980'lerin sonuna kadar olan süreçte Topluluğun Kıbrıs'a yönelik yaklaşımını tarafsız ve ilgili olarak betimlemiştir.¹⁷⁰ Ancak 1981'deki üyeliği ile Yunanistan'ın, Topluluğun Türkiye ile ilişkilerini ve Kıbrıs'a yönelik yaklaşımını değiştirmeye yönelik çabalarını görmezden gelmemek gereklidir. Nitekim Yunanistan'ın üyeliği sonrası süreçte, "Kıbrıs meselesine bir de Topluluk katmanı eklenerek Avrupalılaştırılmaya" başlandığı görülür.¹⁷¹

1980'den sonraki süreçte ise Topluluğun Kıbrıs sorununa yönelik politikasına etki eden birtakım faktörler vardır. Bunlar, Yunanistan'ın 1981 yılında Topluluğa üye olması, Yunanistan'ın Topluluğa katılımının ilk yıllarında Topluluk ile karşıt politika izlemesinin, Topluluğun Kıbrıs sorununa pasif katılımı için bir dayanak oluşturması, her ne kadar Türkiye'nin Topluluk üyesi olmasa bile NATO üyesi olması sebebiyle topluluğun üye devletler arasındaki sorunlara müdahale etmemesi, BM'nin çözüm müzakerelerindeki aktif rolünün, Topluluğun geri planda kalmasına fırsat sunmasıdır.¹⁷² Bu faktörler genel olarak değerlendirildiğinde Topluluğun Kıbrıs ile Ortaklık ilişkisini 1986 yılına kadar ertelemesi yönündeki politikası sağlam bir zemine oturur.

¹⁶⁹ Stelios Stavridis, "Double Standards, Ethics and Democratic Principles in Foreign Policy: The European Union and the Cyprus Problem", *Mediterranean Politics*, Vol: 4, No: 1, 1999, s. 98.

¹⁷⁰ Hutchence ve Georgiades, "The European Union and the Cyprus Problem", a.g.e., s. 87.

¹⁷¹ Melek M. Fırat, "Helsinki Zirvesinden Günümüze AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2004, s. 50.

¹⁷² Stephanou ve Tsardanides, "The EC Factor in the Greece-Turkey Cyprus Triangle", a.g.e., s. 223-24.

Ortaklık sürecinde, Topluluk üyesi ülkelerin Kıbrıs sorununa yönelik politikası birbirinden farklılık göstermiştir. Örneğin Fransa, Kıbrıs Türk tarafına baskı yapmayı; Almanya, daha hassas ve tarafsız bir tutum sergilemeyi; İngiltere, ABD'nin ön desteği olmaksızın soruna karışmamayı; İrlanda, Kıbrıslı Rumlara destek vermeyi; diğer ülkeler ise Almanya ile benzer bir yaklaşım içinde olmayı tercih etmişlerdir.¹⁷³ Nitekim bir BMGK kararının kabulü oylamasında, Topluluk üyesi ülkeler arasında oybirliğinin yakalanamaması bunun bir göstergesi olmuştur. Bunun yanı sıra Avrupa Siyasi İş Birliği çerçevesinde üye devletlerin, Kıbrıs sorununun çözümünde kullanabilecekleri birtakım imkanları olmuştur. Almanya-Türkiye ilişkilerin iyi olması, Fransa-Yunanistan ilişkilerinin iyi olması, İngiltere'nin Garanti Anlaşması bağlamında Ada üzerindeki etkisi ve Ada'daki askeri varlığı örnek gösterilebilir.¹⁷⁴ Ancak bahsi geçen üye ülkeler bu konuda eyleme geçmekten kaçınmışlardır. Avrupa Siyasi İş Birliği mekanizması sorunun çözümünde başarılı olamamıştır çünkü üye ülkelerin ve Komisyon'un yaklaşımından etkilenmiştir. Kısaca Topluluk üyesi ülkelerin Kıbrıs'a ilişkin görüşleri birbirinden ayrılmakla birlikte çoğunlukla Komisyon ile benzer görüşü paylaşmışlardır.

1974 sonrasındaki sürece ekonomik açıdan bakıldığında, İngiltere ve Almanya'nın aksine Fransa, İtalya ve İrlanda, Kıbrıs'a yönelik ekonomik tavizlerin azaltılmasından yana olmuştur. Kıbrıs'ın Topluluğa ihraç ettiği ürünlerin bazı üye devletlerin ürettiği ürünlerle aynı olması sebebiyle aralarında rekabet yaratabileceği için bu ülkeler Kıbrıs ile ileri bir ekonomik bütünleşmeye sıcak bakmamıştır.¹⁷⁵ Bir diğer neden ise Topluluk, ihtilafın tarafları olan Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'a yönelik

¹⁷³ Ibid., s. 221-22.

¹⁷⁴ John Redmond, "Security Implications of the Accession of Cyprus to the European Union", *The International Spectator*, Vol: 30, No: 3, 1995, s. 30.

¹⁷⁵ Christou, *The European Union and Enlargement*, a.g.e., s. 64.

tarafsız kalmak istemiştir. Ancak AET'nin yaklaşımına bakıldığında bu üç ülkeyi ekonomik olarak kendine bağlayarak bölgenin istikrarını gözettiği söylenebilir.

Ortaklığın birinci aşamasında, sanayi malları için Kıbrıs'a verilen tavizler konusunda Topluluk üyesi ülkeler ortak görüşe sahipken, tarım ürünleri konusunda birbirlerinden ayrılmışlardır. Özellikle Fransa ve İtalya, bu durumun kendilerinin aleyhine olduğunu düşünmüştür. İngiltere ise Kıbrıs'a verilen tavizleri desteklemiştir. Kıbrıs Topluluğun gümrük vergisi indirimlerini, geçmişte Commonwealth ülkeleriyle gerçekleştirdiği ticaret ile karşılaştırdığında yetersiz olarak değerlendirmiştir.¹⁷⁶

Kıbrıs açısından bakıldığında ise süreç içinde bu ülke, Ortaklığın ilerletilmesine yönelik isteğini defalarca belirtmiştir. 1981 yılında Topluluğa katılan Yunanistan, Kıbrıs ile ilişkilerin her açıdan geliştirilmesi için Topluluğa baskıda bulunmuştur. Yunanistan'ın Kıbrıs'a yönelik kararlı duruşu, Topluluğun Kıbrıs politikasını etkilemiştir.¹⁷⁷ Bunun yanı sıra, Topluluk tarafından Ada'da tek meşru irade olarak görülen Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan, Kıbrıs Türk toplumunun uluslararası alanda ekonomik ve siyasi izolasyonu için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Kıbrıs, KKTC'yi ilişkilerinin ilerletilmesine engel olan faktör olarak görmüştür. İzlemiş olduğu politikaya bakıldığında Topluluğun, Kıbrıslı Rumların bu görüşünü paylaştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Ortaklık Anlaşması bazı istisnalar dahilinde, Kıbrıs'ın ihraç ettiği ürünlere Topluluk tarafından %70'lik indirim uygulanması ve kotaların arttırılması ile pratik edilmeye başlanmıştır. Kıbrıs ise Topluluktan gelen ürünlere %15'ten %35'e aşamalı bir şekilde artış gösteren indirim yapmıştır. Ortaklık sürecinde Kıbrıs ve AET arasındaki ihracat farkı göze çarpmaktadır. 1982'e kadar¹⁷⁸ Kıbrıs'tan AET'ye yapılması beklenen

¹⁷⁶ Tsardanidis, "The EC-Cyprus Association Agreement", a.g.e., s. 361.

¹⁷⁷ George Christou, "EU Influence on the Cyprus Issue: From Association to Accession", *Hellenic Studies*, Vol: 11, No: 2, 2003, s. 41.

¹⁷⁸ Perdakis, "An Assessment of Cyprus", a.g.e., s. 49-50.

ihracat 40.7 milyon dolarken yapılan ihracat 34.7 milyon dolar olmuştur. Bu durum, anlaşma hükümlerindeki kota ve tarife düzenlemeleri ile AET'nin o dönemde ticaret hacmini yavaş genişletmesine bağlanabilir. Bununla birlikte ürün çeşidine göre üretim ve ihracat rakamları yıllar içinde iniş ve artış göstermiştir. Örneğin, patates üretimi ve ihracatı 1980 yılına kadar ciddi düzeyde artış göstermişken, portakalda tersi bir durum yaşanmıştır.¹⁷⁹ 1980-1987 yılları arasında ise söz konusu iki ürünün üretimi de ihracatı da artmıştır.

AET'den Kıbrıs'a yapılması beklenen ihracat 131 milyon dolarken, yapılan ihracat 316 milyon dolar olmuştur. Öte yandan Kıbrıs'tan üçüncü ülkelere yapılması beklenen ihracat 88.5 milyon dolarken, yapılan ihracat 382.8 milyon dolar olmuştur. Örneğin sadece Arap ülkelerine yapılan ihracat 1972 -1987 yılları arasında %7,1'den %35,3'e çıkmıştır. 1990 yılında AET ve Kıbrıs'ın birbirlerine yaptıkları ihracatları ise sırasıyla %58 ve %48 olmuştur. Bu rakamlar, Kıbrıs'ın AET ile yaptığı ticaretin üçüncü ülkelerle yaptığı ticaretten daha geride kaldığını göstermektedir. Yine de bu durum iki taraf arasında ticaret anlaşması olmasına rağmen Kıbrıs için doğrudan dezavantaj olarak nitelendirilemez. Çünkü Kıbrıs'ın ihracat yaptığı üçüncü ülkelere yakınlığı da yukarıda bahsedilen duruma etki etmiştir.

Gümrük Birliği kurulduktan sonraki sürece bakıldığında önceleri tekstil ürünleri Kıbrıs'ın Topluluğa ihracatında önemli bir paya sahipken, 1988-1998 yılları arasında bu ürünlerin ihracatı %32,2'den %14,2'ye düşmüştür.¹⁸⁰ Aynı yıllar içerisinde kimyasal ürünlerin ihracatı ise %7,2'den %14,2'ye tırmanmıştır. Bu süreçte Kıbrıs'ın, katma değeri yüksek ürünlerde rekabet edebildiği, katma değeri düşük ürünlerde rekabetinin zayıf

¹⁷⁹ Mullen, "Economic Impact of Membership", a.g.e., s. 67.

¹⁸⁰ Ibid., s. 68.

olduğu söylenebilir. 1988-1998 yılları arasında Topluluktan yapılan ithalat % 56,9'dan %55,3'e düşmüştür.

Ortaklık sürecine genel olarak bakıldığında Kıbrıs'ın AET'ye tarım ihracatı düşük seyretmişken endüstriyel ürün ihracatı artış göstermiştir. Tarım ihracatının düşük olmasının sebebi, Topluluğun bu ürünlere yönelik kısıtlamaları olmuştur. 1980 sonrasındaki süreçte tarım ürünlerine yönelik tavizler atılarak bu ürünlerin ihracatında biraz olsun iyileşme gözlemlenmiştir. Tarım ve sanayi ürünleri için uygulanan kısıtlamalar, AET ve Kıbrıs arasında olduğu kadar Kıbrıs'ın içişlerinde de hoşnutsuzluğa neden olmuştur.¹⁸¹ Bunlara karşın Ortaklık süreci, Kıbrıs'ın GSYH'ndeki tarım payında düşüşe, hizmet sektörünün payında artışa sebep olmuştur.¹⁸²

AET, tarım ürünlerine uyguladığı tarife ve kotalar ile Akdeniz bölgesindeki ülkelerle ticari ilişkilerinde istikrarı sağlamayı amaçlamıştır. Bunun yanı sıra Kıbrıs da dahil olmak üzere Akdeniz bölgesindeki Ortaklık amaçlayan ülkelerle ticari ilişkilerinde AET, bu ülkelere yardımcı olurken tarım sektörlerini zarara uğratmamak için birtakım stratejiler geliştirmiştir. Bunlardan biri, Topluluk üyesi ülkelerin üretmediği ve talebin belli bir düzey üzerinde olmadığı ürünlere uygulanan tarife indirimi yüksek tutulmasıdır. Diğeri ise AET, sezon mallarına yüksek tarife ve düşük kota koyarken, sezon dışı ürünlere düşük tarife oranı, yüksek kota koyarak “tamamlayıcı mevsimsellik” stratejisi geliştirmiştir.¹⁸³ Tamamlayıcı mevsimsellik bağlamında patates, fasulye, kabuklu yemiş, şalgam, soğan, domates, patlıcan, kereviz, kabak ve turunçgiller Kıbrıs için geçerli olmuştur.

Sonuç olarak, Topluluğun Ortaklık sürecinde Kıbrıs politikasına siyasi açıdan bakıldığında, AET'nin Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik girişimlerinin sınırlı olduğu,

¹⁸¹ Perdakis, “An Assessment of Cyprus”, a.g.e., s. 43.

¹⁸² Mullen, “Economic Impact of Membership”, a.g.e., s. 69.

¹⁸³ Perdakis, “An Assessment of Cyprus”, a.g.e, s. 42.

arabuluculuk rolünün de zayıf kaldığı söylenebilir. Zira Topluluk, BM kararlarını desteklemekten başka bir eylem planı oluşturmamıştır. Öte yandan Ortaklık Anlaşması'nın ayrımcılık yapmama hükmü de ihlal edilmiştir. Nitekim Topluluğun bu politikası 1994 tarihli ABAD kararı ile kağıt üstünde kalmıştır. Ekonomik açıdan bakıldığında ise Topluluk kurumları ve üye ülkeler Gümrük Birliği'ne geçişte bazı tereddütlerini dile getirmiştir. Buna neden olarak 1974'teki gelişmeler gösterilmiştir. Topluluk, çekimser kaldığı süreçte Kıbrıs sorununun iç ve dış aktörlerine mesafeli yaklaşarak tarafsızlık stratejisi izlemeye çalışmıştır. Bunların yanı sıra KKTC'yi zor durumda bırakacak hukuki kararlar almaktan da geri durmamıştır. Küçük bir ülke olan Kıbrıs'ın, ekonomik anlamda gelişebilmesi için dış ticaret bağlantılarının artması önemlidir. Bunun için Kıbrıs'ın dışa dönük bir kalkınma politikası izlemesi gerekmektedir. Bu nedenle AET ile geliştirilmiş ticaret ilişkileri büyük bir pazara erişim, diğer ülkelerle ticaret bağlantıları ve rekabet edebilirlik açısından önemlidir. Kıbrıs ve Topluluk arasındaki Ortaklık ilişkilerine bakıldığında Kıbrıs'ın AET pazarına erişimi, üye ülkelerle sermaye değişimi ve sanayi alanında iş birliği mütevazî düzeyde olmuştur. O dönemde Kıbrıs'ın AET ile imzaladığı Ortaklık Anlaşması'ndan daha iyi şartlarda olacak bir ticaret anlaşması arayışına girmesi bunun bir göstergesidir. Genişlemeyle birlikte Topluluk içinde benzer ürünleri üreten ülkelerin sayısı ve dolayısıyla rekabet artacağından sınırlı kaynaklara sahip küçük bir ülke olan Kıbrıs'ın zorlanma ihtimali söz konusudur. Bu durumla baş edebilmesi için Kıbrıs'ın ekonomik kalkınmasını iyi düzeyde sağlaması oldukça önemli olmuştur.

II. KIBRIS'IN AB'YE ÜYELİĞİ VE SÜREÇ İÇİNDE İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ

A. Kıbrıs Perspektifinden Başvuruya Bakış

1. Kıbrıs'ın Tam Üyelik Başvurusu ve Topluluğun Başvuruya Yönelik İlk Yaklaşımı

1 Haziran 1988'de Avrupa Konseyi dönem başkanlığına gelmesinin ardından Yunanistan, GKRY'nin Topluluğa katılım başvurusu yapması için öneride bulunmuştur. Yunanistan, Rum kesiminin üyelik başvurusunu hızlıca Komisyon'a yönlendirebilmek ve aynı yıl başlayan toplumlararası müzakerelerde Kıbrıslı Rumlara avantaj sağlayabilmek için bu öneride bulunmuştur. Buna karşın bu argümanları ikna edici bulmayan Kıbrıs Rum Yönetimi lideri George Vassiliou'nun, aynı dönemde Türkiye'nin başvurusunun olumlu karşılık bulamaması üzerine cesareti kırılmıştır.¹⁸⁴ Bu sebeple söz konusu yılda Kıbrıs Rum yönetimi Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmamıştır.

Kısa süre sonra Kıbrıs Rum yönetiminin kararı değişmiştir. 3 Temmuz 1990'a gelindiğinde Kıbrıs Rum Yönetimi, Ada'nın tamamı adına Topluluğa üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bölünmüş bir devlet olarak Kıbrıs'ın başvurusu, AET tarihinde bir ilk olmuştur. 1974 yılında Ada'nın ikiye ayrılmasından sonra, 1983'te KKTC'nin kurulmasıyla birlikte Ada'daki iki farklı toplum iki farklı yönetime sahip olmuştur. Yine de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi bu fiili gerçekliği yok sayarak, Ada'nın tamamı adına Topluluğa üyelik için başvurmuştur. KKTC, Rumların başvurusunun kurucu anlaşmalara aykırı olduğu ve tüm Kıbrıs adına başvurunun mümkün olamayacağı

¹⁸⁴ Angelos Sepos, *The Europeanization of Cyprus Polity, Policies and Politics*, Palgrave Macmillan, New York, 2008, s. 38.

gerekçeleriyle itiraz etmiştir.¹⁸⁵ Kıbrıslı Türklere, Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında müzakerelere katılım daveti yapılmıştır. Ancak, daveti kabul etmek Kıbrıslı Rumların tüm Ada'daki egemenliğini kabul etmek manasına gelebileceği için davet, Kıbrıslı Türkler tarafından reddedilmiştir.¹⁸⁶

AET'nin Kıbrıs'ın başvurusuna yönelik ilk tutumunun çekimser olduğu görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu, Avrupa Birliği'ne geçirecek olan Maastrich Anlaşması'na hazırlanma aşamasında Kıbrıs konusuna emek ve vakit ayıramayacak olmasıdır. Bunun yanı sıra Balkanlardaki şiddetli çatışmalar da Birliğin benzer tutum sergilemesine neden olmuştur.¹⁸⁷ Diğer ise halihazırda soruna dahil olan İngiltere ve Yunanistan'ın, Topluluk üyesi olması dolayısıyla Topluluğun Kıbrıs politikasını etkileyebileceği düşüncesidir.¹⁸⁸ Bir diğer neden ise Almanya'nın birleşmesi gelişmesi ve SSCB'nin dağılmasının ardından Doğu ve Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine (MDA) yönelik ekonomik ve siyasi planlamaların hazırlanmasıyla ilgilenilmesidir. Öte yandan bazı üye ülkelerin, bir kısmı Müslüman olan bir ülkenin katılımının, medeniyet çatışmasına neden olacağı düşüncesini savunmasıdır. Diğer bir neden ise Ada'nın siyasi durumu konusunda AET'nin çekimser tavrı Kıbrıs'ın başvurusunun ilerletilmesini yavaşlatmıştır.¹⁸⁹ Başka bir deyişle bölünmüş bir devletin katılımının Topluluk üyesi ülkelerin ve kurumların ilgisini çekmemesidir. Bu

¹⁸⁵ Frank Schimmelfennig, Stefan Engert, ve Heiko Knobel, *International Socialization in Europe: European Organizations, Political Conditionality and Democratic Change*, Palgrave Macmillan, New York, 2006, s. 207.

¹⁸⁶ Fatma Güven-Lisaniler ve Leopoldo Rodriguez, "The Social and Economic Impact of EU Membership on Northern Cyprus", Thomas Diez (ed.), *The European Union and the Cyprus Conflict: Modern Conflict, Postmodern Union*, Manchester University Press, Manchester, 2002, s. 329.

¹⁸⁷ Charalambos Tsardanidis ve Yannis Nicolau, "Cyprus Foreign and Security Policy: Options and Challenges", Stelios Stavridis, et. al. (eds.), *The Foreign Policies of the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s*, Macmillan Press, London, 1999, s. 175.

¹⁸⁸ Gülmez ve Buhari Gülmez, "The EU conditionality in the Cyprus problem", a.g.e., s. 3-4.

¹⁸⁹ Spyros Blavoukos ve George Pagoulatos, "Cyprus Under the Shadow of the Intercommunal Conflict", Thomas König ve Simon Hug (eds.), *Policy-Making Processes and the European Constitution: A Comparative Study of Member States and Accession Countries*, Routledge, New York, 2006, s. 51-52.

nedenlerden anlaşılacağı üzere Kıbrıs'ın tam üyelik başvurusunu iletildiği dönemde AET'nin öncelikli gündemini, Topluluk içindeki kurumsal, ekonomik ve siyasi gelişmeler meşgul etmiştir. Dolayısıyla Kıbrıs'ın başvurusu geri planda kalmıştır.

Topluluğun Kıbrıs'ın başvurusuna ve Kıbrıs sorununa yönelik baştaki çekimser yaklaşımı, 1993 yılına kadar olan AET zirve sonuç bildirimlerinde ve AET yetkililerinin resmi açıklamalarında kendini göstermiştir. Öyle ki, 1990'da gerçekleştirilen Dublin Zirvesi'nde AET, Türkiye'nin Toplulukla ilişkilerini etkileyen Kıbrıs sorununun BM aracılığıyla çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁹⁰ 1991 yılında Bakanlar Konseyi başkanı Han van den Broek, Topluluğun Kıbrıs konusunda aktif bir rol oynamayacağını belirtmiştir.¹⁹¹ Kuzey Akdeniz Birimi başkanı Joseph Schwed ise Komisyon'un, Kıbrıs'ın başvurusunu incelemede acele etmeyeceğini ifade etmiştir. 1992'de Dış İlişkiler Bakanı Abel Matutes, Kıbrıs'ta dört özgürlüğün uygulanamayacağını söylemiştir.¹⁹² Birlik yetkililerinin resmi ifadelerinden, Kıbrıs'ın katılımı için Ada'daki iki toplum arasında barış ortamının yaratılmasının ve sorunun çözümünün gerekli olduğu görülmektedir.

Daha önce Ortaklık Anlaşması'nın ilgili başlığında Kıbrıs'ın jeostratejik konumunun Topluluk için neden önemli olduğuna detaylıca yer verildiğinden bu başlık altında tekrar edilmemiştir. Manisalı'nın ifadesiyle özetlemek gerekirse Kıbrıs, Topluluk için "askeri ve ticari bağlamda Birliğin köprübaşı ve karakolu olma potansiyeli" taşımaktadır.¹⁹³ Bunun yanı sıra siyasi sebepleri de eklemek gerekmektedir. Nitekim AET, 1990 sonrası süreçte değişen uluslararası sistemde kendine yeni bir konum edinme gayesinde olmuştur. Doğu Batı bloğu arasında sıkışmadığı bu dönemde siyasi, ekonomik

¹⁹⁰ "Dublin European Council, 25-26 June 1990, Presidency Conclusions", Annex VIII-Declaration on Cyprus, s.34, https://www.europarl.europa.eu/summits/dublin/du2_en.pdf, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2021).

¹⁹¹ Christou, *The European Union and Enlargement*, a.g.e., s. 67.

¹⁹² Hoffmeister, *Legal Aspects of the Cyprus Problem*, a.g.e., s. 67-86.

¹⁹³ Erol Manisalı, "What Happens If Cyprus Joins The EU Without Turkey?", İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efeğil (eds.), *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını*, HD Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 59.

ve askeri açıdan daha güçlü bir duruş sergilemek istemiştir. Şüphesiz genişleme, bu politikasının sacayağından biri olmuştur.

12 Eylül 1990'da COREPER Konsey'e, Kıbrıs'ın başvurusunu Komisyon'a iletmesini teklif etmiştir. Bundan sonra, İtalya'nın dönem başkanlığını yürüttüğü Konsey, 17 Eylül 1990'daki toplantısında Kıbrıs'ın başvurusuna olumlu yaklaşmış ve başvuruyu görüş bildirmesi için Komisyona yönlendirmiştir.¹⁹⁴ Komisyon, *beklemek acildir* formülü ile Kıbrıs'ın başvurusunu değerlendirmemeye karar vermiştir.¹⁹⁵

Yine de 15 Ocak 1992 tarihinde Avrupa Parlamentosu, Kıbrıs- AET Ortak Parlamento Komitesi kurulmasına karar vermiştir.¹⁹⁶ Bu komite katılıma kadar olan süreçte yılda iki kez toplanmıştır. Ardından 27 Haziran 1992 tarihli Lizbon Zirvesi'nde, Kıbrıs ile ilişkilerin Ortaklık Anlaşması ve üyelik başvurusu doğrultusunda siyasi bir diyalog ile yürütüleceğinden bahsedilmiştir.¹⁹⁷ Güney Kıbrıs'ın Topluluğa başvurusundan üç yıl sonra Komisyon, 30 Haziran 1993'te görüş bildirmiştir.

Sonuç olarak, Kıbrıs'ın tam üyelik başvurusunu iletildiği dönemde AB'nin ana gündemini, başvurudan bağımsız kurumsal, ekonomik ve siyasi gelişmeler ve düzenlemeler meşgul etmiştir. Bunun yanı sıra Komisyon'un 1993 yılındaki görüşünün aksine başvurunun iletildiği ilk yıllarda AB'nin başvuruya yönelik çekimser yaklaşımı söz konusu olmuştur.

¹⁹⁴ Doğa Ulaş Eralp ve Nimet Beriker, "Assessing the Conflict Resolution Potential of the EU: The Cyprus Conflict and Accession Negotiations", *Security Dialogue*, Vol: 36, No: 2, 2005, s. 180.

¹⁹⁵ Hoffmeister, *Legal Aspects of the Cyprus Problem*, a.g.e., s. 86.

¹⁹⁶ "The EU-Cyprus Joint Parliamentary Committee", http://www2.parliament.cy/parliamenteng/006_06_02_03.htm, (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2021).

¹⁹⁷ "Lisbon European Council, 26-27 June 1992", *Bulletin of the European Communities*, No: EC 6/1992, s. 10.

2. Kıbrıs'ın Üyelik Başvurusunun Nedenleri

Topluluğa tam üyelik, aday ülkenin Ekonomik ve Parasal Birliğe, Topluluğun iç Pazar kurallarına, kurumlarına ve karar verme mekanizmasına katılımını mümkün kılar. Üyeliğin, Ortaklığın sağladığı Gümrük Birliği'nden daha fazla avantajı vardır. Kıbrıs'ın başvurusu, küreselleşen ve değişen dünya ile uyum içinde olmak isteyen küçük bir ülkenin stratejik hamlesi ve seçeneği olarak görülebilir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin o dönemdeki başkanı George Vassiliou, önceleri, AB'nin de soruna müdahil olarak gelecekte Kıbrıslı Türklerle yapılacak olası bir anlaşmaya yük getirme durumundan korktuğunu ifade etmiştir.¹⁹⁸ Ancak sonradan bu fikrini değiştirmiştir. Öyle ki sonraları, Topluluğa tam üyeliğin Avrupa'nın tüm pazarına erişimini, Topluluğun mali mekanizmalarına ve fonlarına katılımını, Kıbrıslılar için tüm alanlarda Avrupa'nın kapılarının açılmasını, Avrupa tek pazarına katılım ile değişim ve gelişimin gerçekleşmesini, Kıbrıs'ın güvenliğinin ve istikrarının sağlanmasını beraberinde getireceğini bir konuşmasında dile getirmiştir.¹⁹⁹ Öte yandan Vassiliou, Kıbrıs'ın tam üyeliği sayesinde Topluluğun, Orta Doğu ve Akdeniz bölgesinde istikrarın, çözümün ve barışın sağlanmasında etkin bir rol oynayabileceğini ifade etmiştir.²⁰⁰ Başka bir yazısında ise katılımın Kıbrıs'a istikrarlı bir para birimi, turist akışı, dış yatırım ile iyi bir ekonomi, Akdeniz'in tüm imkanlarını değerlendirme yeteneğinin kazanılması gibi faydalarının olacağını dile getirmiştir.²⁰¹

¹⁹⁸ Zervakis, "Cyprus in Europe", a.g.e., s. 116.

¹⁹⁹ Redmond, "Cyprus, Malta and The European Community", a.g.e., s. 6.

²⁰⁰ George Vassiliou, "European Union Enlargement: Implications For Europe, Cyprus and the Eastern Mediterranean", *Global Europe Programme*, 10 Eylül 2001, <https://www.wilsoncenter.org/event/european-union-enlargement-implications-for-europe-cyprus-and-the-eastern-mediterranean> , (Erişim Tarihi: 2 Kasım 2021).

²⁰¹ George Vassiliou, "Cyprus Accession to the EU and the Solution of the Cyprus Problem", *Global Dialogue*, Ocak 2004, <https://www.interactioncouncil.org/publications/cyprus-accession-eu-and-solution-cyprus-problem> , (Erişim Tarihi: 2 Kasım 2021).

Topluluğa üyelik için başvuran ülkelerin çeşitli motivasyonları olmuştur. Bu motivasyonların başında ekonomi gelir. Kıbrıs'ın başvurusunda politik nedenlerin olduğu kadar ekonomik nedenlerin de ön planda olduğunu ileri süren kaynaklar az değildir. Ne var ki, Kıbrıs'ın Topluluğa tam üyelik başvurusunda ekonomik nedenlerin siyasi nedenlerden daha ön planda olduğunu söylemek doğru değildir. Nitekim, 1970'ten sonra Kıbrıs'ın AET ile ticari etkileşimi bunu doğrular niteliktedir. 1972 yılında Kıbrıs, toplam ihracatının %63,9'unu Topluluğa yapmıştır. Siyasi partilerce katılımın bir ön adımı olarak algılanan Gümrük Birliği'ne 1987'de geçişte bu oran %41'e, 1993 yılında ise %37,4' düşmüştür.²⁰² Kıbrıs'ın Topluluk ile ticaret açığı 1972 yılında 47 milyon Kıbrıs sterlini iken, 1987 yılında 283 milyona, 1993 yılında ise 522 milyona yükselmiştir.²⁰³ Ekonomik veriler, durumun Kıbrıs için pek parlak olmadığını göstermektedir. Yine de eklenmelidir ki Topluluğun sağlayacağı ek mali yardımlar, daha iyi bir ekonomik büyüme sağlayacağı için tam üyeliğin Güney Kıbrıs için çekiciliğinden bahsetmek pekala mümkündür. Bunun yanı sıra küçük bir ülke olarak olası üyeliğiyle Kıbrıs'ın deniz taşımacılığı, Akdeniz tarımı, turizmi etkilediği için çevre politikası, özellikle finansal hizmet ve turizm olmak üzere hizmetlerin düzenlenmesi ve Euro-Med'e ilişkin konularda Topluluğun dış politika alanında aktif olma düşüncesini benimseme eğilimine sahip olduğu söylenebilir.²⁰⁴

Kıbrıs'ın başvurusunda ekonomik motivasyonları birinci plana çıkarmak yukarıda aktarılan ekonomik verilerin yanı sıra aşağıda aktarılan örneklerle de çelişkili bir durum yaratır. Öyle ki, Birliğin müktesebatına Kıbrıs'ın uyum sağlaması durumunun, büyüyen finansal hizmetlerde, kıyı bankacılığı ve turizm sektöründe olumsuz etkiye neden olma ihtimali söz konusudur.²⁰⁵ Benzer şekilde Kıbrıs bayrağı altındaki gemilerin görece

²⁰² Ron Ayers, "European Integration: The case of Cyprus", *The Cyprus Review*, Vol: 8, No: 1, 1996, s. 50-51.

²⁰³ Ibid., s. 55.

²⁰⁴ Neill Nugent, "Cyprus and the European Union: The Significance of its Smallness, both as an Applicant and a Member", *European Integration*, Vol: 28, No: 1, 2006, s. 55.

²⁰⁵ Ibid.

sınırlama olmaksızın geçişi de sorun yaratma potansiyeline sahiptir.²⁰⁶ Hali hazırda, 17 Aralık 1998'de Komisyon'un Kıbrıs'a ilişkin yayınladığı raporda, Kıbrıs'taki kıyı bankacılığının Birliğin bankacılık mevzuatıyla uyumsuz olduğu ve bu durumun iç pazar alanında sorun yaratabileceği olasılığından bahsedilmiştir.²⁰⁷ Kıyı bankacılığı Kıbrıs'ın hizmet sektöründe önemli rol oynamaktadır. Birlik müktesebatıyla uyumlu olabilmesi için kıyı bankalarının kapatılması gerekir. Bu, Kıbrıs'ın ekonomisindeki önemli bir payı elimine etme potansiyeli taşımaktadır.

Sonuç olarak kıyı bankalarının kapatılmasıyla Kıbrıs'ın ekonomisinde oluşabilecek boşluk, 1972-1993 yılları arasında Kıbrıs'ın Topluluğa yaptığı ihracattaki düşüş, yine aynı yıllar içerisinde Kıbrıs'ın Topluluk ile ticaret açığındaki artış ve Birliğin bazı ülkeleriyle karşılaştırıldığında Kıbrıs'ın ekonomisinin daha iyi durumda olması göz önüne alındığında söz konusu ülkenin başvurusunda ekonomik nedenleri ilk sıraya koymak tartışmalıdır.

Topluluğa başvuruda bulunduğu dönemde Kıbrıs, iyi işleyen bir ekonomik ve siyasi sisteme sahipti. Dolayısıyla devletin iç kurumsal yapılarını yeniden tasarlama isteğinden dolayı başvuruda bulunulmadığını söylemek mümkündür. Dönemin konjonktürüne bakıldığında ciddi değişimlerin olduğu görülmektedir. Nitekim, Sovyetler Birliği'nin dağıldığı, Berlin Duvarı'nın yıkıldığı, Doğu-Batı kutuplaşmasının alışılagelmiş olduğu yeni dünya düzeninde Kıbrıs kendine bir yer edinme gayesinde olmuştur. Bu noktada Kıbrıs'ın başvurusunda siyasi ve stratejik sebepler ön plana çıkmıştır. Bunu destekleyen birçok neden vardır. Kıbrıslı Rumlar Birliğe üyelik ile, Ada'da meşru tek idarenin Kıbrıs Cumhuriyeti olduğu yönündeki beyanlarını sağlamlaştırmayı

²⁰⁶ Karataş, "The Politics of Accession", a.g.e., s. 19.

²⁰⁷ 1998 Regular Report from the Commission on Cyprus' Progress Towards Accession, European Commission, COM (98) 710 Final, 17 Aralık 1998, s. 25.

amaçlamıştır.²⁰⁸ Katılım aracılığıyla Kıbrıslı Rumlar, sorunun çözümünde müzakere ve pazarlık pozisyonunu güçlendirmek istemiştir.²⁰⁹ Çünkü üye bir ülkenin diğer üye devletlerin görüşlerine etki etme ve bir sorunu Avrupalılaştırma olasılığı oldukça mümkündür. Dolayısıyla Topluluğun, sorunun çözümünde katalizör görevi görebilecek olması Rumların üyelik lehine düşüncülerine etki etmiştir. Nitekim sonraki yıllarda Kıbrıs Dışişleri bakanı görevine gelen Ioannis Kasulidis, 1999 tarihli bir yazısında üyeliğin Kıbrıs sorununun çözümünde ek bir dinamik olarak algılanması gerektiğini vurgulamıştır.²¹⁰ Dolayısıyla AB, taraf haline getirmek istenmiştir. Güney Kıbrıs, sorunun çözümünde bir nevi Topluluğu sorumlu aktör haline getirmek istemiştir.²¹¹

Kıbrıslı Rumlar, Ada'yı birleştirmek isteyen üçüncü tarafları da meseleye dahil ederek sorunu uluslararasılaştırma politikası izlemiştir. Böylece Kıbrıslı Rumlar uluslararası ortamda sorunun çözümü için kendi isteklerini daha rahat bir şekilde dile getirmeyi düşünmüştür.²¹² Kıbrıslı Rumlar uluslararasılaştırma stratejisiyle uluslararası ortamda Kıbrıs sorununu daha görünür kılmayı amaçlamışlardır. Böylece Türkiye üzerinde baskı oluşturmanın yanı sıra AB'nin Türkiye ile ilişkilerini de olumsuz etkilemesi mümkündür. Aslında bu, Kıbrıslı Rumların, sorunu uluslararasılaştırmaya yönelik genel tarihsel anlayışına paralel bir yaklaşımdır. Güney Kıbrıs Dışişleri bakanı

²⁰⁸ M. Ergün Olgun, "Cyprus: A New and Realistic Approach", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 4, No: 3, 1999, s. 5.

²⁰⁹ Nathalie Tocci, "Cyprus and the European Union Accession Process: Inspiration for Peace or Incentive for Crisis?", *Turkish Studies*, Vol: 3, No: 2, 2002, s. 117.

²¹⁰ Kasoulides, "Cyprus and Its Accession to the European Union", a.g.e., s. 8.

²¹¹ Julia Villotti, "EU Membership of an Internally Divided State-the Case of Cyprus", *Archiv des Völkerrechts*, Vol: 50, No: 1, 2012, s. 31.

²¹² David Milne, "One state or two? Political Realism on the Cyprus Question", *The Round Table*, Vol: 92, No: 368, 2003, s. 149-50; Sepos, *The Europeanization of Cyprus Polity*, a.g.e., s. 9; Bahcheli, "The Lure of Economic Prosperity Versus Ethno-Nationalism", a.g.e., s. 206-7.

George Lacovou'nun, Avrupa'nın Kıbrıs Sorununa dahil olması açısından başvurunun önemine değinmesi bu ifadeyi somutlaştırır.²¹³

Öte yandan Kıbrıs, Topluluğa üyelik ile gelecekte Türkiye'nin üyeliğini veto etme hakkını ve sorunu kendi lehine çözüme avantajını elde etmeyi düşünmüştür.²¹⁴ Çünkü Kıbrıslı Rumlar sorunun çözümünün Türkiye'nin katılım sürecine, Yunanistan'ın lobicilik faaliyetlerinden daha çok etki edebilme potansiyeline sahip olduğunu düşünmüştür.²¹⁵ Diğer yandan, Kıbrıslı Rumlar olası üyelik ile Türkiye'ye, Kıbrıs sorununun kendi çıkarına çözüldüğünü düşündürme ve sorunun çözümü için toplumlararası görüşmelerde Kuzey Kıbrıs'ı daha tavizkar bir pozisyona getirme açısından başvuruya sıcak bakmışlardır. Bunun yanı sıra Kıbrıslı Rumlar AB'nin, çatışma yönetiminde güvenilir bir aktör olarak NATO'nun yerini alabileceğini düşünmüştür.²¹⁶ Gerçekten de Türkiye ve Kıbrıslı Türkler üzerinde baskı kurmak, BM'nin o zamana kadar başarılı olamadığı bu sorunun çözümü için Topluluk gibi bir küresel aktörü soruna dahil etmek ve güvenlik meselesi, Kıbrıs'ın başvurusunun başlıca siyasi sebeplerini oluşturmuştur.

Bunların yanı sıra, üyeliğin getireceği hareket ve mülkiyet özgürlüğü de Kıbrıs'ın göz önünde bulundurduğu noktalardan biri olmuştur. Topluluğa üyelik ile Yunanlar ve Kıbrıslı Rumlar tüm Ada'da hareket ve mülkiyet özgürlüğünden faydalanabilecek iken Türkiye tam üye olmadığı sürece Türklerin ve Kıbrıslı Türklerin bu özgürlüklerden yararlanması söz konusu olmayacaktı. Böylece yaklaşık 160.000 Kıbrıslı Rum'un,

²¹³ "Cyprus Requests Admission to the Community", *Europe 2000*, Eylül 1990, <https://go.gale.com/ps/i.do?p=ITOF&u=ankara&id=GALE|A10328487&v=2.1&it=r&sid=ITOF&asid=73eae36>, (Erişim Tarihi: 7 Kasım 2021).

²¹⁴ Tocci, "Cyprus and the European Union Accession Process", a.g.e., s. 117.

²¹⁵ Karataş, "The Politics of Accession", a.g.e., s. 20.

²¹⁶ Tsardanidis ve Nicolau, "Cyprus Foreign and Security Policy", a.g.e., s. 185.

Kuzey’de yerleşiminin önü açılacaktı.²¹⁷ Öyle ki, o dönemde Kıbrıslı Rumların Kuzey Kıbrıs’ta mülk iddia ettiği gerçeğine de bakılırsa üyeliğin getireceği bu avantaj Kıbrıslı Rumlar için bir diğer üyelik nedeni olmuştur. Bu özgürlükler aynı zamanda Kıbrıslı Rumların lehine bir çözüm olasılığına katkıda bulunma potansiyeli taşımaktaydı. Öte yandan, Topluluğa üyelik ile yerleşim ve dolaşım hakkı gibi temel özgürlüklerin ihlali mümkün olmayacağı için gelecekte olası bir iki bölgele birleşik Kıbrıs çözümünü çelişkili kılmak imkanı Kıbrıslı Rumların başvurusuna etki etmiştir.

Kıbrıs’ın Topluluğa Ortaklık başvurusunun nedenleri arasında Kıbrıs Sorununda bağlantısız ülkelerin ve BM’nin desteğini almak olduğundan birinci bölümde bahsedilmişti. Şöyle ki, Soğuk savaş döneminde Kıbrıs’ın, Bağlantısızlar Hareketi’nin bir üyesi olması dış ilişkilerine olumlu yansımıştır.²¹⁸ Bu dönemde Kıbrıs, Doğu ve Batı Bloğu arasında tarafsızlık politikası izlemiştir. Ancak Kıbrıs, Topluluğa üyelik başvurusuyla Bağlantısızlar Hareketi’ndeki yerinden artık vazgeçtiği sinyalini vermiştir. Başka bir deyişle Kıbrıs ilk defa tarafsızlık politikasından vazgeçtiğini göstermiştir. Öyle ki Kıbrıs, Topluluğa üyeliğin bağlantısızlar politikasını sürdürmekten daha çok çıkar sağlayacağını düşünmüştür.²¹⁹ Benzer şekilde önceleri Kıbrıs, Batı Avrupa Birliği’nden ziyade Bağlantısızlar Hareketi’ne yakın tutum sergilemiştir. Ancak AB’ye üyelik başvurusuyla, Batı Avrupa Birliği (BAB) ile de yakınlık kurmak istemiştir.²²⁰ Böylece güvenlik garantileri kapsamında BAB’dan destek istemesi mümkün olacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti eski Cumhurbaşkanı Vassiliou’nun, en iyi güvenlik biçiminin iki taraflı

²¹⁷ Tozun Bahcheli, “Saddled with a Divided Cyprus: An EU Dilemma”, *The International Spectator*, Vol: 39, No: 3, 2004, s. 32.

²¹⁸ Michael B. Bishku, “The Middle Eastern Relations of Cyprus and Malta: From Independence to Nonalignment to the European Union”, *Mediterranean Quarterly*, Vol: 26, No: 2, 2015, s. 45.

²¹⁹ Redmond, “Security Implications of the Accession”, a.g.e., s. 36-37.

²²⁰ Hutchence ve Georgiades, “The European Union and the Cyprus problem”, a.g.e., s. 86.

olmasından ziyade çok taraflı olduğunu vurgulaması ve Birliğe katılımın BAB' ye üyeliği de beraberinde getireceğinden bahsetmesi bu ifadeyi desteklemektedir.²²¹

Diğer yandan, üyelik ile Topluluk Anlaşmalarını ve hukukunu uygulamakla yükümlü olduğu için olası bir popülist akımın önüne geçebilmek,²²² demokrasi ve insan hakları, meritokrasi, sosyal adalet, ırk ve cinsiyet eşitliği, sosyal refah gibi konularda Topluluğun katkılarından faydalanmak, Topluluğun Kurumlarında ve karar alma sürecinde yer almak, uluslararası meselelerde etkinliğini arttırmak, Topluluk üyesi ülkeler ve üçüncü ülkelerle koalisyon ve ittifak oluşturmak, Topluluk aracılığıyla ulusal gayesini tanıtmak Güney Kıbrıs'ın diğer siyasi sebepleri arasında yer alır.²²³

Güvenliğe ilişkin sebepler de Kıbrıs'ın Topluluğa üyelik başvurusunda etkili olmuştur. Kimliği güvenlikleştirme üzerine politikası olan Kıbrıs Cumhuriyeti²²⁴, Birliğe katılımı ile Garanti ve İttifak Anlaşmalarının korunmasını engelleyebileceğini düşünmüştür.²²⁵ 1974'te Türkiye'nin Garanti Anlaşması'na dayanarak gerçekleştirdiği askeri müdahalesi sonrası Ada'nın kuzey kesiminde çok sayıda Türk askerinin bulundurulması Kıbrıs'ın güvenlik endişelerini arttırmıştır. Üyelik ile Ada'daki Türk askeri varlığı, Topluluk topraklarındaki işgalci güç olarak nitelendirilebilecekti. Bu doğrultuda Güney Kıbrıs, 1980'lerin sonuna kadar güvenlik mevzusuna Birleşmiş Milletlerin arabuluculuğu ve bazı Batılı devletlerin desteği ile yaklaşmıştır. Kıbrıs, Topluluğa üyeliğinin güvenlik sorununa çözüm olacağını düşünmüştür. Bu varsayım AB hukukuna dayandırılmıştır. Kıbrıs, Topluluğun bir parçası olduğunda Türkiye'nin askeri müdahalesini etkisiz kılabileceğini düşünmüştür. Başka bir deyişle Kıbrıs, Topluluğa

²²¹ Vassiliou, "Cyprus Accession to the EU", a.g.e.

²²² Sertoğlu ve Öztürk, "Application of Cyprus to the European Union", a.g.e., s. 65-66.

²²³ Sepos, *The Europeanization of Cyprus Polity*, a.g.e., s. 38-39.

²²⁴ Thomas Diez, "The Imposition of Governance: Transforming Foreign Policy through EU Enlargement", *Copenhagen Peace Research Institute*, Ağustos 2000, <https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/dit04/>, (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2021).

²²⁵ Nathalie Tocci, "The" Cyprus Question": Reshaping Community Identities and Elite Interests within a Wider European Framework", *Russian & East European Finance and Trade*, Vol: 38, No: 1, 2002, s. 78.

üyelik ile Ada'daki Türk askerinin sayısında düşüş olacağını ve Türkiye'nin tek taraflı müdahalesinin önlenebileceğini,²²⁶ Topluluğun yumuşak güvenlik şemsiyesi altına girebileceğini düşünmüştür. Bu durum aynı zamanda Türkiye'nin KKTC üzerindeki etkisinin azalmasına sebebiyet verebilirdi.

Kısaca Kıbrıs, Garanti Anlaşması'nı geçersiz kılmak istemiştir. Nitekim Kıbrıs Cumhuriyeti eski Cumhurbaşkanı Klerides, Birliğe üyelik ile Türkiye'nin gerçekleştirebileceği askeri müdahalenin engellenebileceğine, Garanti Anlaşması ve Anayasa'nın bazı maddeleri konusunda ellerinde koz olabileceğine yönelik açıklamada bulunmuştur.²²⁷ Kıbrıs olası tam üyeliği ile Türkiye konusunda Topluluk üyesi ülkeler ile dayanışma içinde olabileceği için Türkiye'nin Topluluk üyesi bir ülkeye askeri müdahalede bulunamayacağını varsaymıştır. Nitekim, Kıbrıs'ın 1993 sonrası süreçte AB'ye yönelik stratejisinden biri de Yunanistan ile özel ilişkileri bağlamında caydırıcılık oluşturma üzerine olmuştur.²²⁸ Özetle söylenebilir ki Kıbrıs'ın Topluluğa başvurusunda siyasi ve güvenlik nedenleri ağır basmışken ekonomik nedenler bu ikisinden sonra gelmiştir.

3. Kıbrıs'ın Başvurusunun Kurucu Anlaşmalar ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960 Tarihli Anayasası Bağlamında Değerlendirilmesi

Kıbrıs'ın Topluluğa tam üyelik başvurusunu değerlendirmeye geçmeden önce karşılaştırma yapabilmek açısından Ortaklık Anlaşması'nın taraflar arasında nasıl yürütüldüğüne bir kez daha değinmekte fayda vardır. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan üç yıl sonra Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türkleri Hükümetten dışlamak

²²⁶ Tocci, "Cyprus and the European Union Accession Process", a.g.e., s. 118-19.

²²⁷ Salahi R. Sonyel, "The European Union's Mediterranean Policy and Cyprus Imbroglio", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 7, No: 4, 2003, s. 3.

²²⁸ Tsardanidis ve Nicolau, "Cyprus Foreign and Security Policy", a.g.e., s. 172.

amacıyla şiddet eylemleri başlamıştır. Kıbrıslı Türkler hükümetten dışlandığı için 1970'lerden itibaren Türk tarafı dahil edilmeksizin AET-Kıbrıs ilişkileri Ortaklık üzerinden yürütülmüştür. Hatırlatmakta fayda vardır ki, ilk Ortaklık başvurusu Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk tarafının ortak kararıyla gerçekleşmiştir. Ancak devam eden süreçte Topluluk ve Güney Kıbrıs arasında Ortaklık görüşmeleri, Güney Kıbrıs'ın tüm Ada'yı temsil ediyormuşçasına tek taraflı katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu durum, Topluluğun Kıbrıs ile görüşmelerini yasal ve etik açıdan çelişkili bir noktaya taşımıştır. Kıbrıs'ın Topluluğa üyelik başvurusu Ortaklık başvurusundan farklı olarak tek taraflı ancak AET ile Ortaklığın yürütülmesine benzer şekilde Kıbrıslı Türkler dışlanarak gerçekleştirilmiştir.

KKTC'nin üzerinde egemenlik ve temsil yetkisi olmadığı halde Güney Kıbrıs, 1990'daki üyelik başvurusunu Türk tarafının onayını almadan Ada'nın tamamı adına gerçekleştirmiştir. Tam üyelik başvurusu, Kıbrıslı Türklerin onayı olmadığı için Ortaklık başvurusundan ayrılmaktadır. Bu durum, Kıbrıslı Türklerin Ada'daki haklarının GKRY tarafından gasp edildiği manasına gelmiştir.²²⁹ Aynı yıl KKTC, başvurunun meşru olmadığı gerekçesiyle itiraz etmiştir. Karataş'a göre bu itirazın dört sebebi vardır.²³⁰ Bunlar Kıbrıslı Türklerin daha önceki deneyimleri doğrultusunda güvenlik endişelerinin olması, KKTC'nin hukuki varlığının uluslararası ortamdan iyice soyutlanması, Kıbrıslı Türk elitlerin 1974'te bölünmenin gerçekleştiği, KKTC'nin ilanıyla Ada'da iki ayrı devletin kurulmasıyla sorunun çözüldüğü ve başvurunun Ada'nın statükosunda değişim yaratacağı yönündeki görüşleri, olası üyeliğin Enosis'e neden olabileceği ve Kıbrıslı Türkleri azınlık pozisyonuna düşürebileceği endişesi olarak sıralanabilir.

Türkiye ve KKTC, Yunanistan ile Türkiye'nin ikisinin birden katılımının bulunmadığı siyasi veya ekonomik bir kuruluşu Kıbrıs'ın üye olamayacağına yönelik

²²⁹ Günar, "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin", a.g.e., s. 108-9.

²³⁰ Karataş, "The Politics of Accession", a.g.e., s. 22-23.

açıklamalarıyla itiraz etmişlerdir. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan, 1959-60 tarihli Zürih ve Londra Anlaşmaları ile Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak uluslararası arenada var olmasını kararlaştırmıştır. Bu Anlaşmalar bugün hala geçerliliğini korumaktadır.²³¹ Nitekim 1997 yılında İngiltere, Garanti Anlaşması'nın ve Kuruluş Anlaşmalarının hala geçerliliğini koruduğunu ifade etmiştir.²³² Bu ifade, Türkiye tarafından da paylaşılmaktadır.

Garanti Anlaşması'nın ilk maddesinde “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tamamının veya bir kısmının hiçbir şekilde diğer bir devletle siyasi ve ekonomik bütünleşmeye giremeyeceği” belirtilmiştir.²³³ Garanti Anlaşmasının 2. maddesine göre, “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başka bir devlet ile birleşmesini veya Ada'nın taksimine doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunan her türlü amacı ve hareketi Türkiye, İngiltere ve Yunanistan kendi yetkileri doğrultusunda önler”.²³⁴ Bu madde, 4 yıl önce imzalanan Avusturya Devlet Anlaşması'ndan alınmıştır. Anlaşmanın bu iki maddesi 11 Şubat 1959 Tarihli “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısını tanımlayan Anlaşmanın” 8. maddesini de desteklere niteliktedir. Buna göre, Cumhurbaşkanı ve yardımcısının savunma, güvenlik ve dış ilişkiler konularında veto hakları söz konusudur.²³⁵ Öyle ki Topluluk, üye devletlerden oluşur ve topluluk üyesi devletlerin birbirleriyle siyasi ve ekonomik birlikteliği doğar. Kıbrıs'ın üyeliği, Topluluk üyesi ülkelerle siyasi ve ekonomik birliktelik yaratacağı için Garanti Anlaşması'nın ihlali söz konusudur.

Öte yandan söz konusu uluslararası anlaşmaların değiştirilmesi veya anlaşmalardan çekilme hakkının doğması için Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıslı Rumların,

²³¹ Kudret Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi 2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2009, s. 220.

²³² Sonyel, “The European Union's Mediterranean Policy”, a.g.e., s. 5.

²³³ Treaty of Guarantee, United Nations Treaty Series - No: 5475, Mad., 1, Nicosia, 16 Ağustos 1960.

²³⁴ Ibid., Mad., 2.

²³⁵ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı ile İlgili Anlaşma, Mad., 8, Zürih, 11 Şubat 1959, <https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-zurih-11-subat-1959.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2021).

İngiltere'nin, Yunanistan'ın ve Türkiye'nin onayı gerekmektedir. Kıbrıslı Rumların, Yunanistan'ın ve İngiltere'nin onayı alınsa dahi Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin onayı alınmadığı sürece söz konusu değişikliklerin yapılması mümkün değildir.²³⁶ Bu ilkenin amacı Ada'da Türkiye ve Yunanistan arasında bir denge unsuru yaratmaktır. Arsava'ya göre "Doğu Akdeniz'de denge sağlanarak garantör devletlerin çıkarlarının ve yeni kurulan devletin yapısının korunması" amaçlanmıştır.²³⁷ Kıbrıs'ın, Ada'nın tamamı adına Topluluğa başvurusu bu ifadeye aykırı bir durum oluşturduğu gibi Topluluğun başvuruyu reddetmemesi Ada'daki dengenin Yunanistan lehine bozulmasına göz yumduğu manasına gelmektedir. Nitekim Ada'nın tamamı adına başvuru, anlaşmalarda amaçlandığının aksine Ada'daki taraflardan biri olan KKTC'nin aleyhine bir durum oluşturur.

Kaldı ki Kıbrıs'ın Birliğe üyeliği sonrasında, Kıbrıs-Yunanistan ilişkileri öncekine kıyasla daha da gelişmiştir. Özellikle iki ülke arasında siyasi, ekonomik, askeri, coğrafi ve etnik bağların güçlendiğini ve fiziksel olmasa bile iki tarafı Enosis'e yaklaştırdığını söylemek mümkündür.²³⁸ Örneğin, 2001'de Rum siyasetçi Anastasiadis, "Kıbrıs'ı AB ile birleştirmekle Yunanistan'la da birleştirmiş oluyoruz" demiştir.²³⁹ Bu nedenle siyasi ve ekonomik Birliğe katılımı dolayısıyla gelişen Kıbrıslı Rum- Yunanistan ilişkilerine bakıldığında Garanti Anlaşması'nın ne sebeple böyle bir yasaklama getirdiği açıktır. Sadece bu durum bile başlı başına Garanti Anlaşmasının ihlalidir.

²³⁶ Hüseyin Işıksal, "Dilemmas of the Contradictory EU Membership of the Republic of Cyprus and Turkey-EU Relations", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 12, Sayı: 24, 2019, s. 122.

²³⁷ A. Fusun Arsava, "Kıbrıs Uyuşmazlığında Çözüm Stratejileri", *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 38, 2010, s. 12.

²³⁸ Kadir Yılmaz, "A Partitioned State that is in the European Union: The Case of Cyprus", *Ankara Barreview*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2010, s. 132.

²³⁹ Ahmet Gazioglu, "Kıbrıs'ın AB Üyeliği, Enosis Hayalleri ve Gerçekler", İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (eds.), *Avrupa Birliği Kışkırcısında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını*, HD Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 81.

Kıbrıs Anayasası, temelini 1959-60 tarihli anlaşmalardan alan uluslararasılaştırılmış belge özelliği taşır.²⁴⁰ Anayasaya göre, Anayasanın temel hükümleri yalnızca tarafların onayı ile değiştirilebilir.²⁴¹ Kıbrıs'ın Topluluğa tek taraflı başvurusu hem Anayasanın hem de uluslararası hukukun ihlalini oluşturur.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960 tarihli Anayasası'nın 50. maddesinde "Kıbrıs'ın ancak Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte bulunduğu uluslararası kuruluşlara ve ittifak anlaşmalarına dahil olabileceği" belirtilmiştir.²⁴² Buna göre, Türkiye'nin aksine Yunanistan'ın katılımcısı olduğu siyasi ve ekonomik kuruluş olan Topluluğa, söz konusu ülkenin Ada'nın tamamı adına katılması mümkün değildir. Kaldı ki ilgili başvuruda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu ortaklarından olan Kıbrıslı Türklerin görüşü alınmamıştır. Arsava'nın ifadesiyle yalnızca Ada'da var olan iki ayrı devletten biri olarak Güney Kıbrıs adına bir başvuru ve bu başvurunun sonuçları olabilir.²⁴³

Kıbrıslı Rumlar tarafından bozulan siyasi ve hukuki düzenin ardından Kıbrıslı Türkler yeniden anlaşmayı beklemişler ve bu gerçeklemeyince KKTC'yi ilan etmişlerdir. Pernthaler'a göre KKTC, 10 yıllık iç savaşa neden olan Yunan fiili rejiminin kurulmasına bir tepki olarak kurulmuştur ve bu eylem ayrılma olarak nitelendirilemez.²⁴⁴ Bartmann'e göre ise KKTC'nin ilanı, 1963-1974 yılları arasında Kıbrıslı Türklerin anayasadan ve hükümetten dışlanma sürecinin bir sonucudur.²⁴⁵ Bu durumda Ada'da, iki ayrı devletin varlığını kabul etmek esastır. Nitekim BM tarafından onaylanan sınır çizgisinin

²⁴⁰ Özersay, *Kıbrıs Sorunu*, a.g.e., s. 217.

²⁴¹ Kıbrıs Cumhuriyeti 1960 Anayasası, a.g.e., Mad., 181 ve Mad., 182,

²⁴² Ibid., Mad., 50.

²⁴³ A. Füsün Arsava, "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, Ocak 1996, s. 51.

²⁴⁴ Olgun, "Cyprus: A new and Realistic Approach", a.g.e., s. 7.

²⁴⁵ Barry Bartmann, "Facing New Realities: The Turkish Republic of Northern Cyprus and Unrecognised States in the International System", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 4, No: 3, 1999, s. 6.

Kuzeyinin KKTC'nin fiili ve hukuki yönetiminin altında oluşu, onu uluslararası hukukun kısmi bir parçası yapmaktadır.²⁴⁶

Anayasa, Kıbrıslı Türklere ve Kıbrıslı Rumlara birlikte belirleme hakkı tanımıştır. Güney Kıbrıs'ın, Türk tarafının iradesini yok sayarak Ada'nın tamamı adına üyelik başvurusunda bulunması Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na aykırı bir durum oluşturur. Topluluğun da bu başvuruyu değerlendirmesi, Güney Kıbrıs'ın yaptığı uluslararası hukuk ihlallerini göz ardı ettiğinin göstergesidir.²⁴⁷ Topluluk, Kıbrıs'ın başvurusunu normal bir başvuru gibi değerlendirmeye almıştır. Topluluk bu durumu, sui generis yapıya sahip olduğu gerekçesine dayandırmaktadır. Halbuki Kıbrıs Adası'nda "iki farklı yönetimin olması, BMGS'nin taraflar arasındaki sorunların çözümü için aktif rol oynaması ve Ada'da Birleşmiş Milletler Barış gücünün bulunması" gibi olağandışı durumlar söz konusudur.²⁴⁸

Kuzey Kıbrıs, 12 Temmuz 1990 ve 3 Eylül 1990'da (ek not) Bakanlar Konseyi'ne Güney Kıbrıs'ın başvurusuna yönelik itirazlarını belirten bir memorandum göndermiştir.²⁴⁹ Bu memorandumda Güney Kıbrıs'ın Ada'nın tamamı adına üyelik başvurusunun Kıbrıs Anayasası'na aykırı olduğu ve Topluluk kurumlarının başvuruya ilişkin herhangi bir eylemde bulunmamları gerektiğinin altı çizilmiştir. Ayrıca başvurunun BM'nin 649 sayılı kararına da aykırı olduğu belirtilmiştir. KKTC, Kıbrıs Adası'nda azınlık statüsüne indirgenebileceği konusunda endişelenmiştir. Türkiye'nin ve

²⁴⁶ Dieter Blumenwitz, "Cyprus: Political and Legal Realities", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 4, No: 3, 1999, s. 3.

²⁴⁷ Arsava, "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", a.g.e., s. 50.

²⁴⁸ Ferhat Aznevi, "Avrupa Toplulukları Hukuku, Uluslararası Hukuk, Kıbrıs Cumhuriyeti ve KKTC İç Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Nezdinde Başvurulabilecek Yargı Yolları", *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt: 68, Sayı: 3, 2010, s. 224.

²⁴⁹ Necati Münir Ertekün, "Turkish Cypriot Memorandum Dated 12 July 1990 Addressed to the Council of Ministers of the European Communities in Respect of an 'Application' for Membership by 'The Republic of Cyprus' (chapter III)", <http://www.cypnet.co.uk/ncyprus/history/cyproblem/ertekun/chap3.html> , (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2021).

KKTC'nin itirazına karşılık Yunanistan, Komisyon'da Topluluğun sorunun çözümünde kaldıraç olabileceği yönünde lobi çalışmaları yürütmüştür.²⁵⁰ Topluluk ise, Birleşmiş Milletler kararlarına paralel olarak, Ada'da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni tanımaksızın sadece Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıdığını belirtmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başvurusunu kabul etmiştir.

Sonuç olarak, “Güney Kıbrıs'ın başvurusunda yetki, temsil ve şekil şartı eksikliği” söz konusudur.²⁵¹ Ada'daki durum göz önüne alındığında, Kıbrıs'ın başvurusu Topluluk tarafından reddedilmesi gerekirken, değerlendirmeye alınmıştır. Oysa Topluluğun, kurucu Anlaşmalar ve 1960 Kıbrıs Anayasası temelinde eşit sayılan Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler ile eşit şartlar altında görüşmeler yapması uygun düşerdi. Böylece Topluluk, Ada'nın fiili gerçekliğini görmezden gelmemiş ve sözü edilen anlaşmalarla kurulan hukuki düzeninin bozulmasına ve taraflar arasında çözümsüzlüğün yerleşmesine katkıda bulunmamış olurdu.

4. Uluslararası Hukukçuların ve Birleşmiş Milletler 'in Kıbrıs'ın Başvurusuna Yönelik Görüşleri

a. GKRY'nin Başvurusunun Geçersizliğini Savunan Uluslararası Hukukçuların Görüşleri

Christian Heinze ve Maurice Mandelson gibi uluslararası hukukçular, Kıbrıs'ın Topluluğa üyelik başvurusunun uluslararası hukuk prensiplerine aykırı olduğunu belirtmiştir. 29 Eylül 1997'de Christian Heinze tarafından hazırlanan rapor Birleşmiş Milletler'e sunulmuştur. Raporda, Kıbrıs'ın Topluluğa başvurusunun hukuki açıdan geçersiz olduğu belirtilmiştir. Heinze'e göre, “Kıbrıs'ın başvurusu 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti adına değil, Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti adına”

²⁵⁰ Gülmez ve Buhari Gülmez, “The EU Conditionality in the Cyprus Problem”, a.g.e, s. 4.

²⁵¹ Aznevi, “Avrupa Toplulukları Hukuku”, a.g.e., s. 231.

yapılmıştır.²⁵² Nitekim bölünmüş bir Ada ve iki ayrı yönetim mevcuttur. Bunların yanı sıra, söz konusu başvurunun AB sözleşmesine, Londra ve Zürih Anlaşmalarına ve Garanti Anlaşması'na aykırı olduğu belirtilmiştir. Heinze'e göre, başvuru ulusal ve uluslararası hukuka aykırıdır.

Uluslararası hukuk Profesörü Maurice Mendelson, 1997 yılında hazırladığı raporlarını detaylandığı 12 Eylül 2001 tarihli raporunda, Kıbrıs'ın başvurusunun hukuka aykırı olduğu görüşünü Birleşmiş Milletlere beyan etmiştir. Raporunda, 1960 tarihli Garanti Anlaşması'nı, Anayasa'yı ve Kuruluş Anlaşmasını değerlendirmiştir. Mendelson araştırmaları doğrultusunda, 1960 tarihli Garanti Anlaşması'nın, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadığı ekonomik veya siyasi birliğe Kıbrıs'ın katılımını yasakladığı; başvurunun Garanti Anlaşması'nı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu anlaşmalarını ve uluslararası taahhütleri ihlal ettiği sonucuna varmıştır.²⁵³ Bunun yanı sıra raporda, garantör devletler olarak Yunanistan'ın, Birleşik Krallığın ve Birlik üyesi ülkelerin Kıbrıs'ın bu girişimini yasaklama yükümlülüğünün bulunduğu dikkat çekilmiştir. Mendelson, Kıbrıs Adası'nda Türk ve Rum kesimini temsil eden tek bir otorite bulunmadığından, Kuzey Kıbrıs'ın onayı olmaksızın Güney Kıbrıs'ın Ada'nın tamamı adına gerçekleştirdiği bu başvurunun kanunen geçersiz olduğunu vurgulamıştır. Birliğe üyeliği durumunda Güney Kıbrıs, Birlik üyesi devletlerle ve Yunanistan ile bütünleşmeye gidecektir.

²⁵² Christian Heinze, "Letter Dated 29 September 1997 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations Addressed to the Secretary-General. On the Question of the Compatibility of the Admission of Cyprus into the European Union with International Law, the Law of the EU and the Cyprus Treaties of 1959/60", *United Nations Digital Library*, A/52/481 S/1997/805, New York, 29 Eylül 1997, s. 8, <https://digitallibrary.un.org/record/244280>, (Erişim Tarihi: 25 Kasım 2021).

²⁵³ Maurice Mendelson, "Letter Dated 25 July 1997 from the Charge d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Turkey to the United Nations Addressed to the Secretary-General - Opinion of Professor M. H. Mendelson Q. C. on the Application of the Republic of Cyprus to Join the European Union", *United Nations Digital Library*, A/51/951 S/1997/585, Para., 117, 118, 119, 120, 121, New York, 25 Temmuz 1997, <https://digitallibrary.un.org/record/240997>, (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2021).

Öte yandan, Kıbrıs'ın Birliğe üyeliğinin garantör devletlerden Yunanistan ve İngiltere'yi iki kat daha avantajlı bir konuma taşıyacağı; bunun ise Kıbrıs Anayasası'nın 170. maddesine aykırı olduğuna değinilmiştir.²⁵⁴ Anayasa'nın 170. maddesi en çok kayrılan ülkelerin Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık olduğunu söylemektedir. Mendelson'ın vurguladığı bir diğer önemli nokta ise "Güney Kıbrıs'ın Ada'nın tamamı adına Birliğe üye olması halinde Birliğe yönelik yükümlülüklerini Ada'nın tamamında uygulamasının mümkün olmayacağı" yönündedir.²⁵⁵ Benzer şekilde Birlik üyesi ülkelerin de Kıbrıs'a yönelik yükümlülüklerini uygulamada sıkıntılarla karşılaşma durumu vardır. Çünkü Ada, fiili olarak ikiye ayrılmıştır.

Bunların yanı sıra Makarios, 1 Ocak 1964'te Garanti Anlaşması'nı geçici olarak feshettiğini söylemiştir. Rum tarafı Anlaşmanın yürürlükte olması ifadesi yerine geçerli olması ifadesinin kullanımını sorununu BM'ye taşıdığında yinelemiştir. Kıbrıslı Rumlar kurucu anlaşmaları deneyime tabi tuttuktan sonra eksik olduğunu savunmuşlardır. Ancak bu gerekçe, söz konusu anlaşmaları sona erdirme hakkını doğuramaz.²⁵⁶ Öte yandan uluslararası bir anlaşma baskı sonucu imzalanmış olsa bile geleneksel görüşe göre anlaşmanın sadece bu nedenle feshedilmesi mümkün değildir.²⁵⁷

Sonuç olarak, Birleşmiş Milletler'e sundukları raporlarda Heinze ve Mendelson, Kıbrıs'ın başvurusunun Garanti Anlaşması'nı, kurucu anlaşmaları, Kıbrıs Anayasası'nı ve uluslararası hukuku ihlal ettiğini bildirmişlerdir. Güney Kıbrıs'ın tek taraflı başvurusu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin görüşüyle ve BMGK kararlarıyla çelişmektedir. Son olarak söylenebilir ki bir ülkenin Birliğe tam üye olabilmesi için siyasi sorunlarının olmaması gerekir. Öyle ki Birlik, o güne kadar siyasi sorunları olan ve toprakları üzerinde nihai yetkisi bulunmayan ülkeleri Birliğe dahil etmemiştir. Dolayısıyla Kıbrıs'ın siyasi

²⁵⁴ Ibid., Para., 108.

²⁵⁵ Ibid., Para., 120.

²⁵⁶ Dobell, "Policy or Law for Cyprus?", a.g.e., s. 152.

²⁵⁷ Ibid., s. 153.

sorunlarını çözmeden Birliğe üyeliği kurucu anlaşmalara ve anayasaya olduğu kadar AB'nin 2004 yılına kadar olan yaklaşımına da ters düşmüştür.

b. GKRY'nin Başvurusunu Haklı Bulan Uluslararası Hukukçuların Görüşleri

19 Ekim 1997 tarihinde GKRY, Kıbrıs'ın üyeliğinin uygunluğuna ilişkin mütalaayı BM'ye sunmuştur. Söz konusu mütalaa uluslararası hukukçular olan James Crawford, Gerhard Hafner ve Alain Pellet tarafından hazırlanmıştır. Mütalaanın argümanları Garanti Anlaşması'nın ilk iki maddesine, Kıbrıs Anayasası'nın ellinci ve yüz yetmişinci maddelerine dayandırılmıştır. Crawford ve diğerleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birliğe üyeliğinin uygun olduğu sonucuna varmıştır. Mütalaada, "KKTC'nin uluslararası ortamda Türkiye hariç hiçbir devlet ve kuruluş tarafından tanınmadığının, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ise 1974'te Ada'nın fiili olarak bölünmüş olmasına rağmen uluslararası ortamda yetkili otorite olarak tanındığının" altı çizilmiştir.²⁵⁸ Ancak BM'nin Ada'da yalnızca GKRY'yi tanıması onun anayasal meşruiyet sahibi olduğunu gösteremez.²⁵⁹ 1963'te Kıbrıslı Rumlar darbe ile Kıbrıslı Türkleri hükümetten uzaklaştırmıştır. Buna göre mütalaada, Garanti Anlaşması'nın ilk maddesinde "KC'nin, başka bir ülkeyle siyasi ve ekonomik bütünleşmeye giremeyeceği" ifadesinin olağan anlamı, tekil devlet olarak yorumlanmıştır. Mütalaada AB, üye devletlerin belirli yetkilerini birbirlerine değil ancak ulusüstü özelliğe sahip olan Birliğe devrettikleri devlet olmayan bir yapı olarak betimlenmiştir.²⁶⁰ Burada ilgi çekici bir noktayı aktarmak gerekmektedir. 1959 yılında

²⁵⁸ James Crawford, Gerhard Hafner, ve Alain Pellet, "Letter Dated 15 October 1997 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations Addressed to the Secretary-General Opinion: Republic of Cyprus: Eligibility for EU Membership", *United Nations Digital Library*, A/52/481 S/1997/805, Para., 2 ve Para., 3, New York, 17 Ekim 1997, <https://digitallibrary.un.org/record/245282?ln=en#record-files-collapse-header> , (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2021).

²⁵⁹ Haluk Kabaalioğlu, *Why Cyprus Entry Into the European Union Would Be Illegal ?*, Turkish Embassy, London, 2001, s. 18-19.

²⁶⁰ Crawford, Hafner, ve Pellet, "Letter Dated 15 October 1997", a.g.e., Para., 13 ve Para., 14.

Zürih ve Londra Anlaşmalarının görüşüldüğü esnada Türkiye ve Yunanistan AET'ye Ortaklık başvurusunda bulunmuştur. Dolayısıyla Anlaşma metni hazırlanırken bu iki Garantör ülkenin beraber katılımcısı olmadığı uluslararası kuruluşa Kıbrıs Cumhuriyeti'nin katılamayacağı ifadesindeki kuruluş pekala AET olarak yorumlanabilir.²⁶¹

Bunun yanı sıra Crawford ve diğerleri, Kıbrıs'ın Birlik üyesi olması durumunda diğer üyeler tarafından baskı altına alınamayacağını çünkü AB'nin değil, üye devletlerin Birlik organları üzerinde toplu etkisinin olduğu görüşünü aktarmışlardır.²⁶² İddianın sahibi hukukçular bunlara bağlı olarak, Kıbrıs'ın birden fazla devlet veya devletler grubu ile ekonomik ve siyasi bağlamda supranasyonel birlikteliğinin yasaklanmadığı görüşündedir.²⁶³ Adı geçen hukukçulara göre Garanti Anlaşması'nın yasakladığı şey bir örgüt ile bütünleşmenin aksine Yunanistan ve Türkiye ile ekonomik veya siyasi birleşmenin önlenmesi olmuştur.²⁶⁴

Öte yandan Crawford ve arkadaşları, 1960 tarihli Kıbrıs Anayasası'nın 50. maddesinin işaret ettiği cumhurbaşkanının ve cumhurbaşkanı yardımcısının veto hakkının olması ifadesine ilişkin ise 1963 olayları sonucu Kıbrıslı Türklerin hükümetten çekildiği ve hükümet organlarında temsil durumlarının olmadığı görüşünü iletmişlerdir.²⁶⁵ Başvuru anında Kıbrıslı Türkleri temsil eden cumhurbaşkanı yardımcısı olmaması sebebiyle 50. maddenin uygulanmayacağını çünkü usulüne uygun reddetme durumunun söz konusu olmadığını belirtmişlerdir. Ancak Crawford ve arkadaşları, Kıbrıslı Türklerin hükümetten şiddet ve zorla uzaklaştırıldığı gerçeğini göz ardı etmiştir. Kaldı ki Anayasa'nın bu hükmünü başkan yardımcısının kişisel veto hakkı olarak

²⁶¹ Haluk Kabaaliolu, "Greek Cypriot Application for European Union Membership", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 4, No: 3, 1999, s. 1.

²⁶² Crawford, Hafner, ve Pellet, "Letter Dated 15 October 1997", a.g.e., Para., 16.

²⁶³ Ibid., Para., 11 ve Para., 17.

²⁶⁴ Ibid., Para., 15.

²⁶⁵ Ibid., Para., 28 ve Para., 29.

yorumlamak da doğru değildir. Öyle ki bu hak aslında Kıbrıs Türk toplumuna mal edilmiş bir hak olduğu için ilgili maddeyi bu açıdan değerlendirmek gereklidir. Dolayısıyla Kıbrıslı Türklerin başvuruya itiraz hakkı söz konusudur.

Anayasa'nın 170. maddesinde garantör devletlere en çok kayırılan ulus muamelesi yapılacağı hükmüne ilişkin ise Crawford ve diğerleri, söz konusu muamelenin üç garantöre de uygulanması gerekliliğiyle birlikte üçüncü ülkeleri avantajlı duruma getirecek anlaşmaların yapılmasını engelleyemeyeceği görüşündedirler.²⁶⁶ Sonuç olarak Crawford, Hafner ve Pellet, Kıbrıs'ın Birliğe üyeliğinin Garanti Anlaşması'nın 1. maddesi'ne, Anayasa'nın 50. ve 170. maddelerine herhangi bir aykırılık teşkil etmediği yönünde görüş ortaya koymuştur. AB ise bu görüşü haklı bulmuştur. Oysa AB'nin konuya ilişkin kendi hukuki görüşü yoktur. Görüldüğü üzere AB, üç uluslararası hukukçunun görüşü üzerinden Kıbrıs'ı üyeliğe uygun kabul etmektedir. AB'nin bir ülkeyi aday ilan ederken veya üyeliğe kabul ederken konuya ilişkin kendi bağımsız hukuki görüşünün olmaması ilginç noktalardan biridir. Basitçe ifade etmek gerekirse Avrupa Adalet Divanı'ndan dahi tavsiye görüşü alınmamıştır. Bu noktada AB'nin konuya yasal olmaktan ziyade siyasi açıdan yaklaştığı görülmektedir.

c. Birleşmiş Milletler'in Görüşü

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez de Ceullar, Topluluğa üyeliğin Türk ve Rum kesiminin görüşmeleri sonucu birlikte alacakları kararlarla mümkün olacağını belirtmiştir.²⁶⁷ BMGK'nın Kıbrıs'a yönelik kararlarında Kıbrıs'ın bağımsızlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü tehlikeye atacak; bölünmeyi, ayrılmayı veya başka bir ülkeyle kısmen ya da tamamen birleşmeyi getirecek durumların önlenmesi için Ada'da

²⁶⁶ Ibid., Para., 35.

²⁶⁷ Aznevi, "Avrupa Toplulukları Hukuku", a.g.e., s. 238.

çözümüne ulaşılması gerekliliği belirtilmiştir.²⁶⁸ Bu kararlarda genel olarak, taraflar arasında işbirliği ile sorunun çözümü için prensipler ortaya konulmuştur.

B. AB Perspektifinden Başvuruya Bakış

AB'nin genişlemeye yönelik karar alma sürecinde Komisyon'un, Konsey'in ve üye ülkelerin rolü önemlidir. Dolayısıyla AB perspektifinden Kıbrıs'ın başvurusunun değerlendirilme ve işleme alınma sürecinde öncelikle Komisyon'un görüşüne, Birlik üyesi ülkelerin yaklaşımlarına ve Konsey kararlarına sırasıyla yer verilmiştir.

1. AB Komisyonu'nun Kıbrıs'ın Başvurusuna Yönelik Görüşü

Konsey, Kıbrıs'ın 3 Temmuz 1990 tarihli üyelik başvurusunu, görüş bildirmesi üzerine Komisyon'a yönlendirmiştir. Böylece, başvurunun değerlendirilmeye alınması ve Komisyon görüşünün istenmesi ile AB'nin Kıbrıs'a yönelik katılım öncesi stratejisi başlamıştır. Yunanistan ve Güney Kıbrıs'ın başarılı lobi faaliyetlerinin de etkisiyle Komisyon, 30 Haziran 1993'te GKRY'nin üyelik başvurusuna ilişkin avisini sunmuştur. Genel olarak GKRY'nin üyeliğe uygunluğu, ekonomik durumu, Birlik müktesebatını yüklenmesi durumu ve Ada'daki siyasi sorunun üyeliğe etkisi üzerinde durulmuştur. Komisyon, Kıbrıs'ın siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan Avrupalı kimliğini vurgulamış; Kıbrıs'ın üyeliğinin Ada'da refah ve güvenliği arttırabileceğini ve iki toplumu birbirine yaklaştırabileceğini; toplumlararası görüşmelerden bir sonuç çıkmasa bile, Kıbrıs'ın Topluluk ile ekonomik, siyasal ve sosyal bütünleşmesi için Ortaklık Anlaşması'nın araçlarının kullanılacağını; Kıbrıs'ın Topluluğa üyelik başvurusunun uygun bulunduğunu, Ada'daki çözüm olasılığının kesinleşmesi durumunda Kıbrıs'ın

²⁶⁸ Bkz. United Nations Security Council Resolution 649, S/RES/649, 12 Mart 1990, <http://unscr.com/en/resolutions/649>; United Nations Security Council Resolution 716, S/RES/716, 11 Ekim 1991, <http://unscr.com/en/resolutions/716>; United Nations Security Council Resolution 750, S/RES/750, 10 Nisan 1992, <http://unscr.com/en/resolutions/750>; United Nations Security Council Resolution 774, S/RES/774, 26 Ağustos 1992, <http://unscr.com/en/resolutions/774>, (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2021).

katılım sürecinin başlatılacağı; Kıbrıs sorununun barışçıl, dengeli ve kalıcı olacak şekilde çözülmesinin önemini, gelecekte toplumlararası görüşmelerin Ada'daki soruna olası bir çözüm getirememesi durumunda, 1995'te Kıbrıs'ın Birliğe katılım sürecinin yeniden değerlendirileceğini belirtmiştir.²⁶⁹ Ancak AB, bu değerlendirmeyi hiç yapmamıştır. Komisyon, katılım sürecini bir süre sonra yeniden değerlendirme kararıyla aslında sorunun çözümüne ilişkin Türkiye ve KKTC'nin elinde koz bulundurmasını engellemeyi amaçlamıştır.²⁷⁰ Bu kararlar ayrıca Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını korumak için Türkiye ve Yunanistan arasında denge kurmak amaçlanmıştır.

Komisyon, ekonomik bağlamda Birlik müktesebatıyla ters düşecek ciddi bir sorunun olmadığı yönünde bir görüş sunmuştur. Siyasi bağlamda ise Ada'daki çözüm olasılığının üyelik müzakereleri için önemli olduğunu vurgulamıştır. Komisyon'un görüşünden üç önemli sonuç çıkarmak mümkündür. Bunlardan ilki, Komisyon, Kıbrıs'ın Birliğe üyelik başvurusunu uygun bulmuştur. İkincisi, Birlik ve Kıbrıs arasında kurulan Gümrük Birliği'nde kaydedilen yola ve Kıbrıs'ın Birlik müktesebatına uyum sağlayabilme kapasitesine vurguda bulunmuştur. Üçüncüsü ise Birlik, çözüm olasılığından emin olduktan sonra katılım müzakerelerinin başlayabileceğini belirterek birincil tarafların tutumunun katılım sürecinde önemli olduğuna işaret etmiştir. Bu bir bakıma önce çözüm sonra üyelik stratejisi²⁷¹ gibi bir resim çizmiş ise de Birlik olası üyelik ile Kıbrıs sorununun çözümü arasında bağ kurarken, çözümsüzlüğün dahi değerlendirme kapsamında olacağı sinyallerini vermekten de geri durmamıştır.

²⁶⁹ "The Challenge of Enlargement Commission Opinion on the Application by the Republic of Cyprus for Membership", *Bulletin of the European Communities*, Supplement 5/93, COM (93) 313 Final, Brussels, 30 Haziran 1993.

²⁷⁰ Roderick Pace, "The European Union's Next Mediterranean Enlargement Challenges and Uncertainties", *Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics*, Ocak 1997, <http://aei.pitt.edu/387/1/jmwp06.htm>, (Erişim Tarih: 5 Aralık 2021).

²⁷¹ Freerk J. Boedeltje vd., "The Fallacious Imperial Geopolitics of EU Enlargement: The Case of Cyprus", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol: 98, No: 1, 2007, s. 131.

Birliğe üyelik için aday ülkenin Avrupalı kimliğe sahip olup olmadığına bakılır. Bunun için coğrafi konum, tarihsel süreçte Avrupa ile etkileşim, Birliğin değerlerine yakınlık gibi ölçütler göz önünde bulundurulur. Kıbrıs'ın üyeliğe uygun bulunması, söz konusu ülkenin Avrupalı kimliğinin Komisyon tarafından onaylandığı anlamına gelmektedir.

Birlik, Kıbrıs'ın başvurusunu tüm Ada adına kabul edip etmeme aşamasında önemli bir karar vermek zorunda kalmıştır. Görüş hazırlanırken yalnızca Kıbrıslı Rumlardan elde edilen bilgiler kullanılmıştır.²⁷² İlgili görüşte, başvurunun geçersizliği ile ilgili KKTC'nin itirazına ilişkin Birlik, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni meşru hükümet olarak tanıdığını ve KKTC'nin tanınmamasına yönelik BM kararına paralel olarak başvuruyu geçerli saydığını belirtmiştir.²⁷³ Dolayısıyla Komisyon başvuruya itirazda bulunmamıştır.

Görüşte, Kıbrıs ile Birlik arasında kurulan Gümrük Birliği'nde alınan yola vurguda bulunularak, Ortaklık Anlaşması'nın ve mali protokolleri sunduğu araçların etkin bir şekilde kullanılmasının öneminden bahsedilmiştir. Komisyon, olası bir üyelik durumunda, Kıbrıs'ın ekonomik açıdan Birliğe adaptasyonunun bu araçların etkin kullanımı doğrultusunda ilerleme kaydedebileceğini vurgulamıştır. Bununla birlikte Komisyon, Kıbrıs'ın Birlik müktesebatına uyum sağlayabilme kapasitesine ve ekonomisine yönelik pozitif görüş sergilemiştir. O dönemde, Ada'nın tamamının GSMH'nin Topluluk ortalamasının %48'ine, sadece Güney Kıbrıs'ın ise %55'ine denk geldiği görülür. Bu nedenle Birlik, Ada'nın entegrasyonu konusunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ekonomik açıdan sorun yaşamayacağını düşünmüştür.²⁷⁴

²⁷² Villotti, "EU Membership of an Internally", a.g.e., s. 31.

²⁷³ "The Challenge of Enlargement Commission Opinion on the Application by the Republic of Cyprus for Membership", a.g.e., Para., 8.

²⁷⁴ Axt, "The Island of Cyprus and the European Union", a.g.e., s. 175-76.

Komisyon, Birlik hukukunun Ada'nın tamamında uygulanması ve yine Birliğin karar alma sürecine Kıbrıs'ın normal bir şekilde katılımının sağlanması açısından Birliğe olası üyelik ile Kıbrıs sorununun çözümü arasında bağ kurmuştur. Böylece Birlik, Kıbrıs sorununda katalizör olacağını ilk defa belirtmiştir. Buradan Kıbrıs sorununun barışçıl, dengeli ve kalıcı olarak çözülmesi Kıbrıs'ın Birlik ile bütünleşmesi açısından önemli olduğu sonucu çıkarılabilir. Aksi halde Ada'daki durum nedeniyle, olası üyelik ile sahip olunacak malların, hizmetlerin, kişilerin, sermayenin serbest dolaşımı gibi özgürlüklerin Ada'nın tamamında uygulanması mümkün olamazdı.

Komisyon, üyeliğin Ada'nın güneyini ve kuzeyini kalkınma açısından birbirine yaklaştıracağını, bunun için çözüm araçlarının genişletilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü Birliğin, olumlu ekonomik çıktılarının siyasi ve askeri problemleri çözeceği yönünde bir düşüncesi vardır. Örneğin, eski Yugoslavya meselesinde de benzer bir politika izlemiş ancak bu politika başarıya ulaşamayınca NATO müdahalesi gerekli olmuştur.²⁷⁵ Üçüncü bölümde AB'nin bu konuda başarısızlığının nedenleri Kıbrıs özelinde açıklanmıştır.

Komisyon ilgili görüşünde çözüm için önkoşul kelimesini kullanmayı tercih etmese de taraflar arasındaki uzlaşının önemini vurgulayarak katılım sürecini çözüm bulunana kadar geciktirmeye çalışmıştır.²⁷⁶ Yine de Komisyon, her ne kadar Ada'da çözüme ulaşılmamasının katılım için önemli olduğunu belirtse de olası bir çözümsüzlük durumuna karşı katılım sürecinin 1995'te yeniden değerlendirileceğini belirtmiştir. Böylece, Ada'da çözümsüzlüğe bağlı olarak katılım müzakerelerinin ertelenmesinin önüne geçmek amaçlanmıştır.

²⁷⁵ Doğan, "Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği", a.g.e., s. 96.

²⁷⁶ Saskia Ramming, "Cyprus's Accession Negotiations to the European Union: Conditional Carrots, Good Faith, and Miscalculations", *International Negotiation*, Vol: 13, No: 3, 2008. s. 370.

Komisyon'un bir yanda Ada'daki çözümlü katılım ile bağdaştırması diğeryanda olası bir çözümsüzlüğe rağmen katılım sürecinin yeniden değerlendirilmesini mümkün kılması çelişkili tutumunu ortaya koymaktadır. 4 Ekim 1993 tarihli Genel İşler Konseyi toplantısında Konsey, Komisyonun kararını desteklemiş ve üye devletler arasında konuya ilişkin görüş birliğinin olduğunu bildirmiştir.²⁷⁷ Konsey, ilgili kararında Kıbrıs'ın Topluluk müktesebatına hazırlanması için Komisyon'u gerekli işlemleri yapması için görevlendirmiştir. Ardından 26 Kasım 1993'te Komisyon ve Kıbrıs arasında kapsamlı görüşmeler başlamıştır.²⁷⁸ Bunun amacı Kıbrıs'ın Birlik müktesebatını tanımasına yardımcı olmaktır.

2. AB'nin Başlıca Üyelerinin Kıbrıs'ın Başvurusuna Yönelik Yaklaşımı

Birlik açısından Kıbrıs'ın üyeliği ekonomik olmaktan çok siyasi bağlamda üzerine düşünülmesi gereken bir konu olmuştur. 1990 öncesi süreçte Birlik üyesi ülkeler, gelecekte Kıbrıs'ın olası bir üyeliğinin, Ada'daki sorunun çözümünün ardından mümkün olabileceğine dair genel bir kanaata sahip olmuşlardır.²⁷⁹ Ancak bu kanaat Yunanistan'ın Birlik üzerindeki etkisi ile 1990'da Kıbrıs'ın başvurusunun ardından görece zayıflamıştır.

Ekonomik açıdan bakıldığında o dönemde Kıbrıs ile Gümrük Birliği'ni ilerleyen Birlik, Kıbrıs'ın ekonomisinin gelişmekte olduğunu ve GSMH'nin İspanya ile karşılaştırılabilir düzeyde olduğunu görmüştür. Öyle ki Birlik üyeleri zaman zaman Güney Kıbrıs'ın, kendi ekonomisini iyi yönettiğini söylemiştir. Siyasi açıdan bakıldığında, Kıbrıs'ın bölünmüş bir ülke olarak Birliğe kabulü veya reddi Birlik için asıl

²⁷⁷ "1688th Meeting of the Council - General Affairs- ", *Council of the European Communities General Secretariat Press Release*, 8907/93 (Presse 156), Luxembourg, 4 Ekim 1993, s. 9.

²⁷⁸ Joseph S. Joseph, "Cyprus and the EU: Searching for a Settlement in the Light of the Accession", *The Cyprus Review*, Vol: 11, No: 1, 1999, s. 39.

²⁷⁹ Bahcheli, "The Lure of Economic Prosperity Versus Ethno-Nationalism", a.g.e., s. 205.

önemli nokta olmuştur. Genel olarak Birlik üyeleri, Güney Kıbrıs'ın Ada'nın birleşmesi ve çözümsüzlüğün giderilmesi konusunda daha istekli olduğunu düşünmüştür.²⁸⁰

13 Ocak 1996'da İngiltere'nin Dışişlerinden sorumlu bakanı Malcolm Rifkind, bölünmüş bir Kıbrıs ile müzakerelerin zor ve karmaşık olacağını ifade etmiştir.²⁸¹ Güney Kıbrıs'ın 1997 yılında Rusya'dan S-300 füzeleri satın aldığı tarihten itibaren İngiltere, konuya ilişkin daha eleştirel bir tutum sergilemeye başlamıştır.²⁸² Almanya, Fransa, İtalya gibi Birliğin önde gelen bazı ülkeleri Kıbrıs'ın olası bir üyeliğinin Birlik içinde aşılmaz sorunları beraberinde getireceği görüşünde olmuştur. 1997 yılında Alman Dışişleri bakanı Kinkel, Ada'da çözüme ulaşılmasının ana koşul olduğunu ve ancak bu doğrultuda üyelik mevzusunun tartışmaya açılabileceğini belirtmiştir.²⁸³ Yine aynı yıl Türk gazeteciyle yaptığı röportajında Kinkel, katılım müzakerelerinin AB ile Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasında olması için çabaladıklarını dile getirmiştir. Benzer şekilde Hollanda dışişleri sekreteri Michael Patijn, başlayacak müzakerelerin iki toplumun katılımıyla yürütülmesi gerektiğine vurguda bulunmuştur.²⁸⁴ İtalya ve Fransa, görüşmelerde, Kıbrıslı Türklere daha iyi bir statü verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, müzakerelerin başlamasından kısa bir süre önce bölünmüş bir Kıbrıs'ın Birliğe katılımı konusunda endişelerini dile getirmiştir.²⁸⁵ Fransa Dışişleri Bakanı Hubert Vedrine 1998 yılında, bölünmüş bir ülkenin

²⁸⁰ Ibid. idem.

²⁸¹ "The Select Committee on European Legislation: The Role of National Parliaments in the European Union", *Minutes of Evidence/HMSO*, No:28, 13 Şubat 1996, s.11, <https://ec.europa.eu/dorie/fileDownload.do;jsessionid=BfJSVhrLmPnBDxvmVylfQldTwXV6WgKHmQV1w8vWf5yX9mqyWm5N!1782169932?docId=388564&cardId=104753>, (Erişim Tarihi: 9 Aralık 2021).

²⁸² Stavridis, "Double Standards, Ethics", a.g.e., s. 99.

²⁸³ İlhan Öztürk, Kamil Sertoğlu, ve Ebru Kaptan, "Cyprus-EU Relations: Possible Scenarios for the Future", *Pakistan Journal of Applied Sciences*, Vol: 2, No: 2, 2006, s. 12.

²⁸⁴ Brewin, "Turkey, Greece and The European Union", a.g.e., s. 160.

²⁸⁵ Carole Andrews, "EU Enlargement: The Political Process", *House of Commons Library*, Research Paper No: 98/55, 1 Mayıs 1998, s. 18, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/RP98-55/RP98-55.pdf>, (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2021).

üyeliğinin Birlik için büyük bir hata olacağını belirtmiştir.²⁸⁶ Nitekim Fransa, bu durumun AB'ye toprak anlaşmazlıklarını getireceğini düşünmüştür. Bu sebepten ötürü, 1998 tarihli Edinburg Zirvesi'nde Dışişleri Sekreteri Robin Cook siyasi bir çözüm ile üyelik arasında bağ kurmaması için Fransa'nın yumuşaması konusunda aracılık etmiştir.²⁸⁷

1998'de Almanya, İtalya, Hollanda ve Fransa dışişleri bakanları Ada'daki bölünmüşlüğe ve kısmi işgale acil ve zorunlu bir çözüm bulunması gerektiğini, aksi halde mevcut durumun Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının tutarsızlaşmasına sebep olabileceğini deklare etmişlerdir.²⁸⁸ Bu dört ülke, bölünmüş bir devletle katılım müzakerelerine başlamanın doğru olmadığı görüşünü paylaşmıştır. Bu ülkeler, Kıbrıs'ın olası üyeliğine yönelik olumsuz görüşlerini Ada'daki siyasi sorun çözülmeden Kıbrıs'ın Birliğe katılımının Birlik sınırları içerisinde güvenlik sorunlarına, Yunanistan-Türkiye arasında gerginliğe, Türkiye-AB ilişkilerinin bozulmasına neden olacağı ile gerekçelendirmişlerdir. Dolayısıyla siyasi çözüm olmaksızın Kıbrıs'ın Birliğe alınmaması gerektiğini savunmuşlardır.

Diğer yandan Yunanistan, Birliğe üye olduğu tarihten itibaren Güney Kıbrıs'ın katılımının sıkı destekçisi olmuştur. Bu noktada Yunanistan, Birliğin Merkezi ve Doğu Avrupa genişlemesini ve Türkiye ile Gümrük Birliğini veto etmekle AB'yi tehdit etmiştir. Ayrıca bazı AB ülkeleri, Yunanistan'ın aynı sebeple Türkiye'ye yönelik mali protokolleri veto etmesinden duydukları rahatsızlığı dile getirmiştir.²⁸⁹ AB üyelerinin çekinceleri

²⁸⁶ Neill Nugent, "EU Enlargement and the Cyprus Problem", *Journal of Common Market Studies*, Vol: 38, No: 1, Mart 2000, s. 134; Schimmelfennig, Engert, ve Knobel, *International Socialization in Europe*, a.g.e., s. 208.

²⁸⁷ Christou, *The European Union and Enlargement*, a.g.e., s. 81.

²⁸⁸ "Think Again, Denktash Urges Greek Cypriots", *Hellenic Resources Network*, 05 Nisan 2003, http://www.hri.org/news/cyprus/cna/1998/98-11-09_1.cna.html, (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2021).

²⁸⁹ Hansjörg Brey, "Turkey and the Cyprus Question", *The International Spectator*, Vol: 34, No: 1, 1999, s. 119.

olmasına rağmen Yunanistan, Kıbrıs konusunda Birlik içinde lobcilik yapmıştır ve halen yapmaya devam etmektedir.

Genel olarak ülkelerin bu tutumlarına bakıldığında Birlik üyelerinin kendi içinde farklı görüşlere sahip olduğu görülmektedir. Örneğin Almanya, nüfus bakımından endişelenirken, Fransa, İtalya, İspanya, İrlanda ise Ortak Tarım Politikası açısından çekimser olmuştur. Nitekim, 28 Nisan 1998’de Norveç Dışişleri bakanı Knut Vollebaek üye ülkelerin Kıbrıs’ın olası üyeliğine ilişkin farklı tutumlarının olduğunu dile getirmesi²⁹⁰ bunun bir göstergesidir.

3. AB Kurumlarınca Başvurunun İşleme Alınma Süreci

Bu başlık altında AB’nin önemli kararlar alırken üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı Zirvelerde ve Genel İşler Konseyi’nde Kıbrıs’a yönelik alınan kararlara yer verilmiştir.

a. 1994 Tarihli Korfu Zirvesi

Bu Zirve, 24-25 Haziran 1994’te gerçekleştirilmiştir. Önceleri Kıbrıs’ın üyeliği için Kıbrıs sorununun çözüme kavuşmasının önemini Komisyon görüşünde ve ilgili zirve kararlarında dile getiren AB, Korfu Zirvesi’nde farklı bir tutum sergilemiştir. Zirvede AB, Kıbrıs’ı bir sonraki genişleme dalgasına dahil edeceğini ilan etmiştir.²⁹¹ AB’nin bu kararından, üyelik için sorunun çözümünün önkoşul olmayacağı anlamı çıkmaktadır. Böylece, AB ilk defa sorunun çözümü ile katılım müzakereleri arasındaki bağlantıyı ortadan kaldırmıştır. Söylenbilir ki 1993 tarihli Komisyon görüşünde, durumun 1995 yılında yeniden değerlendirileceği ifadesi havada kalmıştır.

²⁹⁰ Brewin, “European Union Perspectives on Cyprus Accession”, a.g.e., s. 29-30.

²⁹¹ “Corfu European Council, 24-25 June 1994 Presidency Conclusion”, *Bulletin of the European Communities*, No: EU 6/1994, s. 13.

Bu kararıyla AB, üyelik için Kıbrıs sorununun çözümü bağlamında koşulluluk avantajını kullanmamıştır. Schimmelfennig'e göre AB'nin bu tutum değişikliğinin iki nedeni vardır.²⁹² İlki, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum toplumu arasındaki çözüme yönelik müzakereleri izleyen gözlemci görüşünün etkisidir. Duruma ilişkin üçüncü ve son raporunu yayınlayan gözlemci Serge Abou, toplumlararası müzakereleri tıkayan tarafın Kıbrıslı Türkler olduğuna yönelik görüş bildirmiştir.²⁹³ Brewin'e göre Abou, kısa süre önce belirlenen Kopenhag Kriterlerini dikkate almadığı için Kıbrıslı Rumların lehine rapor hazırlamıştır.²⁹⁴ Örneğin Kıbrıs'ta sadece BM barış gücünün olması bile Kopenhag kriterlerine aykırı bir durum oluşturmaktadır. Neticede AB, çözümsüzlükte direten tarafın Kıbrıslı Rumlar olmadığını düşünmüştür. Ancak AB bu gözlemci raporunda yalnızca Yunanistan'dan alınan bilgilere yer verildiği gerçeğini göz ardı etmiştir.²⁹⁵ Abou'nun raporunun yanı sıra Yunanistan'ın, Ada'da çözümü destekleyen tarafın Kıbrıslı Rumlar, uzlaşmaz tarafın ise Kıbrıslı Türkler olduğuna yönelik tezi de AB'nin bu düşüncesinin şekillenmesine katkıda bulunmuştur.²⁹⁶ Diğer neden ise sorunun çözümünün bir önkoşul olarak kalmaya devam etmesi halinde Yunanistan'ın bir sonraki EFTA genişlemesini reddetmekle AB'yi tehdit etmesidir. Öyle ki, Zirveden 3 hafta önce Yunanistan Dışişleri bakanı Pangalos, Kıbrıs'ın katılım sürecine ilişkin olumlu bir gelişme olmaması halinde EFTA genişlemesinde de bir ilerleme olmayacağını belirtmiştir.²⁹⁷ Bir sonraki genişlemeye önem veren AB, Korfu Zirvesi'nde Kıbrıs'a ilişkin aldığı karar ile bu tehlikeyi elimine etmek gayesinde olmuştur. Nitekim Zirvenin ardından Pangalos,

²⁹² Schimmelfennig, Engert, ve Knobel, *International Socialization in Europe*, a.g.e., s. 207-8.

²⁹³ Joseph S. Joseph, "The next enlargement of the EU: A different view from Cyprus", *European Union Studies Association EUSA*, 1 Haziran 1997, s.9, http://aei.pitt.edu/2639/1/002800_1.PDF, (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2021).

²⁹⁴ Christopher Brewin, "Why Cyprus Entry Into the European Union Would Be Illegal ?", London: Turkish Embassy, London, 2001, s.12.

²⁹⁵ Müftüler-Bac, "The Cyprus Debacle", a.g.e., s. 570.

²⁹⁶ Harun Arıkan, "Avrupa Birliğinin Kıbrıs Politikasına Eleştirel Bir Yaklaşım", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2004, s. 3.

²⁹⁷ Karataş, "The Politics of Accession", a.g.e., s. 28.

Birliğin sorunun çözümü ile Kıbrıs'ın olası üyeliğini birbirinden ayrı tuttuğunu bildirmiştir.²⁹⁸

Öte yandan Kıbrıs'a ilişkin karar, AB'nin genişleme ve derinleşme konusunda birlik üyesi ülkeler arasında oybirliğini yakalama arzusunu da göstermiştir. Ayrıca Zirvede Kıbrıs'ın Birlik ile entegrasyonuna katkıda bulunacak dördüncü mali protokol için Konsey ve Komisyon'un gerekeni yapması vurgulanmıştır.²⁹⁹ Aralık 1994 tarihli Essen Zirvesi'nde, Haziran 1995 tarihli Cannes Zirvesi'nde, Aralık 1995 tarihli Madrid Zirvesi'nde, Haziran 1996 tarihli Floransa Zirvesi'nde AB, Korfu Zirvesi'nde Kıbrıs ile katılım müzakerelerine yönelik aldığı kararını yinelemiştir.

b. 1995 Tarihli Genel İşler Konseyi Kararı ve 12 Haziran 1995 Tarihli Ortaklık Konseyi Kararı

6 Şubat 1995'te Komisyon Konsey'e, Kıbrıs'ın kurumsal yapısının Birliğin karar alma mekanizmasına etki etmemesi için gerekli önlemlerin alınması gerekliliğini bildirmiştir. Bu gelişmeden 1 ay sonra 6 Mart'ta 1995 tarihinde gerçekleştirilen Genel İşler Konseyi'nde Kıbrıs'a yönelik önemli açıklamalarda bulunulmuştur. Genel İşler Konseyi'nin Kıbrıs'a ilişkin kararı katılım öncesi stratejinin önemli noktalarından biri olmuştur. Toplantı tarihinden önce Yunanistan, AB'nin Türkiye ile Gümrük Birliğini veto etmekle tehdit etmiştir. Çünkü Yunanistan Gümrük Birliği konusunu Kıbrıs'ın üyelik müzakerelerindeki ilerlemeye bağlamak istemiştir.³⁰⁰ Türkiye ile Gümrük Birliği'nin kurulması önemli olduğundan AB, Yunanistan ile anlaşmaya vararak bu tehdidi ortadan kaldırmak istemiştir. Bu bağlamda Fransa'dan Juppe ile Yunanistan'dan Kranidiotis arasında başta gizli tutulan görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece, AB, BM bünyesinde

²⁹⁸ Pace, "The European Union's Next Mediterranean Enlargement", a.g.e.

²⁹⁹ "Corfu European Council", a.g.e., s.13.

³⁰⁰ Dodd, *The History and Politics of the Cyprus Conflict*, a.g.e., s. 189.

gerçekleştirilen müzakerelerden önce çözüm üzerine görüşme ısrarını bırakmıştır.³⁰¹ Sonunda Yunanistan, Türkiye ile Gümrük Birliği vetosunu kaldırmıştır.³⁰² Yunanistan bunun karşılığında Kıbrıs konusunda istediğini elde etmiştir.

5 Mart 1995'teki bir görüşmede Birlik ile Türkiye, Gümrük Birliği'nin kurulmasına karar vermiştir. AB, bir gün sonra gerçekleştirilen 6 Mart 1995 tarihli Konsey Toplantısında ise Kıbrıs ile başlanacak müzakerelere ilişkin karar alınmıştır. Söz konusu kararda, 1996 yılında gerçekleştirilmesi planlanan hükümetlerarası konferanstan 6 ay sonra Kıbrıs ile katılım müzakerelerine başlanacağı belirtilmiştir.³⁰³ Böylece Genel İşler Konseyi söz konusu kararı ile Kıbrıs'ın AB'ye katılımının uygunluğunu teyit etmiştir. Genel İşler Konseyi'nin bu kararı, 15-16 Aralık 1995 Madrid Zirvesi'nde ve 21-22 Haziran 1996 Floransa Zirvesi'nde tekrarlanmıştır.

Bu noktada Yunanistan, AB'nin Türkiye ile ilişkilerinde şartlı diplomasi stratejisini uygulamıştır.³⁰⁴ Bu durum AB'nin Türkiye'nin üyeliğine yönelik oylanma stratejisine bir temel oluşturmuştur. Yunanistan'ın AB üzerindeki bu etkisi, Birliğin kurumsal zayıflığının bir göstergesi olmuştur. Dolayısıyla sadece bu örneğe bakılarak bile AB'nin yüksek politika konularında kısa vadeli strateji geliştirdiği sonucuna varmak mümkündür. Yunanistan ve GKRY bu anlaşmayı, AB'nin farklı konuları birbirine ilintileyerek sonuca varma yetkinliği olarak görmüştür. Bu anlaşma, ilgili çevrelerce AB'nin Kıbrıs sorununun tarafları üzerindeki baskı gücü olarak yorumlanmıştır.³⁰⁵

³⁰¹ Brewin, "Turkey, Greece and The European Union", a.g.e., s. 153.

³⁰² Andreas Theophanous, "Revisiting the Cyprus Question: The Challenge and The Promise", *The Journal of Modern Hellenism*, Vol: 25-26, 2008-2009 s. 67.

³⁰³ Cyprus and the Enlargement of the European Union, European Parliament Briefing No: 1, s. 14, https://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/pdf/1a1_en.pdf , (Erişim Tarihi: 21 Aralık 2021).

³⁰⁴ Arıkan, "Avrupa Birliğinin Kıbrıs Politikasına Eleştirel Bir Yaklaşım", a.g.e., s. 2-3.

³⁰⁵ Hutchence ve Georgiades, "The European Union and the Cyprus Problem", a.g.e., s. 89.

Hannay'ın, Birliğin Kıbrıs'a yönelik kararının Türkiye- AB ilişkilerini olumsuz etkileyebileceği yönündeki değerlendirmesini bu noktada hatırlatmak gerekmektedir.³⁰⁶

12 Haziran 1995'te Kıbrıs-AB Ortaklık Konseyi 16. Toplantısını gerçekleştirmiştir. Toplantıda katılım öncesi stratejiden bahsedilmiştir. Bu strateji kapsamında bakanlar arasında toplantıların ve adalet, içişleri, sosyal politika, mali ve parasal işler gibi konularda uzmanların yer aldığı 'yapılandırılmış diyalog' kurulması öngörülmüştür. Yapılandırılmış diyalogun amacı Kıbrıs'ın AB müktesebatına uyumunu sağlayarak tam üyeliğe geçişini kolaylaştırmaktır. Bu bağlamda Kıbrıs, Leonardo Da Vinci, Sokrates ve Avrupa Gençlik Portalı gibi Birlik programlarına dahil edilmiştir.³⁰⁷ Bunun yanı sıra ODGP'ye ilişkin konularda üst düzey görüşmelerin sağlanması amaçlanmıştır. Öte yandan dördüncü mali protokol için imzalar atılmıştır.

Yapılandırılmış diyalogun yalnızca Kıbrıslı Rumlar için oluşturulması, GKRY'nin KKTC karşısında kozunun daha da güçlenmesine sebebiyet vermiştir. Böylece GKRY'nin KKTC ile gerçekleşecek barış görüşmelerine soğumasının önü açılmıştır. Bu dönemde AB, çıkar gözetmeyen üçüncü taraftan ilgili ikinci taraf pozisyonuna geçmiştir.³⁰⁸ Aynı yılın sonunda gerçekleştirilen Madrid Zirvesi'nde AB, genişlemeyi "siyasi gereklilik ve tarihi bir fırsat" olarak nitelendirmiştir.³⁰⁹ Bu gelişmelerin yanı sıra 12 Temmuz 1995'te Kıbrıs'ın olası katılımı, Avrupa Parlamentosu tarafından da olumlu karşılanmıştır. 28 Aralık 1995 yılında ise Türkiye ve KKTC arasında ortak dayanışmaya yönelik bir deklarasyon imzalanmıştır. Bu deklarasyonda

³⁰⁶ David Hannay, *Cyprus: Search for a Solution*, I.B.Tauris, New York, 2005, s. 49-50.

³⁰⁷ "Cyprus and the EU – High Commission of Cyprus in the UK", a.g.e.

³⁰⁸ Eralp ve Beriker, "Assessing the Conflict Resolution", a.g.e., s. 182.

³⁰⁹ "Madrid European Council, 15 and 16 December 1995", *Bulletin of the European Communities*, No: EU 12/1995, s. 18.

“Türkiye Birlik üyesi değilken ve Ada’da çözüme ulaşılmamışken Kıbrıs’ın Birliğe üyeliğinin kabul edilemeyeceğinden” bahsedilmiştir.³¹⁰

c. Gündem 2000

1996 yılında Gündem 2000’den önce Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasında çatışmalar çıkmıştır. Buna rağmen Birlik, Kıbrıslı Rumların katılımına yönelik desteğini geri çekmemiştir.³¹¹ Nitekim Komisyon, 15 Temmuz 1997’de yayımladığı Gündem 2000’de, Kıbrıs’ın ilk dalga genişlemede yer alacağını duyurmuştur. Kıbrıs’ın Birliğe katılım olasılığının Ada’daki taraflar arasında çözüm için itici güç olacağını belirtmiştir.³¹² Ancak “müzakerelerden önce Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasında çözüm sağlanamaması durumunda müzakerelerin Kıbrıs Rumların temsil ettiği Kıbrıs Cumhuriyeti ile açılması gerektiği” vurgulanmıştır.³¹³ Böylece AB, katılım müzakerelerinin çözümden önce gerçekleşeceğinin de sinyallerini vermiştir. Bu ifadeyle Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye’nin çözüm için daha ılımlı bir tutum sergilemesi amaçlanmıştır. Ancak Komisyon bu konuda yanılmıştır.³¹⁴

İlgili paragrafta, başlayacak katılım müzakerelerinde tek muhatabın Güney Kıbrıs olduğunun altı çizilmiştir. Bunun üzerine Güney Kıbrıs, BM bünyesinde gerçekleştirilen çözüm müzakerelerinde AB ilintili konuları hükümetSEL mesele olarak etiketleyerek tartışmayı bırakmıştır. Kuşkusuz AB’nin Kıbrıs’a ilişkin bu ve sonraki kararlarında

³¹⁰ Turkey-TRNC Joint Declaration December 28, 1995, Para., 9, 28 Aralık 1995, <https://eski.mfa.gov.tr/turkey-trnc-joint-declaration-december-28-1995.en.mfa> , (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021).

³¹¹ Boedeltje vd., “The Fallacious Imperial Geopolitics of EU Enlargement”, a.g.e., s. 131.

³¹² “Agenda 2000: For a Stronger and Wider Union”, *Bulletin of the European Union*, Supplement 5/97, Com (97) 2000 Final, Luxembourg, 15 Temmuz 1997, s. 55.

³¹³ Ibid., idem.

³¹⁴ Marc Maresceau, “The EU Pre-Accession Strategies: A Political and Legal Analysis”, Marc Maresceau ve Erwan Lannon (eds.), *The EU’s Enlargement and Mediterranean Strategies: A Comparative Analysis*, Palgrave Publishers, New York, 2001, s. 5.

Yunanistan'ın MDA ülkelerinin genişlemesini veto etme tehdidi etkili olmuştur.³¹⁵ 1996 yılında Yunanistan Dışişleri bakanı Pangalos'un Kıbrıs'ın üyeliğine yönelik olumlu gelişme kaydedilmezse genişlemenin engelleneceği yönünde açıklamada bulunması bunun bir örneğidir.

AB'nin bu kararının ardından 6 Ağustos 1997'de Türkiye Dışişleri bakanı İsmail Cem ve KKTC lideri Rauf Denktaş, Ortaklık Konseyi Anlaşması imzalamış³¹⁶ ve taraflar bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri, KKTC'nin Türkiye'ye kısmi ekonomik, askeri ve dış politika bağlamında entegrasyonu ve bu iki ülkenin AB'ye aynı anda üyelik istemi açıklanmıştır.³¹⁷ Buna göre iki taraf arasında ekonomik, mali birlik ve ortak savunma planı oluşturma ve ulaşım ağlarını iyileştirmek gibi amaçlar doğrultusunda bu karar verilmiştir. Böylece, KKTC'yi Türkiye'nin bölgesel kalkınma planının bir parçası yapmak amaçlanmıştır. Bu ortak deklarasyon baz alınarak 1998 yılında KKTC ve Türkiye arasında ortak ekonomik alan kurulmasına yönelik anlaşma yapılmıştır.³¹⁸ Türkiye ve KKTC Ortaklık Konseyi'nin ilk toplantısı, Kıbrıs'ın Birliğe üyelik müzakerelerinin başladığı 31 Mart 1998 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye ve KKTC arasındaki bu yakınlaşmaya GKRY, Yunanistan ile savunma alanında iş birliği kararı olarak karşılık vermiştir.

³¹⁵ Christalla Yakinthou, "The EU's Role in the Cyprus Conflict: System Failure or Structural Metamorphosis?", *Ethnopolitics*, Vol: 8, No: 3-4, 2009, s. 315.

³¹⁶ M. Sami Denker, "Kıbrıs Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği'ne Üyelik Sorunu", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, No: 2, 2001, s. 8.

³¹⁷ Semin Suvarierol, "The Cyprus Obstacle on Turkey's Road to Membership in the European Union", *Turkish Studies*, Vol: 4, No: 1, 2003, s. 59-60.

³¹⁸ George Christou, "The European Union and Cyprus: The Power of Attraction as a Solution to the Cyprus Issue", *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, No: 2, 2002, s. 16.

d. 1997 Tarihli Lüksemburg Zirvesi

12-13 Aralık 1997 tarihli Zirvede, GKRY aday ülke ilan edilmiş ve 30 Mart 1998’de Kıbrıs’ın katılım sürecinin başlatılması gerekliliği yönünde karar alınmıştır.³¹⁹ Böylece Birlik, Kıbrıs’ın Doğu genişlemesinin bir parçası olacağını bildirmiştir. Katılım müzakerelerinin Kıbrıs sorununun çözüm arayışına olumlu etki edeceği bildirilmiştir.³²⁰ BM’nin çözüm müzakerelerine verilen desteğin vurgulanması, çözüm için BM’yi sorumlu tutma yönündeki Birlik stratejisinin bir göstergesi olmuştur. Katılımın Ada’daki iki topluluğa fayda ve uzlaşma getirmesinin önemi vurgulanmıştır. AB müzakere tarihi belirterek, Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasında bir uzlaşmayı teşvik etmeyi düşünmüştür.

AB’nin bu Zirvedeki Kıbrıs’a yönelik politikası ve müzakere takvimi genişleme politikasıyla uyuşmuştur. Zirvede, diğer ülkelerin aksine Katılım Ortaklığına dahil edilmeyen Kıbrıs’a özel katılım öncesi stratejisi önerilmiştir.³²¹ Kıbrıs’ın katılım öncesi stratejisi doğrultusunda “adli, idari, içişleri, adalet gibi alanlarda gelişimin sağlanması için ilgili planlara, belirli Birlik Programlarına ve ajanslarına katılımının mümkün kılınması ve TAIEX’in yararlanıcısı olmasının” altı çizilmiştir.³²²

Komisyon, Kıbrıs Hükümeti’nin katılım müzakereleri delegasyonunda Kıbrıslı Türklerin temsiline ilişkin isteğini görmek istediğini belirtmiştir.³²³ 1998 yılında GKRY başkanı Klerides, katılım müzakerelerine ilişkin öneri taslağında Kıbrıslı Türklerin veto yetkilerinin olmaması şartıyla müzakere heyetinde bulunmaları için davette bulunmuştur. Bu davet, GKRY’nin tüm Ada üzerinde yetki sahibi olmadığı ve Kıbrıslı Türklerin genel

³¹⁹ “Luxembourg European Council, 12-13 December 1997, Presidency Conclusions”, Para., 11, https://www.europarl.europa.eu/summits/lux1_en.htm , (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2021).

³²⁰ Ibid., Para., 28.

³²¹ Maresceau, “The EU Pre-Accession Strategies”, a.g.e., s. 7.

³²² “Luxembourg European Council”, a.g.e., Para., 22.

³²³ Ibid., Para., 28.

olarak Kıbrıs-AB ilişkilerinden dışlandığı gerekçesiyle KKTC tarafından reddedilmiştir. Nitekim 14 Mart 1998’de Denктаş, Kıbrıs delegasyonundan ziyade Rum delegasyonun olduğu ve Kıbrıs’taki iki toplumun ortak bir hükümetinin olmadığı sebebiyle Rum tarafının böyle bir davette bulunmaya yetkisinin ve hakkının olmadığını belirtmiştir.³²⁴

Zirve’de AB’nin Kıbrıs ile müzakereleri başlatma kararı üzerine KKTC, Birlik ile resmi temaslarını kesmiştir. Ağustos 1997’de İsviçre’de gerçekleştirilen çözüm görüşmesinde Rauf Denктаş, KKTC’nin GKRY ile eşit pozisyonda görülmediği sürece görüşmelere devam edilemeyeceğini dile getirmiştir.³²⁵ Ayrıca, bu zirveden sonra KKTC, iki toplum arasındaki toplumlararası görüşmeleri askıya almış, bundan sonra ilerlemenin ancak iki eşit devlet temelinde yapılabileceğini ilan etmiş ve ilk defa konfederasyon fikrini ortaya atmıştır. Bu tarihten itibaren KKTC barış görüşmelerinde konfederasyon istemini dile getirmeye başlamıştır.

Diğer yandan Lüksemburg Zirvesi’nde, Türkiye’nin üyelik olasılığı reddedilmiştir. Sebep olarak da Türkiye’nin Kıbrıs ve Yunanistan ile yaşadığı sorunlar gösterilmiştir.³²⁶ Zirvede beş maddelik “Türkiye için Bir Avrupa Stratejisi”nden bahsedilirken söz konusu ülkenin katılım olasılığına değinilmeyerek ikili arasındaki ilişkilerin siyasi ivmesi düşüş göstermiştir.³²⁷ 1998’de ABD’nin Kıbrıs özel elçisi Richard Holbrooke, Türkiye’yi genişleme sürecinden dışlamanın bir hata olduğunu ve Türkiye olmaksızın Kıbrıs konusunda ilerleme kaydedilmesinin zor olacağını belirtmiştir.³²⁸ AB’nin bu kararı Yunanistan’ın dış politikasının yeniden gözden geçirilmesini benimseyen ılımlı yeni başbakanı Simitris tarafından bile olumsuz karşılanmıştır.

³²⁴ Doğan, “Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği”, a.g.e., s. 94.

³²⁵ Larrabee, “The EU Needs to Rethink”, a.g.e., s. 26.

³²⁶ Kıvanç Ulusoy, “The Cyprus Conflict: Turkey’s Strategic Dilemma”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol: 18, No: 4, 2016, s. 398.

³²⁷ Çınar Özen, “Neo-functionalism and the Change in the Dynamics of Turkey-EU Relations”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 3, No: 3, 1998, s. 8.

³²⁸ Andrews, “EU Enlargement”, a.g.e., s. 20.

Simitris'e göre uluslararası ortamın dinamiklerine ayak uydurabilmek için bölgede Türkiye ile ilişkilerinin gelişimi önemliydi ve bunun için de Türkiye- AB ilişkilerinin desteklenmesi gerekliydi.³²⁹

Türkiye'nin AB tarafından dışlanması Türkiye'nin Kıbrıs meselesine ulusal güvenlik odaklı yaklaşmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda 23 Nisan 1998'de Türkiye ve KKTC, AB'nin Kıbrıs ile müzakerelere başlama kararının Zürih ve Londra Anlaşmaları ile uluslararası hukuka aykırı olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Lüksemburg Zirvesi ile birlikte Kıbrıs sorunu Türkiye'nin karşısına resmi belgelerle çıkarılmaya başlanmıştır.³³⁰ Birlik, bu dönemde ilgili ikinci taraf pozisyonunu sürdürmüştür. Genel olarak katılım müzakereleri öncesi süreçteki Zirvelere bakıldığında AB'nin Ada'da çözüme ulaşılmasına verdiği desteği vurguladığı görülmektedir. Ancak AB'nin, GKRY yanlısı politikası ile retoriği çelişkiler içermiştir. Bu gelişmeler ışığında AB, Kıbrıs ile katılım müzakerelerini başlatmıştır.

C. Kıbrıs'ın Üyelik Müzakereleri Süreci

1. Kıbrıs'ın AB Müktesebatını Üstlenmesi

Müzakere sürecinde aday ülke, 85.000 sayfalık Birlik müktesebatını üstlenmekle yükümlüdür. Müzakereler, tarama ile başlar ve müktesebat fasıllarının açılmasıyla devam eder. Bu fasıllar, hükümetlerarası konferanslarda tartışmaya açılıp kapatıldıktan sonra Katılım Anlaşması'na eklenir. Müzakere sürecinde teknik konular Komisyon tarafından, siyasi konular üye devletlerin etkin olduğu Konsey tarafından ele alınır.³³¹

³²⁹ Fırat, "Helsinki Zirvesinden Günümüze", a.g.e., s. 52.

³³⁰ Ferat Kaya, "Türkiye'nin AB Üyeliği Açısından Kıbrıs Sorunu", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 66, 2018, s. 188.

³³¹ Arzu Kıbrıs ve Meltem Müftüler Baç, "The Accession Games: A Comparison of Three Limited-information Negotiation Designs", *International Studies Perspectives*, Vol: 12, No: 4, 2011, s. 403.

Birlik, GKRY'nin katılım müzakerelerini 30 Mart 1998'de başlatma kararı almıştır. Üyelik müzakereleri, 13 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde son bulmuştur. 31 Mart 1998'de katılım müzakerelerinin ilk toplantısı gerçekleştirilmiştir.³³² Önceleri Kıbrıs'a yönelik birbirinden farklılaşan görüşlerinin aksine Birlik üyesi ülkeler, bu toplantıda müktesebatın tüm Ada'da uygulanacağı ve çözüm süreci ile katılım sürecinin bir armoni içinde birbirine destek olacağı yönünde ortak görüş bildirmiştir.³³³ Bu toplantıda katılım öncesi stratejisine dayanan yeni bir Katılım Ortaklığı modeli geliştirilmiştir. Böylece siyasi, ekonomik, mali ve yasal önceliklere yer verilmiştir. 1999 yılında Günter Verheugen, Birliğin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına ilişkin müktesebatın Kıbrıs tarafından üstlenilemeyeceğinin altını çizmiştir.³³⁴ Ortak Dış ve Güvenlik Politikası faslını üstlenemeyecek bir ülke olan Kıbrıs'ın katılımına onay verilmesi, Birliğin tutarsızlığının bir göstergesi olmuştur.³³⁵ AB'nin bu kararında kuşkusuz Yunanistan'ın genişlemeye yönelik veto tehdidi etkili olmuştur.

Ramming'e göre Kıbrıs-AB ilişkileri, Kıbrıslı Türkler-Kıbrıslı Rumlar arasındaki ilişkiler, Kıbrıs Cumhuriyeti, KKTC ve Türkiye'deki önemli iç değişiklikler Kıbrıs'ın müzakere sürecinin Ada'da çözüm olmaksızın tamamlanmasında etkili olmuştur.³³⁶ Çünkü barış görüşmelerinde Kıbrıslı Türklerin uzlaşmaz görünmelerinin aksine Kıbrıslı Rumların uzlaşma yanlısı gibi görünmeleri, AB'nin zirve kararlarında Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yönelik tavizkar yaklaşımına ve Kıbrıslı Türklere ve Türkiye'ye yönelik ise cezalandırıcı davranışına yansımıştır.³³⁷ Öyle ki, Korfu Zirvesi'nde Ada'da çözümü şart koşmayacağıının sinyallerini veren Birlik, sonraki süreçte Ada'da çözüm için uzlaşmaz bir yaklaşım sergileyen Kıbrıslı Rumlara verdiği sözden dönememiştir. AB,

³³² "2078th Council Meeting General Affairs- Launching of the Accession Process", *Council of the European Communities General Secretariat Press Release*, 7095/98 (Presse 86), Brussels, 30-31 Mart 1998, s. 6.

³³³ Hoffmeister, *Legal Aspects of the Cyprus Problem*, a.g.e., s. 99.

³³⁴ Nugent, "EU Enlargement and the Cyprus Problem", a.g.e., s. 146-47.

³³⁵ Kıbrıs ve Müftüler Baç, "The Accession Games", a.g.e., s. 406.

³³⁶ Ramming, "Cyprus's Accession Negotiations", a.g.e., s. 373.

³³⁷ Ibid., s. 382-84.

Ada'da çözüme ulaşılmamasını Kıbrıs'ın katılımıyla tekrardan ilişkilendirmenin gelinen nokta itibariyle zor olacağını resmi açıklamalarında ve Gündem 2000'de belirtmiştir.³³⁸ Bunun nedeni ise Kıbrıslı Rumların ve onun Birlik içindeki müttefiki olan Yunanistan'ın AB'ye baskıları olmuştur.

Kıbrıs ile müzakere sürecinde belli başlı çekinceler ve derogasyonlar ortaya koymamak yönünde Birlik içinde siyasi bir görüş birliği mevcut olmuştur.³³⁹ Bunun nedeni Kıbrıs'ın üyeliğinin engellenmemesi yönünde siyasi yaklaşımın ön planda tutulmasıdır. Blavoukas ve Pagoulatos'a göre bu durum, Birliğin kurumsal, ekonomik ve yasal müktesebatının üstlenilmesini ilkinde göre daha geri plana itmiştir.³⁴⁰ Yine de bu durum, Kıbrıs'ın aşamalı bir şekilde sosyal, ekonomik ve kurumsal gelişmesine katkıda bulunmuştur.³⁴¹ Nitekim süreç içinde Kıbrıs, birçok yeni yasa kabul etmiş ve kurumsal gelişme göstermiştir.

Yedi fasıl başlığının tamamlanmasının ardından 10 Kasım 1998'de ilk fiili müzakere gerçekleşmiştir. Bu görüşmede AB, Klerides tarafından Kıbrıslı Türklere yapılan davete işaret ederek Türk tarafının görüşmelere katılmak istemesi durumunda kapanan yedi fasılın tekrar açılabilceğini belirtmiştir.³⁴² Aynı tarihte tek başlıklı fasılların müzakerelerine ilişkin önemli tartışmalar başlamıştır. Avrupa Parlamentosu Raportörü Jacques Poos, Ada'yı bir bütün ve tek olarak temsil eden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birlik

³³⁸ Philip H. Gordon, "Storms in the Med Blow Towards Europe", *World Today*, Vol: 54, No: 2, 1998, s. 42-44.

³³⁹ Kevin Featherstone, "Cyprus and the onset of Europeanization: Strategic Usage, Structural Transformation and Institutional Adaptation", *South European Society and Politics*, Vol: 5, No: 2, 2000, s. 144.

³⁴⁰ Blavoukos ve Pagoulatos, "Cyprus under the Shadow", a.g.e., s. 52.

³⁴¹ Kalliope Agapiou-Josephides, "Old and New Patterns of Domestic Politics in the European Perspective: The Debate in the Republic of Cyprus", *South European Society and Politics*, Vol: 9, No: 1, 2004, s. 157.

³⁴² Hoffmeister, *Legal Aspects of the Cyprus Problem*, a.g.e., s. 100.

müktesebatını ve Kopenhag kriterlerini karşılması sebebiyle Birliğe hızlıca kabul edilebileceğini dile getirmiştir.³⁴³

Müzakere sürecine yapılandırılmış diyalog toplantıları, ilerleme raporları, üst düzey devlet yetkililerinin katıldığı zirveler, Katılım Ortaklığı belgeleri ve katılım için tarama gibi prosedürel uygulamalar eşlik etmiştir. Üyelik müzakerelerinin ilk aşaması olarak müktesebat taraması gerçekleştirilmiştir. Tarama ile Kıbrıs'ın kurumsal zayıflıkları ve mevzuat boşlukları tespit edilmiştir. Müktesebat taraması 1998 yılında başlamış ve 2000 yılında son bulmuştur. Tarama sürecine paralel olarak üyelik müzakereleri gerçekleştirilmiştir. 10 Kasım 1998'de, müktesebatın önemli fasıllarına ilişkin görüşmeler başlamıştır.

Üyelik sürecinde Kıbrıs'ın, AB müktesebatını üstlenmek, idari ve yargı sistemini Birliğin sistemine uyarlamak gibi sorumlulukları doğmuştur. Küçük bir ülke olan Kıbrıs'ın, komplike bir sisteme sahip Birliğin mevzuatını üstlenmesi için ciddi bir kurumsal revizyona ihtiyacı olmuştur. Sınırlı kaynaklara sahip bir ülke olan Kıbrıs için bu kolay olmamıştır.³⁴⁴ Öyle ki Kıbrıs'ın müzakere sürecinde bürokratik ataletin azaltılması talep edilmiştir.³⁴⁵ Kıbrıs, müktesebatı üstlenme aşamasında birtakım düzenlemeler yapmıştır. Bu doğrultuda Ulusal vize kayıt birimi, Sınır Ötesi Kredi Transferleri Yönergesinde belirtildiği üzere anlaşmazlıkları çözecek bir otorite, uyuşturucuyla mücadele birimi, Pazar erişiminin sağlanması için bir birim, Eşitlik Komitesi, Devlet yardımlarını izleyecek birim, suç önleme birimi, İstatistik Kurumu, Mülteci Komitesi, bakanlıklar arası Schengen grupları, rekabeti koruma kurumu, Yapısal

³⁴³ Jacques F. Poos, "Cyprus's Membership Application to the European Union and the State of Negotiations", *European Parliament Session Document*, Final A5-0261/2001 Part 1, s. 7, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-5-2001-0261-PAR01_EN.pdf, (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2021).

³⁴⁴ Kalliope Agapiou-Josephides, "The Political System of Cyprus at the Threshold of the European Union: Patterns of Continuity, Change, and Adaptation", *European Documentation and Research Centre*, 2003, s. 239, http://aei.pitt.edu/1651/1/Kalliope_Agapiou_-_Josephides.pdf, (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2021).

³⁴⁵ Blavoukos ve Pagoulatos, "Cyprus under the Shadow", a.g.e., s. 54.

ve Uyum Fonlarının yönetimi için birimler, AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına katılım için birimler oluşturmuştur.³⁴⁶

Bunlara ek olarak Birlik müktesebatının üstlenilmesi aşamasında denetim ve koordinasyondan, üyelik müzakerelerinin yürütülmesinden ve bu süreçte kamuoyunun bilgilendirilmesinden sorumlu birim olan Baş Müzakereci Ofisi kurulmuştur. Ofise, George Vassiliou başkanlık etmiştir. Müzakere Ofisi, Planlama Bürosu Daimi Sekreteri, Tarım Bakanlığı Daimi Sekreteri, Vassiliou'nun danışmanı, Dışişleri Bakanlığı, Planlama Bürosu ve Cumhuriyet Hukuk Bürosu'ndan seçilen memurlardan oluşmuştur. Ayrıca, AB'ye katılım sürecinde bakanların süreç hakkında bilgilendirilmesinden ve aralarında istişarede bulunulmasının sağlanmasından sorumlu AB İşleri Bakanlar Komitesi kurulmuştur. Komite devlet başkanı, baş müzakereci ve devlet bakanlarından oluşmaktadır. AB ile ilişkilerde ulusal koordinasyonu sağlayan Dışişleri Bakanlığı, bakanlıklar ve kamu kuruluşlarının iletişiminden sorumlu Planlama Bürosu, AB hukuku alanında uzman kişilerden oluşan Cumhuriyet Hukuk Bürosu, AB'ye ilişkin yasa tasarılarını inceleyen Avrupa İşleri Özel Komitesi ve Temsilciler Meclisi müzakere sürecinde önemli bir yere sahiptir.³⁴⁷ Uyum sürecinde bazı bakanlıklar bünyesinde AB birimleri kurulmuştur. Ayrıca bu süreçte, ihtiyaç duyulan fasıllar için 23 çalışma grubu oluşturulmuştur.³⁴⁸

Müzakereler esnasında Kıbrıs, Birliğin Parlamentosu ve Komisyon'unda mümkün olduğunca yüksek düzeyde temsil için çabalamıştır. Bunun yanı sıra Kıbrıs Cumhuriyeti'nin vatandaşları, sendikalar ve iş dünyası AB'ye katılımı yakından desteklemiştir.³⁴⁹ Ayrıca siyasi partiler de Birliğe üyeliği desteklemiştir. Bu ifade, 620 yasa tasarısının 614'ünün oybirliği ile kabul edilmesinden okunmaktadır. Buna karşın

³⁴⁶ Sepos, "The Europeanisation of the Cyprus Central Government Administration", a.g.e., s. 374-76.

³⁴⁷ Ibid., idem.

³⁴⁸ "Cyprus and the EU – High Commission of Cyprus in the UK", a.g.e.

³⁴⁹ Josephides, "Old and New Patterns", a.g.e., s. 158.

yerel yönetimlerin ve STK'ların katılıma yönelik desteği çok sınırlı olmuştur. Halkın Birliğe katılım sürecinde bilgilendirilmesi için Avrupa geleceği hakkında tartışma ortamı sunan bir web sayfası oluşturulmuştur. Kıbrıs, ulusüstüçülüğü savunan Birlik yöntemini, Birlik kurumları arasında denge için kurumsal denge yaklaşımını, kamuoyu ve Birlik arasında 'elitist çıkarlardan' ziyade vatandaşın tercihlerini öne çıkararak 'simbiyotik bir ilişki biçimini' desteklemiştir.³⁵⁰

2. İlerleme Raporları

İlerleme raporlarında, aday ülkenin Kopenhag kriterlerinin siyasi ve ekonomik gerekliliklerini ne derecede karşıladığı ve Birlik müktesebatını yükleneme kapasitesi değerlendirilir. Kıbrıs'ın üyelik müzakereleri sürecinde Komisyon beş defa ilerleme raporu hazırlamıştır. Bu ilerleme raporlarının geneline bakıldığında Birliğin, Kıbrıs'tan beklentilerinin kapsamlı ve özel olduğu söylenebilir. Komisyon, 17 Kasım 1998'de Kıbrıs'a yönelik ilk ilerleme raporunu sunmuştur. Raporun sunulduğu tarihe kadar 16 fasıl taranmıştır. Raporun sonucunda Komisyon siyasi bağlamda, Ada'daki bölünmüşlüğü vurgulamış, Kıbrıs'ın siyasi gerilimi tırmandırabilecek davranışlardan uzak durması gerektiğini belirtmiştir. Ekonomik açıdan ise genel olarak Kıbrıs'ın, Birlik müktesebatını üstlenebileceğini ancak turizm ve sanayi alanlarında rekabet gücünün azaldığını, kıyı bankacılığı alanında Birliğe uyum sağlaması gerektiğini, yurt içi finans sektörünün yeniden yapılandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra Kıbrıs'ın, iç Pazar, deniz taşımacılığı, telekomünikasyon, adalet ve içişleri alanlarında sorunlarının olduğu belirtilmiş ve bu alanlarda ilerleme kaydetmesinin önemi vurgulanmıştır.³⁵¹

13 Ekim 1999 tarihinde sunulan ikinci ilerleme raporunda, Kıbrıs'ın S-300 füzelerini konuşlandırmaya yönelik kararını iptal etmesi Komisyon tarafından olumlu

³⁵⁰ Ibid., s. 162-64.

³⁵¹ 1998 Regular Report from the Commission on Cyprus' Progress, a.g.e., s. 39.

karşılanmış ancak toplumlararası sorunun çözümünde az ilerleme kaydedilmesi eleştirilmiştir. Öte yandan enflasyonun kontrol edilebilirliğinin arttığı ancak birtakım finansal dengesizliklerin fazla ve özelleştirmenin az olduğu belirtilmiştir. Raporunda, iç pazara yönelik ciddi sorunların çözülmesinde ilerlemenin çok az olduğu kaydedilmiştir. Veterinerlik ve bitki sağlığı, ulaştırma, deniz güvenliğinin sağlanması, çevre, göç ve iltica, vize kontrolü, bilgisayarlı gümrük sistemine geçiş, malların serbest dolaşımı konularında eksiklerin olduğunun ve ilerleme kaydedilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.³⁵²

8 Kasım 2000 tarihli üçüncü ilerleme raporunda Kıbrıs'ın, bir önceki yıl altı çizilen malların serbest dolaşımındaki eksikler konusunda yeni düzenlemeler yaparak ilerleme kaydettiği ancak özellikle standardizasyon ve sertifikasyon konularında eksiklerinin olduğu vurgulanmıştır.³⁵³ Sermayenin serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması ve devlet yardımlarının kontrolü, veterinerlik ve bitki sağlığı konularında gelişme göstermesi gerektiğinin altı çizilmiştir.³⁵⁴ İltica ve adli işbirliği alanında, bir önceki ilerleme raporuna göre ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Bu raporda da malların serbest dolaşımı, şirketler hukuku, balıkçılık, telekomünikasyon, adalet ve içişleri konularında ilgili kurumların oluşturulup gelişme göstermesi gerektiği belirtilmiştir.

13 Kasım 2001 tarihli dördüncü ilerleme raporunda, daha önce eksikler bulunan finans ve sermayenin serbestleştirilmesi konularında ilerleme kaydedildiği ancak cari açığın ciddi düzeyde arttığı belirtilmiştir.³⁵⁵ Kişilerin serbest dolaşımına ilişkin birtakım düzenlemelerin hala gerekli olduğu, iltica konusunda ilerleme olmadığı vurgulanmıştır.

³⁵² 1999 Regular Report from the Commission on Cyprus's Progress Towards Accession, European Commission, COM (99) 502 Final, 13 Ekim 1999, s. 60-61.

³⁵³ 2000 Regular Report from the Commission on Cyprus' s Progress Towards Accession, European Commission, COM (2000) 702 Final, 8 Kasım 2000, s. 90.

³⁵⁴ Ibid., s. 91.

³⁵⁵ 2001 Regular Report from the Commission on Cyprus' s Progress towards Accession, European Commission, SEC (2001) 1745 Final, 13 Kasım 2001, s. 93.

Birtakım yeni idari yapıların kurulması hoş karşılanmıştır. Bu raporda da sınır yönetiminin ve malların serbest dolaşımının sorunsuz sağlanması için bazı düzenlemelerin gerekli olduğunun altı çizilmiştir.³⁵⁶

9 Ekim 2002 tarihli beşinci ilerleme raporunda, önceki ilerleme raporlarında da vurgulandığı gibi Kıbrıs'ın siyasi kriterleri karşıladığının üstünden geçilmiştir. Kıbrıs'ın, son yıllarda uyum sürecini hızlandığı not edilmiştir. Telekomünikasyon, hava taşımacılığı, posta hizmeti, mali konsolidasyon gibi alanlarda iyileşme göstermesi gerektiği yinelenmiştir.³⁵⁷ Sermaye hareketi, vergilendirme, rekabet, gümrük, çevre, adalet ve içişleri alanlarında iyileşme kaydettiğinden bahsedilmiştir.³⁵⁸

Komisyunun yayınladığı ilerleme raporları ekonomik açıdan kısaca Kıbrıs'ın iç pazarı serbestleştirilmesi, yabancı sermayeye daha fazla izin vermesi, piyasa güçlerine daha fazla serbestlik vermesi ve bunların sağlanması için kurumsal değişimin ve gelişimin gerekliliği üzerine olmuştur. Siyasi açıdan ise Kıbrıs'ın, Kopenhag siyasi kriterlerini genel olarak karşıladığı yönünde olmuştur.

3. Katılım Ortaklığı Belgeleri

Kıbrıs'ın üyelik sürecinde iki kere Katılım Ortaklığı Belgesi yayınlanmıştır. İlerleme raporlarında belirtilen tüm konuların Kıbrıs tarafından dikkate alınması gerekliliğinden farklı olarak ilk defa 20 Mart 2000 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi, üyelik hazırlıklarında Kıbrıs için öncelikli alanlara işaret etmiştir. Katılım Ortaklığı Belgesi'nde amaçlar, ilkeler, öncelikler ve ara hedefler, programlama, koşulluluk ve tarama ile ilgili detaylara yer verilmiştir. Kıbrıs'ı Birlik üyeliğine hazır hale getirmek ve 1999 tarihli ilerleme raporunda not edilen öncelikli alanları faaliyete geçirebilmek için

³⁵⁶ Ibid., s. 95.

³⁵⁷ 2002 Regular Report from the Commission on Cyprus' s Progress towards Accession, European Commission, SEC (2002) 1401 Final, 9 Ekim 2002, s. 120.

³⁵⁸ Ibid., s. 121.

gerekli mali imkanları sağlamak amaçlanmıştır.³⁵⁹ Kıbrıs'ın Kopenhag kriterlerini, Ortaklık Anlaşması doğrultusunda yükümlülüklerini, kısa ve orta vadeli öncelikleri ve hedefleri yerine getirmesindeki başarısına bağlı olarak Birlik yardımının gerçekleşeceği belirtilmiştir. 2000 yılının sonuna kadar gerçekleştirilmesi beklenen kısa vadeli siyasi hedefler arasında Kıbrıs'tan BM'nin çözüm çabalarını desteklemesi beklenmiştir.³⁶⁰ Kısa ve orta vadeli ekonomik hedefler arasında ise Kıbrıs'ın mali ve cari açık artışını düzeltmesi, sermayenin ve malların dolaşımında tam serbesti sağlaması, rekabet, gümrük, Ortak Tarım Politikası, balıkçılık çevre, ulaşım, adalet ve iç işleri, istihdam, ekonomik ve sosyal uyum vb. konularda gerekli düzenlemeleri yapması vurgulanmıştır.³⁶¹ 2001 tarihli ilerleme raporunda Kıbrıs'ın, katılım ortaklığı belgesinde belirtilen kısa vadeli hedefleri gerçekleştirdiği, orta vadeli hedefleri ise kısmen yerine getirdiği not edilmiştir.³⁶²

28 Ocak 2002 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi'nde ise Kıbrıs'ın 2001 tarihli ilerleme raporu baz alınmıştır. Bu belgede öncelikli olarak nitelendirilen konuların, Kıbrıs tarafından 2002-2003 yılları arasında tamamlanması veya ilerletilmesi beklenmiştir.³⁶³ Söz konusu Katılım Ortaklığı Belgesi'nde de genel olarak 2000 tarihli belgedeki konular üzerinde durulmuştur. İki belgeye de iki toplumlu projelerin finansmanı ile ilgili detaylar eklenmiştir.

³⁵⁹ "Council Decision of 20 March 2000 on the Principles, Priorities, Intermediate Objectives and Conditions Contained in the Accession Partnership with the Republic of Cyprus", *Official Journal of the European Communities*, 2000/248/EC, 29 Mart 2000, s. 12.

³⁶⁰ *Ibid.*, s. 13.

³⁶¹ *Ibid.*, s. 13-15.

³⁶² 2001 Regular Report from the Commission on Cyprus' s Progress, a.g.e., s. 95.

³⁶³ "Council Decision of 28 January 2002 on the Principles, Priorities, Intermediate Objectives and Conditions Contained in the Accession Partnership with Republic of Cyprus", *Official Journal of the European Communities*, 2002/84/EC, 14 Şubat 2002, s. 13-14.

4. 2003 Tarihli Kapsamlı Son Tarama Raporu

Kıbrıs'ın 2002 yılında üyelik müzakerelerinin tamamlanmasının ve çalışmanın ilerleyen kısmında detaylandırılan 2003 yılında Katılım Anlaşması'nın imzalanmasının ardından Komisyon 2 Aralık 2003 tarihinde kapsamlı son izleme raporunu yayınlamıştır. Rapor iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Kıbrıs'ın ilerleme kaydetmesi gereken ekonomik konulara, ikinci bölümde ise 29 müzakere faslının Kıbrıs tarafından uygulanma durumuna detaylı olarak yer verilmiştir. Bunun yanı sıra Komisyon'un birleşik bir Kıbrıs'ın Birliğe katılımının desteği vurgulanmıştır. Aksi durumda 2003 tarihli Katılım Anlaşması'na ek 10. Protokol bağlamında "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin etkin kontrolü altında olmayan bölgelerinde müktesebatın askıya alınması" kararının üstünden geçilmiştir.³⁶⁴

Birinci bölümde Kıbrıs'ın toplam ihracatının %5, ithalatının ise %3 oranında düştüğü, enflasyonun %2,4 civarında seyrettiği, yapısal reformun yavaş sürdüğü, sermaye serbestisinin son aşamasında olduğu, sınırlı su kaynakları dolayısıyla bu konuya daha fazla eğilmesi gerektiği, cari açığın planlananın üstüne çıktığı, mali denetimde yol alınmasına rağmen iyileştirmelerin yapılması gerektiği gibi konular üzerinde durulmuştur.

Kıbrıs'ın, malların serbest dolaşımı faslına ilişkin standardizasyonun kurumsal çerçevesini ve kamu ihale kurallarını uygulaması, malların serbest dolaşımını engelleyen durumları ortadan kaldırması; kişilerin serbest dolaşımı faslına ilişkin 2004 yılında gerçekleşecek Avrupa Parlamentosu seçimlerine Kıbrıslıların katılımı için gerekli iç düzenlemeleri yapması; hizmetlerin serbest dolaşımı faslına ilişkin ise Birliğin hizmet sağlayıcılarına halihazırda uyguladığı kısıtlamaları kaldırması; sermayenin serbest dolaşımı faslına ilişkin kara para aklama konularının üstüne düşmesi; rekabet politikası

³⁶⁴ Comprehensive Monitoring Report on Cyprus's Preparations for Membership, Commission of the European Communities, SEC (2003) 1202, 5 Kasım 2003, s. 4.

faslına ilişkin devlet yardımları ve anti-tröst düzenlemelerini geliştirmesi; tarım faslına ilişkin veterinerlik ve bitki sağlığı alanında müktesebatın gerekliliklerini kısmen karşıladığı, Ödeme Kuruluşları ve ticaret mekanizmalarında ciddi eksiklerin olduğu; balıkçılık faslına ilişkin Deniz yasasını ve Balıkçılık yasasını değiştirmesi; ulaştırma faslına ilişkin bayrak devleti politikası ve liman devleti kontrolü konularında ciddi endişelerin bulunduğu; ekonomik ve parasal birlik faslına ilişkin tüm gereklilikleri yerine getirdiği; sanayi politikası faslına ilişkin küçük gelişmeler göstermesi; adalet ve iç işleri faslına ilişkin Schengen Eylem Planı alanında hazırlıklarını tamamlaması, iltica ve sınırlarda vize verilmesine yönelik mevzuatta acil düzenlemelere gitmesi; gümrük birliği faslına ilişkin bilgisayarlı sistemi geliştirmesi; Ortak dış ve güvenlik politikası faslına ilişkin ise Birliğin yaptırımlarına ve tedbirlerine uyum sağlaması gerekliliğinden bahsedilmiştir.³⁶⁵ Özetle Kıbrıs'ın, komisyon tarafından sorunlu görülen alanlar olan tarım, ödeme kuruluşları, ticaret mekanizmaları ve deniz güvenliği konularında acil ilerleme kaydetmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

5. Avrupa Birliği Zirve Sonuç Bildirileri

a. Helsinki Zirvesi

Yunanistan daha önce Kıbrıs'ın ilk genişlemeye dahil edilebilmesi için genişlemeyi veto etmekle Birliği tehdit etmiştir. Sonrasında bunun sonuçlarını açık bir şekilde Helsinki Zirvesi'nde almıştır. Bu zirve, Kıbrıs-AB ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Ada'daki sorunun çözümünün, Kıbrıs'ın tam üyeliği üzerinde olumlu etki yaratacağı belirtilmiştir. Ancak Kıbrıs'ın Birliğe üyeliği için çözüm ön koşul olmaktan çıkarılmıştır. Böylece, AB hem koşulluluktan hem de çatışma çözücü rolünden vazgeçmiştir. AB, çözümsüzlük durumunda ilgili diğer tüm faktörleri göz önünde bulunduracağını belirtmiştir. Bu ifadenin birçok anlamı olmuştur. Bunlardan ilki, AB

³⁶⁵ Ibid., s. 50-51.

Kıbrıslı Rumların dürüst çabalarının üyelik için dikkate alınacağını ima etmesidir. Böylece Yunanistan ve Güney Kıbrıs bu ifadeyi, çözüme ulaşmanın acil ve zorunlu olmaksızın çözüm için çabalıyor görünmek manasında değerlendirilmiştir. Mango, bu noktada ilgili altı faktör olduğunu ileri sürer.³⁶⁶ Bunlardan en önemlisi Kıbrıs'ın fiili bölünmüşlük durumudur. Diğer faktörler ise adada iki ayrı etnik kökenli topluluğun bulunması; tarafların federasyon ve konfederasyon istemleri; yanlış bir çözümün olası şiddet ortamını körükleme ihtimali; adada ortak bir Kıbrıs kimliğinin yokluğu olarak sıralanabilir. Bu kararlar AB, Kıbrıslı Rumları çözüme yakın tutabilecek parametreleri ortadan kaldırmıştır. Helsinki Zirvesi'yle AB, adanın mevcut durumunun Kıbrıs'ın üyeliğine engel olmayacağını belirterek Yunanistan'ı veto konusunda çözmek, bir sonraki genişlemeyi garantiye almak, Türkiye'ye adaylık vererek yumuşatmak, Yunanistan ve Türkiye arasında denge kurmak gibi birden fazla amacına ulaşmıştır. Bazı analistler, Helsinki kararlarının çatışma ve istikrarsızlık getireceğini, halihazırdaki sorunların üyelik sürecinde yinelenerek tartışılmasına neden olacağını düşünmüştür.³⁶⁷ Ayrıca Zirve'de AB, gelecek dört yıl için bir yol haritası oluşturmuştur.

Zirve'de Türkiye'ye adaylık statüsü verilmiştir. Türkiye'nin AB ile ilişkilerini ilerletmesi Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik çabalarına bağlanmıştır. Bu, AB'nin kazan kazan stratejisi uyguladığının bir göstergesi olmuştur. 1999 yılından sonra AB'nin KKTC'ye ve Türkiye'ye yönelik yaklaşımı, taviz talepleri ve tehditler üzerinden şekillenmiştir.

7-10 Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi'nde Birliğin, adadaki soruna BM bünyesinde çözümü desteklediği belirtilmiştir. 15-16 Haziran 2001 tarihli Göteborg Zirvesi'nde

³⁶⁶ Andrew Mango, "Cyprus and the European Union: The Relevant Factors", *Foreign Policy Institute*, 2 Aralık 2016, <https://foreignpolicy.org/tr/cyprus-and-the-european-union-the-relevant-factors-andrew-mango/>, (Erişim Tarihi: 22 Kasım 2021).

³⁶⁷ Michalis Attalides, "The Cyprus Problem after the 1999 Helsinki European Council", *Mediterranean Quarterly*, Vol: 25, No: 1, 2014, s. 30.

genişlemenin geri döndürülemez olduğu vurgulanmıştır. 14-15 Aralık 2001 tarihli Leaken Zirvesi'nde Kıbrıslı iki liderin görüşmelerinden memnun olduğu ve BM bünyesinde çözümün desteklendiği bir kez daha dile getirilmiştir.

b. Seville Zirvesi

Seville Zirvesi 22-23 Mayıs 2002 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Zirve'de “müzakere sürecinde Kıbrıs'ın ilerleme hızında yavaşlama olmadığı sürece müzakerelerin tamamlanması yönünde istekli olduğu” belirtilmiştir.³⁶⁸ Ada'da barış görüşmelerine ilişkin ise “Kıbrıs'ın birleşmiş bir halde Birliğe katılımının desteklendiğini, bunun gerçekleşmesi durumunda çözümün katılım anlaşmasına uygulanacağına, kalkınma ve gelişmenin sağlanması için Kıbrıslı Türklere ciddi bir mali yardımda bulunulacağı” ifade edilmiştir.³⁶⁹ Her türlü çözümün katılım anlaşmasına dahil edileceğine yönelik açıklamada bulunulan bu zirvede, geçiş düzenlemelerinin Komisyon tarafından hazırlanmaya başlanmasına yönelik mesaj verilmiştir. Zirvede Ada'da çözüme ulaşılması için Birliğin teşviki görülmektedir. Bunun yanı sıra Birlikte tek sesle hareket edebilecek bir devlete yapılan vurgu, Birliğin federal bir çözümü desteklediğinin göstergesi olmuştur.

24-25 Ekim 2002 tarihli Brüksel Zirvesi'nde de birleşik Kıbrıs ifadesinin üstünden geçilmiş ve üyelik müzakerelerinin 2002 yılı sonuna kadar tamamlanmasından önce Ada'daki tarafların ortak bir noktada buluşmasına verilen destek dile getirilmiştir.³⁷⁰

³⁶⁸ Seville European Council 21-22 June 2002 Presidency Conclusion, Council of the European Union, 13463/02 Polgen 52, Para., 22, Brussels, 24 Ekim 2002.

³⁶⁹ Ibid., Para., 24.

³⁷⁰ Brussels European Council 24 -25 October 2002 Presidency Conclusions, Council of the European Union, 14702/02 Polgen 67, Para., 4, Brussels, 26 Kasım 2002.

c. Kopenhag Zirvesi

Kopenhag Zirvesi 10-12 Aralık 2002 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Zirve’de, Kıbrıs’ın üyelik müzakerelerinin tamamlandığına atıfta bulunularak üye ülke olarak Birliğe kabul edileceği belirtilmiştir.³⁷¹ AB, Seville ve Brüksel Zirveleri’nde de belirttiği gibi “çözüm doğrultusunda Kıbrıs’ın birleşmiş bir halde Birliğe katılımına ve Katılım Anlaşması’na çözümün de dahil edilmesine yönelik isteğini” yinelemiştir.³⁷² Bunun yanı sıra “aksi karar verilinceye dek Ada’nın Kuzeyinde Birlik müktesebatının uygulanmasının ertelendiğini” ilan etmiştir.³⁷³ Kopenhag Zirvesi’yle, Kıbrıs’ın AB ile 2003 yılında katılım anlaşması imzalayacağı kesinleştirilmiştir. Dolayısıyla Helsinki Zirvesi’nde bahsedilen ilgili tüm faktörlerin dikkate alınacağı ifadesi Kopenhag Zirvesi’nde Kıbrıs’a yönelik alınan kararlar anlamını yitirmiştir.³⁷⁴ Zirve’de Fransa ve Almanya önerisi doğrultusunda, Türkiye ile müzakerelere 1 Temmuz 2005 tarihinde başlanabileceğine yönelik karar alınmıştır.

d. Atina Zirvesi 16 Nisan 2003

16 Nisan 2003 tarihinde gerçekleştirilen Zirve’de, Kıbrıs’ın üyelik müzakerelerinin sonlandırıldığı belirtilmiş ve Birliğe katılımına karar verilmiştir. Kıbrıs’ın bölünmüşlüğüne görmezden gelerek AB, söz konusu ülke ile Katılım Anlaşması imzalamıştır. Atina Anlaşması’nın imzalandığı sırada GKRY Cumhurbaşkanı Papadopoulos, üyelik gibi bir sonuca ulaşılmasında Yunanistan’ın özel çabalarını ve yardımlarını ayrıca vurgulamıştır.³⁷⁵

³⁷¹ Copenhagen European Council 12-13 December 2002 Presidency Conclusion, Council of the European Union, 15917/0229 Polgen 84, Para., 10, Brussels, 29 Ocak 2003.

³⁷² Ibid., Para., 10 ve Para., 11.

³⁷³ Ibid., Para., 12.

³⁷⁴ Attalides, “The Cyprus Problem after the 1999 Helsinki”, a.g.e., s. 32.

³⁷⁵ “Cyprus and the EU – High Commission of Cyprus in the UK”, a.g.e.

Böylece Kıbrıs, asimetrik müzakereler sonucu çözümsüz halde Birliğe katılmıştır. Işıksal, bunu üç argümanla desteklemiştir.³⁷⁶ İlki Birlik, GKRY'nin Kıbrıslı Türkleri ekonomik ve siyasi bağlamda yok sayma politikasını onaylamıştır. İkincisi, Balladur İstikrar Paketi aracılığıyla MDA ülkelerinin sınır problemlerini çözmesini bekleyen AB, topraklarının tamamında egemenlik hakkı bulunmayan Kıbrıs'ı Birliğe dahil ederek kendi ilkeleriyle çelişmiştir. Üçüncüsü, başlarda sorunun çözümü için katalizör görevi göreceğini iddia eden AB, GKRY'yi çözüme yönlendirecek bir baskı mekanizması geliştirmemiştir.

6. Katılım Anlaşması ve 10 No'lu Protokol

Üyelik başvurusundan on üç yıl sonra Kıbrıs, 16 Nisan 2003 yılında AB ile Katılım Anlaşması'nı imzalamıştır. Katılım Anlaşması'nın, 1 Mayıs 2004 tarihinde yürürlüğe girmesine hükmedilmiştir.³⁷⁷ Önceki Birlik dokümanlarının neredeyse hepsinde Kıbrıs ifadesi kullanılmasına rağmen söz konusu anlaşmada özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti ifadesi vurgulanmıştır. Böylece Kıbrıslı Türklerin ardılık tezi daha güç hale getirilmiştir.³⁷⁸

Katılım Anlaşması'nda Kıbrıs'a ilişkin dört maddelik 10. Protokol yer almaktadır. 10. Protokol, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin etkin kontrol uygulamadığı Kıbrıs Cumhuriyeti bölgelerinde müktesebatın uygulanmasının askıya alınmasına" ilişkindir.³⁷⁹ Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Birlik hukuku bağlamında söz konusu topraklarda sorumluluğu ve yükümlülüğü sınırlandırılmıştır. Ada'nın Kuzey kesimi ile ilgili durumlar ABAD'a

³⁷⁶ Işıksal, "Dilemmas of the Contradictory", a.g.e., s. 123-24.

³⁷⁷ "Documents concerning the accession of the Czech Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Cyprus, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Hungary, the Republic of Malta, the Republic of Poland, the Republic of Slovenia and the Slovak Republic to the European Union", *Official Journal of the European Union*, L 236, Vol: 46, 23 Eylül 2003, s.16.

³⁷⁸ Kudret Özersay, "Kıbrıs Konusu", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt III 2001-2012)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 649-50.

³⁷⁹ "Documents concerning the accession of the", a.g.e., Protokol No: 10, Mad., 1/1.

bırakılmıştır.³⁸⁰ Komisyon'un önerisi doğrultusunda, Konsey'de oybirliği ile askıya alınma durumunun kaldırılması mümkün kılınmıştır.³⁸¹ "Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk tarafı arasında çözüme ulaşılması durumunda gerekli düzenlemelerin yapılacağı" not edilmiştir.³⁸² Böylece çözüm ile AB hukukunun çelişmesi olasılığı göz önünde bulundurulurken tedbir alınmıştır. Ayrıca askıya alınma durumunun ortadan kalkması için Ada'da bir çözüme ulaşılmasının itici güç olduğu sonucuna varılabilir. İlgili protokolün, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin etkin kontrolünün altında bulunmayan alanlarının ekonomik kalkınmasına yönelik atılacak adımları engellemeye yönelik anlam taşımadığı" belirtilmiştir.³⁸³ Böylece Ada'nın Kuzeyine yönelik yapılacak desteğin yasal bir itiraza maruz kalması önlenmek istenmiştir.

Özersay'a göre söz konusu Protokol ile "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin etkin kontrolü altında bulunmayan AB toprakları olarak nitelendirilen KKTC topraklarında müktesebatın uygulamaya koyulmamasından doğabilecek sorunlardan Kıbrıs Rum kesiminin muaf tutulması" sağlanmıştır.³⁸⁴ Ancak protokolün çeliştiği bir nokta vardır. ABAD'ın Orams Kararı'na göre Kıbrıs Cumhuriyeti, Kuzey'deki topraklarda medeni ve ticari konularda yargı yetkisine sahiptir. Bu karar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin etkin kontrolü altında bulunmayan topraklar ifadesiyle çelişmektedir.³⁸⁵ Bunun yanı sıra Katılım Anlaşması'nın 3. Protokolü Kıbrıs'taki İngiliz Egemen Üs Bölgelerine ilişkindir. Bu alanların Gümrük bölgesi içine dahil edilmesi kararlaştırılmıştır.³⁸⁶ Üçüncü bölümde detaylandırılacağı üzere KKTC- AB ilişkilerinin yasal dayanağı bu protokol olmuştur. Sonuç olarak Birliğe üyeliği GKRY'nin, tüm Ada üzerinde egemenlik yetkisini kullanma

³⁸⁰ Max Uebe, "Cyprus in the European Union", *German Yearbook of International Law*, Vol: 46, 2003, s. 383.

³⁸¹ "Documents concerning the accession of the", a.g.e., Protokol No: 10, Mad., 1/2.

³⁸² Ibid., Mad., 4.

³⁸³ Ibid., Mad., 3/1.

³⁸⁴ Özersay, "Kıbrıs Konusu", a.g.e., s. 650.

³⁸⁵ Hacer Soykan Adaoğlu, "Special Territories in European Union and North Cyprus: A 'Sui Generis' Relationship Under Community Law", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 6, No: 23, 2009, s. 139-40.

³⁸⁶ "Documents concerning the accession of the", a.g.e., Protokol No: 3, Mad., 2/1.

konusunda daha cesur hareket etmesini sağlamıştır. 10 No’lu ek protokol ve 1964 yılında BMGK’nın 186 sayılı kararı buna dayanak oluşturmuştur.³⁸⁷

Bu gelişmeden sonra 29 yılın ardından ilk defa 21 Nisan 2003 tarihinde KKTC, Yeşil Hattı açacağını duyurmuştur. Kıbrıs’ın Birlik ile katılım anlaşması imzalaması bu gelişmeyi tetiklemiştir.³⁸⁸ 09.00-00.00 saatleri arasında üç geçiş noktasının açılacağı ve Kıbrıslı Rumların sadece isimlerini kaydederek ve pasaportlarını göstererek geçiş yapabilecekleri belirtilmiştir.³⁸⁹ Bunun üzerine 23 Nisan 2003 tarihinde yeşil hat açılmıştır. Ancak bazı Rum politikacılar bunun KKTC’yi tanıma anlamını taşıyabileceği için Kıbrıslı Rumları uyarmıştır. Ancak AB ve BM, bu hareketi olumlu bir gelişme olarak değerlendirdiği için keskin tepki göstermekten kaçınmışlardır. Bazı çevreler, Annan Planı’nı destekleyen muhalefetin, planı desteklemeyen Denктаş’ın üzerindeki baskıyı hafifletmek amacıyla bu uygulamaya gidildiğini savunmuştur. Annan’ın danışmanına göre Lahey’de iki topluluk lideri arasında gerçekleştirilen yakınlık görüşmelerinde uzlaşılabilmesi üzerine Denктаş’ın, Kıbrıs Türk halkının dikkatini başka yöne çekmek için böyle bir uygulamaya gittiğini ifade etmiştir.³⁹⁰ KKTC başbakan yardımcısı ise bu uygulamanın iki tarafın beraber yaşama durumlarını görebilmesi ve birbirlerini tanıyabilmesi amacıyla hazırlandığını belirtmiştir.³⁹¹ Nitekim Kıbrıslı Rumlar, Kuzey’in 1974’te kaçıkları Kuzey’den farklı olduğunu görmüştür. Yeşil Hattın açılması 2003 yılında gerçekleştirilen Selanik Zirvesi’nde olumlu karşılanmakla beraber bir çözüme alternatif olarak değerlendirilmediği belirtilmiştir.³⁹² Hannay’a göre ise bu girişim tek

³⁸⁷ Soteris Kattos, “The Cyprus Conflict, Prospects of Reconciliation and the Possibility of Governance: A Theoretical Account”, *Center For European And International Affairs*, Şubat 2017, s. 10. https://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/Policy-Paper_2-2017.pdf , (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2021).

³⁸⁸ Özersay, “Kıbrıs Konusu”, a.g.e., s. 651.

³⁸⁹ Jean Christou, “Crossing the Line”, 24 Nisan 2003, <https://cyprus-mail.com/wp-content/uploads/2015/11/Crossing-the-line-April-24-2003.pdf> , (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2022).

³⁹⁰ Alvaro de Soto, “Can Cyprus Be Solved?”, *Peace Review*, Vol: 24, No: 4, 2012, s. 400.

³⁹¹ Ibid., s. 3.

³⁹² Thessaloniki European Council 19 and 20 June 2003 Presidency Conclusions, Council of the European Union, 11638/03 Polgen 55, Brussels, 01 Ekim 2003, s. 12.

tarafli güven artırıcı önlemlerin önemini ortaya koymuştur.³⁹³ KKTC'nin bu hareketine karşılık olarak GKRY, 30 Nisan'da Kıbrıslı Türklerin Güney'de hareketini, istihdamını, malların dolaşımına yönelik birtakım önlemler açıkladıysa da uygulama yavaş olmuştur.

³⁹³ David Hannay, "Cyprus: Lessons from the Debacle of 2004 and the Way Ahead", *The Round Table*, Vol: 95, No: 383, 2006, s. 99.

III. GKRY’NİN ÜYELİĞİ SONRASI SÜREÇTE AB’NİN KIBRIS POLİTİKASI VE ÇÖZÜM SÜRECİNE KATALİTİK ETKİSİ

A. Annan Planı ve AB’nin Plan’a Etkisi

1. BM Bünyesinde Gerçekleştirilen Çözüm Müzakereleri ve Annan Planı’nın Gelişim Süreci

Boutros Gali’nin sert tutumunun aksine Kofi Annan, taraflar arasında barışa daha gerçekçi ve sessiz bir yaklaşım göstermiştir.³⁹⁴ İlk olarak 1999- 2000 yılları arasında Kıbrıs Türk ve Rum liderleri arasında dolaylı görüşmeler gerçekleştiyse de bir sonuca varılamamıştır.³⁹⁵ Annan Planı sunulmadan önce 2002 yılının başında, BM bünyesinde Kıbrıslı Türk lider Denктаş ve Kıbrıslı Rum lider Klerides arasında beş yakınlık görüşmesi olmuştur. Bu görüşme süreci Denктаş’ın girişimiyle başlamıştır. Bu görüşmeler ocak ayında başlamış, ağustos ayında son bulmuştur. Bu turlara ek olarak 27 Ağustos’ta Paris’te, 3 Ekim’de New York’ta görüşmeler gerçekleşmiştir. Yine de görüşmelerden sonuç alınamamıştır. Paris görüşmeleri sürerken üst düzey bir Avrupalı diplomat, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin üyeliğe kabulünün taraflar arasındaki barış görüşmelerini olumsuz etkileyeceği yönünde görüş bildirmiştir.³⁹⁶

BMGK’nın 1250 sayılı kararıyla yetki vermesi³⁹⁷ üzerine Annan, Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasındaki soruna çözüm bulmak amacıyla Annan Planı’nı

³⁹⁴ Edward Newman, “The Most Impossible Job in the World: The Secretary-General and Cyprus”, Oliver P. Richmond ve James Ker-Lindsay (eds.), *The Work of the UN in Cyprus: Promoting Peace and Development*, Palgrave Macmillan, New York, 2001, s. 144.

³⁹⁵ Özersay, “Kıbrıs Konusu”, a.g.e., s. 632-34.

³⁹⁶ James Ker-Lindsay, *EU Accession and UN Peacemaking in Cyprus*, Palgrave Macmillan, New York, 2005, s. 33.

³⁹⁷ United Nations Security Council Resolution 1250, S/RES/1250, 29 Haziran 1999, <http://unscr.com/en/resolutions/1250>, (Erişim Tarihi: 1 Ocak 2022).

hazırlamıştır. Plan, “Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli” adıyla sunulmuştur. Kısa adıyla Annan planı, 1974 yılından beri anlaşmaya en çok yaklaşılın plan olma özelliğini taşımıştır. Planda, Belçika ve İsviçre modelinden³⁹⁸ esinlenen noktalar olmuştur. Planın, 11 Kasım 2002 yılında ilk taslağı, 31 Mart 2004 yılında ise beşinci ve son hali sunulmuştur. BM elçisi Alvaro De Soto başkanlığında resmi görüşmeler başlamıştır. Açık kapı politikası izlenen ve yukarıdan aşağıya bir süreç olan müzakerelerde karar alma durumu esnek, gayri-resmi ve hassas olmuştur.³⁹⁹

Kapsamlı anlaşma⁴⁰⁰ kategorisine giren 11 Kasım 2002 tarihli ilk taslağa İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’ın yaklaşımı bazı istisnalarla birlikte ilk bakışta olumlu olmuştur. Klerides ve Denктаş ise planın tamamı için yorum yapmaktan kaçınmıştır. Kıbrıs Rum halkı plana gittikçe artan kuşkuyla bakarken, birçok Kıbrıslı Türk ılımlı yaklaşmıştır.⁴⁰¹ 10 Aralık 2002 tarihinde sunulan ikinci taslakta önemli değişiklikler yapılmamıştır. Kofi Annan, 2002 tarihli Kopenhag Zirvesi’nden önce ikinci taslağın taraflarca onaylanarak sorunun çözüme kavuşturulmasını istemiştir. Ancak Kopenhag’da, Kıbrıs Türk tarafı muhafazakâr eğilimin, Kıbrıs Rum tarafı ise üyelik sonrası pazarlık güçlerinin artacağı düşüncesinin etkisinde kalmıştır.⁴⁰² Ardından 26 Şubat 2003 tarihinde planın üçüncü hali sunulmuştur. Kıbrıs Rum kesiminin yeni lideri Papadopoulos bazı çekincelerinin olduğunu ve planı halk oylamasına sunmak istediğini belirtmiştir. Kıbrıs Türk kesiminin lideri

³⁹⁸ Belçika ve İsviçre modeli: Annan Planı, Belçika ve İsviçre Anayasalarının bazı noktalarından esinlenilerek yeniden yorumlanmıştır. Buna göre Kurucu Devletler, dış ilişkilerinde politika oluşturulmasında, yürütülmesinde, Avrupa Birliği ile ilişkilerinde ve kendi yetki alanlarındaki konularda Belçika modeli; Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti, Federal Hükümeti ve Kurucu Devletlerinin statüsü ve ilişkilerinde, İsviçre’nin Federal Hükümeti ve kantonları ile olan ilişkisi ve statüsü İsviçre modeli bağlamında ele alınmıştır. Örneğin Belçika modeli bağlamında gerekli durumlarda kurucu devletler eğitim, sağlık, tarım, sanayi, kültür, iç ticaret gibi alanlarda AB’de çıkarlarını tek başlarına temsil etme hakkına sahipken federal hükümet Birlik müktesebatının tüm adada uygulanmasını sağlamaktan sorumlu tutulmuştur.

³⁹⁹ Etain Tannam, “Cyprus and the Annan Plan Negotiations: An Organisational Model”, *Irish Studies in International Affairs*, Vol: 27, 2016, s. 196.

⁴⁰⁰ Kudret Özersay, “Kıbrıs’ta Kofi Annan Planları Bağlamında Statü Sorunu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 1, 2003, s. 242.

⁴⁰¹ Ker-Lindsay, *EU Accession and UN Peacemaking*, a.g.e., s. 41-42.

⁴⁰² Nathalie Tocci, “Incentives and Disincentives for Reunification and EU Accession in Cyprus”, *Mediterranean Politics*, Vol: 8, No: 1, 2003, s. 153-55.

Denktaş ise planın bazı noktalarına itirazının olduğunu ve planı halk oylamasına götürmeyeceğini dile getirmiştir.⁴⁰³ Sonuç olarak Mart 2003'te gerçekleştirilen Lahey Zirvesi'nde de plan üzerine anlaşmaya varılamamıştır. Planın üçüncü halinin başarısızlığa uğramasının ardından Kofi Annan, "tüm tarafların tam desteğini almadığı ve çözüme ulaşma olasılığını yüksek görmediği sürece görüşmelere yeniden başlamayacağını" dile getirmiştir.⁴⁰⁴

Denktaş'a göre, Annan Planı'nın üçüncü halinin başarıya ulaşamamasının nedenlerinden biri güven artırıcı önlemlerin olmamasıdır. Bu nedenle Nisan ayının başında Denktaş, KKTC üzerindeki ekonomik ambargonun kaldırılmasına karşılık Kıbrıslı Rumların Kapalı Maraş'a yerleşimlerinin yanı sıra Kıbrıslı Türklerin ve Kıbrıslı Rumların tam hareket özgürlüğünün mümkün kılınmasını önermiştir.⁴⁰⁵ Ancak Denktaş'ın önerisi, uluslararası toplum tarafından desteklenmemiştir.

Bu süreç içinde, 8 Ağustos 2003 tarihinde Türkiye ve KKTC arasında Gümrük Birliği'ne karar verilmiştir. Bu anlaşma ile "KKTC'nin Birlik ekonomisi ve uluslararası ekonomi ile bir uyum yakalaması, KKTC'ye uygulanan ekonomik kısıtlamaların kaldırılmasına katkıda bulunması" amaçlanmıştır.⁴⁰⁶ Kıbrıs Rum kesimi ve Yunanistan anlaşmanın uluslararası hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle itiraz etmiştir.

Türkiye bu noktada bir atılımda bulunmuştur. 26 Ocak 2004 tarihinde Erdoğan ve Kofi Annan, Davos'ta görüşmüştür. Bu görüşmede Erdoğan, BM Genel Sekreteri'nden çözüm için arabuluculuk yapmasını ve iyi niyet misyonunu devam ettirmesini

⁴⁰³ Kofi Annan, "Secretary-General Says 'End of Road' Reached Concerning Current Cyprus Talks, but 'Plan Remains on the Table'", *United Nations Press Release*, SG/SM/8630, 11 Mart 2003, <https://www.un.org/press/en/2003/sgsm8630.doc.htm> , (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2022).

⁴⁰⁴ Kofi Annan, "Report of the Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus", *United Nations Security Council*, S/2003/398, Para., 147, 1 Nisan 2003, <https://digitallibrary.un.org/record/491574> , (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2022).

⁴⁰⁵ "Think Again, Denktash Urges Greek Cypriots", a.g.e.

⁴⁰⁶ "2003-08-13 Türkiye-KKTC Gümrük Birliği Çerçeve Anlaşması", <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=25875> , (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2022).

istemiştir.⁴⁰⁷ Annan, Yunanistan Dışişleri bakanı Papandreu ile görüştüğten, Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin çözüm sürecini desteklediklerinden emin olduktan sonra 3 Şubat 2004 tarihinde görüşmeleri yeniden başlatma kararı almıştır. Annan taraflardan, planı referanduma götürmelerini beklemiştir. Türkiye ve Yunanistan'ın Avrupa bağlamındaki çıkarları konuya yönelik olumlu yaklaşımlarını şekillendirmiştir.⁴⁰⁸ Kıbrıslı Rumların görüşmelere yeniden başlamayı kabul etmesinin nedeni ise uluslararası topluma, çözüme direten tarafın kendilerinin olmadığını göstermek olmuştur.⁴⁰⁹ Bu süreçte AB, ABD ve İngiltere ile de istişarelerde bulunulmuştur.⁴¹⁰ Kofi Annan 4 Şubat 2004'te, belirli tarihleri açıklayan ve şartlarını belirten mektubunu taraflara göndermiştir.⁴¹¹ 19 Şubat- 22 Mart tarihleri arasında görüşmeler yapılmıştır.⁴¹² Annan'ın beklentisi 22 Mart'a kadar tarafların, planın tümü üzerinde mutabık kalması, aksi durumda bir hafta süreyle Türkiye ve Yunanistan'ın da görüşmelere katılması, çıkmaza girilen konularda Genel Sekreter'in karar vermesi, 21 Nisan itibariyle planın iki toplumda da referanduma sunulması yönünde olmuştur.⁴¹³ 10 Şubat 2004 tarihinde Annan, "kırk

⁴⁰⁷ Christoph Rabe, "Handelsblatt: Türkiye AB'de Özel Bir Statü İstemiyor", <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=35852>, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2022).

⁴⁰⁸ Guy Dundas, "Cyprus from 1960 to EU Accession: The Case for Non-Territorial Autonomy", *Australian Journal of Politics & History*, Vol: 50, No: 1, 2004, s. 90.

⁴⁰⁹ Clement Dodd, *The History and Politics of the Cyprus Conflict*, a.g.e., s. 242.

⁴¹⁰ Robert I. Rotberg, "Cyprus After Annan: Next Steps Toward a Solution" *World Peace Foundation*, No: 37, Cambridge, 2003, s. 8,

<https://www.belfercenter.org/publication/cyprus-after-annan-next-steps-toward-solution>, (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2022).

⁴¹¹ Thanos Veremis ve Philippos Savvides, "Cyprus after the Referenda of April 24: What Next?", *The Cyprus Review*, Vol: 16, No: 2, 2004 s. 85.

⁴¹² Carol Migdalovitz, "Cyprus: Status of U.N. Negotiations and Related Issues", *Congressional Research Service (CRS)*, RL33497, 20 Temmuz 2007, s. 10,

<https://maloney.house.gov/sites/maloney.house.gov/files/documents/hellenic/20070720UNstatusnegotiations.pdf>, (Erişim Tarihi: 16 Ocak 2022).

⁴¹³ "UN Consultations in NY Lead to the Resumption of Direct Peace Talks", *Cyprus Embassy Newsletter*, Şubat 2004, s. 1, https://books.google.com.tr/books?id=oHk_AQAIAAJ&pg=PA20-IA15&lpg=PA20-IA15&dq=kofi+annan+We+have+not+solved+the+problem+but+I+really+believe+after+40+years,+a+political+agreement+has+been+reached&source=bl&ots=ailWBFEm7I&sig=ACfU3U2NwWbZiH4CC5EnVpty6wDUX_Zraw&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwiPht3_v731AhXyRvEDHZuWAXoQ6AF6BAGMEAM#v=onepage&q=kofi%20annan%20We%20have%20not%20solved%20the%20problem%20but%20I%20really%20believe%20after%2040%20years%20a%20political%20agreement%20has%20been%20reached&f=false, (Erişim Tarihi: 21 Ocak 2022).

yılın ardından taraflar arasında siyasi anlaşmaya varıldığını düşündüğünü” ifade etmiştir.⁴¹⁴

23 Mart'ta GKRY, KKTC, Türkiye, Yunanistan ve BM yetkililerinin İsviçre'de toplanmasıyla yeni tur başlamıştır. 29 Mart'ta planın dördüncü hali sunulmuştur. De Sato, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum tarafından, zor konuları kolay konulardan ayrı tutarak bir liste hazırlamalarını istemiştir. İlgililer tarafından incelenip Kofi Annan'a dönüt yapıldıktan sonra planın beşinci ve son halinin 31 Mart'ta sunulacağı belirtilmiştir. Kıbrıs Rum tarafı için işlevselliğin, Kıbrıs Türk tarafı için iki kesimliliğin ön plana çıkarıldığı plan, Rum kesimi tarafından eleştiriye maruz kalırken, Türk kesimi ve Türkiye perspektifinden olumlu karşılanmıştır.

2. Annan Planı'nın Son Hali ve İçeriği

Yukarıda aktarılan gelişmeler ışığında planın beşinci ve son halinin sunulduğu 31 Mart 2004 tarihine gelinmiştir. Hannay'a göre son plan üçüncü tarafların dahil olduğu, Ada'daki iki toplumun belirli noktalarda uzlaşmasını veya feragat etmesini içeren hükümleri olan teknik açıdan karmaşık bir düzenlemedir.⁴¹⁵

Plan, tarihsel süreçte “siyasi sistem, garantörlük, yerleşim ve hareket özgürlüğü, toprak düzenlemeleri, yerinden edilmiş kişiler, Türk yerleşimciler ve göçmenler, askeri statü, AB üyeliği gibi konular”⁴¹⁶ üzerine anlaşmazlık yaşayan Kıbrıslı Rumları ve Kıbrıslı Türkleri ilgili parametreler etrafında bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Annan Planı'nın son halinin odaklandığı ana konulara kısaca değinmekte fayda vardır. 9000 sayfalık plan, altı bölüme ayrılmıştır. Bölümler sırasıyla ana maddelerden ve 9 ekten

⁴¹⁴ Ibid., idem.

⁴¹⁵ Hannay, “Cyprus: Lessons from the Debacle”, a.g.e., s. 96.

⁴¹⁶ Ahmet Sözen, *Cyprus Conflict: Continuing Challenge and Prospects for Resolution in the Post-Cold War Era*, Doktora Tezi, University of Missouri-Columbia, USA, 1999, s. 100, <https://www.proquest.com/docview/304511867?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true>, (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2022).

oluşan Kuruluş Anlaşması, Kurucu devletlerin anayasaları, Garanti, İttifak ve Kurucu Anlaşmalara ekler ile geçiş dönemi ve güvenliğe ilişkin düzenlemeler, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB'ye katılımına ilişkin düzenlemeler, BMGK'ye sunulacak konular ve Nisan 2004'te alınacak önlemlerdir.

Planda Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'ni, kurucu devletler olan Kıbrıs Türk Devleti'nin ve Kıbrıs Rum Devleti'nin oluşturduğu belirtilmiştir.⁴¹⁷ Kurucu devletler arasında hiyerarşik bir ilişki yoktur. “Tek bir uluslararası tüzel kişiliğe sahip olan Kıbrıs'ın iki kurucu devletinin eşit olduğu ve federal hükümete devredilmemiş yetkileri egemence kullanabilecekleri” aktarılmıştır.⁴¹⁸ Bu nedenle kurucu devletlerin uluslararası ortamda ayrı egemenliği söz konusu değildir.⁴¹⁹ Plan, kurucu devletlere içeride yasama ve yürütme egemenliği vermektedir. Federal hükümetin ve kurucu devletlerin yetkileri, statüleri ve birbiriyle ilişkilerinde İsviçre modeli örnek alınmıştır. Federal hükümet kurucu devletlerden üstün tutulmamıştır. Federal hükümete “dış ilişkiler, merkez bankası, doğal kaynaklar, federal finans, AB mevzuatının uygulanması” gibi konularda sorumluluk yüklenmiştir.⁴²⁰ Bu bağlamda zayıf merkezi güçte bir federal yapı oluşturulmuştur. Federal hükümete devredilen yetkiler haricinde kurucu devletlerin güçlü ve geniş yetkileri söz konusudur. Devletin dış ilişkileri ve AB ile ilişkilerinde Belçika modeli örnek alınmıştır.⁴²¹ Tek ortak egemenliğe sahip Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu devletlerine Enosis ve Taksim yasaklanmıştır.⁴²²

Kıbrıslıların, kendi Kurucu devletlerinin iç vatandaşlık statüsünün yanı sıra Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşlığının da olacağı kaydedilmiştir.⁴²³ Böylece

⁴¹⁷ Foundation Agreement, “Annan Plan - Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem”, Mad., 2/1/a, 31 Mart 2004,, http://www.hri.org/docs/annan/AppendixA/FOUNDATION_AGREEMENT.pdf , (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).

⁴¹⁸ Ibid., Mad., 2/1/c.

⁴¹⁹ Özersay, “Kıbrıs'ta Kofi Annan Planları”, a.g.e., s. 246.

⁴²⁰ Dodd, *The History and Politics of the Cyprus Conflict*, a.g.e., s. 225.

⁴²¹ Foundation Agreement, “Annan Plan”, a.g.e., Mad., 2/2.

⁴²² Ibid., Mad., 1/6.

⁴²³ Ibid., Mad., 3/1 ve Mad., 3/2.

Ada'daki iki ayrı etnik grubunun özerkliğine vurguda bulunulmuştur.⁴²⁴ “Senato ve temsilciler meclisinden oluşan Federal parlamentonun Temsilciler meclisindeki temsilinin kişi sayısı ile orantılı olması, senatoda ise eşit olması” belirtilmiştir.⁴²⁵ Dodd’a göre Senatoda seçimin seçmenler tarafından yapılması ve hükümetlere doğrudan söz hakkı verilmemesi Kıbrıslı Türklerin tanınma olasılığını ortadan kaldırmaya yönelik bir düzenleme olup belki de İsviçre modelinin bu bağlamda örnek alınmasının bir sebebi dir.⁴²⁶ Başkanlık Konseyi yürütme yetkisine sahiptir. Dolayısıyla devlet başkanlığı Başkanlık Konseyi’ne devredilmiştir. Başkanlık Konseyi’nin üye sayısının nüfusla orantılı olacağı not edilmiştir.⁴²⁷ 1960 Anayasası’ndan farklı olarak devlet başkan yardımcısının veto yetkisi yoktur. Başkanlık Konseyi ve Meclis’te sayısal eşitlik yoktur ancak mutlak veto hakkı vardır. Yasamaya ilişkin düzenlemelere bakıldığında Kıbrıslı Rumların lehine, Kıbrıslı Türklerin ise dışlanma bağlamında aleyhine bir durum olduğu görülmektedir.⁴²⁸ Çünkü başkanlık sistemi Kıbrıslı Rumların çoğunlukta olduğu parlamenter hükümete benzer. Bu da kurucu devletler arasındaki siyasi eşitliğe aykırı bir durum teşkil eder. Yüksek Mahkeme’nin tarafların eşit sayıda ve üç tane de yabancı yargıçtan oluşacağı belirtilmiştir.⁴²⁹ Bu bakımdan Bosna-Hersek’in Dayton Anlaşması’yla benzerlik göstermiştir.⁴³⁰

Garanti Anlaşması’nın ise yeni düzene uyum sağlayacak şekilde değişiklikler yapılarak yürürlükte kalacağı not edilmiştir.⁴³¹ Garantör devletler Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ve iki ayrı kurucu devletin garantörü sayılmıştır. İttifak Anlaşması

⁴²⁴ Nikolas Kyriakou ve Nikos Skoutaris, “The Birth of a Republic, but not of a Nation: The case of State-building in Cyprus”, *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol: 22, No: 4, 2016, s. 467.

⁴²⁵ Foundation Agreement, “Annan Plan”, a.g.e., Mad., 5/1/a.

⁴²⁶ Clement Dodd, “Constitutional Features of the UN Plan for Cyprus and Its Antecedents”, *Turkish Studies*, Vol: 6, No: 1, 2005, s. 47.

⁴²⁷ Foundation Agreement, “Annan Plan”, a.g.e., Mad., 5/2/a.

⁴²⁸ Dodd, “Constitutional Features of the UN Plan”, a.g.e., s. 46.

⁴²⁹ Foundation Agreement, “Annan Plan”, a.g.e., Mad., 6/2.

⁴³⁰ Neophytos G. Loizides ve John McGarry, “The 2002-2004 Annan Plan in Cyprus: An Attempted UN-Mediated Constitutional Transition”, *Forum of Federation*, No: 27, 2019, s. 10.

https://constitutionnet.org/sites/default/files/2019-06/Cyprus_27.pdf, (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2022).

⁴³¹ Foundation Agreement, “Annan Plan”, a.g.e., Mad., 8/1/a.

doğrultusunda “2011’e kadar Türk ve Yunan askerlerinin sayısının ayrı ayrı 6000’i geçmeyeceği, Türkiye’nin AB’ye üye olması durumunda bu sayının 3000’e düşürüleceği, 14 yıl sonra Türkiye’nin AB üyesi olmaması durumunda da yine sonuncunun geçerli olacağı” belirtilmiştir.⁴³² 950 Yunan askerinin ve 650 Türk askerinin sonrasında çekilmek üzere Ada’da kalması kararlaştırılmıştır.⁴³³ Bu rakamlar Ada’daki taraflardan birinin şiddet eylemine karşı caydırıcılık oluşturmak için yeterli görünmektedir. Her ne kadar plan Ada’nın askersizleştirilmesini⁴³⁴ öngörse de bahsi geçen düzenlemeler bunun aksine işaret etmektedir.

Ada topraklarının %28’inin Kıbrıs Türk Devleti’ne, %72’sinin Kıbrıs Rum Devleti’ne ait olacağı aktarılmıştır. Daha önce toprakların %36’sına sahip olan Kıbrıs Türk tarafının yaklaşık %8 civarında toprağı Kıbrıs Rum tarafına aşamalı olarak devretmesi öngörülmüştür. Böylece Kıbrıslı Rumların lehine bir toprak düzenlemesi görülmektedir. Yerinden edilmiş kişilere ilişkin düzenleme ise birden fazla yöntemi içerir. Buna göre “bu kişilerin bir kısmının plandaki toprak düzenlemesine göre yerleştirilmesi, geriye kalanların ise önceki mülklerinin bulunduğu yere göre yerleştirileceği veya tazmin yoluyla düzenleme yapılacağı” belirtilmiştir.⁴³⁵ Kıbrıslı Rumların mülklerinin üçte birinin iadesi, geri kalanının ise maddi olarak tazmin edilmesi kararlaştırılmıştır.⁴³⁶ Mülkiyete ilişkin düzenlemelerde malların eski ve yeni sahiplerinin hakları gözetilmiştir.⁴³⁷ Toprak ve mülkiyete ilişkin düzenlemeler, iki kurucu devlet arasında aşamalı bir şekilde entegrasyonu mümkün kılması yönünde olmuştur. Kıbrıs topraklarında yaşayan herkesin tam hareket özgürlüğüne sahip olacağı not edilmiştir.⁴³⁸ Malların ve hizmetlerin dolaşımı ise bazı kısıtlamalara tabi tutulmuştur. Planda bilinçli

⁴³² Ibid., Mad., 8/1/b.

⁴³³ Ibid., Mad., 8/1/b/iii.

⁴³⁴ Ibid., Mad., 8.

⁴³⁵ Ibid., Mad., 10.

⁴³⁶ Loizides ve McGarry, “The 2002-2004 Annan Plan in Cyprus”, a.g.e., s. 10.

⁴³⁷ Özersay, “Kıbrıs Konusu”, a.g.e., s. 642.

⁴³⁸ Foundation Agreement, “Annan Plan”, a.g.e., Annex: I, Attachment: 5, Mad., 18.

olarak yapıcı belirsizlik yöntemi kullanılarak Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti, hem yeni bir devlet olarak nitelendirilmemiş hem de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı niteliğinde sayılmamıştır.⁴³⁹ Yapıcı belirsizlik yöntemiyle iki tarafı ortak bir paydada buluşturmak amaçlanmıştır.⁴⁴⁰ Bu haliyle plan “Bakir Doğum” ifadesiyle dile getirilmiştir.⁴⁴¹ Yeni devlete ilişkin yapılan düzenlemelerin, Birlik müktesebatına uyarlanması yönünde karar alınmıştır.⁴⁴² İki tarafın da temel isteklerinin göz önünde bulundurulduğu Plan, aynı zamanda tarafların karşılıklı tavizler vermesini öngören bir metin olma özelliği taşımıştır. Plan doğrultusunda Ada'nın birleştirilmesi, iki kurucu devletin ortak faaliyeti, ticaretin, kişilerin, bazı kısıtlamalarla beraber hizmetlerin ve malların serbest dolaşımı mümkün kılınmıştır.

3. Referandum ve Annan Planı'nın Başarısızlık Nedenleri

Kıbrıs sorununun çözümünde ılımlı tutuma sahip olan GKRY lideri Klerides'in yerine Şubat 2003 tarihinde, önceleri EOKA'ya üyeliği bulunan⁴⁴³ ve daha katı bir tutuma sahip olan Papadopoulos geçmiştir. Referandum öncesi süreçte, önceki Rum lider Kıbrıslı Rumların evet oyunu desteklerken yeni lider hayır oyunu desteklemiştir. Rum siyasileri, planın olumlu yönlerine değil eksik gördükleri kısımlara odaklanmıştır. Buna paralel olarak Kıbrıslı Rumların güvensizlik hissi, siyasiler tarafından istismar edilip kışkırtılmıştır.⁴⁴⁴ Bu kişiler, tarafların siyasi eşitliği, yerleşim ve Kuzeyde toprak satın

⁴³⁹ Ahmet Sözen ve Kudret Özersay, “The Annan Plan: State Succession or Continuity”, *Middle Eastern Studies*, Vol: 43, No: 1, 2007, s. 139.

⁴⁴⁰ Othon Anastasakis, Gilles Bertrand, ve Kalyso Nicolaides, “Getting to Yes: Suggestions for Embellishment of the Annan Plan for Cyprus”, *South East European Studies Programme (SEESP)*, Şubat 2004, s. 2, https://users.ox.ac.uk/~ssf0041/cyprus_report.pdf, (Erişim Tarihi: 28 Ocak 2022).

⁴⁴¹ Özersay, “Kıbrıs Konusu”, a.g.e., s. 639-40.

⁴⁴² Draft Act of Adaptation to the Terms of Acession of the United Cyprus Republic to the European Union, “Annan Plan - Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem”, 31 Mart 2004, http://www.hri.org/docs/annan/AppendixD/DRAFT_ACT_OF_ADAPTATION_TO_THE_TERMS_OF_ACCESSION_OF_THE_UNITED_CYPRUS_REPUBLIC_TO_THE_EUROPEAN_UNION.pdf, (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2022).

⁴⁴³ Tahsin Ertuğruloğlu, “Recent Developments in the Cyprus Issue: A Realistic Appraisal”, *Brown Journal of World Affairs*, Vol: 10, No: 1, 2003, s. 225.

⁴⁴⁴ Christophoros Christophorou, “South European Briefing: The Vote for a United Cyprus Deepens Divisions: The 24 April 2004 Referenda in Cyprus”, *South European Society and Politics*, Vol: 10, No: 1, 2005, s. 95.

alımının kısıtlanması, garantörlüğün devam etmesi gibi noktaları ön plan çıkarmışlardır. Papadopoulos'un 7 Nisan 2004'te yaptığı 50 dakikalık televizyon konuşması da bunun bir göstergesi olmuştur. Konuşmasında, planı sert bir şekilde eleştirmiştir. Rum lider daha da ileriye giderek evet oyu yanlılarını hain olarak etiketlemiştir.⁴⁴⁵ Planın anayasal ve güvenliğe ilişkin yanlarına olan eleştirisini özellikle vurgulayarak "Türkiye'nin Ada konusuna müdahil oluşunun kabul edilebilir bir yanının olmadığını" belirtmiştir.⁴⁴⁶ Tüm Kıbrıslı Rumları, referandumda hayır oyu kullanmaya çağırmıştır. Bunun yanı sıra Genel Sekreterin Kıbrıs Özel Danışmanı De Soto, referandum öncesinde Lefkoşa'daki birçok reklam panosunda "oxi" yani Yunanca "hayır" anlamına gelen sözcüğü gördüğünde Kıbrıs Rum halkının kolektif bilinçaltına planı reddetmelerine yönelik çağrışımın işleme çabasına şaşırıldığını ifade etmiştir.⁴⁴⁷

Öte yandan referandumdan kısa bir süre önce Yunanistan'da da hükümet değişikliği olmuştur. Önceki Yunan Hükümeti, planın beşinci halini açıkça desteklemiştir. Yeni Yunan hükümeti ise hayır kampanyası başlatan Kıbrıs Rum lideriyle ters düşmemek için plana açık desteğini göstermemiştir.⁴⁴⁸ Daha çok tarafsız bir tutum sergilemiştir.

Referandumdan kısa bir süre önce ilginç bir olay yaşanmıştır. GKRY'nin dışişleri bakanı Georgios Iacovou, Rusya ile görüşmeye gitmiştir.⁴⁴⁹ Bu gelişmenin hemen ardından BMGK'de güvenlik garantilerinin çıkarılmasına ilişkin karar taslağı, Rusya tarafından veto edilmiştir. Taslak, anlaşmanın onaylanması halinde Kıbrıslı Rumların ve

⁴⁴⁵ Neophytos Loizides ve Eser Keskiner, "The Aftermath of the Annan Plan Referendums: Cross-voting Moderation for Cyprus", *Southeast European Politics*, Vol: 5, No: 2-3, 2004, s. 159-60.

⁴⁴⁶ "2004-04-08 Papadopoulos'un Konuşmasının Tam Metni", <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=35487>, (Erişim Tarihi: 17 Ocak 2022).

⁴⁴⁷ Soto, "Can Cyprus Be Solved?", a.g.e., s. 402.

⁴⁴⁸ Hubert Faustmann, "The Cyprus Question Still Unsolved: Security Concerns and the Failure of the Annan Plan", *Südosteuropa Mitteilungen*, No: 6, 2004, s. 48; Christophorou, "South European Briefing", a.g.e., s. 88.

⁴⁴⁹ Ker-Lindsay, *EU Accession and UN Peacemaking in Cyprus*, a.g.e., s. 109.

Kıbrıslı Türklerin güvenliklerinin BM tarafından garantileyeceğine yönelik olmuştur.⁴⁵⁰ Rus hükümeti “çözüm sürecinde gelinen noktada, güvenlik garantilerine yönelik kararın çıkarılmasının GKRY üzerinde baskıya yol açacağını” gerekçe göstermiştir.⁴⁵¹ GKRY konuyla ilgisinin olmadığını iddia ettiyse de Rusya ile iyi ilişkilerine bakıldığında Rusya’nın, GKRY’nin önceden onayı olmaksızın kararı veto etmeyeceği açıktır. Nitekim bir gün sonra Kıbrıs Temsilciler Başkanı Hristofyas, güvenlik garantileri olmaksızın planın onaylanamayacağını belirttiğinde GKRY’nin Rus hükümeti ile teması anlam kazanmıştır. Böylece Rum tarafının güvenliğe ilişkin endişeleri inandırıcılığını yitirmiştir. BMGK’de fikir ve oy birliğinin olmaması planın nihai sonucuna dolaylı olarak etki etmiştir. Tannam, Rusya’nın planı desteklemiş olması halinde AKEL’in ve dolayısıyla Kıbrıslı Rumların da desteklemiş olma olasılığından bahsetmiştir.⁴⁵²

24 Nisan 2004’te Ada’nın kuzeyinde ve güneyinde referandum gerçekleştirilmiştir. Referandumda sorulan soru şöyledir: “Kuruluş Anlaşması’nı tüm ekleriyle birlikte, Kıbrıs Rum/ Kıbrıs Türk Devleti’nin anayasasını ve içinde yer alacak hükümleri onaylıyor musunuz?”. Kıbrıslı Rumların %90’ı, Kıbrıslı Türklerin %84’ü oy vermiştir. KKTC halkının %65’i “evet”, GKRY halkının %76’sı “hayır” yönünde oy kullanmıştır.⁴⁵³

Planın Kıbrıs Rum halkı tarafından reddedilmesinin ana sebebi Birlik ile imzalanan Katılım Anlaşması ile üyeliklerinin garantilenmesi olmuştur. Bunun yanı sıra Planın, Kıbrıslı Rum lider tarafından desteklenmemesi Kıbrıs Rum halkının hayır oyu

⁴⁵⁰ Viola Drath, “The Cyprus Referendum: An Island Divided by Mutual Distrust”, *American Foreign Policy Interests*, Vol: 26, No: 4, 2004, s. 342.

⁴⁵¹ “Security Council Fails to Adopt Text on Cyprus as Russian Federation Casts Technical Veto”, *United Nations Security Council Press Release*, SC/8066, 21 Nisan 2004, <https://www.un.org/press/en/2004/sc8066.doc.htm> , (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2021).

⁴⁵² Tannam, “Cyprus and the Annan Plan Negotiations”, a.g.e., s. 197.

⁴⁵³ Soner Çağatay, “UN Plan Fails in Cyprus: Implications for Turkey, the European Union, and the United States”, *The Washington Institute*, No: 865, 29 Nisan 2004, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/un-plan-fails-cyprus-implications-turkey-european-union-and-united-states> , (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2022).

kullanmasına kuşkusuz etki etmiştir. Kofi Annan, Papadopoulos'un plan karşısında Kıbrıs Rum halkını hayır oyu kullanmaya yöneltmesi konusunda hayal kırıklığına uğradığını belirtmiştir.⁴⁵⁴ Bunun yanı sıra Kıbrıs Rum kesiminin, Garanti Anlaşması'nın düzenlenerek devam etmesinin ve kurulması öngörülen devletin dağılması durumunda Türklerin kurucusu olduğu devletin tanınması ve Türk yerleşimcilere vatandaşlık verilmesi olasılığını düşünmesi hayır oyuna etki etmiştir.⁴⁵⁵ Ancak şöyle bir durum da vardır ki Kıbrıslı Rumlar anayasayı etkisiz kılma girişimlerinde bulunmadığı sürece Türkiye'nin garantörlük bağlamında müdahale etme durumu olamazdı.

Öte yandan Annan planı ile Kıbrıs'a uluslararası statü getirilmiştir. Arsava'ya göre, "meseleyi ulusal hale getirmek isteyen Kıbrıslı Rumların, söz konusu uluslararası statüyü tek taraflı olarak değiştiremeyecek olması planı reddetmelerine etki etmiştir."⁴⁵⁶ Bunun yanı sıra Kıbrıslı Türklere karşı olan güvensizlik ret nedenlerden bir diğeridir.⁴⁵⁷ Ayrıca hayır kampanyası, Kilise tarafından da desteklenmiştir. Öyle ki Kilise planı onaylayan Kıbrıslı Rumların cehenneme gideceğini söyleyerek⁴⁵⁸ dini duygularını sömürmüştür. Bununla birlikte Güneyde birçok kişinin planı "Annan Canavarlığı" veya "Şeytani Plan"⁴⁵⁹ olarak anması halkın plan karşıtı yönlendirildiğinin bir göstergesi olmuştur. Kofi Annan Rumların hayır oyuna ilişkin ilgili raporunda, "Kıbrıs Rum halkının Kıbrıs Türk halkı ile siyasi eşitliği, gücü ve refahı paylaşmaya hazır olduğunda bunu sadece sözle değil eylemle de desteklemesi gerektiğini" belirtmiştir.⁴⁶⁰

⁴⁵⁴ "Secretary-General Welcomes Apparent Support for Cyprus Plan", *United Nations Secretary General Press Release*, SG/SM/9247, 08 Nisan 2004, <https://www.un.org/press/en/2004/sgsm9247.doc.htm> , (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2022).

⁴⁵⁵ Faustmann, "The Cyprus Question Still Unsolved", a.g.e., s. 55-59.

⁴⁵⁶ A. Fusun Arsava, "Türkiye-AB İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu Paneli", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 35-36, Ankara, 2005, s. 424.

⁴⁵⁷ Melih Dinçer, "Kıbrıslı Rumlar ve Annan Planı", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, 2019, s. 65.

⁴⁵⁸ Christophorou, "South European Briefing", a.g.e., s. 95.

⁴⁵⁹ Hannes Lacher ve Erol Kaymak, "Transforming Identities: Beyond the Politics of Non-settlement in North Cyprus", *Mediterranean Politics*, Vol: 10, No: 2, 2005, s. 161.

⁴⁶⁰ Kofi Annan, "Report of the Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus" *United Nations Security Council*, S/2004/437, 28 Mayıs 2004, s. 21,

Kıbrıslı Türklerin evet oyu kullanmasında AB üyeliği ile planın kabul edilmesi arasında bağ kurmaları etkili olmuştur.⁴⁶¹ Başka bir deyişle Kıbrıslı Türkler, AB üyeliğinin uzun yıllar boyunca süregelen siyasi ve ekonomik izolasyonu bitireceği düşünmüştür. Bunun yanı sıra Kıbrıs'ın çözümsüz bir şekilde AB'ye girmesi, müzakere şartlarını Kıbrıslı Türklerin aleyhine çevrilebilirdi. Bu durum Kıbrıslı Rumların hayır oyu, Kıbrıslı Türklerin ise evet oyu kullanmasına etki etmiştir. Öte yandan Türkiye, plana tam destek vermiştir. Hükümet değişikliğiyle birlikte başta AB üyelik hedefi olmak üzere, AIHM'nde Türkiye aleyhinde açılan mülkiyet ve seyahat özgürlüğü davaları Türkiye'nin geleneksel Kıbrıs politikasından uzaklaşmasında etkili olmuştur.⁴⁶² Dolayısıyla Kıbrıs Türk halkının evet oyu kullanma yönündeki motivasyonunun önemli nedenlerinden biri de Türkiye'nin planı desteklemesi olmuştur.⁴⁶³ Brewin'e göre Plan, Türkiye ve Yunanistan için Ege, Doğu Akdeniz ve Balkanlar'daki ortak çıkarlarına hizmet eden bir role sahiptir.⁴⁶⁴ Bunun yanı sıra "uluslararası ortamın, Kıbrıs Türk halkının evet oyu vermesi halinde mevcut durumlarını değiştirmede etkili olabileceği sinyalini vermesi" de referandumda evet çıkmasına etki etmiştir.⁴⁶⁵

Planda Kıbrıslı Türklerin hoşuna gitmeyen koşullar pek tabii olmuştur. Örneğin Kuzey'de on binlerce Kıbrıslı Rum'un yerleşiminin mümkün kılınması, on binlerce Kıbrıslı Türk'ün yeniden yerleştirilmesi, mülkiyete ilişkin hükümler, Kıbrıslı Türklere ait toprakların bir kısmının Kıbrıslı Rumlara verilmesi Kıbrıslı Türklerin planda eksik bulunduğu noktalarıdır. Bunun yanı sıra sayıca ve ekonomik açıdan üstün olan Kıbrıslı

<https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20S2004437.pdf> , (Erişim Tarihi: 30 Ocak 2022).

⁴⁶¹ Anna Casaglia, "Northern Cyprus as an 'Inner Neighbour': A Critical Analysis of European Union Enlargement in Cyprus", *European Urban and Regional Studies*, Vol: 26, No: 1, 2019, s. 40.

⁴⁶² Muhittin T. Özsağlam, "Cyprus Problem and Turkish Cypriots: Conflict, Disappointment and Ambiguity", Stanislav Tkachenko ve Muhittin T. Özsağlam (eds.), *Isolated Part of Cyprus*, VVM Publishing, St.-Petersburg, 2011, s. 20.

⁴⁶³ Tozun Bahcheli, "Saying Yes to EU Accession: Explaining the Turkish Cypriot Referendum Outcome", *Cyprus Review*, Vol: 16, No: 2, 2004, s. 7-8.

⁴⁶⁴ Christopher Brewin, "Changing Concepts of Interest and the Annan Plan for Cyprus", *European Yearbook of Minority Issues Online*, Vol: 2, No: 1, 2002, s. 162.

⁴⁶⁵ Özersay, "Kıbrıs Konusu", a.g.e., s. 662.

Rumların kendilerinden baskın konumda olabileceği, Kıbrıslı Türkleri ayrıca düşündürmüştür. Etno-milliyetçi bakış açısına daha yakın olan KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş⁴⁶⁶ planın bu eksiklerini vurgulamıştır. KKTC Başbakanı Talat'ın ise plana destek vermesi Kıbrıs Türk halkının bazı kesimlerini ikilemiştir.⁴⁶⁷

Günün sonunda Planı Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk lideri de desteklememiştir. Oysa Plana en azından Kıbrıs Rum liderinin destek vermesi Rum kesiminin evet oyu kullanmasına etki edebilirdi. Ancak tersi gerçekleşmiştir. Kaymak'ın ifadesiyle “iki lider kendi kendini gerçekleştiren bir kehanet üretmiştir ve böylece Annan Planı'nın uluslararasılaşmasına katkıda bulunmuştur”.⁴⁶⁸ Bunun yanı sıra müzakerelerin ve referandumun zamanlaması da önemli olmuştur. Dolayısıyla Birliğe katılımdan hemen önce referanduma gidilmesi ve liderlerin Planı desteklememesi Planın başarısızlık nedenleri arasındadır.

Sonuç olarak Plana evet diyen taraf olan Kıbrıslı Türkler Birliğe alınmamış, hayır diyen taraf olan Kıbrıslı Rumlar ise Birlik üyesi olmuştur. Kıbrıs Rum kesimi, uzun yıllar boyunca “anormal durumları” gerekçe göstererek “zorunluluk hali” argümanını öne sürerek tüm Kıbrıs Topraklarında kendini tanıyan tek otorite ilan etmiştir.⁴⁶⁹ Oysa Plana hayır diyerek Ada'daki anormal durumun devam etmesini sağlayan taraf yine Kıbrıs Rum kesimi olmuştur. Bu durum, Planı kabul etmeleri için Kıbrıslı Türkleri ikna etmeye çalışan AB'yi ikilemiştir.⁴⁷⁰ Referandumdan sonra Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından çözüme yönelik herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Bu durum aslında

⁴⁶⁶ Lacher ve Kaymak, “Transforming identities”, a.g.e., s. 153.

⁴⁶⁷ Vincent L. Morelli, “Cyprus: Reunification Proving Elusive”, *Current Politics and Economics of Europe*, Vol: 22, No: 4, 2010, s. 635.

⁴⁶⁸ Erol Kaymak, “If At First You Don't Succeed, Try, Try Again: (Re)Designing Referenda to Ratify a Peace Treaty in Cyprus”, *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol: 18, No: 1, 2012, s. 106.

⁴⁶⁹ Kaya Arslan, “Integrating North Cyprus into the EU”, *Turkish Policy Quarterly*, 2005, s. 3-4, <http://turkishpolicy.com/article/171/integrating-north-cyprus-to-the-eu-winter-2005>, (Erişim Tarihi: 31 Ocak 2022).

⁴⁷⁰ Jan Asmussen, “Cyprus after the failure of the Annan-Plan”, *European Centre for Minority Issues (ECMI)*, No: 11, 2004, s. 14, https://www.files.ethz.ch/isn/34229/brief_11.pdf, (Erişim Tarihi: 1 Şubat 2022).

Kıbrıslı Rumların sorunu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı olarak görerak çözüme stratejileriyle uyuşmaktadır.⁴⁷¹ 28 Mayıs 2004 tarihli raporunda Kofi Annan, "Kıbrıslı Rumların aslında planı değil çözüme reddettikleri"⁴⁷² yönünde görüş bildirmesi bunu doğrulamaktadır. ABD Dışişleri bakanı Powell, hayal kırıklığına uğradıklarını belirtirken, ABD Dışişleri bakanlığı sözcüsü Boucher ise seçim öncesinde Rum halkının hayır oyu doğrultusunda ciddi bir manipülasyona maruz bırakıldığını dile getirmiştir.⁴⁷³

Bir kere Birliğe kabulleri garantilendikten sonra Kıbrıslı Rumlar çözüme gitmeyi zorunlu olarak görmemiştir.⁴⁷⁴ Başka bir deyişle üyelikle birlikte Kıbrıs Rum kesiminin çözüme yönelik ilgisi kaybolmuştur. Öyle ki üyelik sonrası GKRY'nin, KKTC'ye taviz verme olasılığı azalacaktır. Şüphesiz GKRY lideri Papadopoulos, üyelik sonrası çözüm şartlarını Kıbrıslı Rumlar lehine değiştirebileceğini düşünmüştür. Nitekim Kıbrıslı Rum liderin henüz 2005 yılında dahi çözüme yönelik koşullarının sert çizgisi bunun bir göstergesi olmuştur. Öyle ki daha sonraki yıllardaki arabuluculuklara bakıldığında, BM'nin uzlaşma konularında ve hükümlerinde daha sınırlı hareket ettiği görülmektedir.

4. AB'nin Annan Planı'na Etkisi

Kıbrıs meselesi birçok açıdan AB için turnusol testi olmuştur. Bu nedenle AB'nin plana yaklaşımı ve etkisini değerlendirmekte fayda vardır. Birlik, 2001 yılı itibariyle Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik herhangi bir anlaşmayı onaylayacağını belirtmiş ve ardından 2002 yılı içinde, Annan Planı müzakerelerinde sorumluluğu BM'ye bırakmıştır.⁴⁷⁵ Öyle ki Kıbrıs'ın katılımına ilişkin Komisyon'un çözüm şartı koymayan

⁴⁷¹ Sözen ve Özersay, "The Annan plan", a.g.e., s. 139.

⁴⁷² Annan, "Report of the Secretary-General", S/2004/437, a.g.e., s. 20.

⁴⁷³ "U.S. Accuses Greek Cypriot Leaders of Derailing Unification Vote", 27 Nisan 2004, <https://www.nytimes.com/2004/04/27/world/us-accuses-greek-cypriot-leaders-of-derailing-unification-vote.html>, (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2022).

⁴⁷⁴ Irina Severin, "Challenges to Reunification in Moldova and Cyprus: Between the EU's Soft Power and Russia's Soft Force", Mensur Akgün (ed.), *Managing Intractable Conflicts: Lessons from Moldova and Cyprus*, Golden Medya Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 74; Bahcheli, "Saddled with a Divided Cyprus", a.g.e., s. 31.

⁴⁷⁵ Tocci, "Incentives and Disincentives", a.g.e., s. 155-56.

yaklaşımı da bunu destekler niteliktedir. AB'nin, iki taraf arasında gerçekleşecek siyasi bir akdin hükümlerini yargılama yetkisi bulunmadığından, çözüme götürecekt anlaşımanın Birlik ilkelerine uygun bir şekilde müzakere edilmesi gerekliliği AB tarafından dile getirilmiştir.⁴⁷⁶ Bunun yanı sıra hem birlik üyesi hem de garantör güç olan İngiltere ve Yunanistan haricinde diğer AB üyesi ülkelerin Kıbrıs sorununun kapsamlı çözümüne yönelik özel bir çabada bulunmadığını söylemek mümkündür.⁴⁷⁷

Denktaş, 2000 yılında AB'nin rolünü eleştirmiş ve barış görüşmelerine yalnızca BM girişimi aracılığıyla katılacağını belirtmiştir. 16 Ocak 2001'de, Klerides ve Denktaş arasında barış görüşmelerinin birinci turu başladığında AB, Kıbrıslı Türklere teşvik amaçlı mali yardım tekliflerinde bulunmuştur.

Lindsay'e göre, Kopenhag Konseyi'nden önce çözüme ulaşılmaksızın üyeliğin garantilenmesi durumu, Kıbrıslı Rumlar için üyelik sürecinin belki de en zor anını baskı ve talep söz konusu olmadan atlattıkları anlamına gelmektedir.⁴⁷⁸ Nitekim AB, bir kere referandum sonucu ne olursa olsun Kıbrıslı Rumlara üyelik garantisi vermiştir. Dolayısıyla Kıbrıslı Rumların referanduma evet demesi için teşvik ortadan kalkmıştır. Başka bir deyişle Kıbrıslı Rumların kaybedecek hiçbir şeyinin olmaması, sorunu çözümsüz bırakmasında etkili bir faktör olmuştur. Birlik, her ne kadar Kıbrıslı Rumların planı destekleyeceğini düşünmüşse de Kıbrıslı Rumlar üzerindeki baskı gücünü kaybetmiştir.

2004 yılında barış için görüşmelere tekrar başladığında Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan, AB'yi çözüm sürecine aktif olarak dahil etmek beklentisinde olsa da Birlik, yalnızca teknik destek vermeye devam etmiştir. Öyle ki 10 Şubat'ta taraflar arasında

⁴⁷⁶ Jean-François Drevet ve Andreas Theophanous, "Cyprus and the EU: Appraisal and Challenges", *Notre Europe Jacques Delors Institute*, No: 58, 19 Eylül 2012, s. 15, <https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2020/08/eucyprusdrevet-theophanousne-cceiasept12-1.pdf>, (Erişim Tarihi: 6 Şubat 2022).

⁴⁷⁷ Uebe, "Cyprus in the European Union", a.g.e., s. 380-81.

⁴⁷⁸ Ker-Lindsay, *EU Accession and UN Peacemaking in Cyprus*, a.g.e., s. 46.

görüşmelerin başlamasının hemen ardından Birlik, taraf olmayacağını belirtmiştir.⁴⁷⁹ Bu süreçte AB ve BM arasındaki iş birliği düşük seviyede kalmıştır. Tannam'a göre bunun nedeni, AB'nin plana pragmatik ve işlevsel perspektiften bakması, BM'nin ise demokratik amaçlara dayanan kontrol listeleri oluşturmasıdır.⁴⁸⁰ Bu durum, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum halkının referandum öncesinde sırasıyla 'evet' ve 'hayır' yönünde gönderdikleri mesajların Birlik tarafından algılanmasına perde düşürdüğü göstermiştir. Çünkü AB, Ada'daki fiili durumun dinamiklerini uzun bir süre boyunca görmezden gelerek ve Kıbrıslı Rumlara üyeliği çözüm şartı olmaksızın sunarak barış sürecinin Kıbrıslı Rumlar tarafından baltalanmasına katkı sağlamıştır.

Bu süreçte ABD ve İngiltere de çözüm sürecine yoğun destek vermiştir. Öyle ki Annan Planı sürecinin başında İngiltere ve ABD'nin Kıbrıs özel temsilcileri olan Hannay ve Weston, Klerides'e özellikle güvenlik çekincelerini ön plana çıkarmamasını önermiş; Klerides'in belirttiği durumlarda ise Hannay, kıdemli bir diplomat olarak geniş siyasi çevresini devreye sokmuştur.⁴⁸¹

Birlik, taraflardan Kofi Annan'ın şartlarını kabul etmesini önermiştir. Mart ayından itibaren yoğunlaşan görüşmeler esnasında tavsiye verebilmesi için Avrupa Komisyon'undan bir destek ekibinin Alvaro de Sato'nun ekibine katılmasına karar verilmiştir.⁴⁸² Ancak bu ekibin müzakerelere derin bir etkisinin olduğundan bahsetmek mümkün değildir.⁴⁸³ Planın dördüncü hali sunulduktan sonra AB'nin genişlemeden sorumlu Komisyon üyesi Verheugen, destek için İsviçre'ye gelmiştir. Bu esnada AB tarafından, kalıcı derogasyon oluşturulmayacağına karar verilmiştir. Böylece planın, AB üyesi ülkelerin kendi iç bürokratik onaylarından geçmesi engellenerek uzun ve riskli

⁴⁷⁹ Özersay, "Kıbrıs Konusu", a.g.e., s. 658.

⁴⁸⁰ Tannam, "Cyprus and the Annan Plan Negotiations", a.g.e., s. 200.

⁴⁸¹ Miltiades Hatzopoulos, "'Pride and Prejudice' in a British View of the Annan Plan Negotiations", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol: 6, No: 4, 2006, s. 568.

⁴⁸² Ker-Lindsay, *EU Accession and UN Peacemaking in Cyprus*, a.g.e., s. 87.

⁴⁸³ Tannam, "Cyprus and the Annan Plan Negotiations", a.g.e., s. 198.

süreç ortadan kaldırılmıştır.⁴⁸⁴ Derogasyonların kaldırılması Kıbrıslı Rumların işine gelirken Türkiye ve Kıbrıslı Türkleri hoşnut etmemiştir. Genel olarak Birliğin, Kıbrıslı Rumların tarafını tuttuğunu söylemek mümkündür. Lindsay'e göre AB'nin, Annan Planı ile anlaşmaya varılması yönünde etkisi sınırlı olmuştur. Çünkü olası üyeliği bir barış planına koşullamak, AB üyesi devletlerin kendi hükümet biçimlerini seçme özgürlüğüne müdahale olacağından Birliğin kendi ilkelerine tezat bir durum oluşturacaktır.⁴⁸⁵ Ona göre, AB'nin görevi açık, özgür ve adil bir barış planına katkıda bulunmaktır.

Diğer yandan AB, çözüm müzakerelerinin son tarihini belirleyen bir uluslararası aktör olmuştur. Öyle ki önceden 1 Mayıs 2004 tarihinde katılımın gerçekleşeceğini belirleyerek dolaylı yoldan planın referanduma götürülme tarihini belirlemiştir. BM Genel Sekreterliğindeki üst düzey bazı yetkililer, AB'nin müzakerelerin son tarihini belirtmemesi durumunda planın başarıya ulaşma potansiyelinin olduğunu iddia etmiştir.⁴⁸⁶ Hannay'a göre Annan Planı, Birliğin genişleme süreci için dar olan vakitten mümkün olduğunca maksimum düzeyde yararlanmak için karmaşık ve ustaca hazırlanmıştır.⁴⁸⁷

Referandumun ardından Verheugen, "Kıbrıs Rum Hükümeti tarafından aldatılmış hissettiğini" dile getirmiştir.⁴⁸⁸ Referandumdan sonra AB, mevcut durumu inceleyen ilk uluslararası aktör olmuş ve ileride bahsedileceği üzere Kıbrıslı Türklere yönelik birtakım önlemler almıştır. Ancak söz konusu önlemler, Birlik üyesi olan GKRY tarafından engellenmiştir. Öyle ki GKRY Birliğe üye olduğu ilk yıllarda, Kıbrıslı Türklere uygulanan izolasyonun kaldırılmaması ve Türkiye'nin AB ile yakınlaşmaması için

⁴⁸⁴ Ker-Lindsay, *EU Accession and UN Peacemaking in Cyprus*, a.g.e., s. 101.

⁴⁸⁵ James Ker-Lindsay, "The European Union as a Catalyst for Conflict Resolution: Lessons from Cyprus on the Limits of Conditionality", *Helen Bamber Centre for the Study of Rights and Conflict*, No: 1, Nisan 2007, s. 21-22.

⁴⁸⁶ Tannam, "Cyprus and the Annan Plan Negotiations", a.g.e., s. 198.

⁴⁸⁷ Hannay, *Cyprus: Search for a Solution*, a.g.e., s. 182.

⁴⁸⁸ Sharon Spiteri, "Verheugen Feels 'cheated' by Greek Cypriot Government", 21 Nisan 2004, <https://euobserver.com/enlargement/15270>, (Erişim Tarihi: 9 Şubat 2022).

harekete geçmiştir.⁴⁸⁹ Hannay'ın da dediği gibi Kıbrıs'ın ve Yunanistan'ın Birlik üyesi olması, Türkiye'nin ise olmaması AB'nin arabulucu rolüne ve Kıbrıslı Türklere yönelik girişimlerine gölge düşürmüştür⁴⁹⁰ ve halen de düşürmektedir.

B. GKRY'nin Üyeliği Sonrası Süreçte AB'nin KKTC ile İlişkileri

1. KKTC'ye Uygulanan İzolasyonlar

a. KKTC'nin Uluslararası Alanda Soyutlanması

KKTC'nin kurulmasından sonra Kıbrıslı Türkler, BMGK'nin 541 ve 550 sayılı kararlarıyla siyasi ve ekonomik açıdan izole edilmiştir. BMGK kararları ile KKTC'nin sadece uluslararası alanda tanınmasına yönelik girişimler engellenmekle kalmamış aynı zamanda Kıbrıs Türk limanları ve havaalanları diğer ülkeler tarafından kullanılamaz hale getirilmiştir. 16 Kasım 1983 tarihinde ise AET, KKTC'nin bağımsızlık ilanını tanımadığına yönelik bir bildiri yayınlamıştır. Bir sonraki başlıkta daha detaylı aktarılacak olan ABAD'ın 1994 tarihli Anastasiou kararıyla, Kıbrıslı Türklerin AB üyesi ülkelere ihracatında tercihli ticaret uygulamasına son verilmiştir. Bunun yanı sıra Kıbrıslı Türkler, ihracat yapabilmeleri için Güney Kıbrıs'tan alınacak bazı sertifikalara bağımlı hale getirilmiştir. Böylece Kıbrıslı Türklerin AB'ye ihracatı imkansız kılınmıştır. Bu durum ayrıca birçok Kıbrıslı Türk işçisi işinden etmiş, Kuzey'in AB ile ilişkilerini kötüleştirilmiş ve Kıbrıslı Türklerin Türkiye'ye ihtiyacını arttırmıştır.⁴⁹¹ Bununla birlikte Türkiye, KKTC'nin bir numaralı ekonomik partneri haline gelmiştir.

⁴⁸⁹ Hubert Faustmann, "The Cyprus Issue After Accession", James Ker-Lindsay, Hubert Faustman ve Fiona Mullen (eds.), *An Island in Europe: The EU and The Transformation of Cyprus*, I.B. Tauris, New York, 2011, s. 155.

⁴⁹⁰ Hannay, *Cyprus: Search for a Solution*, a.g.e., s. 237-38.

⁴⁹¹ Huge Pope ve Didem Akyel, "The Lisbon Treaty Shines a Ray of Hope on Cyprus", *International Crises Group*, 15 Nisan 2010, <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/cyprus/lisbon-treaty-shines-ray-hope-cyprus>, (Erişim Tarihi: 13 Şubat 2022).

Bunların yanı sıra KKTC, Dünya Posta Birliği'nden dışlanmıştır. KKTC'ye yurtdışından gelen kargolar öncelikle Türkiye'den geçmek zorunda bırakılmıştır. KKTC bankacılık sektöründe de izolasyona uğramaktadır. Bu durum yabancı bankaların ekonomide çok az rol oynaması sebebiyle ekonomik büyümeye az katkı sağlamaktadır.⁴⁹² Benzer şekilde diğer ülkelere direkt uçuşun olmaması sebebiyle turizm sektörü de oldukça olumsuz etkilenmektedir.

KKTC'nin ekonomik açıdan geri kalmışlığının nedeni, ekonomisinin yapısal özelliğinden kaynaklanmamaktadır.⁴⁹³ Bunun doğrudan GKRY'nin, AB'nin ve uluslararası toplumun Kıbrıslı Türklere uyguladığı izolasyonla bağlantısı vardır. Uygulanan izolasyon, KKTC'nin uluslararası platformlarda temsiline, finansal piyasaya, eğitim olanaklarına, uluslararası alanda gerçekleştirilen spor ve kültürel faaliyetlere erişimine de ket vurmaktadır.⁴⁹⁴ Öyle ki bu durum, KKTC'nin ekonomik gelişimini ciddi düzeyde engellemektedir. KKTC'nin sosyal ve ekonomik açıdan kalkınması için ticaret, eğitim, turizm, ulaşım vb. sektörlerinin gelişmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle Kuzey'deki havaalanı ve limanların uluslararası ulaşımına açılması ve ekonomik ambargonun kaldırılması elzemdir.

2004 yılında gerçekleştirilen referandumdan sonra Kofi Annan, Kıbrıslı Türklere uygulanan izolasyonun kaldırılmasına yönelik bir rapor hazırlamıştır.⁴⁹⁵ Ancak rapor Güvenlik Konseyi'nde görüşülmeden Rusya'nın vetosuna takılmıştır.⁴⁹⁶ Sonuç olarak Annan'ın, BMGK'nin 541 ve 550 sayılı kararlarının özel yorumlanmasına yönelik çağrısı

⁴⁹² Patrick Tani, "The Turkish Republic of Northern Cyprus and International Trade Law", *Asper Review of International Business and Trade Law*, Vol: 12, No: 1, 2012, s. 135.

⁴⁹³ Salahi R. Sonyel, "Turkish Cypriots-A People Unfairly Treated And Isolated by the International Community", *BELLETEREN*, Cilt: 73, Sayı: 266, 2009, s. 197-98.

⁴⁹⁴ Ken Maginnis, "Lord Maginnis of Drumglass Speech as Part of the House of Lords Cyprus Debate", 05 Temmuz 2005, s. 2-4, https://www.embargoed.org/wpcontent/uploads/2018/02/Lord_Maginnis_Drumglass_Cyprus_Speech_05Jul05.pdf, (Erişim Tarihi: 14 Şubat 2021).

⁴⁹⁵ Annan, "Report of the Secretary-General", S/2004/437, a.g.e.

⁴⁹⁶ Özsağlam, "Cyprus Problem and Turkish Cypriots", a.g.e., s. 24.

havada kalmıştır. Günün sonunda Kıbrıslı Türklerin durumunda değişim olmadığı gibi Birlik tarafından hüsrana uğratılmışlardır. Bu gelişmelere bakıldığında Kuzey Kıbrıs'ın uluslararası ortam tarafından ciddi düzeyde ekonomik, siyasi ve sosyal izolasyona maruz kaldığı sonucuna ulaşılır. Bunun yanı sıra AB de bu izolasyona ziyadesiyle katkıda bulunmuştur.

b. ABAD'nin Anastasiou Kararı

Kuzey Kıbrıs ile ticarete ilişkin 1994, 2000 ve 2003 yıllarında ABAD tarafından alınan üç Anastasiou kararı bulunmaktadır. Bu kararlara değinmek uluslararası toplum tarafından Kıbrıslı Türklere uygulanan izolasyona AB'nin katkısını göstermek için önemlidir. Kıbrıs- AET Ortaklık Anlaşması uyarınca Kıbrıslı Türkler, Topluluğa ihracat yapmaktaydı. Bu bağlamda özellikle İngiltere ve Almanya, KKTC tarafından verilen dolaşım belgelerini ve Bitki sağlığı belgelerini kabul etmekteydi. Söz konusu ülkeler, uygulama esnasında KKTC'ye ismen atıfta bulunmamaktaydı. Böylece üye ülkelerin pazarları, Kıbrıs'taki iki toplumun ihracatçıları için de açıktı. 21 Mayıs 1992 tarihinde, Güney Kıbrıs'tan bazı ihracatçılar ve Anastasiou Şirketi, İngiliz Mahkemesi'nde bu duruma karşı dava açmıştır. İngiliz mahkemesi ise ABAD'a, "ihracatçı devlet için uygun gümrük idaresinin kim olduğu" ve "KKTC tarafından onaylanan sertifikaların Ortaklık Anlaşması'nın 5. maddesine aykırı bir durum oluşturup oluşturmadığı" sorularını sormuştur.⁴⁹⁷ Bu sırada KKTC'deki ihracatçıların, Güney Kıbrıs mercilerinden ilgili belgeleri almasının imkansız olduğu için İngiltere, aksi bir durumun Ortaklık Anlaşması'nın 5. maddesiyle tezat oluşturacağını belirtmiştir.⁴⁹⁸ Çünkü bu durum Ada'daki iki toplum arasında ayrımcılığa sebep olabilirdi. Komisyon da İngiltere'nin bu görüşüne destek vermiştir. Komisyon ve Birleşik Krallık ayrıca Uluslararası Adalet

⁴⁹⁷ Tani, "The Turkish Republic of Northern Cyprus", a.g.e., s. 123-25.

⁴⁹⁸ Christopher Greenwood ve Vaughan Lowe, "Unrecognised States and the European Court", *The Cambridge Law Journal*, Vol: 54, No: 1, 1995, s. 4.

Divanı'nın Namibya Görüşüne atıfta bulunarak tanınmama politikasının Ada'daki iki toplum arasında ayrımcılığa sebep olmaması gerektiğini belirtmiştir.⁴⁹⁹ Ancak ABAD, fiili ve hukuki bakımdan ikisinin birbirinden farklı olduğunu ve mukayese edilemeyeceğini belirtmiştir.⁵⁰⁰ Komisyon ve İngiltere'ye göre halihazırda uygulanan menşe sistemi kamu yararına idari iş birliği oluşturmuştur ve doğrudan etkiye sahip değildir.⁵⁰¹

ABAD ise "KKTC'nin, İngiltere ve diğer Birlik üyeleri tarafından tanınmadığını"⁵⁰² ve "Kuzey Kıbrıs'tan ihraç edilen ürünlere eşlik eden dolaşım ve bitki sağlığı sertifikalarının Kıbrıs Cumhuriyeti dışında makamlarca verilmesi durumunda söz konusu sertifikaların, Birlik üyesi ülkeler tarafından kabul edilmemesi gerektiği"⁵⁰³ kararına varmıştır. Mahkeme, "Kıbrıs'ın Güneyinden ihracata izin verilip, Kuzeyinden izin verilmemesi gibi bir durumun söz konusu olmadığı için Ortaklık Anlaşması'nın 5. addesine aykırılık teşkil edebilecek bir durumun var olmadığını"⁵⁰⁴ belirtmiştir. Bu kararıyla ABAD'ın konuya son derece katı bir yorum getirdiği açıktır. Shaelou'ya göre bu karar, Birlik hukukunu anayasallaştırmaya yönelik bir yorumlama biçiminin göstergesi olmuştur.⁵⁰⁵ Bu gelişmelerin ardından 11 Kasım 1994'te İngiliz Mahkemesi, ABAD'ın kararı doğrultusunda Kıbrıs Cumhuriyeti dışındaki makamlarca verilen

⁴⁹⁹ Nicholas G. Karambelas, "After the Treaty of Lisbon: Cyprus and the Direct Trade Issue in the European Union", *Policy Journal of the American Hellenic Institute Foundation*, Vol: 2, No: 1, 2010, s. 19.

⁵⁰⁰ Eva Kassoti, "Fragmentation and Inter-Judicial Dialogue: The CJEU and the ICJ at the Interface", *European Journal of Legal Studies*, Vol: 8, No: 2, 2015, s. 42.

⁵⁰¹ Christoph Vedder ve Hans-Peter Folz, "A Survey of Principal Decisions of the European Court of Justice Pertaining to International Law in 1994", *European Journal of International Law*, Vol: 7, No: 1, 1996, s. 122.

⁵⁰² "Judgment of the Court 5 July 1994 Reference to the Court under Article 177 of the EEC Treaty by the High Court of Justice (Queen's Bench Division) for a Preliminary Ruling in the Proceedings Pending before That Court Between", *European Court Reports*, Case: C-432/92, Para., 13/b, 05 Temmuz 1994, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61992CJ0432&from=EN>, (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2022).

⁵⁰³ Ibid., Para., 67.

⁵⁰⁴ Ibid., Para., 33.

⁵⁰⁵ Stephanie Laulhe Shaelou, "European Court of Justice and the Anastasious Saga: Principles of Europeanisation through Economic Governance", *European Business Law Review*, Vol: 18, No: 3, 2007, s. 626.

dolaşım ve bitki sağlığı belgelerinin kabul edilmeyeceği yönünde karar almıştır.⁵⁰⁶ Benzer şekilde Almanya da ABAD'ın kararının kendileri için bağlayıcı olduğu görüşünü paylaşmıştır.

Greenwood ve Lowe'a göre KKTC'nin uluslararası alanda tanınmasa bile onun nüfusuna zarar verebilecek bu karar uygun değildir.⁵⁰⁷ Talmon, tanınmama durumunun, tanınmayan bir ülke ile iş birliğine engel teşkil etmediğini belirtmiştir.⁵⁰⁸ Zaten uluslararası hukukta veya AB hukukunda tanınmayan bir ülke ile iş birliği yapılmamasına yönelik bir karar da yoktur. Böyle bir durum mahkemeyi değil siyasi karar alıcıları ilgilendirir.

Söz konusu karar ile KKTC'nin verdiği belgeler, AB ülkeleri tarafından kabul edilmemiştir. Bu nedenle KKTC'nin narenciye ve tekstil sektörü oldukça olumsuz etkilenmiştir. KKTC, Birlik tarafından %3-32 arasında değişen gümrük vergilerine maruz bırakılmıştır. Bu nedenle de KKTC'nin, Avrupa pazarında rekabet olasılığı ortadan kalkmıştır.

ABAD'ın ilk kararının ardından KKTC ürünlerinin, Türkiye aracılığı ile Birlik sınırlarına girmesi yönünde uygulamaya gidilmiştir. Ancak bu uygulamada KKTC menşeli ürünler, Kıbrıs-AET Ortaklık Anlaşması uyarınca indirimli vergilerden yararlanamamıştır. Bunun üzerine konu, Anastasiou ve diğerleri tarafından İngiltere'de Lordlar Kamarası'na götürülmüştür. Mahkeme, konuyu yine ABAD'a yönlendirmiştir. Böylece mahkeme, 4 Temmuz 2000'de Anastasiou II kararını vermiştir. ABAD, "Birliğin ithal edeceği bitkilerin, kontrolü yapacak ülkeye uğraması; kontrol için gerekli koşullarda ve sürede söz konusu ülkede kalması; bitkilerin, sadece kaynak ülkenin sağlaması gereken istisnai koşulları gerektirmemesi durumunda Birliğe ihracatının mümkün

⁵⁰⁶ Stefan Talmon, "The Cyprus Question Before the European Court of Justice", *European Journal of International Law*, Vol: 12, No: 4, 2001, s. 736.

⁵⁰⁷ Greenwood ve Lowe, "Unrecognised States", a.g.e., s. 6.

⁵⁰⁸ Talmon, "The Cyprus Question", a.g.e., s. 743.

olduğu” sonucuna varmıştır.⁵⁰⁹ Bu kararda ABAD, ilkinde göre daha esnek bir yorumda bulunmuştur. Yine de dolaylı ticaret ve Ortaklığın sunduğu avantajlardan faydalanamaması nedeniyle KKTC için masraflı olmuştur. Örneğin 2004 yılında Türkiye üzerinden ihracat, KKTC ekonomisine 12 milyon dolara mal olmuştur.⁵¹⁰ Dolayısıyla KKTC için Birlik topraklarına ticaret, teoride mümkün kılınsa da pratikte işlevsiz kalmıştır. Bu durum KKTC ekonomisine zarar vermiştir.

30 Eylül 2003 tarihinde ise mahkeme Anastasiou III kararını vermiştir. Davanın konusu narenciyeye ilişkin özel şartların, onun menşee ülkesi haricinde bir ülkede yerine getirilip getirilemeyeceğine yönelik olmuştur.⁵¹¹ Mahkeme, “söz konusu ürünlerin Birliğe ihracatı esnasında eşlik eden bitki sağlığı belgesinin, menşee ülkede, o ülkenin yetkili mercilerince veya bu mercilerin kontrolü eşliğinde düzenlenmesine” karar vermiştir.⁵¹² Kıbrıs’taki yetkili otorite olarak Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ilgili mercileri tanınmıştır.

Sonuç olarak bu üç davaya bakıldığında ABAD, Kuzey Kıbrıs’ın, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin hakimiyeti altında olduğunu vurgulayan kararlar almıştır. Dolayısıyla söz konusu mahkeme kararlarının siyasi ağırlığı vardır. Halbuki Kuzey’deki topraklar KKTC tarafından yönetilmektedir. Kaldı ki KKTC’nin uluslararası alanda tanınmaması, halkını ekonomik izolasyonla cezalandırmayı gerektirmez. Tayvan konusunda olduğu gibi menşee kurallarına yönelik uygulamalar, tanınma bağlamında değil fiili kontrol, uluslararası sorumluluk ve yargı yetkisi gibi olgusal faktörlere göre

⁵⁰⁹ “Anastasiou and Others Judgment of the Court 4 July 2000”, *European Court Reports*, Case: C-219/98, 04 Temmuz 2000, s. 5288-89, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61998CJ0219&from=EN> , (Erişim Tarihi: 23 Şubat 2022).

⁵¹⁰ Bahro A. Berhan ve Glenn P. Jenkins, “The Self-imposed Embargo: Customs-related Transaction Costs of North Cyprus”, *Applied Economics*, Vol: 44, No: 5, 2012, s. 595.

⁵¹¹ Nikos Skoutaris, “The European courts as political actors in the Cyprus conflict”, Francis Snyder ve Imelda Maher (eds.), *The Evolution of the European Courts: Institutional Change and Continuity*, Bruylant Publishers, Brussels, 2009, s. 15.

⁵¹² “Anastasiou and Others Judgment of the Court (Full Court) of 30 September 2003”, *European Court Reports*, Case: C-140/02, Para., 75, 30 Eylül 2003, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62002CJ0140&from=GA> , (Erişim Tarihi: 23 Şubat 2022).

değerlendirilmelidir.⁵¹³ Öyle ki KKTC, uluslararası alanda tanınmamasına karşın birçok uluslararası hukukçunun da belirttiği gibi uluslararası hukukun yarı sujesidir.

Bazı uluslararası hukukçular, ABAD'ın söz konusu kararları ile BMGK'nin Kuzey Kıbrıs için asla tercih etmeyeceği şekilde bir ekonomik izolasyon tesis ettiği yönünde görüş bildirmişlerdir.⁵¹⁴ Gerçekten de üç karara bakıldığında ABAD'ın tanınmayan oluşumlara yönelik uluslararası hukuk kararlarını göz ardı ettiği açıkça görülmektedir. Bunun yanı sıra Birlik, Ortaklık Anlaşması'nın 5. maddesinde bahsi geçen ayrımcılık yapmama ilkesine de aykırı hareket etmiştir. Birliğin konuya yaklaşımının siyasi yönünün ağır bastığı görülmüştür.

c. AİHM'nin Loizidou Kararı

Loizidou Kararı, AİHM'nin Türkiye'ye karşı aldığı bir karar olsa da bu başlık altında söz konusu karara yer verilmiştir. Nitekim bu kararda, KKTC'nin uluslararası alanda tanınmaması ve soyutlanması sebebiyle KKTC topraklarında gerçekleşen olaylardan Türkiye sorumlu tutulmuştur. Loizidou Davası, Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasındaki barış görüşmelerinin en önemli konularından biri olan mülkiyete ilişkin AİHM kararıdır. 19 Mart 1989'da Kıbrıslı Rum Titina Loizidou, "Kadınlar Eve Yürüyor"⁵¹⁵ gösterisinde Ada'nın kuzeyine geçmiştir. KKTC polisi tarafından gözaltına alındıktan 10 saat sonra serbest bırakılmıştır. Loizidou, tutuklanması ve Türkiye'nin işgali sebebiyle Kuzeydeki mülküne erişim hakkının ihlal edildiği iddiasıyla 1989 yılında Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu'na, 1993 yılında ise Avrupa İnsan Hakları

⁵¹³ Tani, "The Turkish Republic of Northern Cyprus", a.g.e., s. 134.

⁵¹⁴ Pieter Jan Kuijper, "The Court of Justice and Unrecognized Entities under International Law", Inge Govaere, Reinhard Quick ve Marco Bronckers (eds.), *Trade and Competition Law in the EU and Beyond*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham ve Massachusetts, 2011, s. 266.

⁵¹⁵ Bkz., "Women Walk Home For A United Cyprus", <http://www.cyprus.com.cy/womenwalkhome.htm>, (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2022).

Mahkemesi'ne başvurmuştur.⁵¹⁶ Türkiye, kendisine karşı olan bu başvuruya itiraz etmiştir. AİHM, Loizidou davasına yönelik 1995, 1996 ve 1998 yıllarında olmak üzere üç karar almıştır. Mahkeme, Loizidou'nun Ada'nın Kuzeyindeki mülkiyet hakkının devam ettiğine karar vermiş, KKTC topraklarındaki durumlardan Türkiye'yi sorumlu tutmuştur.⁵¹⁷ Başka bir deyişle mahkeme, Türk askerinin Kuzey'de "etkili genel kontrol" uygulamasını, söz konusu kararında dikkate almıştır.⁵¹⁸ BM tarafından hiçbir zaman işgalci güç olarak nitelendirilmeyen Türkiye'nin, 1974 yılındaki meşru müdahalesi gerekçe gösterilmiştir.⁵¹⁹ Türkiye'nin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni sürekli bir halde ihlal ettiğini belirtmiştir. Bu karar ile Türkiye, KKTC'den tali bir yerel yönetim olarak sorumlu tutulmuştur.⁵²⁰ AİHM, Loizidou'ya, Türkiye tarafından tazminat ödenmesine karar vermiştir.⁵²¹ Türkiye, önceleri tazminatı ödemeyi reddetmişse de 2003 yılında Loizidou'ya 1 milyon Euro'nun üstünde tazminat ödemiştir.⁵²² Türkiye tazminatı öderken bunun gelecekte açılacak benzer davalara örnek teşkil edemeyeceğini belirtmiştir.

Mahkemenin kararında, BMGK'nin KKTC'ye yönelik aldığı kararlar ve uluslararası toplumun bu kararlara verdiği tepkiler de etkili olmuştur.⁵²³ Oysa BMGK'nin aldığı kararların insan haklarıyla ilgisi yoktur. KKTC, uluslararası toplum tarafından kabul edilen yeşil hattın diğer kısmını fiili ve hukuki olarak yöneten fiili rejim olması

⁵¹⁶ Yaprak Renda, "Loizidou Kararından Bugüne Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kararları ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının Kıbrıs' taki Mülkiyet Sorununa Etkisi", *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 1, 2013, s. 389.

⁵¹⁷ "Case of Loizidou v. Turkey Judgment (Application No. 15318/89)", European Court of Human Rights, Strasbourg, 18 Aralık 1996, s. 22.

⁵¹⁸ Judith Hippler Bello, Juliane Kokott, ve Beate Rudolf, "Loizidou v. Turkey", *American Journal of International Law*, Vol: 90, No: 1, 1996, s. 99.

⁵¹⁹ Necati Münir Ertekün, "The Loizidou Case: A Miscarriage of Justice", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol:4, No: 3, 1999, s. 2.

⁵²⁰ Brewin, "Changing Concepts of Interest", a.g.e., s. 162.

⁵²¹ "Case of Loizidou v. Turkey Judgment", a.g.e., Para., 68.

⁵²² "Turkey Paid Compensation in Loizidou Case", 3 Aralık 2003, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkey-paid-compensation-in-loizidou-case-38518695>, (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2022).

⁵²³ Hans-Joachim Heintze, "The European Court of Human Rights and the Implementation of Human Rights Standards During Armed Conflicts", *German Yearbook of International Law*, Vol: 45, 2002, s. 67.

nedeniyle kısmi olarak uluslararası hukukun bir öznesidir. Loizidou Davası'nda mahkeme Birleşmiş Milletlerin tampon bölgesini ve Kuzeydeki yönetimin etkin ve özerk yapısını görmezden gelmiş ve söz konusu karar ile mülklerine erişimi olmayan Kıbrıslı Rumları, Kıbrıslı Türkleri ve üçüncü ülke vatandaşlarını ilgili pozisyona getirmiştir.⁵²⁴ Bu dava benzer davalara örnek teşkil etmiştir. Öyle ki sonraki yıllarda Türkiye'ye karşı binden fazla dava açılmıştır.

Loizidou davasında KKTC'nin argümanları, Türkiye'nin değil kendisinin sorumlu taraf olduğu, Kıbrıslı Rumların KKTC'nin statüsünü gündeme getirerek siyasi propaganda yaptığı ve devam eden barış görüşmelerine olumsuz yansıma potansiyeli nedeniyle mülkiyet konusunun AİHM tarafından ele alınmaması gerektiği yönünde olmuştur.⁵²⁵ 2003 yılında KKTC'de Mülk Tazminat Komisyonu kurulmuşsa da mahkeme tarafından kabul edilmemiştir.⁵²⁶

Wildhaber'e göre Mahkeme, Loizidou kararı ile Sözleşmeyi Avrupa'da kamu düzeni oluşturmaya yönelik bütünleşme mekanizması olarak kullanmıştır.⁵²⁷ AİHM'nin aldığı kararlar, Kıbrıs Rum kesiminin lehine olmuştur. Mahkeme siyasi açıdan Kıbrıs meselesine dahil olmuştur.⁵²⁸ Kıbrıs Adası'nın tarihi, siyasi ve hukuki gerçekleri görmezden gelinmiştir. Kıbrıs Rum tarafı konuyu AİHM'ne taşıyarak bireysellikten çıkarmış ve siyasi bağlamda değerlendirilmesini sağlamıştır.⁵²⁹ Rum Cumhurbaşkanı

⁵²⁴ Dieter Blumenwitz, "Cyprus: Political and Legal Realities", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 4, No: 3, 1999, s. 3-4; Zaim M. Necatigil, "Judgement of the European Court of Human Rights in the Loizidou Case: A Critical Examination", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 4, No: 3, 1999, s. 10-12.

⁵²⁵ Kudret Özersay ve Ayla Gürel, "Property and Human Rights in Cyprus: The European Court of Human Rights as a Platform of Political Struggle", *Middle Eastern Studies*, Vol: 44, No: 2, 2008, s. 294-302.

⁵²⁶ Murat Metin Hakkı, "Property Wars in Cyprus: The Turkish Position According to the International Law", *Turkish Studies*, Vol: 12, No: 1, 2011, s. 81-82.

⁵²⁷ Luzius Wildhaber, "The European Convention on Human Rights and International Law", *International & Comparative Law Quarterly*, Vol: 56, No: 2, 2007, s. 229.

⁵²⁸ Mehmet Hasgüler ve Murat Özkaleli, "Analyzing Cyprus Accurately: Legal Aspects of a Political Matter", *Ankara Bar Review*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2010, s. 64.

⁵²⁹ Füsün Türkmen ve Emre Öktem, "Major Rulings of the European Court of Human Rights on Cyprus: The Impact of Politics", *Mediterranean Politics*, Vol: 22, No: 2, 2017, s. 282.

Klerides'in, Ada'daki soruna ciddi yansımalarının olacağı bu karardan Kıbrıslı Rumların lehine üstün bir başarı olarak bahsetmesi bunu destekler niteliktedir.⁵³⁰ Nitekim karar ile ilk defa yerinden edilmiş kişilerin taleplerine çözüm getirme meselesi uluslararası bir mahkeme tarafından desteklenmiştir.⁵³¹ Öyle ki AİHM'nin konuya ilişkin kararları bu tarihten itibaren barış görüşmelerinde daha çok öne sürülmeye başlanmıştır.

Mahkeme sonraki yıllarda, Türkiye aleyhine açılan mülkiyet davalarında, davacıların öncelikle iç hukuk yollarını tüketmeleri gerektiğini belirterek farklı bir yaklaşım sergilemiştir.⁵³² Mahkemenin bahsettiği iç hukuk yolları ise 2005 yılında KKTC tarafından kurulan Taşınmaz Mal Komisyonu'dur. Mahkemenin Loizidou kararından farklı olan bu tutumunun nedeni, Türkiye'nin aleyhine açılan benzer davaların sayısındaki artışın, mali yükü arttıracığı yönündeki düşüncesi olmuştur.⁵³³ Bu nedenle söz geçen Taşınmaz Mal Komisyonu'nu kabul etmiştir.

2. GKRY'nin üyeliği Sonrası Süreçte AB'nin KKTC ile İlişkileri

a. AB-KKTC İlişkilerine Genel Bakış

KKTC açısından bakıldığında ekonomik ve siyasi pozisyonlarını farklılaştırma olasılığı Kıbrıslı Türklerin AB ile ilişkilerini şekillendiren önemli faktörlerden biri olmuştur. Çıraklı'ya göre Kıbrıslı Türklerin AB yönelimlerini şekillendiren üç unsur vardır. Bunlar AB'nin barışı teşvik eden açık bir Avrupa, milliyetçi söylemlerin etkisinde uluslar Avrupası ve kamu yönetiminin modernizasyonuna öne çıkaran yönetim biçimine sahip bir Avrupa'dır.⁵³⁴ Türkiye'nin 2001 yılında ekonomik sıkıntıya girmesi, KKTC'yi

⁵³⁰ Ayla Gürel ve Kudret Özersay, "Cyprus and the Politics of Property", *Mediterranean Politics*, Vol: 11, No: 3, 2006, s. 363.

⁵³¹ Nasia Hadjigeorgiou, "Remedying Displacement in Frozen Conflicts: Lessons from the Case of Cyprus", *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Vol: 18, 2016, s. 157.

⁵³² Rhodri C. Williams ve Ayla Gürel, "The European Court of Human Rights and the Cyprus Property Issue", *Peace Research Institute Oslo (PRIO)*, No: 1, 2011, s. 5.

⁵³³ Derya Özveri, "Cyprus Property Dispute Through the Glimpse of Immovable Property Commission", *Turkish Studies*, Vol: 8, No: 6, 2013, s. 595.

⁵³⁴ Mustafa Çıraklı, "Political Parties and the Meaning of Europe in Northern Cyprus", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol: 19, No: 3, 2019, s. 479-485.

de olumsuz etkilemiştir. Böylece Kıbrıslı Türkler, liderleri Denктаş'ın aksine AB'ye daha sıcak bakmaya başlamışlardır.- Kıbrıs Türk Ticaret Odası'nın (KTTO) girişimiyle, Kıbrıslı Türklerin bilgilendirilmesi amacıyla 2002 yılında Avrupa Birliği Bilgi Merkezi kurulmuştur. 19 Eylül 2005 tarihinde de Brüksel'de temsilcilik açılmıştır.⁵³⁵

AB perspektifinden bakıldığında KKTC'nin uluslararası alanda tanınmaması, AB'nin KKTC üzerindeki etkisine olumsuz yansımıştır. Buna örnek olarak AB üyesi GKRY'nin, Birlik ile KKTC arasındaki tercihli ticaret anlaşmasını, tanınmama durumuyla gerekçelendirerek engellemesi gösterilebilir. Bir başka örnek ise Birliğin KKTC'ye yönelik mali yardımında Kuzeydeki yönetimle yapılan mali anlaşmaları yasal dayanak olarak kullanamayıp daha doğrudan bir angajmana başvurmasıdır.⁵³⁶

GKRY'nin üyeliği öncesi AB'nin, KKTC'ye yönelik mali yardım girişimlerine bakmakta fayda vardır. 13 Mart 2000 tarihinde 555/2000 No'lu Konsey Tüzüğüne⁵³⁷ göre Birlik, 2000-2004 yılları arası için Kıbrıs'a 95 milyon Euro kredi ve hibe yardımında bulunulacağını belirtmiştir. Bu yardımın üçte birinin Ada'nın kuzeyi ve güneyi arasında gerçekleştirilecek ortak projelerde kullanılması gerektiğini belirtmiştir.⁵³⁸ 16 Ocak 2001 yılında Klerides ve Denктаş arasında barış görüşmelerinin birinci turu başladığında AB, Kıbrıslı Türklere teşvik amaçlı 206 milyon Euro verilmesini kararlaştırmıştır ancak bu teklif Denктаş tarafından reddedilmiştir.⁵³⁹ Haziran 2003'te AB, KKTC'ye yönelik 12

⁵³⁵ Derya Beyatlı, "The European Union and Turkish Cypriots", James Ker-Lindsay, Hubert Faustman ve Fiona Mullen (ed.), *An Island in Europe: The EU and The Transformation of Cyprus*, I.B. Tauris, New York, 2011, s. 137-44.

⁵³⁶ Dimitris Bouris ve George Kyris, "Europeanisation, Sovereignty and Contested States: The EU in Northern Cyprus and Palestine", *The British Journal of Politics and International Relations*, Vol: 19, No: 4, 2017, s. 760.

⁵³⁷ "Council Regulation (EC) No 555/2000 of 13 March 2000 on the Implementation of Operations in the Framework of the Pre-Accession Strategy for the Republic of Cyprus and the Republic of Malta", *Official Journal of the European Communities*, L/68, Mad., 2, 13 Mart 2000.

⁵³⁸ Relations EU/Cyprus, European Commission, Memo/00/16, Brussels, 22 Mart 2000, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_00_16, (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2022).

⁵³⁹ Ker-Lindsay, *EU Accession and UN Peacemaking in Cyprus*, a.g.e., s. 27.

milyon Euro'luk bir mali yardım paketi sunmuştur.⁵⁴⁰ Miktarın 9 milyon Euro'su ekonomik gelişme için 3 milyon Euro'su ise Birliğin KKTC topraklarında tanıtılmasına yönelik çalışmalara ayrılması planlanmıştır. Ancak bu miktar aynı dönemde Türkiye'nin KKTC'ye yönelik 450 milyon dolarlık mali yardım paketinin yanında az kalmıştır. KKTC üzerindeki ekonomik kısıtlamaların kaldırılmasını içermeyen AB mali yardım paketi KKTC tarafından reddedilmiştir. Mali yardım teklifleri Birliğin, ekonomik havuç metodunu uyguladığının göstergesi olmuştur. Tocci'ye göre Komisyon veya Konsey'in Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin güvenini kazanma konusunda yaklaşımı oldukça pasif kalmıştır.

29 Eylül 2005 tarihli Başkanlar Konferansı Kararı ile Ada'nın Kuzeyiyle ilişkilerin yürütülmesine katkıda bulunması öngörülen "Yüksek Düzeyde Temas Grubu" kurulmuştur. Grubun amacı Birliğin Kıbrıslı Türklerle etkileşiminin artırılması olmuştur.⁵⁴¹ AB'nin Kıbrıslı Türklerle kurumsal bağlarını geliştirmek için bulunduğu ilk girişim olması açısından önemli olsa da yetersiz kalmıştır. Daha sonra Mali Yardım Tüzüğü'nün denetlenebilmesi amacıyla⁵⁴² Komisyon Kuzey Kıbrıs'ta Avrupa Birliği Program Destek Ofisi'ni açmıştır. Kıbrıslı Türkler, ofisin siyasi bağlamda da etkin olmasını istemesine rağmen tanınma manasına gelebilecek her türlü harekete karşı GKRY tetikte olmuştur.⁵⁴³ Casaglia'ya göre AB'nin Kuzey Kıbrıs'a yönelik girişimleri ekonomik, normatif ve yasal düzlemde olmuştur.⁵⁴⁴

10. Protokol, Kuzey'deki kişileri AB vatandaşı sayılmaktadır. Ancak Ada'nın Kuzeyinde müktesebatın uygulanmasının askıya alınması nedeniyle Kıbrıslı Türkler

⁵⁴⁰ Ways of Promoting Economic Development in the Northern Part of Cyprus and Bringing It Closer to the Union, European Commission, COM (2003) 325 Final, 03 Haziran 2003, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:e50012>, (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2022).

⁵⁴¹ "Ada'nın kuzey kesimindeki Kıbrıs Türk toplumu ile ilişkiler yürüten Yüksek Seviyede Temas Grubu", https://www.europarl.europa.eu/cytr/cms/CYTR_home/about.html, (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2022).

⁵⁴² Hubert Faustmann ve Erol Kaymak, "Cyprus", *European Journal of Political Research*, Vol: 47, No: 7-8, 2008, s. 941.

⁵⁴³ Beyatlı, "The European Union and Turkish Cypriots", a.g.e., s. 146.

⁵⁴⁴ Casaglia, "Northern Cyprus as an 'Inner Neighbour'", a.g.e., s. 8.

Birlik vatandaşlığından tam olarak faydalanamamaktadır. Öyle ki Kıbrıslı Türklerin Birlik kurumlarında temsili ve Birlik seçimlerine katılma hakları yoktur. Örneğin Konsey, 10 Haziran 2004 tarihinde Avrupa Parlamentosu'na Ada'nın Kuzeyinden seçim yapılmayacağına dair karar çıkarmıştır.⁵⁴⁵ Öte yandan Birliğin resmi dilleri arasında Türkçe yoktur ve işe alımda en az iki dil bilme şartı aranmaktadır. Dolayısıyla AB'de Kıbrıslı Türklerin diğer Birlik vatandaşlarından bir dil daha fazla bilmesi gereklidir.⁵⁴⁶

Beyatlı'ya göre AB, Kıbrıs'ın üyeliği sonrası sürece yönelik birtakım yanlış hesaplamalarda bulunmuştur. Ona göre Birlik, Kıbrıslı Türklerin içinde bulunduğu durumun tuhaflığını tam anlamıyla kavrayamamış ve buna göre hareket edememiştir.⁵⁴⁷ Dolayısıyla da Birlik, Kıbrıslı Türklerin özel durumu bağlamında gerekli önlemler alamamıştır. Zaten dışarıda bırakıldıktan sonra da KKTC'nin kurumsal uyumuna yönelik güçlü bir baskı, Birlik tarafından oluşturulmamıştır. Bunun nedeni Ada'da çözüme gidilme konusundaki belirsizliktir. Bouris ve Kyrıs AB'nin, bunun yerine Birliğin politikalarına ve uygulamalarına adaptasyonu sağlamak için yerel anlayışın dönüşümüne odaklandığını ifade eder.⁵⁴⁸ Ancak Birlik, KKTC'de yerel, siyasi ve sosyal tartışmalarda kendini göstermemiştir.⁵⁴⁹ Diğer yandan Kramsch'a göre, Birliğin Ada'daki iki topluma geleneksel batı milliyetçiliğinden farklı bir şekilde yaklaşması hem erken bir çözümlü engellemiş hem de Kıbrıslı Türklerin AB'ye yabancılaşmasına neden olmuştur.⁵⁵⁰

Bunların yanı sıra Birlik, Kuzey Kıbrıs'ta sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bu noktada Tarımsal Üretimin İyileştirilmesi hibe programı, atık yönetimi, trafik yönetimi ve enerji konularında ilişkin

⁵⁴⁵ Yeliz Şahin, "Reuniting Cyprus: New Dynamics and Implications for Turkey-EU Relations", *Economic Development Foundation*, No: 282, Haziran 2016, s. 43.

⁵⁴⁶ Beyatlı, "The European Union and Turkish Cypriots", a.g.e., s. 142.

⁵⁴⁷ Ibid., s. 134.

⁵⁴⁸ Bouris ve Kyrıs, "Europeanisation, Sovereignty and Contested states", a.g.e., s. 761.

⁵⁴⁹ Casaglia, "Northern Cyprus as an 'Inner Neighbour'", a.g.e., s. 44.

⁵⁵⁰ Olivier Thomas Kramsch, "Transboundary Governmentality on Europe's Postcolonial Edge: The Cypriot Green Line", *Comparative European Politics*, Vol: 4, No: 2, 2006, s. 298.

projelere hibe, yerel halkın sürece dahil edilmesini istediğinden Kıbrıs Sivil Toplum Eylemde programı, Kıbrıs Adası Çapında STK Geliştirme Platformu (CYINDEP) gibi girişimlerde bulunmuştur.⁵⁵¹ Yine de bu girişimler ve tüzükler tam anlamıyla başarıya ulaşmamıştır. Bunun bir nedeni olarak Birliğin, KKTC'deki devlet dışı aktörlerle etkileşime geçmesi gösterilebilir. Diğer bir neden ise Birliğin yalnızca hukuki açıdan KKTC'ye yaklaşmasıdır. Oysa KKTC'nin kalkınması için Birliğin siyasi girişimlerde de bulunması gereklidir.

Annan planının Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedilmesi üzerine BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Kıbrıslı Türkler üzerindeki izolasyonun ve baskının kaldırılması için uluslararası topluma çağrıda bulunmuştur. Nitekim Güney ve Kuzey arasındaki ekonomik açığın azaltılması ve kapatılmasının sorunun çözümüne katkıda bulunacağı düşünülmüştür. 26 Nisan 2004 tarihli AB Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda Kıbrıslı Türklerin izolasyonunu sonlandırmak, gelişimine katkıda bulunmak ve yeniden birleşmeyi sağlamak amaçlanmıştır.⁵⁵² Öyle ki Verheugen, Kıbrıslı Türklerin çözüme olumlu yaklaştığını ve izolasyonun kaldırılması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁵³ Bu doğrultuda Yeşil Hat Tüzüğü (YHT), Doğrudan Ticaret Tüzüğü (DTT) ve Mali Yardım Tüzüğü (MYT) çıkarılması kararlaştırılmıştır. Kıbrıslı Rumlar bu girişimleri referandumda hayır oyu kullandıkları için Birlik tarafından cezalandırıldıkları yönünde yorumlamıştır.⁵⁵⁴ KKTC'ye yönelik tüzüklerin akıbetine bakıldığında AB'nin Kıbrıslı Rumların vetolarını engellemeye yönelik girişimleri sınırlı olmuştur. AB'nin KKTC'ye uygulanan izolasyonu kaldırmaya yönelik gerçek bir niyeti olmuş ise de Birlik kurumlarına ve üye ülkelerin baskılarına öncekinden daha güçlü bir şekilde direnen Birlik üyesi Kıbrıs ile karşı karşıya

⁵⁵¹ Bouris ve Kyris, "Europeanisation, Sovereignty and Contested States", a.g.e., s. 762.

⁵⁵² "2576th Council Meeting General Affairs Luxembourg 26 April 2004", *Council of the European Communities General Secretariat Press Release*, 8566/04 (Presse 115), Luxembourg, 26 Nisan 2004, s. 9.

⁵⁵³ "Testimony: A World of Broken Promises", *Embargoed*, 22 Nisan 2005, s. 7, <https://www.embargoed.org/wp-content/uploads/2018/02/WorldPromisesReport.pdf> , (Erişim Tarihi: 28 Şubat 2022).

⁵⁵⁴ Faustmann, "The Cyprus Issue After Accession", a.g.e., s. 159.

kalmıştır. Öyle ki Kıbrıs Rum kesimi, Birlik içinde muhalefet olmaktan ve lobcilik faaliyetleri yürütmekten geri durmamıştır. Günün sonunda Birliğe tam üyeliğiyle Kıbrıs Rum kesimi, Kıbrıslı Türkler ile olan yasal, ekonomik siyasi eşitsizliği daha da kötü duruma getirmiştir.

b. Yeşil Hat Tüzüğü

1963 yılında çıkan şiddet eylemleri sonucu Lefkoşa, Yeşil hat ile ikiye ayrılmıştır. 1974 yılından sonra bu hat uzatılarak Ada'nın tamamını fiilen ikiye ayırmıştır. GKRY'nin üyeliği sonrası süreçte KKTC'ye yönelik olan Tüzükten ilk defa 26 Nisan 2004 tarihli Genel İşler Konseyi'nde bahsedilmiştir. Tüzük, 10. Protokol'ün ikinci maddesi bağlamında kabul edilmiştir. Böylece Tüzük ile yeşil hat, AB tarafından sınır çizgisi olarak görülmemiştir.⁵⁵⁵ Başka bir deyişle söz konusu çizgi, Birliğin dış sınırı bağlamında ele alınmamıştır. KKTC'yi tanıma olmaksızın kişilerin, malların ve hizmetlerin dolaşımını mümkün kılmak amaçlanmıştır.⁵⁵⁶

Yeşil Hat Tüzüğü'yle Ada'nın Kuzeyi ve Güneyi arasında iç ticareti mümkün kılmak⁵⁵⁷ ve iki taraf arasındaki etkileşimi arttırmak amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra kişilerin hareketini mümkün kılmak, yasadışı göçle mücadele etmek ve kamu güvenliğini sağlamak amaçlanmıştır.⁵⁵⁸ Bunun için malların ve insanların serbest dolaşımını sağlayacak özel kurallar içeren bu Tüzük, Konsey tarafından 29 Nisan 2004'te kabul edilmiştir. Malların geçişi için Kıbrıs Türk Ticaret Odası tarafından verilen bir belge şartı koyulmuştur. Böylece Tüzük ile Kıbrıs Türk Ticaret Odası önem kazanmıştır. Bunun

⁵⁵⁵ "Council Regulation (EC) No 866/2004 of 29 April 2004 on a Regime under Article 2 of Protocol 10 to the Act of Accession", *Official Journal of the European Union*, L 161, 30 Nisan 2004, s. 130.

⁵⁵⁶ Nikos Skoutaris, "Legal Aspects of Membership", James Ker-Lindsay, Hubert Faustman ve Fiona Mullen (ed.), *An Island in Europe: The EU and The Transformation of Cyprus*, I.B. Tauris, New York, 2011, s. 49.

⁵⁵⁷ "Council Regulation (EC) No 866/2004", a.g.e., Mad., 4 ve Mad., 5.

⁵⁵⁸ Ibid., Mad., 2.

nedeni AB'nin, KKTC'deki kamu kurumları ile resmi etkileşime girmek istememesidir. Komisyon, Yeşil Hat Tüzüğü'nün uygulanmasını denetlemekten sorumlu tutulmuştur.⁵⁵⁹

Öte yandan Tüzük ile yalnızca Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk kesimi arasındaki mal alışverişi mümkün olabilmiştir. Ancak birtakım sebeplerden malların ve sermayenin dolaşımı sınırlı düzeyde kalmıştır. Örneğin Kıbrıs Rum mercilerinin Kıbrıs Türk ehliyetine sahip araçların Güneye geçişine izin vermemesi, ticari araçların geçişini sınırlaması ve hükümlerde esnekliğin olmamasıdır.⁵⁶⁰ Buna karşın işçilerin dolaşımı artmıştır. Bu durum Ada'daki iki kesim arasında var olan gelişmişlik farkını daha da arttırmıştır.⁵⁶¹ Tüzük yürürlüğe girdikten sonra sadece birkaç istisna ile Kuzey menşeli ürünler AB üyesi devletlere gitmiştir.⁵⁶² AB ile mal alışverişi konusunda yasal ve ekonomik kısıtlama GKRY'den kaynaklanmıştır. Bunun yanı sıra AB üyesi ülkeler direkt uçuş konusunda KKTC'ye yardımcı olacakları yönünde söz vermiştir.⁵⁶³ Ancak bu söz de hayata geçirilmemiştir. Tüzüğün uygulanmasına bakıldığında Birliğin KKTC ile siyasi düzlemde bir araya gelmekten kaçındığı görülür. Bu durum bir önceki başlıktaki iddiayı destekler niteliktedir. Daha sonra Komisyon, 7 Temmuz 2004'te Konsey'in amacı doğrultusunda Mali Yardım Tüzüğünü ve Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nü paket halinde önermiştir. Ancak bu paket, Kıbrıslı Rumların Doğrudan Ticaret Tüzüğünü engellemeleri nedeniyle birbirinden ayrılmıştır.

⁵⁵⁹ Ibid., Mad., 11.

⁵⁶⁰ Amanda Akçakoca, "Cyprus – Looking to a Future Beyond the Past", *European Policy Center Discussion Paper*, No: 32, 12 Mayıs 2005, s. 23.

⁵⁶¹ Nilgün Eralp, "Doğrudan Ticaret Tüzüğü: Tüm taraflar için bir çıkış yolu olabilir mi?", *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)*, Haziran 2010, s. 3, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1279030626-2.DogrudanTicaret_Tuzugu_Tum_Taraflar_icin_bir_cikis_yolu_olabilir_mi.pdf, (Erişim Tarihi: 2 Mart 2022).

⁵⁶² Skoutaris, "Legal Aspects of Membership", a.g.e., s. 53.

⁵⁶³ Beyatlı, "The European Union and Turkish Cypriots", a.g.e., s. 142.

c. Mali Yardım Tüzüğü

Kuzey Kıbrıs ile Güney Kıbrıs arasındaki ekonomik gelişmişlik farkı, KKTC'ye uygulanan ambargolar nedeniyle yüksek düzeyde olmuştur. 2004 tarihli mali yardım tüzüğüne geçmeden önce Ada'nın Kuzeyi ve Güneyi arasındaki ekonomik gelişmişlik farkına Komisyon'un ifadesiyle değinmekte fayda vardır. 1998 tarihli ilerleme raporunda Komisyon, Ada'nın güneyi ve Kuzeyi arasındaki ekonomik eşitsizliğe dikkat çekmiştir. 1960 yılında Kıbrıs Türk kesiminin kişi başına düşen geliri, Kıbrıs Rum kesiminin kişi başına düşen gelirin %86'sına, 1998 yılı itibarıyla ise %30'a kadar düşmüştür.⁵⁶⁴ 2002 tarihli ilerleme raporunda ise Ada'nın güneyi ile kuzeyi arasındaki ekonomik eşitsizliğin daha da arttığı ve bir çözüme ulaşılamadığı belirtilmiştir.⁵⁶⁵ Komisyon, 3 Haziran 2003 tarihinde Kuzey Kıbrıs'ta ekonomik kalkınmayı teşvik etmek ve onu Birliğe yaklaştırmak amacıyla bir bildiri sunmuştur.⁵⁶⁶ Bu bildiri de, mali ve ticari önlemlerden bahsedilmiştir. Referandumun gerçekleştiği 2004 yılında ise Kuzeyin geliri Güneyin gelirin sadece beşte ikisi kadar olmuştur.⁵⁶⁷ Bu verilere bakıldığında Ada'nın Kuzeyi ile Güneyi arasındaki gelişmişlik farkını kapatmak oldukça önemlidir.

Referanduma Güney Kıbrıs'ın hayır, Kuzey Kıbrıs'ın evet demesinin ardından 7 Temmuz 2004'te Komisyon, Kıbrıslı Türklere yönelik mali yardım tüzüğü önermiştir. Bu tüzük, 27 Şubat 2006 tarihinde Konsey tarafından kabul edilmiştir. Tüzüğün geç kabul edilmesinin nedeni Birlik üyesi ülkelerin, Tüzüğün, Doğrudan Ticaret Tüzüğü (DTT) ile paket halinde olup olmaması gerektiği konusunda farklı görüş paylaşmış olmalarıdır. Örneğin Yunanistan ve GKRY, Tüzüğün DTT'den ayrılmasını, İngiltere ise aksini

⁵⁶⁴ 1998 Regular Report from the Commission on Cyprus' s Progress, a.g.e., s. 29.

⁵⁶⁵ 2002 Regular Report from the Commission on Cyprus' s Progress, a.g.e., s. 96.

⁵⁶⁶ Relations with the northern part of Cyprus: The purpose of this communication is to put forward measures promoting economic development in the northern part of Cyprus and bringing it closer to the European Union, European Commission, COM (2003) 325 final, 3 Haziran 2003, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:e50012> , (Erişim Tarihi: 5 Mart 2022).

⁵⁶⁷ Max Watson, "Growing Together? Prospects for Economic Convergence and Reunification in Cyprus", *Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe (GreeSE)*, No: 7, Ekim 2007, s. 11.

savunmuştur. KKTC Cumhurbaşkanı Talat, Tüzüğün DTT ile paket halinde onaylanmasını istemiştir. Bunun nedeni, mali tüzüğün tek başına kabul edilmesi durumunda DTT'nin gündemden düşeceğine olan inancı olmuştur. Tüzük, 10. Protokol'e dayandırılmıştır. Bazı sebeplerden dolayı Tüzüğün pratiğe geçmesi 2008 yılında olmuştur. Tüzükle, "Kıbrıs Türk topluluğu ile Kıbrıs Rum topluluğu ve Birlik arasındaki etkileşimi arttırmak, Ada'nın Kuzeyinin ekonomik açıdan gelişmesine ve ekonomik entegrasyonuna katkı sağlamak, Kuzeyin Birlik müktesebatını tanıması ve taraflar arasında olası bir çözüme gidilmesi durumunda yeniden birleşmeyi daha kolay hale getirmek" amaçlanmıştır.⁵⁶⁸ Tüzüğün 1. maddesinde Ada'nın Kuzeyine söz konusu yardımın sağlanmasının tanıma anlamına gelmeyeceği ayrıca belirtilmiştir. Yardımın yönetiminden Komisyon sorumlu tutulmuştur.⁵⁶⁹

Yardımın miktarına ise şöyle karar verilmiştir. Referandum öncesinde AB, Ada'daki taraflar arasında çözüme ulaşılması halinde 259 milyon Euro'yu Kuzeydeki gelişmişlik farkını kapatmak için Kıbrıslı Türklere tahsis edeceğini önceden duyurmuştu. Kıbrıslı Rumların referanduma hayır demesinin ardından Ada'nın Kuzeyi AB'ye giremeyince daha önce tahsis edilen 259 milyon Euro'nun Kuzey Kıbrıs'ın kalkınması için kullanılacağı 26 Nisan 2004 tarihli Genel İşler Konseyi toplantısında bildirilmiştir.⁵⁷⁰ Ancak bazı çevrelerce bu miktarın az olduğuna dikkat çekilmiştir. Nitekim uzmanlara göre Annan Planı'nın uygulanması için 3,8 milyar dolar gerekliyken, Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma ajansının tahminine göre sadece beş yıllık bir ekonomik kalkınma planı için bile 1.7 milyar dolar gereklidir.⁵⁷¹

⁵⁶⁸ "Council Regulation (EC) NO 389/2006 of 27 February 2006 Establishing an Instrument of Financial Support for Encouraging the Economic Development of the Turkish Cypriot Community and Amending Council Regulation (EC) No 2667/2000 on the European Agency for Reconstruction", *Official Journal of the European Union*, L 65, Mad., 1, 07 Mart 2006.

⁵⁶⁹ *Ibid.*, Mad., 3.

⁵⁷⁰ "2576th Council Meeting General Affairs Luxemburg 26 April 2004", a.g.e., s. 9.

⁵⁷¹ Drath, "The Cyprus Referendum", a.g.e., s. 344.

Tüzük, belli başlı sektörlerle ve süreye tabi tutulmuştur. Bunun yanı sıra uygulanmasında aksaklıkların olması nedeniyle amacını tam anlamıyla gerçekleştirme konusunda yetersiz kalmıştır.⁵⁷² Komisyon'un 2021 yılında yayınladığı rapora göre 2020 yılının sonuna olan süreçte KKTC'ye yapılan mali yardım 592 milyon Euro'yu bulmuştur.⁵⁷³

d. Doğrudan Ticaret Tüzüğü

Daha önce bahsedildiği üzere 1994 yılında ABAD'ın aldığı Anastasiou kararından beri Kıbrıs Türk kesimine Birlik tarafından ambargo uygulanmaktadır. Doğrudan Ticaret Tüzüğü'yle, Kıbrıs Türk kesimi ve Birlik arasında doğrudan ticaret mümkün kılınarak Kıbrıslı Türklere uygulanan izolasyonun kaldırılması amaçlanmıştır. Böylece hem doğrudan ticarete olanak sağlanabilecek hem de Birliğin Kuzey Kıbrıs'ı tanıma gibi bir durumu da söz konusu olmayacaktı.

Yeşil Hat ve Mali Yardım Tüzüğünden farklı olarak AB Anlaşması'nın 133. maddesine dayandırılan söz konusu düzenleme, 10 maddeden oluşmakta ve ulaşım sektörünü dışlamaktadır. Tüzüğe göre, "gerekli şartları taşıdığını gösteren bir belgenin eşlik ettiği malların, eş etkili gümrük vergileri ve masraflar söz konusu olmaksızın kotalar dahilinde Kuzey Kıbrıs'tan Birliğe ihraç edilmesi" öngörülmüştür.⁵⁷⁴ Mallara eşlik edecek belge konusunda Kıbrıs Türk Ticaret Odası ve Komisyon'un yetki verdiği merci

⁵⁷² Adaoğlu, "Special Territories in European Union and North Cyprus", 143.

⁵⁷³ Fifteenth Annual Report 2020 on the Implementation of the Union Assistance under Council Regulation (EC) No 389/2006 of 27 February 2006 Establishing an Instrument of Financial Support for Encouraging the Economic Development of the Turkish Cypriot Community, European Commission, COM(2021) 272 Final, Para., 2, 2 Haziran 2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0272&rid=8> , (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022).

⁵⁷⁴ Proposal for a Council Regulation on Special Conditions for Trade with Those Areas of the Republic of Cyprus in Which the Government of the Republic of Cyprus Does Not Exercise Effective Control, European Commission, COM (2004) 466 Final , Mad., 1/1 ve Mad., 1/2, 7 Temmuz 2004, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0466:FIN:EN:PDF> , (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022).

sorumlu tutulmuştur.⁵⁷⁵ Böylece KKTC'nin resmi makamlarıyla doğrudan temastan kaçınılarak tanıma manasına gelebilecek durumların önüne geçilmek istenmiştir.

Tüzüğün kabulünün KKTC'yi fiili olarak tanıma anlamına geleceği gerekçesiyle düzenleme GKRY tarafından reddedilmiştir. GKRY Tüzüğün, 10. Protokol'ün 1. maddesinin 2. Fıkrası doğrultusunda değerlendirilmesini istemiştir. AB üyesi devletler ise bu konuda GKRY'ye karşı net bir duruş sergileyememiştir. Tüzüğe yönelik umutları sönünce Kıbrıs Türk Ticaret Odası, Mayıs 2005'te tüm Ada'da ve Gümrük alanında serbest ticareti mümkün kılan bir düzenleme önermiştir. Öneri, Konsey tarafından dikkate alınmamıştır.⁵⁷⁶

Lizbon Anlaşması yürürlüğe girdikten sonra Komisyon, Mart 2010'da Tüzüğü yeniden gündeme getirmiştir. Çünkü Lizbon Anlaşması'na göre söz konusu Tüzük, ticaret anlaşması bağlamında ele alınabilirdi. Bu bağlamda Tüzüğün onaylanması için Avrupa Parlamentosu'nda (AP) ortak karara, Konsey'de ise nitelikli çoğunluğa ihtiyaç olacaktı.⁵⁷⁷ Ancak GKRY, Tüzüğün Katılım Anlaşması'nın 10 No'lu Protokolü bağlamında ele alınması konusunda ısrar etmiştir. Bu doğrultuda GKRY konuyu AP'nin Ticaret Komitesi'nden Hukuk İşleri Komitesi'ne taşımayı başarmıştır. Hukuk İşleri Komitesi, GKRY'nin iddialarını desteklerken, Komisyon nitelikli çoğunluk oyunun yeterli olacağı görüşünü savunmuştur.⁵⁷⁸ Sonuçta 18 Ekim 2010 tarihinde Tüzüğün Kıbrıs'ın Katılım Anlaşması'nın 10 No'lu Protokolü bağlamında değerlendirmeye alınmasına karar verilmiştir. Böylece AP, hem KKTC-AB ilişkileri hem de Türkiye - AB ilişkilerinde oynayabileceği rolü kaybetmiştir. Bunun yanı sıra bu durum Birliğin kurumsal bağlamda sınırlanmasının bir diğer göstergesi olmuştur.

⁵⁷⁵ Ibid., Mad., 2/2.

⁵⁷⁶ Beyatlı, "The European Union and Turkish Cypriots", 144.

⁵⁷⁷ Nathalie Tocci, "The Baffling short-sightedness in the EU-Turkey-Cyprus triangle", *Istituto Affari Internazionali*, No: 10/21, Ekim 2010, s. 3.

⁵⁷⁸ Nathalie Tocci, "Unblocking Turkey's EU Accession", *Insight Turkey*, Vol: 12, No: 3, 2010, s. 30.

Konuya, Türkiye perspektifinden de bakmak gereklidir. Birliğin 2004'teki genişlemesinin ardından Türkiye'nin, Gümrük Birliği'ni on yeni üyeye genişletmesi gerekliliği doğmuştur. 29 Temmuz 2005 tarihinde Türkiye, Gümrük Birliği'ni yeni ülkelere genişletecek olan ek protokolü imzalamıştır. Ancak bunun GKRY'yi tanıma anlamına gelmediğine yönelik 6 maddelik bir deklarasyon da yayınlamıştır.⁵⁷⁹ Ayrıca Türkiye, Gümrük işlemlerinde Kıbrıs Cumhuriyeti yerine Kıbrıs ifadesinin kullanılacağını bildirmiştir. Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, KKTC toprakları üzerinde egemenliğinin olmadığı vurgulanmıştır. Buna karşılık olarak AB, 21 Eylül 2005'te 7 maddelik bir karşı bildiri sunmuştur. Bildiride “Türkiye'nin bildirisinin tek taraflı olduğunu, protokolün içeriğini oluşturmadığını ve dolayısıyla protokol hükümlerine yasal bir aksiyonunun olmayacağı” yönünde beyanda bulunulmuştur.⁵⁸⁰ Böylece GKRY'nin Birlik üzerinde etkisini bir kez daha görmek mümkün olmuştur.

AB, Kıbrıs Cumhuriyeti bayraklı gemilere ve uçaklara Türk havaalanlarını ve limanlarını açması yönünde Türkiye'ye baskı yapmaktadır. Türkiye ise limanların ve havaalanlarının hizmet sektöründe olduğu için Ankara Anlaşması'nın kapsamının dışında kaldığını savunmaktadır.⁵⁸¹ Limanların ve havaalanlarının hizmet sektöründe olduğu doğrudur. Türkiye'nin bu uygulamasının yanlış olduğunu savunanlar, eleştirilerini söz konusu uygulamanın malların serbest dolaşımını aksatacağı gerekçesine dayandırmaktadır.⁵⁸² Türkiye ise bu uygulamaya devam ederek KKTC'ye yıllardır

⁵⁷⁹ Press Statement Regarding the Additional Protocol to Extend the Ankara Agreement to All EU Members, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, No: 123, 29 Temmuz 2005, https://www.mfa.gov.tr/p_no_123---july-29th_-2005_-press-statement-regarding-the-additional-protocol-to-extend-the-ankara-agreement-to-all-eu-members- unofficial-translation_p_en.mfa , (Erişim Tarihi: 6 Mart 2022).

⁵⁸⁰ Enlargement: Turkey, Declaration by the European Community and Its Member States, European Union, C/05/243 12541/05 (Presse 243), Mad., 2, 21 Eylül 2005, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/fd/d-tr20051123_13/d-tr20051123_13en.pdf , (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022).

⁵⁸¹ Stefan Talmon, “The European Union–Turkey Controversy over Cyprus or a Tale of Two Treaty Declarations”, *Chinese Journal of International Law*, Vol: 5, No:3, 2006), s. 605.

⁵⁸² Ibid., s. 613.

uygulanan izolasyonun kaldırılmasını ve Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün yürürlüğe koyulmasını şart koşmaktadır. Böylece Türkiye pazarlık kozu elde etmektedir.

24 Ocak 2006 tarihinde Türkiye, tüzüğün uygulamaya alınarak Kıbrıslı Türkler üzerindeki izolasyonun kaldırılması durumunda Türk hava alanlarının ve limanlarının Kıbrıs Rum bayraklı gemilere ve uçaklara açılmasını içeren bir “Eylem Planı” önermiştir.⁵⁸³ Ancak öneri GKRY tarafından reddedilmiştir. Bahsedildiği üzere 2010 yılında Tüzük, Komisyon tarafından tekrardan gündeme getirildiğinde Türkiye, yönetmeliğin yürürlüğe girmesi halinde limanlarını ve havaalanlarını GKRY'ye açacağı ifadesini yinelemiştir.⁵⁸⁴ Böylece askıya alınan fasıllarda blokajın kaldırılması ve Türkiye-AB ilişkilerinin canlanması mümkün olabilecekti. Ancak bu gerçeğe dönmemiştir. Sonuç olarak Doğrudan Ticaret Tüzüğü KKTC'nin ve Türkiye'nin Birlik ile ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. AB'nin Türkiye'den limanlarını ve havaalanlarını Kıbrıslı Rumlara açmasını talep ederken kendi limanlarını ve havaalanlarını Kıbrıslı Türklere kapatması oldukça ironiktir. Günün sonunda AB, Kıbrıslı Türklere uygulanan izolasyonu kaldırma yönünde verdiği sözü yerine getirmemiştir.

C. AB'nin Kıbrıs'ın Katılımına Yönelik Politikasının ve Çözüm Sürecinde Katalitik Etkisinin Değerlendirilmesi

AB'nin Ortaklık sürecine eşlik eden Soğuk Savaş döneminde Kıbrıs sorununa yönelik politikası ilk bakışta tarafsızlık yönünde olmuştur. Bunun nedenlerine Ortaklık sürecinde AB'nin Kıbrıs politikası başlığında detaylıca yer verilmiştir. Sonraları AB'nin Kıbrıs'a yönelik politikası değişmeye başlamıştır. Kıbrıs'ın Birliğe üyelik başvurusunda bulunduğu sırada uluslararası ortamdaki değişimler ve Birliğin kurumsal değişim arayışı onun Kıbrıs'a yönelik politika değişimine de etki etmiştir. Nitekim tarihsel süreçte

⁵⁸³ Sonyel, “Turkish Cypriots-A People Unfairly Treated”, a.g.e., s. 191.

⁵⁸⁴ Pope ve Akyel, “The Lisbon Treaty Shines a Ray of Hope on Cyprus”, a.g.e.

AB'nin genişleme politikası sadece Birliğin siyasi politikasının değil aynı zamanda kurumsal çıktıların ve başlıca topluluk politikalarının oluşmasına da etki etmiştir.⁵⁸⁵ Öyle ki Ortak bir dış politika yaklaşımını geliştirmek isteyen AB, uzun süreli çözümsüzlüğe sahne olmuş olan Kıbrıs mevzusuna dahil olarak sorunun çözümünde etkin bir aktör olmayı arzulamıştır. Bu durum hem ortak dış ve güvenlik politikası oluşturma aşamasında katkıda bulunacağı gibi Kıbrıs aracılığıyla AB'nin, Kafkasya, Ortadoğu ve Balkanlara erişiminin kolaylaşmasını sağlama potansiyelini doğurmuştur. Ancak bu aşamada birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. Bunun nedenleri arasında Birlik üyesi ülkelerin ulusal çıkarlarının ve bu ülkelerin imzaladığı yan anlaşmaların tüm Birliği etkilemesi ve Birlik bürokrasisinin kendi içinde, üye ülkelerin birbiriyle ve Birlik bürokrasisinin üye ülkelerle uzun vadeli bir stratejik planlamadaki başarısızlığı gösterilebilir.⁵⁸⁶

1995 öncesinde Yunanistan ve AB'nin politikaları her zaman uyum içinde değilken 1995 sonrasında politikalarında uyumu yakalamaları AB'nin Kıbrıs'a yönelik tutumuna etki etmiştir.⁵⁸⁷ Ayrıca AB, üye ülkeler arasında Orta ve Doğu Avrupa genişlemesine yönelik uyumu da yakalamak istemiştir.

AB'nin Kıbrıs'ın katılımına yönelik politika değişikliğini Barkey ve Gordon dört ana neden bağlar. Bunlar, Yunanistan'ın AB'ye Kıbrıs konusundaki baskısı, Kıbrıs'ın topluluk müktesebatındaki fasılları kapatması, AB'nin Nice Zirvesi'nde daha rahat bir genişleme süreci için nitelikli çoğunluk uygulaması gibi kurumsal değişikliklere gitmesi, Kıbrıslı Türklerin çözüme uzak, Kıbrıslı Rumların ise yakın olduğuna dair bir algının

⁵⁸⁵ Frank Schimmelfennig ve Ulrich Sedelmeier, "Theorizing EU Enlargement: Research Focus, Hypotheses, and the State of Research", *Journal of European Public Policy*, Vol: 9 Sayı: 4, 2002, s. 501.

⁵⁸⁶ Dan Lindley, "Cyprus's Road to European Union Accession: Missed Opportunities to Promote a Cyprus Solution", *Hellenic Studies*, Vol: 11, No: 1, 2003, s. 38.

⁵⁸⁷ Birgül Demirtaş Coşkun, "Reconsidering Cyprus Issue: An Anatomy of Failure of European Catalyst (1995-2002)", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 5, Sayı: 18, 2009, s. 120.

çeşitli sebeplerle oluşması dolayısıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin cezalandırılmaması gerektiği olarak sıralanabilir.⁵⁸⁸

Genişleme tarihinde AB, sınır, toprak ve etnik problemleri olan ülkelerin, katılımdan önce bu sorunlarını çözmesi yönünde bir politika izlemiştir. Bu noktada AB, Avrupalılaşmayı teşvik eden koşulluluk mekanizmasını kullanmıştır. Koşulluluk mekanizması üyelik müzakerelerinin ilk aşamasında kullanıldığında başarıya ulaşırken, katılım tarihi belirlendikten sonra etkisini yitirmektedir.⁵⁸⁹ Örneğin Birlik, üyelik öncesi süreçte Estonya'nın, Rus azınlıklarla olan sorunlarını çözmesi konusunda ısrarcı olmuştur.⁵⁹⁰ Estonya, üyelik müzakereleri esnasında ancak bu koşulu yerine getirdikten sonra Birliğe üye olabilmıştır. Buna karşın Kıbrıs örneğinde aynı değerlendirmeyi yapmak mümkün değildir. Kıbrıs'ın Birliğe üyelik başvurusunda bulunduğu 1990'a kadar olan süreçte AB, Kıbrıs sorununun çözümü konusunda BM, ABD ve İngiltere'nin gölgesinde kalmıştır. 1990'dan sonraki süreçte ise Birlik konuya ilişkin daha aktif bir girişimde bulunma ihtiyacı hissetmiştir. Öyle ki Birlik zaman içinde, Kıbrıs meselesinde katalitik etki yaratabileceğini iddia etmeye başlamıştır. Böylece Ada'daki taraflar arasında uzun yıllar boyunca çözülemeyen soruna Birliğin dahil olmasının, katalitik etkiyi beraberinde getireceği düşünülmüştür. Bu, daha önce bahsedildiği üzere Birlik organlarının ve yetkililerinin Kıbrıs'a yönelik ifadelerinde görülmektedir. Birliğin katalizör rolü, koşulluluğun getirdiği değişim ve zorunlu etki yoluyla başarıya ulaşabilirdi. Ancak Kıbrıs örneğinde bu gerçekleşmemiştir. Öyle ki Birliğin Kıbrıs'a yönelik politikası, üyelik ile ihtilaf çözümünü birbirinden ayırmak yönünde olmuştur. Örneğin 1992 yılında kurulan Kıbrıs – AET Ortak Parlamento Komitesi sorunun çözümünün katılım sürecinden ayrılması gerektiğini vurgulayan ilk kurumsal aktör

⁵⁸⁸ Henri J. Barkey ve Philip H. Gordon, "Cyprus: The Predictable Crisis", *The National Interest*, 01 Aralık 2001, <https://nationalinterest.org/article/cyprus-the-predictable-crisis-308>, (Erişim Tarihi: 13 Mart 2022).

⁵⁸⁹ Michalis Attalides, "The Cyprus Problem After the 1999 Helsinki" a.g.e., s. 23.

⁵⁹⁰ Karataş, "The Politics of Accession", a.g.e., s. 14.

olmuştur.⁵⁹¹ Bu durum AB'nin ödül ve ceza yöntemini içeren koşulluluk mekanizmasının etkin kullanımına gölge düşürmüştür.

Featherstone'un da dediği gibi sorunun Avrupalılaştırılması tehlikeli bir durum oluşturmuştur.⁵⁹² AB'nin Kıbrıs meselesindeki başarısız rolü, Avrupa entegrasyonunun otomatik bir çatışma çözüm sistemi olmadığına göstergesi olmuştur. Diez ve Tocci bu durumu net bir şekilde özetler. Onlara göre Birlik Kıbrıs'ı Avrupalılaştırmamıştır, Kıbrıs, Birliği Kıbrıslılaştırmıştır.⁵⁹³ Yazarlara göre Kıbrıs sorununun AB'deki yansımalarına ve AB'nin Kıbrıslı Türkler ve Türkiye ile ilişkisine bakılacak olursa AB politikaları Kıbrıslılaştırılmıştır. Nitekim Kıbrıslı Rumlar üye olduktan sonra AB- Türkiye ilişkileri gittikçe gerilmiş, Kıbrıslı Türklerin izolasyonunu kaldırmaya yönelik kararlar GKRY vetosuyla karşılaşmıştır. Burada ayrıca bir detaydan bahsetmek gereklidir. Katalitik etki iddiası Birliğin resmi söylemlerinde henüz görülmeden önce Yunanistan Dışişleri bakan yardımcısı Yiannos Kranidiotis, Kıbrıs'ın Birliğe üyeliğinin katalitik etki yaratacağı yönünde bir politika söylemi geliştirmiştir.⁵⁹⁴ Eğer Birlik Kranidiotis'in, dolayısıyla Yunanistan'ın bu söyleminden etkilendiyse söz konusu ülkenin Birliğe üye olduğu tarihten itibaren AB'nin Kıbrıs'a yönelik politikasına etki ettiğini bir kere daha söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki Ortaklık sürecinde de Yunanistan, AB'nin Kıbrıs politikasına ekonomik ve siyasi bakımdan etki etmiştir. Birlik, Kıbrıslı Rumlara çözüm olmaksızın katılımı mümkün kıldığında katalitik etkisi de işlevsiz kalmıştır. Çalışmanın devam eden kısmında, çalışmada daha önce aktarılanların ve Kıbrıs literatüründe önde gelen isimlerin katkılarıyla bu iddiaların altı doldurulmuştur.

⁵⁹¹ Boyka Stefanova, *The Europeanisation of Conflict Resolution: Regional Integration and Conflicts in Europe from the 1950s to the Twenty-first Century*, Manchester University Press, Manchester, 2011, s. 125.

⁵⁹² Featherstone, "Cyprus and the onset of Europeanization" a.g.e., s. 160-61.

⁵⁹³ Diez ve Tocci, "The Cyprus Conflict and the Ambiguous Effects", a.g.e., s. 181-82.

⁵⁹⁴ Olga Demetriou, "Catalysis, Catachresis: The EU's Impact on the Cyprus Conflict", Thomas Diez, Mathias Albert and Stephan Stetter (eds.), *The European Union and Border Conflicts*, Cambridge University Press, New York, 2008, s. 72-73.

Kıbrıs'ın bölünmüş olması, İngiltere'nin Ada'da askeri üslerinin olması, küçük ülke olmasından kaynaklanan orantısız temsil gibi sorunlar, potansiyel üye olarak Kıbrıs'ı ayrı bir yere koymuştur. Shimmelfenning'e göre Kıbrıs, Birlik için benzersiz bir vakadır. Çünkü ilk olarak, Ada bölünmüştür. İkinci olarak ise Birliğin, uzun bir süredir Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile Ortaklık ilişkisinin olması sebebiyle Kıbrıs'a yönelik koşulluluk mekanizması farklıdır.⁵⁹⁵ Ancak, koşulluluk mekanizması ve üyeliğin itici gücü Ada'daki sorunu çözmek için yeterli olmamıştır.

Birlik kurulduğundan beri ilk defa bölünmüş bir devlet olan Kıbrıs'ın başvurusunu değerlendirmeye almıştır. Dolayısıyla bu noktada AB'nin çelişkili bir politika izlediği görülmektedir. Bu, siyasi, ekonomik, güvenlik ve stratejik boyutlarıyla değerlendirilmesi gereken bir mevzu olmuştur. Kısaca örnekleme gerekirse ekonomik açıdan bakıldığında, Kıbrıs'ın üyeliği, Türkiye'nin mali desteğine ihtiyaç duyan KKTC için AET tarafından ayrı bir fon aktarımı anlamına gelmiştir.⁵⁹⁶ Siyasi açıdan bakıldığında Ada'da iki farklı yönetim ve iki ayrı topluluk vardır. Kıbrıs toprakları ihtilafıdır. Bu durum AB'nin, toprak ve egemenlik sorunları olan ülkenin, önce söz konusu sorunları çözmesi gerektiği yönündeki ilkesiyle tezat oluşturur. Stratejik açıdan bakıldığında ise konumu nedeniyle Ada, Birlik için önemlidir. Örneğin Kıbrıs'ın da katılımcısı olduğu Avrupa Akdeniz Ortaklığı'na ilişkin 1995 tarihli Barcelona Deklarasyonu'nda Akdeniz bölgesi ile Avrupa arasında siyasi diyalogun, ekonomik, finansal, kültürel ve sosyal iş birliğinin geliştirilmesi ve bölgedeki çatışmaların çözümünün BMGK kararları bağlamında desteklendiği belirtilmiştir.⁵⁹⁷ Ortaklık bağlamında AB'nin Rusya, eski Sovyet ülkeleri ve Ortadoğu ülkeleriyle iş birliği için de Kıbrıs, stratejik bakımdan

⁵⁹⁵ Schimmelfennig, Engert, ve Knobel, *International Socialization in Europe*, a.g.e., s. 199.

⁵⁹⁶ Redmond, "Cyprus, Malta and The European Community", a.g.e., s. 5.

⁵⁹⁷ Barcelona Declaration and Euro-Mediterranean Partnership, 27-28 November 1995, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ar15001>, (Erişim Tarihi: 15 Mart 2022).

önemlidir.⁵⁹⁸ Redmond, Birliğin Akdeniz’de çıkarı olmasına rağmen ilişkilerini Akdeniz politikası bağlamında bu ülkelerle geliştirmedeğinden Kıbrıs’ın olası üyeliği uzun vadeye yayılabileceğini iddia ettiyse de⁵⁹⁹ günün sonunda aksi gerçekleşmiştir. Sadece bu örneklere bakıldığında bile Kıbrıs’ın başvurusu birçok açıdan düşünülmesi gereken önemli noktaları içermiştir.

AB’nin Kıbrıs’a yönelik koşulluluk stratejisine bakıldığında birden fazla aktöre koşulluluk uyguladığı görülmektedir. Bunun nedeni uzun yıllardır süregelen Kıbrıs sorunudur. Sorunun ise birden çok tarafı vardır. Gülmez’lere göre, AB’nin Kıbrıs sorununun taraflarına yönelik koşulluluk stratejisi üçe ayrılır.⁶⁰⁰ 1993-99 arası dönemi kapsayan ilk aşamada AB, Güney Kıbrıs’a yönelik üyelik beklentisi oluşturarak olumlu koşulluluk, Türkiye’yi üyelikten dışlayarak olumsuz koşulluluk stratejisi uygulamıştır. Öte yandan bu süreçte AB, KKTC’yi yok sayarak yasallıktan çok siyasi yönü ağır basan bir karar vermiştir. 1999-2002 yıllarını kapsayan ikinci aşamada ise AB, Güney Kıbrıs’a yönelik olumlu koşulluluğuna devam etmiş; Türkiye’ye yönelik ise üyelik beklentisi oluşturarak olumsuz koşulluluktan olumlu koşulluluğa geçiş yapmıştır. KKTC’yi ise görmezden gelmeye devam etmiştir. 2002’den sonraki süreçte AB, Annan Planı’na desteğini sürdürerek Güney Kıbrıs ve Türkiye’ye yönelik olumlu koşulluluğuna devam etmiştir. Bu aşamada Birlik, KKTC’yi Türkiye’den ayrı bir varlık olarak görmüş ve mali yardım gibi havuçlarla KKTC’ye yönelik koşulluluğu gündemine almıştır. Ancak Birlik, 2004’te GKRY’nin üyeliğinden sonra Türkiye’ye yönelik olumsuz koşulluluğuna geri dönmüştür. Genel bağlamda AB, Türkiye’den ve Kıbrıslı Türklerden sürecin avantajlarını kavrayıp uzlaşmacı bir çizgiye gelmelerini beklemiştir. AB, GKRY’ye yönelik ise üyelik

⁵⁹⁸ Andreas Theophanous, “Prospects for solving the Cyprus problem and the Role of the European Union”, *The Journal of Federalism*, Vol: 30, No: 1, 2000, s. 238-41.

⁵⁹⁹ Redmond, “Cyprus, Malta and The European Community”, a.g.e., s. 15.

⁶⁰⁰ Gülmez ve Buhari Gülmez, “The EU Conditionality in the Cyprus Problem”, a.g.e., s. 7-17.

beklentisi oluşturmuş ancak çözüm için onu yönlendirme veya onun üzerinde baskı oluşturma konusunda oldukça yetersiz kalmıştır.

Katılım öncesi süreçte AB'nin Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik yaklaşımı Avrupa Siyasi İş Birliği ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası aracılığıyla birtakım deklarasyonlar yayınlamanın ötesine geçememiştir. Örneğin 1994 yılında "Kıbrıs Sorunu Üzerine Avrupa Duruşu" adlı deklarasyonu yayınlamıştır ancak bunun arkasında durulmamıştır.⁶⁰¹ Bunun yanı sıra katılımdan önce AB, Ada'da çözüme ulaşmak için havuç sopa yöntemini kullanmıştır.⁶⁰² Böylece yukarıda bahsedildiği üzere olumlu ve olumsuz koşulluluk stratejisi oluşturarak ödüllendirme ve cezalandırma yöntemini uygulamaya koymuştur. Birliğin ödülü/havucu sosyal, mali yardım, üyelik beklentisi oluşturma, bazı AB forumlarına sınırlı katılım şeklinde olmuştur. Cezası/sopası ise ödülleri ve üyelik olasılığını geri almak, dışlama, ambargo uygulamak olarak sıralanabilir.

AB'nin Kıbrıslı Türklere yönelik stratejisine bakıldığında, Kıbrıslı Türklerin çözüm için tavizler vermeleri doğrultusunda ekonomik fayda kazanmaları, aksi halde izole edilmeleri gibi bir havuç sopa yöntemi uyguladığı görülmektedir. Nitekim AB Kıbrıslı Türklere, çözüm bulunması halinde ekonomik ambargonun kaldırılması ve 206 milyon Euro'luk bir fon sağlanması gibi ödüller teklif etmiştir. Ancak, uzun yıllar boyunca ekonomik sıkıntılara katıldığı için ekonomik ödüller KKTC için birincil sırada öneme sahip olmamıştır.⁶⁰³ Aksine KKTC, siyasi bakımdan beklenti içinde olmuştur. AB, KKTC'nin bu beklentisine karşılık vermemiştir. KKTC, tanınmayı ve güvenliğini ekonomik gelişmişlikten daha ön sıraya koyduğu için AB'nin ödül mekanizmasının-

⁶⁰¹ Stavridis, "Double standards, ethics and democratic principles in foreign policy", a.g.e., s. 97-98.

⁶⁰² Thomas Diez, "Last Exit to Paradise?: The EU, the Cyprus Conflict, and the Problematic Catalytic Effect", *Copenhagen Peace Research Institute (COPRI)*, Haziran 2000, <https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/dit02/>, (Erişim Tarihi: 10 Mart 2022).

⁶⁰³ Christou, "The European Union and Cyprus: The power", a.g.e., s. 11.

Kıbrıslı Türklere yönelik tam anlamıyla işlediğinden bahsetmek mümkün değildir. AB, Kıbrıslı Türklerin güvenliğe ekonomik refahtan daha çok önem verdiği gerçeğini gözden kaçırmıştır.⁶⁰⁴ Öyle ki KKTC'nin gözünde ekonomik teşvikler ikincil öneme sahip olduğu için mali yardım, KKTC tarafından rüşvet olarak değerlendirilmiştir.⁶⁰⁵ Bu durum daha çok negatif etki yaratmıştır. Öyle ki çözüm müzakereleri konusunda Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin daha katı bir tutum sergilemesine ve BM bünyesinde gerçekleştirilen müzakerelerin tıkanmasına neden olmuştur. Ekonomik teşvikler, Birlik tarafından tamamen kavranamayan etnik ve ulusal karşıtlıkları içeren siyasi kutuplaşmanın gölgesinde kalmıştır.

Diğer yandan Kıbrıslı Türkler, 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi'nde Kıbrıs'la üyelik müzakerelerine başlama kararı alınırken Türkiye'nin dışlanmasını bir sopa olarak nitelendirmişlerdir. Kıbrıslı Türkler bu sopayı bir disiplin aracı olarak görmeyi kabul etmemişlerdir. Bunun yanı sıra Yunanistan'ın Birlik üyesiye Türkiye'nin bu perspektiften dışlanması, Kıbrıslı Türklerin AB'ye üyelik konusunda karamsar düşünmesine etki etmiştir.⁶⁰⁶

AB'nin Kıbrıslı Rumlara yönelik stratejisine bakıldığında ise Birlik, KKTC'ye uygulanan baskıya benzer bir ağırlıkta baskıyı GKRY'ye uygulamamıştır. AB'nin katalitik etki yaratma iddiası başından beri Kıbrıslı Rumların lehine ve taraflı olmuştur.⁶⁰⁷ Öyle ki katılım süreci, Kıbrıslı Rumların çözümden uzaklaşması konusunda daha rahat hareket etmesine neden olmuştur. Başka bir deyişle üyelik öncesi süreçte Birlik, koşulluluğu etkili bir şekilde kullanarak Kıbrıslı Rumları çözüme ılımlı hale getirmeye yönelmek yerine onların çözümden üstü kapalı bir şekilde uzaklaşmalarına katkıda

⁶⁰⁴ Larrabee, "The EU Needs to Rethink", a.g.e., s. 26,

⁶⁰⁵ Tocci, "Cyprus and the European Union Accession Process: Inspiration", a.g.e., s. 120; Demetriou, "Catalysis, Catachresis: The EU's Impact", a.g.e., s. 76.

⁶⁰⁶ George Kyris, "The European Union and the Cyprus Problem: A Story of Limited Impetus", *Eastern Journal of European Studies*, Vol: 3, No: 1, 2012, s. 90.

⁶⁰⁷ Demetriou, "Catalysis, Catachresis: The EU's Impact", a.g.e., s. 73.

bulunmuştur. Nitekim, çözüm şartı ortadan kalkınca Kıbrıslı Rumların yeniden birleşmeye yönelik motivasyonu ortadan kalkmıştır. Birliğin, GKRY için çözüm şartını kaldırmasını havuç yaklaşımı bağlamında değerlendirmek mümkündür. Tocci'ye göre, bu süreçte Kıbrıslı Rumlar uzlaşma konusunda samimi olmamış, Kıbrıslı Türklerle yönelik tavırlarını sertleştirmiş, savunma ve güvenlik konularında daha agresifleşmiştir.⁶⁰⁸ Katılımdan sonra da yeniden birleşmenin mümkün olacağını savunan Kıbrıslı Rumlar, Almanya'yı örnek göstermiştir. Oysa Kıbrıslı Türkler, GKRY'nin bir parçası olmak için oy kullanmadıkça ve Kıbrıslı Rumlar KKTC'yi tanımadıkça bu argümanın geçerli olması mümkün değildir.⁶⁰⁹ Nitekim tanıma ve oy kullanma Almanya'nın durumunu Kıbrıs'ın durumundan ayıran başlıca iki detaydır. Kaldı ki, adada meşru tek idare olarak tanınan GKRY'nin, Kıbrıslı Türkleri ekonomik baskı ve uluslararası izolasyonda tutma imkanı olduğu sürece çözüme yaklaşma olasılığı oldukça azdır.⁶¹⁰

Kıbrıslı Rumlar her ne kadar Birliğe katılımın katalitik etki göstererek her türlü soruna çözüm sunacağını söylemlerinde sıklıkla belirtmişler de eylemleri bunun tersine işaret etmiştir. Öyle ki Kıbrıslı Rumlar, başlarda toplumlararası çözüme varılamamasının nedenini Kıbrıslı Türklerin uzlaşmazlığı olarak gösterirken, sonraları Avrupa standartlarında bir çözümün ancak katılımdan sonra mümkün olacağını ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla Kıbrıslı Rumların çözüm konusunda söylem değişikliğine verilen bu örnek çözümsüzlük konusundaki yerleşik tutumlarını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Kıbrıslı Rumların çoğunun AB üyeliğinin, KKTC'nin uluslararası ortamda tanınma durumunu engellediği görüşünü benimsemesi⁶¹¹ barışçıl bir tutumdan uzak olduklarını

⁶⁰⁸ Tocci, "Cyprus and the European Union Accession Process: Inspiration", a.g.e., s. 113-14.

⁶⁰⁹ Christopher de Bellaigue, "Conciliation in Cyprus?", *Washington Quarterly*, Vol: 22, No: 2, 1999, s. 192.

⁶¹⁰ Hüner Tuncer, "The Cyprus Issue: Recent Developments", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 7, No: 3, 2012, s. 14.

⁶¹¹ James Ker-Lindsay, "Europe's Eastern Outpost: The Republic of Cyprus and the Middle East", *The Round Table*, Vol: 97, No: 397, 2008, s. 543.

göstermektedir. Bazı üye devlet ve Birlik yetkilileri, Kıbrıslı Rumlara yönelik yıkıcı katalizör mekanizmasının uygulanmasını önermiştir.⁶¹² Bu öneriye göre, Kıbrıslı Rumların sorunun çözümü konusunda aktif bir şekilde harekete geçmesi konusunda baskı yapılması sonuç verebilirdi. Çünkü, farklı katalitik mekanizmalar birbirini dışlamazdı.

Yukarıda bahsedilenler doğrultusunda söylenebilir ki AB'nin katalitik etki yaratacağı iddiası başarıya ulaşamamıştır. Şüphesiz ki bu başarısızlığın altında yatan en önemli nedenlerden biri AB'nin katılımdan önce çözümü şart koşturmayan politika çizgisinde durması olmuştur. Örneğin referandum öncesinde Kıbrıs Rum kesimi liderinin açıkça Annan Planı'na karşı yaptığı konuşma bile sorunun çözümü için AB'nin Rum kesimi üzerindeki etkisinin oldukça sınırlı olduğunun göstergesi olmuştur. Kıryis'e göre katılım süreci Ada'daki iki taraf arasındaki ipleri iyice gererek başta amaçlandığının tersi bir etki yaratmıştır.⁶¹³ Bu, üyelik için sorunun çözümünü ön koşul olmaktan çıkaran Birliğin, etkili bir kaldıraç olma potansiyelini yitirdiğinden okunabilir. Buna ek olarak, AB'nin soruna dahil olana kadar olan süreçte, BM bünyesinde gerçekleştirilen çözüm müzakerelerinde Ada'daki iki toplum eşit statüde olmuştur. Ancak AB'ye katılım sürecinde bu eşit statü, Kıbrıslı Rumlar lehine değişmiştir. Nitekim 1993 yılında ilk defa bir AB temsilcisinin BM bünyesinde gerçekleştirilen çözüm müzakerelerine katıldığı görülmektedir.⁶¹⁴ Bu gelişme, AB'nin konuya ilişkin tutumunun değişmeye başladığının göstergesi olarak okunabilir. Dolayısıyla AB'nin, BM'nin çözüm yollarından birini değiştirdiği ve soruna tarafsız yaklaşımını kaybettiği söylenebilir.⁶¹⁵ Bu süreçte AB, çözüme yönelik müzakereci konumda olmayı veya tarafsız bir arabulucu rolü oynamayı

⁶¹² Diez, "Last Exit to Paradise?", a.g.e., s. 1.

⁶¹³ Kıryis, "The European Union and the Cyprus Problem", a.g.e., s. 90; Christou, "The European Union and Cyprus: The Power", a.g.e., s. 9.

⁶¹⁴ Harun Arıkan, "Avrupa Birliğinin Kıbrıs Politikasına Eleştirel Bir Yaklaşım" a.g.e., s. 109.

⁶¹⁵ H. Tarık Oğuzlu, "Perennial Conflict or Everlasting Peace: The European Union's Involvement in Cyprus", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 7, No: 2, 2002, s. 8; Jakobsson Hatay, "The Contribution of European Integration to Ethnic Conflict Resolution", a.g.e., s. 46.

üstlenememiştir. Bu durum AB'nin bu konuyu hafife aldığı için tarafsızlık rolünü kaybettiğinin göstergesi olmuştur.⁶¹⁶

AB'nin çözümsüz bir halde Kıbrıs'ı üyeliğe kabul etmesini eleştiren çok sayıda akademisyen vardır. Barkey ve Gordon, bunun gerçekleşmesi halinde Türkiye-Avrupa ve Türkiye-Yunanistan arasında önemli sorunların oluşabileceği, Ada'nın tamamen bölünebileceği ve Birlik üyeleri arasında anlaşmazlıkların oluşabileceği görüşünü savunmuşlardır.⁶¹⁷ Bu bağlamda KKTC'nin yalnız hissetmesi, onun Türkiye'ye bağımlılığının artmasını ve Türkiye'nin ise AB ile siyasi, ekonomik ve bölgesel işbirliğinin baltalanmasını beraberinde getirir. Gelecekte Ada'daki iki tarafın yeniden birleşme potansiyelini düşürebilecek bu durum başlangıçta sorunun çözümü için katalizör görevi görmek amacıyla Kıbrıs'ın üyelik başvurusunu kabul eden AB için oldukça çelişkilidir. Uzlaşmaz bir Kıbrıs hükümetinin çözümsüz bir halde Birliğe girmesi AB'nin Türkiye ile ilişkilerini olumsuz etkiler.⁶¹⁸ Bu da AB'nin dış politikasına olumlu yansımaz. Richmond, AB'nin genel olarak ihtilaf çözümündeki başarısız rolüne dikkat çekerek, katalizör rolündeki bir AB'den her derde deva olmasını beklememek gerektiğini vurgular.⁶¹⁹ Yine de ekler ki Kıbrıs'ın çözümsüz değil de çözümlü bir şekilde Birlik üyesi olması sorunun uzun vadeli çözümü için katkıda bulunur. Ancak bunu eklemesi bir önceki ifadesinde AB'nin başarısız katalitik etkisine olan atfına gölge düşürmemektedir. Bunun yanı sıra Kıbrıs'ın çözümsüz bir şekilde katılımı, AB'nin bölgesel güvenlik ve istikrarı sağlama yöntem ve araçlarını zayıflatacağı gibi AB'nin Doğu Akdeniz

⁶¹⁶ Brey, "Turkey and the Cyprus Question", a.g.e., s. 121; Brewin, "Turkey, Greece and The European Union", a.g.e., s. 155.

⁶¹⁷ Barkey ve Philip H. Gordon, "Cyprus: The Predictable Crisis", a.g.e.

⁶¹⁸ William Wallace, "Reconciliation in Cyprus: the window of opportunity", *European University Institute*, No: 2002/10, San Domenico, 2002, s. 12, <https://www.lse.ac.uk/international-relations/assets/documents/efpu/publications/EFPUworkingpaper2002-2.pdf>, (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022); Olgun, "Cyprus: A New and Realistic Approach", a.g.e., s. 11.

⁶¹⁹ Oliver Richmond, "A Perilous Catalyst? EU Accession and the Cyprus Problem", *The Cyprus Review*, Vol: 13, No: 2, 2001, s. 127-30.

politikasını ve ODGP'nin güvenilirliğini de sarsar.⁶²⁰ Kramer de benzer sebeplerle Ada'da çözüme ulaşılmadan Kıbrıs'ın katılım müzakerelerinin ilerletilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.⁶²¹ Larrabe, çözüme ulaşılmadan müzakerelerin açılmasının Ada'da mevcut statükoyu daha da sertleştireceğini ve AB'nin karar alma mekanizmasında sorunlara neden olacağını tartışmıştır.⁶²²

Tocci, AB'nin katalizör rolünde başarısız olmasını, çatışan tarafların çıkarları ve Birliğin genişleme politikası ile kurulan ilişkiye bağlamaktadır.⁶²³ Birlik, sorunun çözümü için tek ve tutarlı bir politika izlememiştir.⁶²⁴ AB'nin Kıbrıs'ın katılımından önce çözüm için gerçek ve uzun vadeli bir stratejisi olmamıştır. AB için Doğu genişlemesinin başarıya ulaşması Ada'da çözüme ulaşmaktan daha önemli olmuştur. Lindsay ise Kıbrıs'a üyelik garantisi verildikten sonra sorunun çözümü için AB'nin katalitik etkisinin çöktüğünü savunur.⁶²⁵ Çünkü bu garanti verildikten sonra AB'nin koşulluluk gücü zayıflamıştır. Hatta AB'nin koşulluluğunun oldukça tutarsız olduğunu savunanlar da vardır.⁶²⁶ Ramming de AB'nin Kıbrıs üzerindeki katılım süreci baskısını, Yunanistan'ın etkisiyle sistematik bir şekilde sürdüremediğini savunur.⁶²⁷ Gerçekten de Yunanistan'ı vetolarında dizginleyemeyişi Birliğin kurumsal zayıflığının bir göstergesi olmuştur. Diez ise konuya farklı bir yaklaşım sunmuştur. Ona göre, Ada'da iki ayrı kimliğin yeniden ifade edilmesiyle katalitik etki başarıya ulaşabilecekken tersi olmuştur. Bunun nedeni,

⁶²⁰ Zervakis, "Cyprus in Europe", a.g.e., s. 123-24; Stavridis, "Double Standards, Ethics", a.g.e., s. 107.

⁶²¹ Heinz Kramer, "The Cyprus problem and European Security", *Survival*, Vol: 39, No: 3, 1997, s. 30.

⁶²² Larrabee, "The EU Needs to Rethink", a.g.e., s. 26.

⁶²³ Tocci, "Cyprus and the European Union Accession Process: Inspiration", a.g.e., s. 124.

⁶²⁴ Jan Asmussen, "Nathalie Tocci, EU Accession Dynamics and Conflict Resolution. Catalysing Peace or Consolidating Partition in Cyprus?", *Journal of Cyprus Studies*, Vol: 12, No: 31, 2006, s. 117-25; Christou, *The European Union and Enlargement*, a.g.e., s. 73; Christou, "EU Influence on the Cyprus Issue", a.g.e., s. 47.

⁶²⁵ James Ker-Lindsay, "The European Union as a Catalyst for Conflict Resolution", a.g.e., s. 7-21.

⁶²⁶ Helene Sjursen ve Karen E. Smith, "Justifying EU Foreign Policy: The Logics Underpinning EU Enlargement", Ben Tonra ve Thomas Christiansen (eds.), *Rethinking European Union Foreign Policy*, Manchester University Press, New York, 2004, s. 137-38.

⁶²⁷ Ramming, "Cyprus's Accession Negotiations", a.g.e., s. 382-84.

AB tarafından etno-politikalara dikkat edilmeyip iki farklı etnik kimliğin daha da somutlaştırılmasıdır.⁶²⁸

Oğuzlu'ya göre AB'nin katılım öncesi politikası çelişen üç sacayağına sahiptir. Bunlar Birliğin Ada'da sorunun çözümünü koşulluluk dışı bırakarak Kıbrıslı Rumlara yaklaşması, Helsinki Zirvesi'nde ilgili tüm faktörlerin değerlendirileceğini belirterek Türkiye faktörünü ima etmesi, Ada'da taraflar arasındaki çözümü kabul ederek AB müktesebatının tüm Ada'da uygulanmasına sıcak yaklaşarak Kıbrıslı Türkleri AB fikrine yaklaştırması olarak sıralanabilir.⁶²⁹ Ancak AB'nin, yalnızca ilkinde yakın olduğu görülmektedir. Dolayısıyla AB, Türkiye ve Kıbrıslı Türklere karşı pozisyon aldıkça çözüm olasılığı azalmıştır. Bunun yanı sıra daha fazla güvenlikleştirilmiş bir Ada ortamı oluşukça Birliğin katalitik etkisi azalmıştır.⁶³⁰

Yukarıda bahsedilenleri, AB'nin Zirve kararları üzerine oturtmakta fayda vardır. AB, 1995 tarihli Cannes Avrupa Konseyi'nde, Gündem 2000'de, 1997 tarihli Lüksemburg Zirvesi'nde Ada'daki sorunun çözümünde katalizör görevi göreceğini belirttiyse de başarılı olamamıştır. Öyle ki, anlaşmazlığın tarafları birbirine yaklaşmak yerine birbirinden uzaklaşmıştır. AB, halihazırda kutuplaşmış çözüm ortamına farklı tartışma boyutları eklemiştir. Birliğe üyeliği sonrası süreçte GKRY'nin çözüm şartlarını daha da sertleştirmesi bunun basit bir göstergesi olmuştur. Bunun yanı sıra AB, Kıbrıs'ın üyeliği sonrası süreçte barış görüşmelerine doğrudan müdahale etmemiştir. Öyle ki Birlik, 2009 yılında çözüm müzakerelerinde doğrudan bir rol oynayamayacağını belirtmiştir.⁶³¹

⁶²⁸ Thomas Diez, "Why the EU Can Nonetheless Be Good for Cyprus", *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, No: 2, 2002, s. 4-8.

⁶²⁹ Oğuzlu, "Perennial Conflict or Everlasting Peace", a.g.e., s. 4.

⁶³⁰ H. Tarik Oğuzlu, "The EU as an Actor in the Solution of the Cyprus Dispute: The Questions of How", *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, No: 2, 2002, s. 9-11.

⁶³¹ Stefanova, *The Europeanisation of Conflict Resolution*, a.g.e., s. 116.

Sonuçta Kıbrıs'ın Birlik üyesi olması, AB'nin o zamana kadarki genişleme süreci deneyiminin radikal değişim gösterdiği spesifik bir örnektir. Genel olarak AB'nin Kıbrıs'a yönelik katılım öncesi stratejisine bakıldığında hesaplanmamış ve planlanmamış bir süreçten bahsetmek mümkündür. Doğaçlama hareket ettiği bu süreçte AB'nin kararları değişime uğramıştır. Bir önceki paragraftan da görüldüğü üzere AB, Kıbrıs'a yönelik politikasını değiştirmiştir. Sonuçta AB'nin Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik pragmatik yaklaşımı başarısız olmuştur. Başarısız pragmatik yaklaşım, Ada'daki sorunu çözmek yerine çözümsüzlüğü daha da pekiştirmiştir. Dolayısıyla AB'nin konuya ilişkin söylemleri aslında Kıbrıs sorunu konusundaki kararları ve eylemleriyle çelişki içerisinde olmuştur.

Üyeliği sonrasında Kıbrıs'ın çeşitli düzenlemeleri veto etmesi ve AB'nin bu durumu engelleyememesi göze çarpmaktadır. Kıbrıs ve Yunanistan ulusal meselelerinde üyeliğin avantajlarını etkin bir şekilde kullanırken Birlik, Yunanistan ve Kıbrıs ile ters düştüğü konularda söz konusu ülkelerin yaklaşımlarına etki etmekte aciz kalmıştır. Bu süreçte Kıbrıs'ın kendi ulusal çıkarlarını düşünerek AB normlarından ayrı hareket etmesi ve Avrupa bütünleşmesine tam anlamıyla katkı sağlamaması AB'nin ihtilafı bir ülkeyi birliğe kabul etmemesi yönünde çıkardığı önemli bir ders olmuştur.⁶³²

Süreç içinde AB'nin soruna net bir yaklaşımının olmadığı sonucuna varılması mümkündür. Sorunun çözümünde katalitik etki yaratabileceğini düşünen AB, günün sonunda koşulluluk mekanizmasını tutarlı, eksiksiz ve etkili bir şekilde uygulayamamıştır. AB aldığı kararların sonucunda soruna taraf, Birlik üyesi Yunanistan'ın yönlendirmesine ise açık hale gelmiştir. Bu nedenle Kıbrıslı Türklere ve Kıbrıslı Rumlara karşı objektiflikten uzak kalarak sorunun altında yatan ana nedenleri görememiştir. Dolayısıyla çözüm için gerekli olan parametreleri kavrayamamıştır.

⁶³² Heather Grabbe, "Six Lessons of Enlargement Ten Years On: The EU's Transformative Power in Retrospect and Prospect", *Journal of Common Market Studies*, Vol: 52, No: 1, s. 50.

Böylece AB, sorunun taraflarına eşit mesafede duramamıştır. En basit örneğiyle Kıbrıslı Türklere mali yardım teşvikini bile yanlış varsayımlara dayandırarak yapmıştır. Buna karşın GKRY'nin çözümsüzlük yanlısı tutumunu görmemiş veya görmezden gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak, GKRY üzerinde gerekli olan koşulluluğu değerlendirmede aciz kalmıştır. Böylece Birliğin katalizör rolü başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Başka bir deyişle Birliğin yapıcı katkıda bulunma iddiası havada kalmıştır.

SONUÇ

O dönemdeki adıyla AET'nin Kıbrıs ile ilişkilerinin geçmişi 1960'lara kadar gitmektedir. AET'nin Kıbrıs'la ilişkisi, İngiltere'nin Kıbrıs ile tercihli ticaret rejiminin bozulması sonucu gelişmeye başlamıştır. Dolayısıyla AET – Kıbrıs arasındaki ilk ilişkiler ekonomik bağlamda oluşmuştur. Nitekim 1972 yılında AET ve Kıbrıs arasında Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmasıyla resmi ilişkiler başlamıştır. İkili arasında 1988 yılında ilk aşaması tesis edilen Gümrük Birliği 2002 yılında tamamlanmıştır. Ortaklık sürecinde AET ve Kıbrıs arasında asimetrik bir ilişki kurulmuştur. Bu süreçte, Ortaklık Anlaşması'nın Ada'daki Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk kesimi arasında ayrımcılık yapılmamasına ilişkin olan 5. maddesi ihlal edilmiştir. Başta Ada'daki iki toplum için öngörülen mali desteklerden Kıbrıs Türk kesimi neredeyse faydalandırılmamıştır. Ortaklık sürecinde Kıbrıslı Türklerin AET ile resmi temasına izin verilmemiştir. 1994 yılında ABAD'ın Kıbrıs Türk toplumu aleyhine aldığı karar ile Kıbrıslı Türklerin Birlik topraklarına ihracatı engellenmiştir. Siyasi bakımdan izole edilen Kıbrıslı Türkler bir de ekonomik izolasyona maruz bırakılmıştır. Bu durum Ada'nın kuzeyinin ekonomisinin, güneyiyle kıyaslandığında oldukça geri kalmasına neden olmuştur. Genel olarak AET ve Kıbrıs arasındaki ithalat ve ihracat verilerine bakıldığında beklenen ivme yakalanmamıştır. Öyle ki Kıbrıs'tan Topluluğa yapılması beklenen ihracat tahmin edilenin çok altında kalırken, AET'den Kıbrıs'a yapılması beklenen ihracat tahmin edilenin çok üstüne çıkmıştır. Kıbrıs'ın üçüncü ülkelere ihracatının beklenenin üstünde bir potansiyele ulaşması, Kıbrıs'ın söz konusu ülkelerle daha karlı bir ticaret anlaşması arayışına girmesine neden olmuştur.

AET, Ortaklık sürecinin başlarında tarafsızlık politikası izlemeye çalışmıştır. Ancak Yunanistan'ın Topluluğa üyeliğiyle birlikte Kıbrıs sorunu Avrupalılaşılmaya başlamıştır. AET, 1974 yılında Türkiye'nin gerçekleştirdiği müdahalede BM, ABD ve

İngiltere'nin tutumunu takip etmiştir. Bu gelişme Topluluğun Kıbrıs ile Ortaklığı ilerletme konusunda tereddüte düşmesine neden olmuştur. 1974 müdahalesi, Avrupa Siyasi İş Birliği mekanizmasının ilk test alanlarından biri olmasına rağmen Topluluğun pasif rolü dolayısıyla başarısız olmuştur. Bu başarısızlığın arka planında Topluluk üyesi ülkelerin ve Komisyon'un pasif duruşunun yattığı anlaşılmıştır. Ekonomik motivasyonlarla imzalanan Ortaklık Anlaşması sürecinde AET'nin Kıbrıs'a yönelik politikasının siyasi uzanımları da olduğu görülmüştür.

Ortaklık sürecinde AET'nin Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik yaklaşımı etkisiz olmuştur. Öyle ki bu süreçte AET'nin sorunun çözümüne yönelik etkisiz yaklaşımını şekillendiren birtakım parametrelerin olduğu gözlemlenmiştir. Bunlar AET üyeleri arasında ortak çıkar ve yaklaşımların ne düzeyde olduğu, Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumlarının sorunun çözümü konusundaki motivasyonlarının ne düzeyde olduğu, Avrupa Siyasi İşbirliği mekanizması bağlamında alınan kararların Topluluk üyelerinin desteğiyle Topluluk kurumlarınca uygulanma kapasitesinin ne düzeyde olduğu, üyeliği sonrası süreçte Yunanistan faktörü, BM faktörü ve AET'nin o dönemdeki tarafsızlık politikasıdır. Bu parametreler etrafında değerlendirildiğinde AET'nin Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik yaklaşımının başarısız ve etkisiz olduğu görülmüştür.

1990 yılında Güney Kıbrıs tüm Ada adına Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu başvuruda ekonomik gayelerden çok siyasi ve güvenliğe ilişkin gayeler ön planda olmuştur. O dönemde kendisinin kurumsal, ekonomik ve siyasi gelişmelerine odaklanan Topluluk, Kıbrıs'ın başvurusuna ilk başta çekimser yaklaşmıştır. Ancak sonraları Topluluğun bu yaklaşımı değişime uğramıştır. Her şeyden önce Topluluk Kıbrıs'ın başvurusuna ilişkin bağımsız bir görüş sunmamış, bazı uluslararası hukukçuların görüşlerini, eleştirilere yanıt olarak göstermiştir. 1993 yılında Komisyon'un görüş bildirmesiyle AB- Kıbrıs ilişkilerine eklenen siyasi boyut somutlaştırılmıştır. Başvurunun işleme alınma sürecinde Birliğin önde gelen ülkeleri, bölünmüş bir ülkenin

çözüm bulunmaksızın üyeliğinin, Birliğe birçok sorunu ithal edeceği görüşünü paylaşmışlardır. Bu sorunların başında ise Türkiye – AB ilişkilerinin bozulması, Türkiye – Yunanistan arasındaki iplerin gerilmesi ve genel olarak güvenlik sorunlarının oluşması gelmektedir. Yunanistan ise Güney Kıbrıs'ın üyeliğinin tam destekçisi olarak Birliği, genişlemeyi ve Türkiye – AB arasında gümrük birliğini veto etmekle tehdit etmiştir. Birliğin ise Yunanistan'ın verdiği gözdağına karşı net bir duruşunun olmaması AB'nin, üye bir devletin Birlik politikasına müdahalesine ne denli açık olduğunu gözler önüne sermiştir.

Kıbrıs'ın AB'ye üyelik sürecinde AB'nin Kıbrıs'a yönelik politika değişimi özellikle Zirve sonuç bildirimlerinde net bir şekilde görülmektedir. Öyle ki Birliğin Kıbrıs'a, Ada'da çözümü önkoşul olarak öne süren tutumu değişmeye başlamıştır. Bunun ilk sinyalleri 1994 yılında gerçekleştirilen Korfu Zirvesi'nde verilmiştir. Bundan sonra AB, çözümsüzlüğün katılıma engel olmayacağı yönünde verdiği sinyalleri, Kıbrıslı Rumlar çözüm konusunda uzlaşmaz bir çizgiye geldiklerinde dahi değiştirememiştir. Katılım konusunda gelinen nokta itibariyle Birlik mevcut politikasını değiştiremeyeceğini resmi açıklamalarında ve Gündem 2000'de belirtmiştir. 1999 yılında gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde ise çözümsüzlüğün Kıbrıs'ın katılımına engel teşkil etmeyeceği net bir şekilde vurgulanmıştır. Birliğin bu tutumu GKRY'nin sadece görünürde olan uzlaşmacı yaklaşımından iyice uzaklaşmasına neden olmuştur. Kıbrıs ile müzakere sürecine bakıldığında Birliğin Kıbrıs'a yönelik çekinceler ve derogasyonlar koymadığı sonucuna varılmıştır. Böylece Kıbrıs, katılım öncesi sürecin belki de en zor anını sıkıntısız bir şekilde atlatmıştır. Bu noktada Birlik, Kıbrıs'ın katılımının engellenmemesini amaçlamıştır. Öyle ki Birliğin siyasi öncelikleri, Birlik müktesebatının Kıbrıs tarafından yasal, kurumsal ve ekonomik açıdan üstlenilmesi yükümlülüğünün geri plana itilmesine neden olmuştur. Birlik yetkililerinden birinin de ifade ettiği gibi Kıbrıs'ın, Birliğin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını üstlenebilme kapasitesi tartışmalı

olmuştur. Bu alanda müktesebatı üstlenemeyecek bir ülkenin katılımının uygun görülmesi Birliğin tutarsızlığının bir göstergesi olmuştur. Bunun yanı sıra toprak sorunları olan bir ülkenin aday kabul edilmesi ve bu ülkeye olası üyelik perspektifi verilmesi Kopenhag siyasi kriterlerine aykırılık oluşturmuştur. Bunlar AB tarafından, 2003 yılında Kıbrıs ile Katılım Anlaşması'nın imzalanmasını engelleyebilecek nitelikte gelişmeler olarak görülmemiştir veya görülmek istenmemiştir.

BM bünyesinde o güne kadar hazırlanan en kapsamlı düzenleme olan Annan Planı, 2004 yılında referanduma götürülmüş ancak Kıbrıslı Rumların 'hayır' oyu nedeniyle başarısız olmuştur. AB'nin plana etkisinin oldukça yetersiz kaldığı görülmüştür. Birliğin bir destek ekibinin BM ekibine katılması da sonuç için gözle görülür bir katkı sağlamamıştır. Ayrıca 1 Mayıs 2004 tarihinde yürürlüğe giren GKRY'nin Katılım Anlaşması, zaman çizelgesi bağlamında ele alındığında çözüm müzakerelerinin son tarihini belirleyen önemli aktörün Birlik olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla Birliğin genişleme takviminin daha geniş bir süreye yayılması durumunda çözüm olasılığının artabileceği çıkarımında bulunulmuştur. Güney Kıbrıs'a üyelik garantisinin verilmesi Birliğin Kıbrıs üzerindeki baskı gücünü elimine etmiştir. Bu noktada AB'nin plana yönelik pragmatik ve işlevsel tutumunun Ada'daki iki ayrı topluluğun içinde bulunduğu durumu kavramasını zorlaştırdığı sonucuna varılmıştır. Yunanistan'ın Birlik üyesi olması ve Kıbrıs'a üyelik perspektifinin garantilenerek sunulması AB'nin plana etkisini olumsuz yönde etkilemiştir.

Katılım öncesi süreçte AB'nin katalitik etkisinin başarısız olması birtakım faktörler etrafında incelenmiştir. Bunlar AB'nin çözüm süreci ile üyelik süreci arasındaki bağı kopararak Kıbrıslı Rumlar üzerindeki baskı gücünü kaybetmesi, AB'nin Kıbrıs sorununun taraflarının çıkarları ile genişleme süreci arasında bağ kurarak genişlemeye Kıbrıs sorununun çözümünden çok daha fazla önem vermesi, Yunanistan'ın Birlik üzerindeki veto tehditleri nedeniyle AB'nin Kıbrıslı Rumları çözüme

yönlendirememesinin yanı sıra zirve kararlarında Kıbrıs'ın üyeliğine yönelik devamlı bir olumlu karar alma durumunun ortaya çıkması, AB'nin Ada'daki etnopolitikalara dikkat etmemesi nedeniyle katalitik etkisinin zayıflaması, AB'nin Kıbrıslı Rumlara koşulluluğu etkili bir şekilde uygulamaması nedeniyle Kıbrıs Rum tarafının savunma ve güvenlik konusunda giderek daha da fazla agresifleşerek Ada ortamını güvenleştirmesi dolayısıyla Birliğin katalizör rolünün etkisini yitirmesi, AB'nin tek, tutarlı ve tarafsız politika izlemeyerek Kıbrıslı Rumların lehine tutumu, AB'nin pragmatik ve işlevsel yaklaşımının adadaki Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumunun sırasıyla uzlaşılı yanlısı ve uzlaşmaz taraf olduğuna yönelik yanlışı algısını şekillendirmesi olmuştur.

Böylece plana evet diyen Kıbrıslı Türkler dışlanırken, hayır diyen Kıbrıslı Rumlar birlik üyesi olmuştur. Uzun yıllar boyunca uluslararası toplum tarafından yok sayılan Kıbrıslı Türklere uygulanan izolasyonların kaldırılmasına yönelik BM çağrısı, Birliğin 26 Nisan 2004 tarihli Bakanlar Konseyi toplantısında gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda çıkarılan Yeşil Hat Tüzüğü 29 Nisan 2004'te, Mali Yardım Tüzüğü ise 27 Şubat 2006 tarihinde Konsey tarafından kabul edilmiştir. Yeşil Hat Tüzüğü uyarınca Güney Kıbrıs ve Kuzey Kıbrıs arasında malların ve sermayenin dolaşımı sınırlı düzeyde olmuştur. 259 milyon Euro'luk yardımı içeren Mali Yardım Tüzüğü ise yetersiz kalmıştır. Öyle ki Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma ajansının kabaca tahmini doğrultusunda sadece beş yıllık bir ekonomik kalkınma planı için bile 1.7 milyar dolara ihtiyaç vardır. Kuzey Kıbrıs ile AB arasında doğrudan ticareti mümkün kılacak olan Doğrudan Ticaret Tüzüğü ise bugüne kadar Konsey'den geçememiştir. Bunun önündeki en önemli aktör GKRY olmuştur. GKRY, tüzüğün kabulünün KKTC'yi tanıma anlamına gelebileceği gerekçesiyle Tüzüğü reddetmiştir. Lizbon Anlaşması'nın 2009 yılında yürürlüğe girmesinin ardından Tüzüğün, Avrupa Parlamentosu'nda ortak karara ve Konsey'de nitelikli çoğunluğa göre oylanması gündeme getirildiyse de GKRY'nin çabaları doğrultusunda Tüzüğün Katılım Anlaşması'nın 10 No'lu Protokolü bağlamında ele

alınmasına karar verilmiştir. Böylece Avrupa Parlamentosu siyasi açıdan etkin bir rol oynama potansiyelini kaybetmiştir. Ayrıca bu Tüzük Türkiye – AB ilişkilerinde de paradoksal bir duruma yol açmıştır.

Üyeliği sonrası süreçte GKRY'nin kendi ulusal çıkarları için AB normlarına aykırı hareket etmesi ve Avrupa entegrasyonuna sınırlı katkısı söz konusu olmuştur. bu süreçte GKRY ve Yunanistan kendi çıkarlarını yönlendiren konularda Birlik üzerinde baskı kurarken Birliğin benzer bir baskıyı iki ülke üzerinde kuramadığı görülmüştür. Bu durumlar AB'nin ihtilafli bir ülkeyi Birliğe kabul etmemesi yönünde çıkardığı önemli bir ders olmuştur.

AB, Kıbrıs Sorununun çözümünde katalizör görevi göreceğini iddia ettiyse de günün sonunda başarısız olmuştur. Birlik, asimetrik ilişki içinde olduğu aday ülke Kıbrıs için üyeliğin çekici gücünü ve koşulluluk mekanizmasını etkin bir şekilde kullanamamıştır. AB, başlangıçta amaçlananın aksine sorunun çözümü konusunda tek ve tutarlı politika izleyememiş, çözüm için gerçek ve uzun vadeli bir strateji oluşturamamış, koşulluluğun etkin bir şekilde kullanımını sağlayabilecek gereklilikleri kavrayamamıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Alimi, Eitan Y., Chares Demetriou, ve Lorenzo Bosi, *The Dynamics of Radicalization: A Relational and Comparative Perspective*, Oxford University Press, New York, 2015, s. 114.

Attalides, Michael, *Cyprus: Nationalism and International Politics*, St. Martin's Press, New York, 1979.

Christou, George, *The European Union and Enlargement: The Case of Cyprus*, Palgrave Macmillan, New York, 2004, s. 62-63.

Crawshaw, Nancy, *The Cyprus Revolt: An Account of the Struggle for Union with Greece*, Unwin Hyman Publishers, Great Britain, 1978, s. 19.

Dodd, Clement, *The History and Politics of the Cyprus Conflict*, Palgrave Macmillan, London, 2010, s. 189.

Emerson, Michael ve Natalie Tocci, *Cyprus as Lighthouse of the East Mediterranean: Shaping Re-unification and re-unification together*, Center for European Policy Studies, Brussels, 2002.

Gazioğlu, Ahmet, *Tarihi Süreç İçinde Kıbrıs Sorunu*, Baha Yayınevi, İstanbul, 1985.

Gürel, Şükrü S., *Kıbrıs Tarihi, 1878-1960: Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985, s. 12-14.

Hakkı, Murat Metin, *The Cyprus Issue: A Documentary History, 1878-2007*, I. B. Tauris, London, 2007.

- Hannay, David, *Cyprus: Search for a Solution*, I.B.Tauris, New York, 2005, s. 49-50.
- Hoffmeister, Frank, *Legal Aspects of the Cyprus Problem: Annan Plan and EU Accession*, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2006.
- James, Alan, *Keeping the Peace in the Cyprus Crisis of 1963–64*, Palgrave, New York, 2002.
- Jennings, Ronald, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, c.1, NYU Press, New York, 1993.
- Ker-Lindsay, James, *EU Accession and UN Peacemaking in Cyprus*, Palgrave Macmillan, New York, 2005.
- Mallinson, William, *Cyprus: A Modern History*, I. B. Tauris, London, 2005.
- Manizade, Derviş, *Kıbrıs: Dün, Bugün, Yarın*, Yaylacık Basımevi, İstanbul, 1975.
- Michael, Michalis Stavrou, *Resolving the Cyprus Conflict: Negotiating History*, Palgrave Macmillan, New York, 2009.
- Necatigil, Zaim M., *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Oxford University Press, Oxford, 1989.
- O'Malley, Brendan ve Ian Craig, *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage, and the Turkish Invasion*, I. B. Tauris, London, 1999.
- Özersay, Kudret, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi 2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2009, s. 220.
- Papadakis, Yiannis, Nicos Peristianis ve Gisela Welz, *Divided Cyprus: Modernity, History, and an Island in Conflict*, Indiana University Press, Indiana, 2006

- Reddaway, John, *Burdened With Cyprus: The British Connection*, Rustem, London, 2001.
- Richmond, Oliver P., *Mediating in Cyprus: The Cypriot Communities and the United Nations*, Routledge, London, 1998.
- Salem, Norma, *Cyprus: a regional conflict and its resolution*, St. Martin's Press, New York, 1992.
- Sepos, Angelos, *The Europeanization of Cyprus Polity, Policies and Politics*, Palgrave Macmillan, New York, 2008.
- Shaelou, Stephanie Laulhe, *The EU and Cyprus: Principles and Strategies of Full Integration*, Marc Maresceau (ed.), Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 2009, s. 30.
- Sönmezoğlu, Faruk, *Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986)*, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Stavrinides, Zenon, *The Cyprus Conflict: National Identity and Statehood*, Cyrep Press, Nicosia, 1999.
- Stefanou, Constantin, *Cyprus and the EU: The Road to Accession*, Routledge, New York, 2005.
- Stefanova, Boyka, *The Europeanisation of Conflict Resolution: Regional Integration and Conflicts in Europe from the 1950s to the Twenty-first Century*, Manchester University Press, Manchester, 2011.
- Toluner, Sevin, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, Fakülteler Basımevi, İstanbul, 1977.

Andrekos Varnava and Hubert Faustmann (eds.), *Reunifying Cyprus: The Annan Plan and Beyond*, I. B. Tauris, New York, 2009.

KİTAP MAKALELERİ

Axt, Heinz-Jürgen, “The Island of Cyprus and the European Union”, Clement H. Dodd (ed.), *Cyprus: The Need for a New Perspectives*, The Eothen Press, Cambridge, 1999, s. 192.

Bahcheli, Tozun, “The Lure of Economic Prosperity Versus Ethno-Nationalism: Turkish Cypriots, the European Union Option, and the Resolution of Ethnic Conflict in Cyprus”, Michael Keating ve John McGarry (eds.), *Minority Nationalism and the Changing International Order*, Oxford University Press, New York, 2001, s. 205.

Beyatlı, Derya, “The European Union and Turkish Cypriots”, James Ker-Lindsay, Hubert Faustman ve Fiona Mullen (ed.), *An Island in Europe: The EU and The Transformation of Cyprus*, I.B. Tauris, New York, 2011, s. 137-44.

Blavoukos, Spyros ve George Pagoulatos, “Cyprus Under the Shadow of the Intercommunal Conflict”, Thomas König ve Simon Hug (eds.), *Policy-Making Processes and the European Constitution: A Comparative Study of Member States and Accession Countries*, Routledge, New York, 2006, s. 51-52.

Brewin, Christopher, “Turkey, Greece and The European Union”, Clement H. Dodd (ed.), *Cyprus: The Need for a New Perspectives*, The Eothen Press, Cambridge, 1999, s. 155.

Bryant, Rebecca ve Yiannis Papadakis, “Modalities of Time, History and Memory in Ethnonational Conflicts”, Rebecca Bryant ve Yiannis Papadakis (eds.), *Cyprus and the Politics of Memory: History, Community and Conflict*, I.B.Tauris, London, New York, 2012, s. 4.

- Demetriou, Olga, “Catalysis, Catachresis: The EU’s Impact on the Cyprus Conflict”, Thomas Diez, Mathias Albert and Stephan Stetter (eds.), *The European Union and Border Conflicts*, Cambridge University Press, New York, 2008, s. 72-73.
- Faustmann, Hubert, “The Cyprus Issue After Accession”, James Ker-Lindsay, Hubert Faustman ve Fiona Mullen (eds.), *An Island in Europe: The EU and The Transformation of Cyprus*, I.B. Tauris, New York, 2011, s. 155.
- Gazioğlu, Ahmet, “Kıbrıs’ın AB Üyeliği, Enosis Hayalleri ve Gerçekler”, İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efeğil (eds.), *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını*, HD Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 81.
- Gsinger, Hans, “The EEC and Cyprus and Turkey”, Dudley Seers ve Constantine Vaitsos (eds.), *Integration and Unequal Development The Experience of the EEC*, The Macmillan Press, London and Basingstoke, 1980, s. 280.
- Güven-Lisaniler, Fatma ve Leopoldo Rodriguez, “The Social and Economic Impact of EU Membership on Northern Cyprus”, Thomas Diez (ed.), *The European Union and the Cyprus Conflict: Modern Conflict, Postmodern Union*, Manchester University Press, Manchester, 2002, s. 329.
- Hatay, Mete ve Yiannis Papadakis, “A Critical Comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot Official Historiographies (1940s to the Present)”, Rebecca Bryant ve Yiannis Papadakis (eds.), *Cyprus and the Politics of Memory: History, Community and Conflict*, I.B.Tauris, London, New York, 2012, s. 33.
- Karataş, Engin, “The Politics of Accession”, James Ker-Lindsay, Hubert Faustman ve Fiona Mullen (eds.), *An Island in Europe: The EU and The Transformation of Cyprus*, I.B. Tauris, New York, 2011, s. 17.

Kuijper, Pieter Jan, “The Court of Justice and Unrecognized Entities under International Law”, Inge Govaere, Reinhard Quick ve Marco Bronckers (eds.), *Trade and Competition Law in the EU and Beyond*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham ve Massachusetts, 2011, s. 266.

Manisalı, Erol, “What Happens If Cyprus Joins The EU Without Turkey?”, İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efeğil (eds.), *Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını*, HD Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 59.

Maresceau, Marc, “The EU Pre-Accession Strategies: A Political and Legal Analysis”, Marc Maresceau ve Erwan Lannon (eds.), *The EU’s Enlargement and Mediterranean Strategies: A Comparative Analysis*, Palgrave Publishers, New York, 2001, s. 5.

Mullen, Fiona, “Economic Impact of Membership”, James Ker-Lindsay, Hubert Faustman ve Fiona Mullen (eds.), *An Island in Europe: The EU and The Transformation of Cyprus*, I.B. Tauris, New York, 2011, s. 66.

Newman, Edward, “The Most Impossible Job in the World: The Secretary-General and Cyprus”, Oliver P. Richmond ve James Ker-Lindsay (eds.), *The Work of the UN in Cyprus: Promoting Peace and Development*, Palgrave Macmillan, New York, 2001, s. 144.

Özersay, Kudret, “Kıbrıs Konusu”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt III 2001-2012)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 649-50.

Özsağlam, Muhittin T., “Cyprus Problem and Turkish Cypriots: Conflict, Disappointment and Ambiguity”, Stanislav Tkachenko ve Muhittin T. Özsağlam (eds.), *Isolated Part of Cyprus*, VVM Publishing, St.-Petersburg, 2011, s. 20.

Severin, Irina, “Challenges to Reunification in Moldova and Cyprus: Between the EU’s Soft Power and Russia’s Soft Force”, Mensur Akgün (ed.), *Managing Intractable Conflicts: Lessons from Moldova and Cyprus*, Golden Medya Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 74.

Shalaim, Avi, “The Community and Mediterranean Basin”, Kenneth Twitchett (ed.), *Europe and the World: The External Relations of the Common Market*, Europa Publications, London, 1976, s. 102.

Sjursen, Helene ve Karen E. Smith, “Justifying EU Foreign Policy: The Logics Underpinning EU Enlargement”, Ben Tonra ve Thomas Christiansen (eds.), *Rethinking European Union Foreign Policy*, Manchester University Press, New York, 2004, s. 137-38.

Skoutaris, Nikos, “The European courts as political actors in the Cyprus conflict”, Francis Snyder ve Imelda Maher (eds.), *The Evolution of the European Courts: Institutional Change and Continuity*, Bruylant Publishers, Brussels, 2009, s. 15.

Skoutaris, Nikos, “Legal Aspects of Membership”, James Ker-Lindsay, Hubert Faustman ve Fiona Mullen (ed.), *An Island in Europe: The EU and The Transformation of Cyprus*, I.B. Tauris, New York, 2011, s. 49.

Stephanou, Constantine ve Charalambos Tsardanides, “The EC Factor in the Greece-Turkey Cyprus Triangle”, Dimitri Constanas (ed.), *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s: Domestic and External Influences*, St. Martin’s Press, New York, 1991, s. 219-20.

Tsardanidis, Charalambos ve Yannis Nicolau, “Cyprus Foreign and Security Policy: Options and Challenges”, Stelios Stavridis, et. al. (eds.), *The Foreign Policies of*

the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s, Macmillan Press, London, 1999, s. 175.

MAKALELER

Adams, T. W., "The American Concern on Cyprus", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol: 401, 1972.

Adaoğlu, Hacer Soykan, "Special Territories in European Union and North Cyprus: A 'Sui Generis' Relationship Under Community Law", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 6, No: 23, 2009, s. 139-40.

Akçakoca, Amanda, "Cyprus – Looking to a Future Beyond the Past", *European Policy Center Discussion Paper*, No: 32, 12 Mayıs 2005, s. 23.

Arıkan, Hakan, "Avrupa Birliğinin Kıbrıs Politikasına Eleştirel Bir Yaklaşım", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2004, s. 3.

Armaoğlu, Fahir H., "1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamu Oyu", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2, 1959, s. 57.

Arsava, A. Füsün, "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, Ocak 1996, s. 45.

Arsava, A. Füsün, "Kıbrıs Uyuşmazlığında Çözüm Stratejileri", *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 38, 2010, s. 12.

Arsava, A. Füsün, "Türkiye-AB İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu Paneli", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 35-36, Ankara, 2005, s. 424.

- Asmussen, Jan, “Nathalie Tocci, EU Accession Dynamics and Conflict Resolution. Catalysing Peace or Consolidating Partition in Cyprus?”, *Journal of Cyprus Studies*, Vol: 12, No: 31, 2006, s. 117-25.
- Attalides, Michalis, “The Cyprus Problem after the 1999 Helsinki European Council”, *Mediterranean Quarterly*, Vol: 25, No: 1, 2014, s. 32.
- Ayers, Ron, “European Integration: The case of Cyprus”, *The Cyprus Review*, Vol: 8, No: 1, 1996, s. 50-51.
- Aznevi, Ferhat, “Avrupa Toplulukları Hukuku, Uluslararası Hukuk, Kıbrıs Cumhuriyeti ve KKTC İç Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Nezdinde Başvurulabilecek Yargı Yolları”, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt: 68, Sayı: 3, 2010, s. 224.
- Bahcheli, Tozun, “Saddled with a Divided Cyprus: An EU Dilemma”, *The International Spectator*, Vol: 39, No: 3, 2004, s. 32.
- Bahcheli, Tozun, “Saying Yes to EU Accession: Explaining the Turkish Cypriot Referendum Outcome”, *Cyprus Review*, Vol: 16, No: 2, 2004, s. 7-8.
- Bartmann, Barry, “Facing New Realities: The Turkish Republic of Northern Cyprus and Unrecognised States in the International System”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 4, No: 3, 1999, s. 6.
- Begaj, Jonida, “AB’ye katılımı Hazırlayan Ortaklık Anlaşmalarının Tarihi ve Siyasi Süreç Kapsamında Şekillenmesi ve AB Üyeliği Üzerindeki Etkisi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, 2016, s. 32-65.
- Bellaigue, Christopher De, “Conciliation in Cyprus?”, *Washington Quarterly*, Vol: 22, No: 2, 1999, s. 192.

- Bello, Judith Hippler, Juliane Kokott, ve Beate Rudolf, “Loizidou v. Turkey”, *American Journal of International Law*, Vol: 90, No: 1, 1996, s. 99.
- Berhan, Bahro A.ve Glenn P. Jenkins, “The Self-imposed Embargo: Customs-related Transaction Costs of North Cyprus”, *Applied Economics*, Vol: 44, No: 5, 2012, s. 595.
- Bishku, Michael B., “The Middle Eastern Relations of Cyprus and Malta: From Independence to Nonalignment to the European Union”, *Mediterranean Quarterly*, Vol: 26, No: 2, 2015, s. 45.
- Blay, Sam KN., “Self-determination in Cyprus: The New Dimensions of an Old Conflict”, *Australian Year Book of International Law*, Vol: 10, 1983, s. 69.
- Blumenwitz, Dieter, “Cyprus: Political and Legal Realities”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 4, No: 3, 1999, s. 3.
- Boedeltje, Freerk J. vd., “The Fallacious Imperial Geopolitics of EU Enlargement: The Case of Cyprus”, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol: 98, No: 1, 2007, s. 131.
- Bouris, Dimitris ve George Kyris, “Europeanisation, Sovereignty and Contested States: The EU in Northern Cyprus and Palestine”, *The British Journal of Politics and International Relations*, Vol: 19, No: 4, 2017, s. 760.
- Bölükbaşı, Suha, “The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement Between 1954 and 1996”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol: 30, No: 3, 1998.
- Brewin, Christopher, “Changing Concepts of Interest and the Annan Plan for Cyprus”, *European Yearbook of Minority Issues Online*, Vol: 2, No: 1, 2002, s. 162.

- Brewin, Christopher, "European Union Perspectives on Cyprus Accession", *Middle Eastern Studies*, Vol: 36, No: 1, 2000, s. 22.
- Brewin, Christopher, "Why Cyprus Entry Into the European Union Would Be Illegal?", *London: Turkish Embassy Press*, London, 2001, s.12.
- Brey, Hansjörg, "Turkey and the Cyprus Question", *The International Spectator*, Vol: 34, No: 1, 1999, s. 119.
- Casaglia, Anna, "Northern Cyprus as an 'Inner Neighbour': A Critical Analysis of European Union Enlargement in Cyprus", *European Urban and Regional Studies*, Vol: 26, No: 1, 2019, s. 40.
- Christophorou, Christophoros "South European Briefing: The Vote for a United Cyprus Deepens Divisions: The 24 April 2004 Referenda in Cyprus", *South European Society and Politics*, Vol: 10, No: 1, 2005, s. 95.
- Christou, George, "EU Influence on the Cyprus Issue: From Association to Accession", *Hellenic Studies*, Vol: 11, No: 2, 2003, s. 41.
- Christou, George, "The European Union and Cyprus: The Power of Attraction as a Solution to the Cyprus Issue", *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, No: 2, 2002, s. 16.
- Coşkun, Birgül Demirtaş, "Reconsidering Cyprus Issue: An Anatomy of Failure of European Catalyst (1995-2002)", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 5, Sayı: 18, 2009, s. 124.
- Coufoudakis, Van, "United Nations Peacekeeping and Peacemaking and the Cyprus Question", *The Western Political Quarterly*, Vol: 29, No: 3, 1976.
- Coufoudakis Van, "U.S. Foreign Policy and the Cyprus Question: An Interpretation", *Millennium: Journal of International Studies*, Vol: 5, No: 3, 1976.

- Çıraklı, Mustafa, “Political Parties and the Meaning of Europe in Northern Cyprus”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol: 19, No: 3, 2019, s. 479-485.
- Denker, M. Sami, “Kıbrıs Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği’ne Üyelik Sorunu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, No: 2, 2001, s. 8.
- Diez, Thomas, “Why the EU Can Nonetheless Be Good for Cyprus”, *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, No: 2, 2002, s. 4-8.
- Diez, Thomas ve Nathalie Tocci, “The Cyprus Conflict and the Ambiguous Effects of Europeanization”, *The Cyprus Review*, Vol: 22, No: 2, 2010, s. 181-82.
- Dinçer, Melih, “Kıbrıslı Rumlar ve Annan Planı”, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, 2019, s. 65.
- Dobell, W. M., “Policy or Law for Cyprus?”, *International Journal*, Vol: 31, No: 1, 1976, s. 149-50.
- Dodd, Clement, “Constitutional Aspects of the Cyprus Problem”, *The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol: 85, No: 339, 1996, s. 344.
- Dodd, Clement, “Constitutional Features of the UN Plan for Cyprus and Its Antecedents”, *Turkish Studies*, Vol: 6, No: 1, 2005, s. 47.
- Doğan, Nejat, “Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kararlarında Kıbrıs Sorunu”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, 2002, s. 89-90.
- Doumas, Christos L., “History and the Cyprus Problem”, *Social Science*, Vol: 43, No: 3, 1968, s. 148.
- Drath, Viola, “The Cyprus Referendum: An Island Divided by Mutual Distrust”, *American Foreign Policy Interests*, Vol: 26, No: 4, 2004, s. 342.

- Dundas, Guy, "Cyprus from 1960 to EU Accession: The Case for Non-Territorial Autonomy", *Australian Journal of Politics & History*, Vol: 50, No: 1, 2004, s. 90.
- Eralp, Doğa Ulaş ve Nimet Beriker, "Assessing the Conflict Resolution Potential of the EU: The Cyprus Conflict and Accession Negotiations", *Security Dialogue*, Vol: 36, No: 2, 2005, s. 180.
- Ertekün, Necati Münir, "The Loizidou Case: A Miscarriage of Justice", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol:4, No: 3, 1999, s. 2.
- Ertuğ, Osman, "The United Nations's Approach to the Cyprus Issue and UNFICYP", *Perceptions*, Vol: 6, No: 3, 2001.
- Ertuğruloğlu, Tahsin, "Recent Developments in the Cyprus Issue: A Realistic Appraisal", *Brown Journal of World Affairs*, Vol: 10, No: 1, 2003, s. 225.
- Faustmann, Hubert, "The Cyprus Question Still Unsolved: Security Concerns and the Failure of the Annan Plan", *Südosteuropa Mitteilungen*, No: 6, 2004, s. 48.
- Faustmann, Hubert ve Erol Kaymak, "Cyprus", *European Journal of Political Research*, Vol: 47, No: 7-8, 2008, s. 941.
- Featherstone, Kevin, "Cyprus and the onset of Europeanization: Strategic Usage, Structural Transformation and Institutional Adaptation", *South European Society and Politics*, Vol: 5, No: 2, 2000, s. 144.
- Featherstone, Kevin, "Cyprus and the European Union: what kind of membership?", *Cyprus Review*, Vol: 7, No: 1, 1995.
- Fırat, Melek M., "Helsinki Zirvesinden Günümüze AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2004, s. 50.

- Flynn, M. K. ve Tony King, “Deadlock and (mis) trust in Cyprus”, *Peace Review*, Vol: 24, No: 4, 2012, s. 422-23.
- Gaudissart, Marc-Andre, “Cyprus and the European Union: The Long Road to Accession”, *The Cyprus Review*, Vol: 8, No: 1, 1996, s. 9.
- Gordon, Philip H., “Storms in the Med Blow Towards Europe”, *World Today*, Vol: 54, No: 2, 1998, s. 42-44.
- Grabbe, Heather, “Six Lessons of Enlargement Ten Years On: The EU’s Transformative Power in Retrospect and Prospect”, *Journal of Common Market Studies*, Vol: 52, No: 1, s. 50.
- Greenwood, Christopher ve Vaughan Lowe, “Unrecognised States and the European Court”, *The Cambridge Law Journal*, Vol: 54, No: 1, 1995, s. 4.
- Gülmez, Seçkin Barış ve Didem Buhari Gülmez, “The EU Conditionality in the Cyprus Problem: Catalyzing Euro-scepticism in Turkey?”, *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 35, 2008, s. 2.
- Güner, Altuğ, “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin (Kıbrıs Cumhuriyeti’nin) Avrupa Birliği Üyeliğinin Kıbrıs Sorununa Etkisi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 37, 2020, s. 103.
- Gürel, Ayla ve Kudret Özersay, “Cyprus and the Politics of Property”, *Mediterranean Politics*, Vol: 11, No: 3, 2006, s. 363.
- Hadjigeorgiou, Nasia, “Remedying Displacement in Frozen Conflicts: Lessons from the Case of Cyprus”, *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, Vol: 18, 2016, s. 157.
- Hakkı, Murat Metin, “Property Wars in Cyprus: The Turkish Position According to the International Law”, *Turkish Studies*, Vol: 12, No: 1, 2011, s. 81-82.

Hannay, David, "Cyprus: Lessons from the Debacle of 2004 and the Way Ahead", *The Round Table*, Vol: 95, No: 383, 2006, s. 96.

Hasgüler, Mehmet ve Murat Özkaleli, "Analyzing Cyprus Accurately: Legal Aspects of a Political Matter", *Ankara Bar Review*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2010, s. 64.

Hatay, Ann-Sofi Jakobsson, "The Contribution of European Integration to Ethnic Conflict Resolution: The Cases of Northern Ireland and Cyprus", *The Cyprus Review*, Vol: 13, No: 1, 2001, s. 41.

Hatzopoulos, Miltiades, "'Pride and Prejudice' in a British View of the Annan Plan Negotiations", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol: 6, No: 4, 2006, s. 568.

Heintze, Hans-Joachim, "The European Court of Human Rights and the Implementation of Human Rights Standards During Armed Conflicts", *German Yearbook of International Law*, Vol: 45, 2002, s. 67.

Hutchence, Justin ve Harris Georgiades, "The European Union and the Cyprus Problem: Powerless to Help?", *The Cyprus Review*, Vol: 11, No: 1, 1999, s. 86.

Işıksal, Hüseyin, "Dilemmas of the Contradictory EU Membership of the Republic of Cyprus and Turkey-EU Relations", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 12, Sayı: 24, 2019, s. 122.

Johnson, Edward, "Britain and the Cyprus Problem at the United Nations, 1954–58", *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, Vol: 28, No: 3, 2000, s. 114-15.

Joseph, Joseph S., "Cyprus and the EU: Searching for a Settlement in the Light of the Accession", *The Cyprus Review*, Vol: 11, No: 1, 1999, s. 39.

Joseph, Joseph S., "Cyprus: Domestic Ethnopolitical Conflict and International Politics", *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol: 15, No: 3-4, 2009, s. 377.

- Josephides, Kalliope Agapiou, “Old and New Patterns of Domestic Politics in the European Perspective: The Debate in the Republic of Cyprus”, *South European Society and Politics*, Vol: 9, No: 1, 2004, s. 157.
- Kabaalioğlu, Haluk, “Greek Cypriot Application for European Union Membership”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 4, No: 3, 1999, s. 1.
- Kabaalioğlu, Haluk, Why Cyprus Entry Into the European Union Would Be Illegal ?, *Turkish Embassy Press*, London, 2001, s. 18-19.
- Kadelbach, Stefan, “The Accession of Cyprus to the European Union”, *Rechtstheorie*, Vol: 34, No: 1, 2003.
- Karambelas, Nicholas G., “After the Treaty of Lisbon: Cyprus and the Direct Trade Issue in the European Union”, *Policy Journal of the American Hellenic Institute Foundation*, Vol: 2, No: 1, 2010, s. 19.
- Kasoulides, Ioannis, “Cyprus and Its Accession to the European Union”, *Center for European Integration Studies Discussion Paper*, No: 47, 15 Mart 1999, s. 8.
- Kassoti, Eva, “Fragmentation and Inter-Judicial Dialogue: The CJEU and the ICJ at the Interface”, *European Journal of Legal Studies*, Vol: 8, No: 2, 2015, s. 42.
- Kaya, Ferat, “Türkiye’nin AB Üyeliği Açısından Kıbrıs Sorunu”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 66, 2018, s. 188.
- Kaymak, Erol, “If At First You Don't Succeed, Try, Try Again: (Re)Designing Referenda to Ratify a Peace Treaty in Cyprus”, *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol: 18, No: 1, 2012, s. 106.
- Kedourie, Elie, “The Cyprus problem and its solution”, *Middle Eastern Studies*, Vol: 41, No: 5, 2005.

- Ker-Lindsay, James, "A Difficult Transition to a New Relationship: Britain and Cyprus in the European Union", *Journal of Contemporary European Studies*, Vol: 15, No: 2, Ağustos 2007, s. 187-89.
- Ker-Lindsay, James, "The European Union as a Catalyst for Conflict Resolution: Lessons from Cyprus on the Limits of Conditionality", *Helen Bamber Centre for the Study of Rights and Conflict*, No: 1, Nisan 2007, s. 21-22.
- Ker-Lindsay, James, "Europe's Eastern Outpost: The Republic of Cyprus and the Middle East", *The Round Table*, Vol: 97, No: 397, 2008, s. 543.
- Ker-Lindsay, James, "Introducing the Cyprus Problem", *Peace Review*, Vol: 24, No: 4, 2021.
- Kıbrıs, Arzu ve Meltem Müftüler Baç, "The Accession Games: A Comparison of Three Limited-information Negotiation Designs", *International Studies Perspectives*, Vol: 12, No: 4, 2011, s. 403.
- Koca-Atabey, Müjde, "The Annan Plan for Cyprus as a Prisoner's Dilemma Game", *BILIG*, No: 50, 2009.
- Kramer, Heinz, "The Cyprus problem and European Security", *Survival*, Vol: 39, No: 3, 1997, s. 30.
- Kramsch, Olivier Thomas, "Transboundary Governmentality on Europe's Postcolonial Edge: The Cypriot Green Line", *Comparative European Politics*, Vol: 4, No: 2, 2006, s. 298.
- Kyriacou, Andreas P., "A 'just and lasting solution' to the Cyprus problem: In search of institutional viability", *Mediterranean Politics*, Vol:5, No:3, 2007.
- Kyriacou, Andreas P., "A Viable Solution to the Cyprus Problem in the Context of European Union Accession", *Cyprus Review*, Vol: 12 No: 1, 2000.

- Kyriakou, Nikolas ve Nikos Skoutaris, “The Birth of a Republic, but not of a Nation: The case of State-building in Cyprus”, *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol: 22, No: 4, 2016, s. 467.
- Kyris, George, “The European Union and the Cyprus Problem: A Story of Limited Impetus”, *Eastern Journal of European Studies*, Vol: 3, No: 1, 2012, s. 90.
- Lacher, Hannes ve Erol Kaymak, “Transforming Identities: Beyond the Politics of Non-settlement in North Cyprus”, *Mediterranean Politics*, Vol: 10, No: 2, 2005, s. 161.
- Larrabee, Stephan, “The EU Needs to Rethink Its Cyprus Policy”, *Survival*, Vol: 40, No: 3, 1998, s. 26,
- Lindley, Dan, “Cyprus’s Road to European Union Accession: Missed Opportunities to Promote a Cyprus Solution”, *Hellenic Studies*, Vol: 11, No: 1, 2003, s. 38.
- Loizides, Neophytos ve Eser Keskiner, “The Aftermath of the Annan Plan Referendums: Cross-voting Moderation for Cyprus”, *Southeast European Politics*, Vol: 5, No: 2-3, 2004, s. 159-60.
- Mayes, Stanley, “Can the Cyprus Problem Be Solved? America’s New Initiative”, *The Commonwealth Journal of International Affairs*, Vol: 69, No: 273, 1979, s. 81.
- Mills, Greg, “In Hope of an Olive Branch? The Cyprus Problem in International Relations”, *South African Journal of International Affairs*, Vol: 7, No: 1, 2000, s. 150.
- Milne, David, “One state or two? Political Realism on the Cyprus Question”, *The Round Table*, Vol: 92, No: 368, 2003, s. 149-50.
- Mor, Hasan, “Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenmesi Süreci”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1-2, 2008, s. 988-89.

- Moravcsik, Andrew, “Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach”, *Journal of Common Market Studies*, Vol: 31, No: 4, 1993, s. 480-483.
- Morelli, Vincent L., “Cyprus: Reunification Proving Elusive”, *Current Politics and Economics of Europe*, Vol: 22, No: 4, 2010, s. 635.
- Moulakis, Athanasios, “Power-sharing and its discontents: Dysfunctional constitutional arrangements and the failure of the Annan plan for a reunified Cyprus”, *Middle Eastern Studies*, Vol: 43, No: 4, 2007.
- Müftüler-Bac, Meltem, “The Cyprus Debacle: What the Future Holds”, *Futures*, Vol: 31, No: 6, 1999, s. 561.
- Müftüler-Bac, Meltem ve Aylin Güney, “The European Union and the Cyprus Problem 1961–2003”, *Middle Eastern Studies*, Vol: 41, No: 2, 2005, s. 281.
- Necatigil, Zaim M., “Judgement of the European Court of Human Rights in the Loizidou Case: A Critical Examination”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 4, No: 3, 1999, s. 10-12.
- Nugent, Neill, “Cyprus and the European Union: The Significance of its Smallness, both as an Applicant and a Member”, *European Integration*, Vol: 28, No: 1, 2006, s. 55.
- Nugent, Neill, “EU Enlargement and the Cyprus Problem”, *Journal of Common Market Studies*, Vol: 38, No: 1, Mart 2000, s. 134.
- Nugent, Neill, “Cyprus and the European union: A particularly difficult membership application”, *Mediterranean Politics*, Vol: 2, No: 3, 1997.

Oğuzlu, H. Tarık, “Perennial Conflict or Everlasting Peace: The European Union’s Involvement in Cyprus”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 7, No: 2, 2002, s. 8.

Oğuzlu, H. Tarık, “The EU as an Actor in the Solution of the Cyprus Dispute: The Questions of How”, *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, No: 2, 2002, s. 9-11.

Olgun, M. Ergün, “Cyprus: A New and Realistic Approach”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 4, No: 3, 1999, s. 5.

Özdal, Barış, “The Postures and Theses of the Parties Involved in the Cyprus Problem Within the Period Until 1974”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2016, s. 37.

Özen, Çınar, “Neo-functionalism and the Change in the Dynamics of Turkey-EU Relations”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 3, No: 3, 1998, s. 8.

Özen, Çınar ve Hacı Can, “Turkey and the European Union: From Association to Future Membership”, *German Yearbook of International Law*, Vol: 48, 2006, s. 368.

Özersay, Kudret, “Kıbrıs’ta Kofi Annan Planları Bağlamında Statü Sorunu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 1, 2003, s. 242.

Özersay, Kudret ve Ayla Gürel, “Property and Human Rights in Cyprus: The European Court of Human Rights as a Platform of Political Struggle”, *Middle Eastern Studies*, Vol: 44, No: 2, 2008, s. 294-302.

Öztürk, İlhan, Kamil Sertoğlu, ve Ebru Kaptan, “Cyprus-EU Relations: Possible Scenarios for the Future”, *Pakistan Journal of Applied Sciences*, Vol: 2, No: 2, 2006, s. 12.

- Özveri, Derya, “Cyprus Property Dispute Through the Glance of Immovable Property Commission”, *Turkish Studies*, Vol: 8, No: 6, 2013, s. 595.
- Perdikis, Nicholas, “An Assessment of Cyprus’s Association with the EEC”, *Journal of Economic Studies*, Vol: 13, No: 2, 1986, s. 38.
- Ramming, Saskia, “Cyprus’s Accession Negotiations to the European Union: Conditional Carrots, Good Faith, and Miscalculations”, *International Negotiation*, Vol: 13, No: 3, 2008. s. 370.
- Redmond, John, “Security Implications of the Accession of Cyprus to the European Union”, *The International Spectator*, Vol: 30, No: 3, 1995, s. 30.
- Redmond, John, “Cyprus, Malta and The European Community: Accession, Association or Partnership?”, *European Community Studies Association Third Biannual Conference Paper*, Washington, 27- 29 Mayıs 1993, s. 2.
- Renda, Yaprak, “Loizidou Kararından Bugüne Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Kararları ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının Kıbrıs’ taki Mülkiyet Sorununa Etkisi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 1, 2013, s. 389.
- Renksizbulut, Mustafa, “AET-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri -I-”, *İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 13, Mart 1982, s. 28.
- Richmond, Oliver, “The Cyprus Conflict, Changing Norms of International Society, and Regional Disjunctures”, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol: 13, No: 1, 1999, s. 245.
- Richmond, Oliver, “A Perilous Catalyst? EU Accession and the Cyprus Problem”, *The Cyprus Review*, Vol: 13, No: 2, 2001, s. 127-28.
- Richmond, Oliver, “Decolonisation and post-independence causes of conflict: The case of cyprus”, *Civil Wars*, Vol:5, No:3, 2002.

- Rosenbaum, Naomi, "Success in Foreign Policy: The British in Cyprus, 1878-1960", *Canadian Journal of Political Science*, Vol: 3, No: 4, 1970, s. 621.
- Sambanis, Nicholas, "The united nations operation in Cyprus: A new look at the peacekeeping-peacemaking relationship", *International Peacekeeping*, Vol: 6, No: 1, 1999.
- Sepos, Angelos, "The Europeanisation of the Cyprus Central Government Administration: The Impact of EU Membership Negotiations", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Vol: 7, No: 3, 2005, s. 371-72.
- Sertoğlu, Kamil ve İlhan Öztürk, "Application of Cyprus to the European Union and the Cyprus Problem", *Emerging Markets Finance and Trade*, Vol: 39, No: 6, 2003, s. 62.
- Shaelou, Stephanie Laulhe, "European Court of Justice and the Anastasios Saga: Principles of Europeanisation through Economic Governance", *European Business Law Review*, Vol: 18, No: 3, 2007, s. 626.
- Schimmelfennig, Frank ve Ulrich Sedelmeier, "Theorizing EU Enlargement: Research Focus, Hypotheses, and the State of Research", *Journal of European Public Policy*, Vol: 9 Sayı: 4, 2002, s. 501.
- Sonyel, Salahi R., "The European Union's Mediterranean Policy and Cyprus Imbroglio", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 7, No: 4, 2003, s. 3.
- Sonyel, Salahi R., "Turkish Cypriots-A People Unfairly Treated And Isolated by the International Community", *BELLETTEN*, Cilt: 73, Sayı: 266, 2009, s. 197-98.
- Soto, Alvaro de, "Can Cyprus Be Solved?", *Peace Review*, Vol: 24, No: 4, 2012, s. 400.
- Souter, David, "An Island Apart: A Review of the Cyprus Problem", *Third World Quarterly*, Vol: 6, No: 3, 1984, s. 657.

- Sözen, Ahmet ve Kudret Özersay, “The Annan Plan: State Succession or Continuity”, *Middle Eastern Studies*, Vol: 43, No: 1, 2007, s. 139.
- Sözen, Ahmet, “5 A Model of Power-Sharing in Cyprus: From the 1959 London-Zurich Agreements to the Annan Plan”, *Turkish Studies*, Vol: 5, No: 1, 2004.
- Stavridis, Stelios, “Double Standards, Ethics and Democratic Principles in Foreign Policy: The European Union and the Cyprus Problem”, *Mediterranean Politics*, Vol: 4, No: 1, 1999, s. 98.
- Suvarierol, Semin, “The Cyprus Obstacle on Turkey’s Road to Membership in the European Union”, *Turkish Studies*, Vol: 4, No: 1, 2003, s. 59-60.
- Şahin, Yeliz, “Reuniting Cyprus: New Dynamics and Implications for Turkey-EU Relations”, *Economic Development Foundation*, No: 282, Haziran 2016, s. 43.
- Talmon, Stefan, “The Cyprus Question Before the European Court of Justice”, *European Journal of International Law*, Vol: 12, No: 4, 2001, s. 736.
- Talmon, Stefan, “The European Union–Turkey Controversy over Cyprus or a Tale of Two Treaty Declarations”, *Chinese Journal of International Law*, Vol: 5, No:3, 2006), s. 605.
- Tamçelik, Soyalp. “Kıbrıs - Avrupa Birliği İlişkileri -I-”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, 2003, s. 169.
- Tani, Patrick, “The Turkish Republic of Northern Cyprus and International Trade Law”, *Asper Review of International Business and Trade Law*, Vol: 12, No: 1, 2012, s. 135.
- Tannam, Etain, “Cyprus and the Annan Plan Negotiations: An Organisational Model”, *Irish Studies in International Affairs*, Vol: 27, 2016, s. 196.

- Theophanous, Andreas, "Cyprus, the European Union and the Search for a New Constitution", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Vol: 2, No: 2, 2000, s. 222.
- Theophanous, Andreas, "Revisiting the Cyprus Question: The Challenge and The Promise", *The Journal of Modern Hellenism*, Vol: 25-26, 2008-2009 s. 67.
- Theophanous, Andreas, "The Cyprus Problem: Accession to the EU and Broader Implications", *Mediterranean Quarterly*, Vol: 14, No: 1, 2003, s. 63.
- Theophanous, Andreas, "Prospects for solving the Cyprus problem and the Role of the European Union", *The Journal of Federalism*, Vol: 30, No: 1, 2000, s. 238-41.
- Tocci, Nathalie, "Cyprus and the European Union Accession Process: Inspiration for Peace or Incentive for Crisis?", *Turkish Studies*, Vol: 3, No: 2, 2002, s. 117.
- Tocci, Nathalie, "Incentives and Disincentives for Reunification and EU Accession in Cyprus", *Mediterranean Politics*, Vol: 8, No: 1, 2003, s. 153-55.
- Tocci, Nathalie, "The Baffling short-sightedness in the EU-Turkey-Cyprus triangle", *Istituto Affari Internazionali*, No: 10/21, Ekim 2010, s. 3
- Tocci, Nathalie, "The" Cyprus Question": Reshaping Community Identities and Elite Interests within a Wider European Framework", *Russian & East European Finance and Trade*, Vol: 38, No: 1, 2002, s. 78.
- Tocci, Nathalie, "Unblocking Turkey's EU Accession", *Insight Turkey*, Vol: 12, No: 3, 2010, s. 30.
- Trimikliniotis, Nicos, "The National Question, Partition and Geopolitics in the 21st Century: The Cyprus Problem, the Social Question and the Politics of Reconciliation", *Global Discourse*, Vol: 8, No: 2, 2018, s. 306-7.

- Tsardanidis, Charalambos, “The EC-Cyprus Association Agreement: Ten Years of a Troubled Relationship, 1973-1983”, *Journal of Common Market Studies*, Vol: 22, No: 4, 1983, s. 355.
- Tuncer, Hüner, “The Cyprus Issue: Recent Developments”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol: 7, No: 3, 2012, s. 14.
- Türkmen, Füsün ve Emre Öktem, “Major Rulings of the European Court of Human Rights on Cyprus: The Impact of Politics”, *Mediterranean Politics*, Vol: 22, No: 2, 2017, s. 282.
- Uebe, Max, “Cyprus in the European Union”, *German Yearbook of International Law*, Vol: 46, 2003, s. 383.
- Ulusoy, Kıvanç, “The Cyprus Conflict: Turkey’s Strategic Dilemma”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol: 18, No: 4, 2016, s. 398.
- Vedder, Christoph ve Hans-Peter Folz, “A Survey of Principal Decisions of the European Court of Justice Pertaining to International Law in 1994”, *European Journal of International Law*, Vol: 7, No: 1, 1996, s. 122.
- Veremis, Thanos ve Philippos Savvides, “Cyprus after the Referenda of April 24: What Next?”, *The Cyprus Review*, Vol: 16, No: 2, 2004 s. 85.
- Villotti, Julia, “EU Membership of an Internally Divided State-the Case of Cyprus”, *Archiv des Völkerrechts*, Vol: 50, No: 1, 2012, s. 31.
- Walker, Anita M., “Enosis in Cyprus: Dhali, a Case Study”, *The Middle East Journal*, Vol: 38, No: 3, 1984, s. 475.
- Watson, Max, “Growing Together? Prospects for Economic Convergence and Reunification in Cyprus”, *Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe (GreeSE)*, No: 7, Ekim 2007, s. 11.

Webster, Craig, “Division or unification in Cyprus? The role of demographics, attitudes and party inclination on Greek Cypriot preferences for a solution to the Cyprus problem”, *Ethnopolitics*, Vol:4, No: 3, 2005.

Webster, Craig ve Alexandros Lordos, “Who Supported the Annan Plan? An Exploratory Statistical Analysis of the Demographic, Political, and Attitudinal Correlates”, *Cyprus Review*, Vol: 18, No: 1, 2006.

Wildhaber, Luzius, “The European Convention on Human Rights and International Law”, *International & Comparative Law Quarterly*, Vol: 56, No: 2, 2007, s. 229.

Williams, Rhodri C. ve Ayla Gürel, “The European Court of Human Rights and the Cyprus Property Issue”, *Peace Research Institute Oslo (PRIO)*, No: 1, 2011, s. 5.

Yakinthou, Christalla, “The EU’s Role in the Cyprus Conflict: System Failure or Structural Metamorphosis?”, *Ethnopolitics*, Vol: 8, No: 3-4, 2009, s. 315.

Yeşilada, Birol A. ve Ahmet Sözen, “Negotiating a Resolution to the Cyprus Problem: Is Potential European Union Membership a Blessing or a Curse?”, *International Negotiation*, Vol: 7, No: 2, 2002, s. 263.

Yılmaz, Kadir, “A Partitioned State that is in the European Union: The Case of Cyprus”, *Ankara Barreview*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2010, s. 132.

Yiangou, George, “The Accession of Cyprus to the EU: Challenges and Opportunities for the New European Regional Order”, *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, No: 2, 2002.

Zervakis, Peter A., “Cyprus in Europe: Solving the Cyprus Problem by Europeanizing It?”, *Connections*, Vol: 3, No: 1, 2004, s. 118.

Zetter, Roger, “The Greek-Cypriot Refugees: Perceptions of Return under Conditions of Protracted Exile”, *The International Migration Review*, Vol:28, No:2, 1994.

RESMİ BELGELER

Treaty of Rome-Treaty establishing the European Economic Community, Mad., 238,
Rome, 25 Mart 1957.

Treaty of Guarantee, United Nations Treaty Series - No: 5475, Mad., 1, Nicosia, 16
Ağustos 1960.

“Agreement Establishing an Association Between the European Economic Community
and the Republic of Cyprus”, Official Journal of the European Communities, No:
L 133/3, Mad., 15, 21 Mayıs 1973.

"Additional Protocol to the Agreement Establishing an Association Between the
European Economic Community and the Republic of Cyprus", *Official Journal of
the European Communities*, No: L 339/2, Mad., 10, 28 Aralık 1977.

“Protocol on Financial and Technical Cooperation between the European Economic
Community and the Republic of Cyprus”, *Official Journal of the European
Communities*, No: L 85/38, Mad., 2, 28 Mart 1984.

“Protocol Laying down the Conditions and Procedures for the Implementation of the
Second Stage of the Agreement Establishing an Association between the
European Economic Community and the Republic of Cyprus and Adapting
Certain Provisions of the Agreement”, *Official Journal of the European
Communities*, No: L 393 / 2, Mad., 1/2, 31 Aralık 1987.

“Council Decision of 20 March 2000 on the Principles, Priorities, Intermediate Objectives
and Conditions Contained in the Accession Partnership with the Republic of
Cyprus”, *Official Journal of the European Communities*, 2000/248/EC, 29 Mart
2000, s. 12.

“Council Decision of 28 January 2002 on the Principles, Priorities, Intermediate Objectives and Conditions Contained in the Accession Partnership with Republic of Cyprus”, *Official Journal of the European Communities*, 2002/84/EC, 14 Şubat 2002, s. 13-14.

“Council Regulation (EC) No 555/2000 of 13 March 2000 on the Implementation of Operations in the Framework of the Pre-Accession Strategy for the Republic of Cyprus and the Republic of Malta”, *Official Journal of the European Communities*, L/68, Mad., 2, 13 Mart 2000.

“Council Regulation (EC) No 866/2004 of 29 April 2004 on a Regime under Article 2 of Protocol 10 to the Act of Accession”, *Official Journal of the European Union*, L 161, 30 Nisan 2004, s. 130.

“Council Regulation (EC) NO 389/2006 of 27 February 2006 Establishing an Instrument of Financial Support for Encouraging the Economic Development of the Turkish Cypriot Community and Amending Council Regulation (EC) No 2667/2000 on the European Agency for Reconstruction”, *Official Journal of the European Union*, L 65, Mad., 1, 07 Mart 2006.

“Documents concerning the accession of the Czech Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Cyprus, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Hungary, the Republic of Malta, the Republic of Poland, the Republic of Slovenia and the Slovak Republic to the European Union”, *Official Journal of the European Union*, L 236, Vol: 46, 23 Eylül 2003, s.16.

“The Challenge of Enlargement Commission Opinion on the Application by the Republic of Cyprus for Membership”, *Bulletin of the European Communities*, Supplement 5/93, COM (93) 313 Final, Brussels, 30 Haziran 1993.

“Agenda 2000: For a Stronger and Wider Union”, *Bulletin of the European Union*, Supplement 5/97, Com (97) 2000 Final, Luxembourg, 15 Temmuz 1997, s. 55.

“1688th Meeting of the Council - General Affairs- ”, *Council of the European Communities General Secretariat Press Release*, 8907/93 (Presse 156), Luxembourg, 4 Ekim 1993, s. 9.

“2078th Council Meeting General Affairs- Launcing of the Accession Process”, *Council of the European Communities General Secretariat Press Release*, 7095/98 (Presse 86), Brussels, 30-31 Mart 1998, s. 6.

“2576th Council Meeting General Affairs Luxemburg 26 April 2004”, *Council of the European Communities General Secretariat Press Release*, 8566/04 (Presse 115), Luxembourg, 26 Nisan 2004, s. 9.

“Lisbon European Council, 26-27 June 1992”, *Bulletin of the European Communities*, No: EC 6/1992, s. 10.

“Corfu European Council, 24-25 June 1994 Presidency Conclusion”, *Bulletin of the European Communities*, No: EU 6/1994, s. 13.

“Madrid European Council, 15 and 16 December 1995”, *Bulletin of the European Communities*, No: EU 12/1995, s. 18.

Seville European Council 21-22 June 2002 Presidency Conclusion, Council of the European Union, 13463/02 Polgen 52, Para., 22, Brussels, 24 Ekim 2002.

Brussels European Council 24 -25 October 2002 Presidency Conclusions, Council of the European Union, 14702/02 Polgen 67, Para., 4, Brussels, 26 Kasım 2002.

Copenhagen European Council 12-13 December 2002 Presidency Conclusion, Council of the European Union, 15917/0229 Polgen 84, Para., 10, Brussels, 29 Ocak 2003.

Thessaloniki European Council 19 and 20 June 2003 Presidency Conclusions, Council of the European Union, 11638/03 Polgen 55, Brussels, 01 Ekim 2003, s. 12.

“Dublin European Council, 25-26 June 1990, Presidency Conclusions”, Annex VIII-Declaration on Cyprus, s.34, https://www.europarl.europa.eu/summits/dublin/du2_en.pdf , (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2021).

“Luxembourg European Council, 12-13 December 1997, Presidency Conclusions”, Para., 11, https://www.europarl.europa.eu/summits/lux1_en.htm , (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2021).

1998 Regular Report from the Commission on Cyprus’ Progress Towards Accession, European Commission, COM (98) 710 Final, 17 Aralık 1998, s. 25.

1999 Regular Report from the Commission on Cyprus’s Progress Towards Accession, European Commission, COM (99) 502 Final, 13 Ekim 1999, s. 60-61.

2000 Regular Report from the Commission on Cyprus’ s Progress Towards Accession, European Commission, COM (2000) 702 Final, 8 Kasım 2000, s. 90.

2001 Regular Report from the Commission on Cyprus’ s Progress towards Accession, European Commission, SEC (2001) 1745 Final, 13 Kasım 2001, s. 93.

2002 Regular Report from the Commission on Cyprus’ s Progress towards Accession, European Commission, SEC (2002) 1401 Final, 9 Ekim 2002, s. 120.

Comprehensive Monitoring Report on Cyprus’s Preparations for Membership, Commission of the European Communities, SEC (2003) 1202 , 5 Kasım 2003, s. 4.

Council Regulation; Concluding the Financial Protocol and the Additional Protocol to the Agreement Establishing an Association Between the European Economic

Community and the Republic of Cyprus, EU Commission- Working Document, Brussels, 29 Haziran 1977, s.32-33. <http://aei.pitt.edu/51487/1/B0242.pdf> , (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2021).

Financial Protocol, Council Regulation; Concluding the Financial Protocol and the Additional Protocol to the Agreement Establishing an Association Between the European Economic Community and the Republic of Cyprus, EU Commission- Working Document, Mad., 2/1, Brussels, 15 Eylül 1977, <http://aei.pitt.edu/51487/1/B0242.pdf> , (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2021).

Relations with the northern part of Cyprus: The purpose of this communication is to put forward measures promoting economic development in the northern part of Cyprus and bringing it closer to the European Union, European Commission, COM (2003) 325 final, 3 Haziran 2003, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:e50012> , (Erişim Tarihi: 5 Mart 2022).

Joint Press Release - Association Between The European Economic Community and The Republic of Cyprus, CEE-CY 702/87 Press 172, Brussels, 19 Ekim 1987, s. 3, <http://aei.pitt.edu/91031/1/87.702.pdf> , (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2021).

Fifteenth Annual Report 2020 on the Implementation of the Union Assistance under Council Regulation (EC) No 389/2006 of 27 February 2006 Establishing an Instrument of Financial Support for Encouraging the Economic Development of the Turkish Cypriot Community, European Commission, COM (2021) 272 Final, Para., 2, 2 Haziran 2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0272&rid=8> , (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022).

Proposal for a Council Regulation on Special Conditions for Trade with Those Areas of the Republic of Cyprus in Which the Government of the Republic of Cyprus Does Not Exercise Effective Control, European Commission, COM (2004) 466 Final , Mad., 1/1 ve Mad., 1/2, 7 Temmuz 2004, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0466:FIN:EN:PDF> , (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022).

Press Statement Regarding the Additional Protocol to Extend the Ankara Agreement to All EU Members, Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, No: 123, 29 Temmuz 2005, https://www.mfa.gov.tr/_p_no_123---july-29th_-2005_-press-statement-regarding-the-additional-protocol-to-extend-the-ankara-agreement-to-all-eu-members-_unofficial-translation_p_en.mfa , (Erişim Tarihi: 6 Mart 2022).

Enlargement: Turkey, Declaration by the European Community and Its Member States, European Union, C/05/243 12541/05 (Presse 243), Mad., 2, 21 Eylöl 2005, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/fd/d-tr20051123_13/d-tr20051123_13en.pdf , (Erişim Tarihi: 8 Mart 2022).

Barcelona Declaration and Euro-Mediterranean Partnership, 27-28 November 1995, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ar15001> , (Erişim Tarihi: 15 Mart 2022).

Turkey-TRNC Joint Declaration December 28, 1995, Para., 9, 28 Aralık 1995, https://eski.mfa.gov.tr/turkey-trnc-joint-declaration-december-28_-1995.en.mfa , (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021).

Foundation Agreement, “Annan Plan - Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem”, Mad., 2/1/a, 31 Mart 2004.,

http://www.hri.org/docs/annan/AppendixA/FOUNDATION_AGREEMENT.pdf

, (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).

Relations EU/Cyprus, European Commission, Memo/00/16, Brussels, 22 Mart 2000,

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_00_16 , (Erişim

Tarihi: 24 şubat 2022).

Ways of Promoting Economic Development in the Northern Part of Cyprus and Bringing

It Closer to the Union, European Commission, COM (2003) 325 Final, 03 Haziran

2003,

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:e50012> , (Erişim Tarihi: 24 şubat

2022).

Draft Act of Adaptation to the Terms of Acession of the United Cyprus Republic to the

European Union, “Annan Plan - Comprehensive Settlement of the Cyprus

Problem”, 31 Mart 2004,

http://www.hri.org/docs/annan/AppendixD/DRAFT_ACT_OF_ADAPTATION

[TO THE TERMS OF ACCESSION OF THE UNITED CYPRUS REPUB](http://www.hri.org/docs/annan/AppendixD/DRAFT_ACT_OF_ADAPTATION)

[LIC TO THE EUROPEAN UNION.pdf](http://www.hri.org/docs/annan/AppendixD/DRAFT_ACT_OF_ADAPTATION) , (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2022).

Cyprus and the Enlargement of the European Union, European Parliament Briefing No:

1, s. 14, https://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/pdf/1a1_en.pdf ,

(Erişim Tarihi: 21 Aralık 2021).

“Judgment of the Court 5 July 1994 Reference to the Court under Article 177 of the EEC

Treaty by the High Court of Justice (Queen’s Bench Division) for a Preliminary

Ruling in the Proceedings Pending before That Court Between”, *European Court*

Reports, Case: C-432/92, Para., 13/b, 05 Temmuz 1994, [https://eur-](https://eur-lex.europa.eu/legal-)

[lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-)

[content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61992CJ0432&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61992CJ0432&from=EN) , (Erişim Tarihi: 20 şubat 2022).

“Anastasiou and Others Judgment of the Court 4 July 2000”, *European Court Reports*, Case: C-219/98, 04 Temmuz 2000, s. 5288-89, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61998CJ0219&from=EN> , (Erişim Tarihi: 23 şubat 2022).

“Anastasiou and Others Judgment of the Court (Full Court) of 30 September 2003”, *European Court Reports*, Case: C-140/02, Para., 75, 30 Eylül 2003, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62002CJ0140&from=GA> , (Erişim Tarihi: 23 şubat 2022).

“Case of Loizidou v. Turkey Judgment (Application No. 15318/89)”, European Court of Human Rights, Strasbourg, 18 Aralık 1996, s. 22.

“2003-08-13 Türkiye-KKTC Gümrük Birliği Çerçeve Anlaşması”, <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=25875> , (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2022).

Kıbrıs Cumhuriyeti 1960 Anayasası, Mad., 123, 46, 62, 129, Lefkoşa, 16 Ağustos 1960, http://www.parliament.cy/images/media/assetfile/Syntagma_TU.pdf , (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2021).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı ile İlgili Anlaşma, Mad., 8, Zurih, 11 şubat 1959, https://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-zurih_11-subat-1959_tr.mfa , (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2021).

United Nations Security Council Resolution 353, S/RES/353, 20 July 1974, <https://digitallibrary.un.org/record/93470> , (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021).

United Nations Security Council Resolution 360, S/RES/360, 16 August 1974,
<https://digitallibrary.un.org/record/93476> , (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

United Nations Charter, Chapter 1, Article 2/4, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> , (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

United Nation Security Council Resolution 541, S/RES/541, 18 November 1983,
<https://digitallibrary.un.org/record/58970> , (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2021).

United Nations General Assembly Resolution 1013 (XI) Question of Cyprus, 26 February 1957,
<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/340/17/PDF/NR034017.pdf?OpenElement> , (Erişim Tarihi: 16 Haziran 2021).

United Nations Security Council Resolution 649, S/RES/649, 12 Mart 1990,
<http://unscr.com/en/resolutions/649> , (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2021).

United Nations Security Council Resolution 716, S/RES/716, 11 Ekim 1991,
<http://unscr.com/en/resolutions/716> , (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2021).

United Nations Security Council Resolution 750, S/RES/750, 10 Nisan 1992,
<http://unscr.com/en/resolutions/750> , (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2021).

United Nations Security Council Resolution 774, S/RES/774, 26 Ağustos 1992,
<http://unscr.com/en/resolutions/774> , (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2021).

United Nations Security Council Resolution 1250, S/RES/1250, 29 Haziran 1999,
<http://unscr.com/en/resolutions/1250> , (Erişim Tarihi: 1 Ocak 2022).

Redirecting the Community's Mediterranean Policy: Communication from the Commission to the Council, Archives Historiques De La Commission, CAB/X/69/1989-EN 15, Conclusion Para. 2, Brussels, 6 November 1989.,
<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b3abd03a-0685-11ea->

[8c1f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search](https://books.google.com.tr/books?id=oHk_AQAAIAAJ&pg=PA20-IA15&lpg=PA20-IA15&dq=kofi+annan+We+have+not+solved+the+problem+but+I+really+believe+after+40+years,+a+political+agreement+has+been+reached&source=bl&ots=ailWBFEm7I&sig=ACfU3U2NwWbZjH4CC5EnVpty6wDUX_Zraw&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwiPh3_v731AhXyRvEDHZuWAXoQ6AF6BAgMEAM#v=onepage&q=kofi%20annan%20We%20have%20not%20solved%20the%20problem%20but%20I%20really%20believe%20after%2040%20years%2C%20a%20political%20agreement%20has%20been%20reached&f=false) , (Erişim Tarihi: 17 Ağustos 2021).

“UN Consultations in NY Lead to the Resumption of Direct Peace Talks”, Cyprus Embassy Newsletter, Şubat 2004, s. 1, https://books.google.com.tr/books?id=oHk_AQAAIAAJ&pg=PA20-IA15&lpg=PA20-IA15&dq=kofi+annan+We+have+not+solved+the+problem+but+I+really+believe+after+40+years,+a+political+agreement+has+been+reached&source=bl&ots=ailWBFEm7I&sig=ACfU3U2NwWbZjH4CC5EnVpty6wDUX_Zraw&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwiPh3_v731AhXyRvEDHZuWAXoQ6AF6BAgMEAM#v=onepage&q=kofi%20annan%20We%20have%20not%20solved%20the%20problem%20but%20I%20really%20believe%20after%2040%20years%2C%20a%20political%20agreement%20has%20been%20reached&f=false , (Erişim Tarihi: 21 Ocak 2022).

Crawford, James, Gerhard Hafner, ve Alain Pellet, “Letter Dated 15 October 1997 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations Addressed to the Secretary-General Opinion: Republic of Cyprus: Eligibility for EU Membership”, *United Nations Digital Library*, A/52/481 S/1997/805, Para., 2 ve Para., 3, New York, 17 Ekim 1997, <https://digitallibrary.un.org/record/245282?ln=en#record-files-collapse-header> , (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2021).

Heinze, Christian, “Letter Dated 29 September 1997 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations Addressed to the Secretary-General. On the Question of the Compatibility of the Admission of Cyprus into the European Union with International Law, the Law of the EU and the Cyprus Treaties of 1959/60”, *United Nations Digital Library*, A/52/481 S/1997/805, New York, 29

Eylül 1997, s. 8, <https://digitallibrary.un.org/record/244280> , (Erişim Tarihi: 25 Kasım 2021).

Mendelson, Maurice, “Letter Dated 25 July 1997 from the Charge d’affaires a.i. of the Permanent Mission of Turkey to the United Nations Addressed to the Secretary-General - Opinion of Professor M. H. Mendelson Q. C. on the Application of the Republic of Cyprus to Join the European Union”, *United Nations Digital Library* , A/51/951 S/1997/585, Para., 117, 118, 119, 120, 121, New York, 25 Temmuz 1997, <https://digitallibrary.un.org/record/240997> , (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2021).

İNTERNET KAYNAKLARI

Andreadis, Ioannis, “Analysis of the Cyprus referendum on the Annan plan”, *Political Science Studies*, <http://ikee.lib.auth.gr/record/132689/files/PSA2007.pdf> , (Erişim Tarihi: 12.06.2022).

Annan, Kofi, “Secretary-General Says ‘End of Road’ Reached Concerning Current Cyprus Talks, but ‘Plan Remains on the Table’”, *United Nations Press Release*, SG/SM/8630, 11 Mart 2003, <https://www.un.org/press/en/2003/sgsm8630.doc.htm> , (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2022).

Annan, Kofi, “Report of the Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus”, United Nations Security Council, S/2003/398, Para., 147, 1 Nisan 2003, <https://digitallibrary.un.org/record/491574> , (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2022).

Annan, Kofi, “Report of the Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus” United Nations Security Council, S/2004/437, 28 Mayıs 2004, s. 21, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C->

[8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20S2004437.pdf](https://users.ox.ac.uk/~ssfc0041/cyprus_report.pdf) , (Erişim Tarihi: 30 Ocak 2022).

Anastasakis, Othon, Gilles Bertrand, ve Kalypso Nicolaides, “Getting to Yes: Suggestions for Embellishment of the Annan Plan for Cyprus”, *South East European Studies Programme (SEESP)*, şubat 2004, s. 2, https://users.ox.ac.uk/~ssfc0041/cyprus_report.pdf , (Erişim Tarihi: 28 Ocak 2022).

Andrews, Carole, “EU Enlargement: The Political Process”, *House of Commons Library*, Research Paper No: 98/55, 1 Mayıs 1998, s. 18, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/RP98-55/RP98-55.pdf> , (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2021).

Arslan, Kaya, “Integrating North Cyprus into the EU”, *Turkish Policy Quarterly*, 2005, s. 3-4, <http://turkishpolicy.com/article/171/integrating-north-cyprus-to-the-eu-winter-2005> , (Erişim Tarihi: 31 Ocak 2022).

Asmussen, Jan, “Cyprus after the failure of the Annan-Plan”, *European Centre for Minority Issues (ECMI)*, No: 11, 2004, s. 14, https://www.files.ethz.ch/isn/34229/brief_11.pdf , (Erişim Tarihi: 1 şubat 2022).

Barkey, Henri J. ve Philip H. Gordon, “Cyprus: The Predictable Crisis”, *The National Interest*, 01 Aralık 2001, <https://nationalinterest.org/article/cyprus-the-predictable-crisis-308> , (Erişim Tarihi: 13 Mart 2022).

Christou, Jean, “Crossing the Line”, 24 Nisan 2003, <https://cyprus-mail.com/wp-content/uploads/2015/11/Crossing-the-line-April-24-2003.pdf> , (Erişim Tarihi: 27 şubat 2022).

Çağatay, Soner, “UN Plan Fails in Cyprus: Implications for Turkey, the European Union, and the United States”, *The Washington Institute*, No: 865, 29 Nisan 2004, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/un-plan-fails-cyprus-implications-turkey-european-union-and-united-states> , (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2022).

Diez, Thomas, " The Imposition of Governance: Transforming Foreign Policy through EU Enlargement”, *Copenhagen Peace Research Institute (COPRI)*, Ağustos 2000, <https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/dit04/> , (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2021).

Diez, Thomas, “Last Exit to Paradise?: The EU, the Cyprus Conflict, and the Problematic Catalytic Effect”, *Copenhagen Peace Research Institute (COPRI)*, Haziran 2000, <https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/dit02/> , (Erişim Tarihi: 10 Mart 2022).

Drevet Jean-François ve Andreas Theophanous, “Cyprus and the EU: Appraisal and Challenges”, *Notre Europe Jacques Delors Institute*, No: 58, 19 Eylül 2012, s. 15, <https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2020/08/eucyprusdrevet-theophanousne-cceiasept12-1.pdf> , (Erişim Tarihi: 6 Şubat 2022).

Eichengreen, Barry vd., “Economic Aspects of the Annan Plan for the Solution of the Cyprus Problem”, 2004, <https://eml.berkeley.edu/~eichengr/links/final4apr16-04.pdf> , (Erişim Tarihi: 12.06.2022).

Eralp, Nilgün, “Doğrudan Ticaret Tüzüğü: Tüm taraflar için bir çıkış yolu olabilir mi?”, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)*, Haziran 2010, s. 3, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1279030626-2.DogrudanTicaret_Tuzugu_Tum_Taraflar_icin_bir_cikis_yolu_olabilir_mi.pdf , (Erişim Tarihi: 2 Mart 2022).

Ertekün, Necati Münir, “Turkish Cypriot Memorandum Dated 12 July 1990 Addressed to the Council of Ministers of the European Communities in Respect of an ‘Application’ for Membership by ‘The Republic of Cyprus’(chapter III)”, <http://www.cypnet.co.uk/ncyprus/history/cyproblem/ertekun/chap3.html> , (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2021).

Joseph, Joseph S., “The next enlargement of the EU: A different view from Cyprus”, *European Union Studies Association EUSA*, 1 Haziran 1997, s.9, http://aei.pitt.edu/2639/1/002800_1.PDF , (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2021).

Josephides, Kalliope Agapiou, “The Political System of Cyprus at the Threshold of the European Union: Patterns of Continuity, Change, and Adaptation”, *European Documentation and Research Centre*, 2003, s. 239, http://aei.pitt.edu/1651/1/Kalliope_Agapiou_-_Josephides.pdf , (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2021).

Kattos, Soteris, “The Cyprus Conflict, Prospects of Reconciliation and the Possibility of Governance: A Theoretical Account”, *Center For European And International Affairs*, Şubat 2017, s. 10. https://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/Policy-Paper_2-2017.pdf , (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2021).

Loizides Neophytos G., ve John McGarry, “The 2002-2004 Annan Plan in Cyprus: An Attempted UN-Mediated Constitutional Transition”, *Forum of Federation*, No: 27, 2019, s. 10. https://constitutionnet.org/sites/default/files/2019-06/Cyprus_27.pdf , (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2022).

Maginnis, Ken, “Lord Maginnis of Drumglass Speech as Part of the House of Lords Cyprus Debate”, 05 Temmuz 2005, s. 2-4, https://www.embargoed.org/wp-content/uploads/2018/02/Lord_Maginnis_Drumglass_Cyprus_Speech_05Jul05.pdf , (Erişim Tarihi: 14 Şubat 2021).

Mango, Andrew, “Cyprus and the European Union: The Relevent Factors”, *Foreign Policy Institute*, 2 Aralık 2016, <https://foreignpolicy.org.tr/cyprus-and-the-european-union-the-relevant-factors-andrew-mango/> , (Erişim Tarihi: 22 Kasım 2021).

Migdalovitz, Carol, “Cyprus: Status of U.N. Negotiations and Related Issues”, *Congressional Research Service (CRS)*, RL33497, 20 Temmuz 2007, s. 10, <https://maloney.house.gov/sites/maloney.house.gov/files/documents/hellenic/20070720UNstatusnegotiations.pdf> , (Erişim Tarihi: 16 Ocak 2022).

Pace, Roderick, “The European Union’s Next Mediterranean Enlargement Challenges and Uncertainties”, *Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics*, Ocak 1997, <http://aei.pitt.edu/387/1/jmwp06.htm> , (Erişim Tarih: 5 Aralık 2021).

Poos, Jacques F., “Cyprus’s Membership Application to the European Union and the State of Negotiations”, *European Parliament Session Document*, Final A5-0261/2001 Part 1, s. 7, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-5-2001-0261-PAR01_EN.pdf , (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2021).

Pope, Hüge ve Didem Akyel, “The Lisbon Treaty Shines a Ray of Hope on Cyprus”, *International Crises Group*, 15 Nisan 2010, <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/cyprus/lisbon-treaty-shines-ray-hope-cyprus> , (Erişim Tarihi: 13 şubat 2022).

Rabe, Christoph, “Handelsblatt: Türkiye AB’de Özel Bir Statü İstemiyor”, <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=35852> , (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2022).

Rotberg, Robert I., “Cyprus After Annan: Next Steps Toward a Solution” *World Peace Foundation*, No: 37, Cambridge, 2003, s. 8,

<https://www.belfercenter.org/publication/cyprus-after-annan-next-steps-toward-solution> , (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2022).

Sözen, Ahmet, *Cyprus Conflict: Continuing Challenge and Prospects for Resolution in the Post-Cold War Era*, Doktora Tezi, University of Missouri-Columbia, USA, 1999, s. 100, <https://www.proquest.com/docview/304511867?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true> , (Erişim Tarihi: 15 şubat 2022).

Spiteri, Sharon, “Verheugen Feels ‘cheated’ by Greek Cypriot Government”, 21 Nisan 2004, <https://euobserver.com/enlargement/15270> , (Erişim Tarihi: 9 şubat 2022).

Stivachtis, Yannis A., “The Enlargement of the European Union: The Case of Cyprus”, Mart 2000, <https://ciaotest.cc.columbia.edu/isa/sty01/> , (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2021).

Vassiliou, George, “European Union Enlargement: Implications For Europe, Cyprus and the Eastern Mediterranean”, *Global Europe Programme*, 10 Eylül 2001, <https://www.wilsoncenter.org/event/european-union-enlargement-implications-for-europe-cyprus-and-the-eastern-mediterranean> , (Erişim Tarihi: 2 Kasım 2021).

Vassiliou, George, “Cyprus Accession to the EU and the Solution of the Cyprus Problem”, *Global Dialogue*, Ocak 2004, <https://www.interactioncouncil.org/publications/cyprus-accession-eu-and-solution-cyprus-problem> , (Erişim Tarihi: 2 Kasım 2021).

Wallace, William, “Reconciliation in Cyprus: the window of opportunity”, *European University Institute*, No: 2002/10, San Domenico, 2002, s. 12, <https://www.lse.ac.uk/international->

[relations/assets/documents/efpu/publications/EFPUworkingpaper2002-2.pdf](https://www.un.org/relations/assets/documents/efpu/publications/EFPUworkingpaper2002-2.pdf) ,
(Erişim Tarihi: 8 Mart 2022).

“Secretary-General Welcomes Apparent Support for Cyprus Plan”, *United Nations Secretary General Press Release*, SG/SM/9247, 08 Nisan 2004, <https://www.un.org/press/en/2004/sgsm9247.doc.htm> , (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2022).

“Security Council Fails to Adopt Text on Cyprus as Russian Federation Casts Technical Veto”, *United Nations Security Council Press Release*, SC/8066, 21 Nisan 2004, <https://www.un.org/press/en/2004/sc8066.doc.htm> , (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2021).

“The Select Committee on European Legislation: The Role of National Parliaments in the European Union”, *Minutes of Evidence/HMSO*, No:28, 13 Şubat 1996, s.11, <https://ec.europa.eu/dorie/fileDownload.do;jsessionid=BfJSVhrLmPnBDxvmVyIfQldTwXV6WGKHmQV1w8vWf5yX9mqyWm5N!1782169932?docId=388564&cardId=104753> , (Erişim Tarihi: 9 Aralık 2021).

“The EU-Cyprus Joint Parliamentary Committee”, http://www2.parliament.cy/parliamenteng/006_06_02_03.htm , (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2021).

“Cyprus Requests Admission to the Community”, *Europe 2000*, Eylül 1990, <https://go.gale.com/ps/i.do?p=ITOF&u=ankara&id=GALE|A10328487&v=2.1&it=r&sid=ITOF&asid=73eeae36> , (Erişim Tarihi: 7 Kasım 2021).

“U.S. Accuses Greek Cypriot Leaders of Derailing Unification Vote”, 27 Nisan 2004, <https://www.nytimes.com/2004/04/27/world/us-accuses-greek-cypriot-leaders-of-derailing-unification-vote.html> , (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2022).

“Think Again, Denktash Urges Greek Cypriots”, *Hellenic Resources Network*, 05 Nisan 2003, http://www.hri.org/news/cyprus/cna/1998/98-11-09_1.cna.html , (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2021).

“Cyprus and the EU – High Commission of Cyprus in the UK”, <https://cyprusinuk.com/cyprus-and-the-eu/> , (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2021).

“Testimony: A World of Broken Promises”, *Embargoed*, 22 Nisan 2005, s. 7, <https://www.embargoed.org/wp-content/uploads/2018/02/WorldPromisesReport.pdf> , (Erişim Tarihi: 28 şubat 2022).

“Ada’nın kuzey kesimindeki Kıbrıs Türk toplumu ile ilişkiler yürüten Yüksek Seviyede Temas Grubu”, https://www.europarl.europa.eu/cytr/cms/CYTR_home/about.html , (Erişim Tarihi: 24 şubat 2022).

“Women Walk Home For A United Cyprus”, <http://www.cyprus.com.cy/womenwalkhome.htm> , (Erişim Tarihi: 20 şubat 2022).

“2004-04-08 Papadopulos'un Konuşmasının Tam Metni”, <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=35487> , (Erişim Tarihi: 17 Ocak 2022).

“Turkey Paid Compensation in Loizidou Case”, 3 Aralık 2003, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkey-paid-compensation-in-loizidou-case-38518695> , (Erişim Tarihi: 15 şubat 2022).

ÖZET

Avrupa Birliği için üçüncü ülkelerle ticari anlaşmalar yapmak önemli olmuştur. Birliğin Kıbrıs ile 1973 yılında Ortaklık Anlaşması imzalaması ikili arasında kurumsal ilişkileri başlatan önemli bir gelişme olmuştur. Bu tarihten itibaren Birliğin Kıbrıs'a yönelik politikası Birlik kurumlarının ve Birlik üyesi ülkelerin kararları, tutumları ve eylemleri tarafından şekillenmeye başlamıştır. Bu süreçte Ortaklığın sağladığı ticari ilişkilerin yanı sıra Birliğin, Kıbrıs sorununu daha yakından izlemesi mümkün olmuştur. GKRY'nin Birliğe tam üyelik başvurusunun ardından Komisyon'un Kıbrıs'ın başvurusu üzerine görüş bildirmesiyle birlikte Birliğin Kıbrıs ile ilişkilerine resmi olarak siyasi boyut eklenmiştir. Kıbrıs'ın üyelik süreci, Birliğin genişleme tarihinde daha önce benzeri görülmemiş birtakım gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Nitekim bölünmüş bir devlet olarak Kıbrıs'ın Birliğe kabulü, AB normlarına aykırı bir durum oluşturmuştur. Uzun yıllardır çözümsüz kalan Kıbrıs sorununda AB, katalitik etki yaratabileceğini iddia etmiştir. 2003 yılında son hali sunulan Annan Planı'na AB'nin katkısı çok sınırlı düzeyde kalmıştır. Birlik, üyeliğin çekici gücünü ve aday ülke Kıbrıs ile arasındaki asimetrik ilişki biçimini sorunun çözümünde fırsata çevirememiştir. GKRY'nin üyeliği sonrası süreçte KKTC'ye uygulanan izolasyonları kaldırma sözü birçok açıdan havada kalmıştır.

ABSTRACT

It has been an important for the European Union to make commercial agreements with the third countries. The signing of Association Agreement between the European union and Cyprus in 1973 was an important improvement that started the institutional relations between them. Since this date, Union's policy towards Cyprus has begun to be shaped by the decisions, attitudes, and actions of the member states of the Union. In the process, besides the commercial relations that provided by the Association, it was possible for the Union to observe the Cyprus issue more closely. After the application of South Cyprus Administration to the European Union, with the Commission's opinion based on the Cyprus's application, a political dimension has been officially added to the Union's relations with Cyprus. Cyprus's accession process has led to some unprecedented developments in the history of the Union's enlargement. As a matter of fact, the admission of Cyprus to the Union as a divided state created a situation contrary to EU norms. The EU has claimed that it can create a catalytic effect in the Cyprus issue which has remained unsolved for many years. The EU's contribution to the Annan Plan, which latest version was finalized in 2003, remained at a very limited level. The EU could not turn the attractive power of membership and the asymmetrical relationship with Cyprus into an opportunity in solving issue. The promise of lifting the isolations applied to the TRNC in the post-membership period of the South Cypriot Administration was up in the air in many respects.

